

ΑΘΗΝΑ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2007

Η ΕΞΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

ένα εγχειρίδιο για επαγγελματίες που εκπαιδεύουν
ή συνεργάζονται με γονείς

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΥΓΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
(ΠΡΩΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ)
Κέντρο για την Μελέτη και την Πρόληψη της Κακοποίησης -
Παραμέλησης των Παιδιών

Ι.Κ.Π.Α.
Ινστιτούτο Κοινωνικής
Προστασίας & Αλληλεγγύης

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού,
καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε μέσο χωρίς σχετική άδεια του Εκδότη

ISBN: 978-960-98029-0-1

Copyright © 2007 Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης
Υπατίας 6, 10556, Τηλ.: 210-3250524, Fax: 210-3233650, e-mail info@ikpa.gr, www.ikpa.gr

Η ΕΞΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

ένα εγχειρίδιο για επαγγελματίες που εκπαιδεύουν
ή συνεργάζονται με γονείς

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
(ΠΡΩΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ) - ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΥΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ (Ι.Υ.Π.)

ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Γιώργος Νικολαΐδης, Κική Πετρουλάκη, Μεταξία Σταυριανάκη

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Δέσποινα Ανδροπούλου
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ελευθερία Φατσέα
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Γιώργος Μόσχος - Όλγα Θεμελή
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Γιώργος Μόσχος - Όλγα Θεμελή
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ελένη Τζίκου
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Σεβαστή Χατζηφωτίου

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ: Ανδρέας Δημητρόπουλος

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Φανή Μπούμπουλη

ΕΚΔΟΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ: ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ (Ι.Κ.Π.Α.)

ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ (από πλευράς Ι.Κ.Π.Α.): Εύη Χατζηβαρνάβα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ορισμοί, μορφές, αίτια και χρήση της σωματικής τιμωρίας.
Ιστορική αναδρομή και ένταξη στο ευρύτερο κοινωνικό και αξιακό πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνιών.
Διάκριση της σωματικής τιμωρίας από άλλες μορφές κακοποίησης των παιδιών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

5

Επιδημιολογικά στοιχεία και εμπειρικά ερευνητικά δεδομένα στην Ελλάδα και το εξωτερικό.
Επιπτώσεις βιολογικές, ψυχολογικές και ψυχοκοινωνικές (άμεσες/απώτερες – στο άτομο και στο κοινωνικό σύνολο). Διαγενεακή αναπαραγωγή της βίας («φαύλος κύκλος της βίας»), ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και σωματική τιμωρία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

18

Αποτύπωση της ευρύτερης ευρωπαϊκής πραγματικότητας.
Ενδεικτική αναφορά σε μετασχηματισμούς και των κοινωνικών αντιλήψεων και του θεσμικού πλαισίου.
Αναφορά σε «καλές πρακτικές», αξιολόγηση και συμπεράσματα από την εφαρμογή παρεμβάσεων και πολιτικών σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

37

Ο ρόλος του νόμου στην εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας των παιδιών.
Ο πρόσφατος νόμος 3500/2006 για την ενδο-οικογενειακή βία.
Αναφορά στον παιδαγωγικό χαρακτήρα του θεσμικού πλαισίου. Ο κρίσιμος ρόλος άλλων θεσμών στον μετασχηματισμό στάσεων, αντιλήψεων και συμπεριφορών του κοινωνικού συνόλου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

49

Εναλλακτικές μορφές διαπαιδαγώγησης, εκμάθησης και πειθαρχίας των παιδιών. Οι σύγχρονες ψυχο-παιδαγωγικές αντιλήψεις για την εκμάθηση των ορίων χωρίς προσφυγή στη βία. «Πρέπει» και «θέλω» στα παιδιά. Σύγκριση των εναλλακτικών προτεινόμενων μεθόδων με τη σωματική τιμωρία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

59

Ο ρόλος των γονέων, των επαγγελματιών, του σχολείου και άλλων οργανισμών και θεσμών στην προσπάθεια για την εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας των παιδιών. Η συμβολή των Μ.Κ.Ο., των ομάδων αυτοβοήθειας, η σημασία των σχολών γονέων και των προγραμμάτων αγωγής υγείας.
Η προσπάθεια για διατηρήσιμα και πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα και η εκπαίδευση των ίδιων των παιδιών στην αντίθεσή τους στη σωματική τιμωρία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

82

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Απαντήσεις στις Ερωτήσεις των Κεφαλαίων

95

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Στάδια Ανάπτυξης του Παιδιού κατά Erickson

99

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

103

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ

Γενική Προτεινόμενη Βιβλιογραφία

121

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Ορισμοί, μορφές, αίτια και χρήση της σωματικής τιμωρίας.

Ιστορική αναδρομή και ένταξη στο ευρύτερο κοινωνικό και αξιακό πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνιών. Διάκριση της σωματικής τιμωρίας από άλλες μορφές κακοποίησης των παιδιών.

1.1. Εισαγωγή

Η σωματική τιμωρία ως μέθοδος διαπαιδαγώγησης αποτελεί μείζον ζήτημα που απασχολεί τόσο τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς όσο και εν γένει τα μέλη μιας κοινωνίας που ενδιαφέρονται και παίρνουν θέση για τον τρόπο με τον οποίο ανατρέφονται και εκπαιδεύονται οι πολίτες της.

Επίσης, εκτός από την αξιολόγηση της πειθαρχικής αυτής μεθόδου θα επιχειρήσουμε να δείξουμε ποια είναι η πραγματικότητα σε άλλες χώρες εκτός από την Ελλάδα τόσο όσον αφορά το πολιτισμικό πλαίσιο όσο και την καθημερινή πρακτική.

Συνεπώς, θα προσπαθήσουμε να ορίσουμε την έννοια και τις πρακτικές της σωματικής τιμωρίας, και στη συνέχεια θα εντοπίσουμε τα βασικά επιχειρήματα και τις στάσεις των υποστηρικτών της. Θα προχωρήσουμε με την περιγραφή του φαινομένου από το παρελθόν έως σήμερα στην Ευρώπη, την Αμερική, την Αυστραλία και σε χώρες της Ασίας, μένοντας λίγο περισσότερο στη Σουηδία η οποία ήταν η πρώτη χώρα που κατάργησε διά νόμου τη σωματική τιμωρία, και τέλος θα δούμε πώς εξελίχθηκε το φαινόμενο στην Ελλάδα. Τέλος, θα αναφερθούμε στις συνέπειες της σωματικής τιμωρίας και στην αμφίδρομη σχέση της με τη σωματική κακοποίηση, και θα συνοψίσουμε τα βασικά σημεία που μας έρχονται στο νου όταν αναφερόμαστε στη σωματική τιμωρία ως τρόπο διαπαιδαγώγησης.

1.2. Λέξεις-κλειδιά

Σωματική τιμωρία – ορισμός, μορφές, σκοπός, συνέπειες σωματικής τιμωρίας – ελληνική πραγματικότητα – σύγχρονες κοινωνίες και σωματική τιμωρία – φαινόμενο Σουηδίας

1.3. Σκοπός

Σκοπός αυτής της διδακτικής ενότητας είναι να εξοικειωθείτε με τους εννοιολογικούς ορισμούς, τις μορφές, τα αίτια και τις συνέπειες της σωματικής τιμωρίας. Επιπλέον, μέσα από την ιστορική αναδρομή και τη διαχρονική της εξέλιξη θα διακρίνετε το ευρύτερο κοινωνικό και αξιακό πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνιών που διαμόρφωσαν τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής για την πρόληψη της χρήσης της σωματικής τιμωρίας από τους γονείς, καθώς και τη διάκρισή της αλλά και τους κοινούς προσδιορισμούς της με άλλες μορφές κακοποίησης των παιδιών.

1.4. Τι είναι η σωματική τιμωρία;

Ως σωματική τιμωρία ορίζεται η πράξη επιβολής πόνου ή σωματικής δυσφορίας σε ανήλικο με σκοπό τον σωφρονισμό ή τον έλεγχο της συμπεριφοράς του. Μορφές σωματικής τιμωρίας μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων, το «ξύλο», το χαστούκι, το άγριο σπρώξιμο, το χτύπημα με αντικείμενο, το ταρακούνημα, το τράβηγμα (αυτιού, μαλλιών κλπ.), το δάγκωμα κ.ά. Η σωματική τιμωρία αποτελούσε μέχρι πρότινος μια επιτρεπτή πράξη βίας στο πλαίσιο άσκησης του γονεϊκού ρόλου.

1.5. Σύντομη ιστορική αναδρομή

Η συζήτηση σχετικά με τη χρήση της βίας στην ανατροφή των παιδιών δεν είναι τόσο νέα όσο πιθανόν πιστεύουμε. Αντίθετα, οι χαρακτηριστικές αντιλήψεις για το ζήτημα φαίνεται να έχουν διαμορφωθεί ήδη από τους κλασικούς χρόνους. Έτσι, τον 4ο αιώνα π.Χ. ο ποιητής Μένανδρος έγραφε: «Αυτός που δεν έχει μαστιγωθεί δεν πρόκειται ποτέ να μορφωθεί». Ακόμα και στην αρχαιοελληνική γραμματεία, όμως, υπάρχουν αντίθετα παραδείγματα. Χαρακτηριστικά, ο Αλεξανδρινός ψευδο-Φωκυλίδης τον 1ο αιώνα μ.Χ. συνιστούσε στους γονείς: «Μην απλώνετε χέρι βίαια στα τρυφερά παιδιά, μην είστε απότομοι αλλά ευγενείς στα παιδιά σας».

Παρ' όλα αυτά, είναι δεδομένο ότι για πολλά χρόνια η χρήση βίας ως μέσου στην ανατροφή, την πειθάρχηση και την εκπαίδευση των παιδιών ήταν λίαν διαδεδομένη. Από τα τέλη του 19ου αιώνα όμως μια σειρά παιδαγωγοί, ψυχολόγοι, φωτισμένοι εκπαιδευτικοί, γιατροί και διανοητές επεσήμαναν αφενός τις βλαπτικές συνέπειες της χρήσης της σωματικής τιμωρίας ως μέσου σωφρονισμού των ανηλίκων και αφετέρου την ύπαρξη μιας σειράς άλλων εναλλακτικών, λιγότερο επικίνδυνων αλλά και πιο αποτελεσματικών, και σε τελική ανάλυση πιο ανθρώπινων, μέσων ανατροφής των παιδιών. Έτσι, το παράδειγμα των ενηλίκων, η εμφύσηση της ηρεμίας, της συνέπειας και της διαλλακτικότητας, ο διάλογος και η πειθώ, η επιβράβευση και η θετική ενίσχυση των επιθυμητών συμπεριφορών έναντι της τιμωρίας ήταν μερικά από τα εναλλακτικά μέσα που προτάθηκαν στις δυτικές κοινωνίες καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα, κερδίζοντας διαρκώς έδαφος και κοινωνική αποδοχή. Χαρακτηριστικά και πάλι, ο George Bernard Shaw φέρεται να έχει πει πως «το λουρί και το ραβδί είναι τα όργανα επιβολής του ανόητου», σηματοδοτώντας την αλλαγή αντιλήψεων που σιγά-σιγά επήλθαν στις δυτικές κοινωνίες.

1.6. Ο ανατομικός στόχος της σωματικής τιμωρίας

Η επιλογή του ανατομικού στόχου εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Η ταπείνωση και ο πόνος του θύματος ήταν πάντοτε πρωταρχική μέριμνα του θύτη. Στην επιλογή του στόχου συμβάλλουν επίσης τα ήθη μιας κοινωνίας. Έτσι, πιο συχνά η σωματική τιμωρία κατευθύνεται στα οπίσθια και μάλιστα ορισμένες γλώσσες έχουν ειδική λέξη για να περιγράψουν τα χτυπήματα που φέρονται σε αυτό το συγκεκριμένο μέρος του σώματος: στη γαλλική *fessée* (από το *fesse* = πισινό) και στην ισπανική *nalgada* (από το *nalga* = γλουτός). Ο αγγλικός όρος *spanking* (ξύλο στον πισινό) αναφέρεται επίσης στο ξύλο στον πισινό, όμως μόνο με ανοιχτή παλάμη. Τα χτυπήματα στα οπίσθια προτιμώνται διότι είναι επώδυνα και παράλληλα δεν επιφέρουν σωματικό τραυματισμό. Όσο για τα χτυπήματα στην πλάτη, το μέρος αυτό του σώματος αποτελούσε τον κύριο στόχο στις στρατιωτικές και δικαστικές ποινές κατά τον 17ο και 18ο αιώνα. Στις σύγχρονες κοινωνίες σπάνια πλέον δίνονται ραπίσματα στην πλάτη, καθώς είναι πιθανή η πρόκληση κάκωσης στη σπονδυλική στήλη και στα νεφρά. Το πρόσωπο και ειδικότερα τα μάγουλα εξακολουθούν να αποτελούν τον κύριο στόχο της σωματικής τιμωρίας εκ μέρους των γονέων, ενώ αποφεύγεται το υπόλοιπο κεφάλι λόγω της ευαισθησίας του σε σοβαρό και μη αναστρέψιμο τραυματισμό. Στο σχολείο χτυπήματα (με βέργα, χάρακα κλπ.) είναι η πιο συνηθισμένη μορφή σωματικής τιμωρίας. Στη δυτική Ασία τέλος, η σωματική τιμωρία στοχεύει κυρίως στα πόδια. Αν και στα παλαιότερα χρόνια τιμωρούσαν έτσι τους εγκληματίες, μια εκδοχή της εν λόγω τιμωρίας χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα και στα σχολεία της περιφέρειας. Σε κάθε περίπτωση, η σωματική τιμωρία αποτελεί την πρώτη μορφή βίας με την οποία έρχεται αντιμέτωπο το παιδί στους κόλπους αρχικά της

οικογένειας και εν συνεχεία ίσως στο σχολείο, με σκοπό την επιβολή κανόνων πειθαρχίας. Η επιλογή του συγκεκριμένου μέσου ως μέσου διαπαιδαγώγησης αντικατοπτρίζει τις στάσεις και τις αντιλήψεις της ευρύτερης κοινωνίας καθώς και το βαθμό στον οποίο είναι ανεπτυγμένες και γνωστές τόσο οι εναλλακτικές μορφές πειθαρχίας όσο και οι δυσμενείς συνέπειες που ενδέχεται να επιφέρει η συγκεκριμένη μέθοδος.

1.7. Στάσεις και επιχειρήματα υπέρ της σωματικής τιμωρίας

Είναι βέβαιο ότι υπάρχουν γονείς που χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία και τη θεωρούν μια καλή μέθοδο επιβολής των κανόνων προκειμένου να αναθρέψουν πειθαρχημένα παιδιά και νομοταγείς πολίτες. Παραθέτουμε έρευνα που έγινε στις Η.Π.Α. που δείχνει ακριβώς τις στάσεις και τα επιχειρήματα που στηρίζουν τη χρήση βίας για την καλύτερη διαπαιδαγώγηση.

Στις Η.Π.Α., από όπου προέρχεται η πλειονότητα των ερευνών, η χρήση σωματικής τιμωρίας φθίνει με την πάροδο των ετών. Τη δεκαετία του 1950, 99% των γονέων υποστήριζαν τη σωματική τιμωρία των παιδιών. Τα τελευταία χρόνια ο αριθμός αυτός έχει μειωθεί σημαντικά. Έρευνες αναφέρουν γενικά ότι, πλέον, ποσοστό 50% των γονέων υποστηρίζουν τη χρησιμότητα του μέσου αυτού διαπαιδαγώγησης. Έρευνες δείχνουν επίσης ότι, ενώ οι περισσότεροι γονείς χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία, εντούτοις δεν τη θεωρούν αποτελεσματικό τρόπο πειθαρχίας στους κανόνες.

Συνήθως οι γονείς που χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία υποστηρίζουν ότι:

- *Το ξύλο (σε ήπια μορφή) είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος ελέγχου της συμπεριφοράς.*
- *Κι εμένα με χτυπούσαν οι γονείς μου όταν ήμουν μικρός/ή και εξελίχθηκα φυσιολογικά.*
- *Αν δεν δίνουμε λίγο ξύλο στα παιδιά, θα γίνουν κακομαθημένα. Εξάλλου το ξύλο βγήκε από τον παράδεισο.*

Πρώτο επιχείρημα:

«Το ξύλο (σε ήπια μορφή) είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος ελέγχου της συμπεριφοράς»

Όταν χτυπάμε ένα μικρό παιδί συνήθως με αυτόν τον τρόπο θα καταφέρουμε να σταματήσουμε την κακή του συμπεριφορά προσωρινά. Ωστόσο, άλλοι τρόποι πειθαρχίας όπως είναι η λεκτική διόρθωση, η χρήση λογικής μπορούν να λειτουργήσουν επίσης αποτρεπτικά χωρίς τις κακές συνέπειες του ξύλου.

Δεύτερο επιχείρημα:

«Κι εμένα με χτυπούσαν οι γονείς μου όταν ήμουν μικρός/ή και εξελίχθηκα φυσιολογικά»

Η σωματική τιμωρία, το ξύλο αποτελεί ένα συναισθηματικό γεγονός. Οι ενήλικες συχνά θυμούνται με μεγάλη διαύγεια τις φορές που τους χτύπησαν προκειμένου να τους τιμωρήσουν. Πολλοί από αυτούς γυρίζοντας στην παιδική ηλικία τους θυμούνται αυτές τις σκηνές με ιδιαίτερο θυμό και λύπη. Μερικές φορές λένε «Με χτυπούσαν όταν ήμουν μικρός και το άξιζα». Είναι σκληρό να πιστέψουν ότι άνθρωποι που τους αγαπούσαν μπορούσαν να έχουν την πρόθεση να τους κάνουν κακό. Αισθάνονται έτσι την ανάγκη να τους δικαιολογήσουν. Οι μελέτες δείχνουν ότι ακόμη και λίγες φορές επιβολής της σωματικής τιμωρίας συνδέονται με περισσότερα καταθλιπτικά συμπτώματα στην ενήλικη ζωή (Strauss 1994, Strassberg et al. 1994). Ογδόντα οκτώ έρευνες μετα-ανάλυσης που μελέτησαν τις επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας κατέληξαν ότι συνδέεται με αντικοινωνική συμπεριφορά, παραβατικότητα και άλλες μορφές παθολογικής συμπεριφοράς. Είναι πιθανό λοιπόν κάποια άτομα να μην εξελιχθούν ομαλά. Άλλωστε, οι αλλαγές του κοινωνικο-πολιτισμικού πλαισίου ενδέχεται να μην επιτρέπουν τις ίδιες μορφές αντιμετώπισης της «απειθαρχίας» συμπεριφοράς των παιδιών, καθώς η εξέλιξη επιβάλλει λιγότερο παρωχημένες και πιο ώριμες εναλλακτικές λύσεις.

Τρίτο επιχείρημα:

«Αν δεν δίνουμε λίγο ξύλο στα παιδιά, θα γίνουν κακομαθημένα. Εξάλλου το ξύλο βγήκε από τον παράδεισο»

Σε πολλές χώρες της Ευρώπης τα παιδιά μεγαλώνουν χωρίς να τους επιβάλλεται σωματική τιμωρία στο σπίτι ή στο σχολείο, και έχει παρατηρηθεί ότι τα ποσοστά διαπροσωπικής βίας είναι χαμηλότερα από ό,τι π.χ. σε εκείνες τις πολιτείες των Η.Π.Α. όπου χρησιμοποιείται ακόμη η σωματική τιμωρία. Επίσης, ακόμη και στη Σουηδία, όπου όπως θα δούμε παρακάτω τα αποτελέσματα ήταν αμφιλεγόμενα αμέσως μετά την κατάργηση της σωματικής τιμωρίας διά νόμου, έρευνες έδειξαν ότι οι γονείς σκέφτονταν περισσότερο πριν ενεργήσουν τιμωρητικά και εμπιστεύονταν περισσότερο τη λεκτική επίλυση των συγκρούσεων, με αποτέλεσμα τόσο οι γονείς όσο και τα παιδιά να έχουν μεγαλύτερο αυτοέλεγχο.

1.8. Σωματική τιμωρία στις σύγχρονες κοινωνίες

Στις σύγχρονες κοινωνίες, η σωματική τιμωρία έχει ευρέως απορριφθεί προς όφελος άλλων μεθόδων διαπαιδαγώγησης και επιβολής της πειθαρχίας. Αν και η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται ακόμη στο πλαίσιο της οικογένειας, έχει απαγορευτεί σε περισσότερες από 17 χώρες: Αυστρία, Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρο, Δανία, Φινλανδία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιταλία, Ισλανδία, Ισραήλ, Λετονία, Νορβηγία, Ρουμανία, Σουηδία, Κάτω Χώρες και Ουκρανία. Όπου αυτή χρησιμοποιείται, έχει παρατηρηθεί ότι η φυλή και το φύλο αποτελούν παράγοντες διάκρισης της επιβολής της τιμωρίας. Έτσι τα παιδιά των μαύρων και τα αγόρια είναι πιο πιθανό να τιμωρηθούν με ξύλο στο σπίτι και στο σχολείο, ενώ η σωματική τιμωρία που υφίστανται τα αγόρια είναι μάλλον πιο αυστηρή, πιο συχνή και πιο βίαιη απ' ό,τι εκείνη που υφίστανται τα κορίτσια. Όπως περιέργως ωστόσο, σύμφωνα με έρευνες, η σωματική τιμωρία έχει αντίθετα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα στα παιδιά, πράγμα ισχύει ακόμη περισσότερο για τα αγόρια.

Όσον αφορά την τιμωρία σε εκπαιδευτικό πλαίσιο, οι προσεγγίσεις ποικίλλουν ανάλογα με τη χώρα. Στη δυτική Ευρώπη, στις περισσότερες χώρες της ανατολικής Ευρώπης, στον Καναδά, στη Νέα Ζηλανδία, στην Ιαπωνία και στη Νότιο Αφρική η σωματική τιμωρία στο σχολείο έχει καταργηθεί. Στην Αυστραλία, η σωματική τιμωρία έχει καταργηθεί σε όλα τα δημόσια σχολεία αλλά εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ως μέθοδος διαπαιδαγώγησης στην πλειονότητα των ιδιωτικών στις περισσότερες πόλεις. Στις Η.Π.Α., 23 πολιτείες επιτρέπουν τη σωματική τιμωρία στα σχολεία. Δεν είναι ξεκάθαρο κατά πόσον οι δάσκαλοι στις Η.Π.Α. καταφεύγουν στη σωματική τιμωρία προκειμένου να συμμορφώσουν τους μαθητές τους. Κάποιοι αναφέρουν 350.000 περιπτώσεις ανά έτος όπου δάσκαλοι έχουν καταφέρει χτυπήματα σε παιδιά, ενώ ο Εθνικός Σύλλογος Σχολικών Ψυχολόγων ανεβάζει τον αριθμό σε 1,5 εκατομμύριο περιπτώσεις το χρόνο. Στοιχεία υποδεικνύουν ότι στις Η.Π.Α. παρατηρούνται τα ίδια φαινόμενα διάκρισης που ισχύουν σε όλες τις χώρες όπου χρησιμοποιείται η σωματική τιμωρία, ήτοι τόσο φυλετικές διακρίσεις όσο και διακρίσεις μεταξύ των δύο φύλων, με τους μαύρους μαθητές και τα αγόρια να τιμωρούνται πιο συχνά σε σύγκριση με τους λευκούς και τα κορίτσια για την αθέτηση των ίδιων κανόνων. Επίσης, η σωματική τιμωρία των αγοριών είναι πιο αυστηρή και εμπεριέχει περισσότερη επιθετικότητα. Σε κάποιες πόλεις η διάκριση μεταξύ των φύλων ως προς τη σωματική τιμωρία έχει ισχύ νόμου. Επί παραδείγματι, στο Κούνσλαντ της Αυστραλίας η σωματική τιμωρία των κοριτσιών στα σχολεία καταργήθηκε το 1934 αλλά η σωματική τιμωρία των αγοριών στα ιδιωτικά σχολεία εν έτει 2007 εξακολουθεί να είναι νόμιμη.

1.9. Διεθνείς εξελίξεις και μεταρρυθμίσεις άλλων χωρών

1.9.1. Το παράδειγμα της Σουηδίας

Η Σουηδία ήταν η πρώτη χώρα που ήδη από το 1979 απαγόρευσε διά νόμου τη χρήση σωματικής τιμωρίας τόσο στο σχολείο όσο και στην οικογενειακή εστία. Το 1996 έγινε ανακοίνωση έρευνας στο 26ο Διεθνές Συνέδριο Ψυχολογίας στο Μόντρεαλ για τα αποτελέσματα του νόμου αυτού, με τίτλο «Πού είναι τα στοιχεία ότι η μη κακοποιητική σωματική τιμωρία αυξάνει την επιθετικότητα;». Η έρευνα κατέληγε ότι, αν και ο σουηδικός νόμος αποσκοπούσε

στη μείωση της παιδικής κακοποίησης, οι μελέτες έδειχναν ότι το ποσοστό της παιδικής κακοποίησης στη Σουηδία ήταν 49% υψηλότερο από εκείνο στις Η.Π.Α. ένα χρόνο μετά την εφαρμογή του νόμου. Το ερώτημα που εγείρει η μελέτη είναι για ποιο λόγο υπήρξε στη Σουηδία αυτή η αύξηση του ποσοστού της παιδικής κακοποίησης μετά την θεσμοθέτηση της απαγόρευσής της. Η περιγραφή της γονεϊκής ματαίωσης από τον Haeuser (1988) ενδέχεται να υποδεικνύει τον αυξημένο κίνδυνο κλιμάκωσης της κακοποίησης το εν λόγω χρονικό διάστημα. Αυτό θυμίζει την παρατήρηση του Baumrind (1973) σχετικά με τους επιτρεπτικούς γονείς. Σε σύγκριση με τους αυταρχικούς και απολυταρχικούς γονείς, οι επιτρεπτικοί γονείς ήταν πιο πιθανό να αναφέρουν «εκρήξεις οργής στις οποίες προκαλούσαν μεγαλύτερο πόνο ή σοβαρότερο τραυματισμό στο παιδί απ' ό,τι σκόπευαν αρχικά. . . Οι επιτρεπτικοί γονείς προφανώς έγιναν βίαιοι επειδή ένιωσαν ότι δεν μπορούσαν να ελέγξουν τη συμπεριφορά των παιδιών τους ούτε να αντέξουν την επίπτωση που είχε στους ίδιους» (Baumrind 1973: 35). Οι επιτρεπτικοί γονείς χρησιμοποιούσαν το ήπιο ξύλο λιγότερο από τους απολυταρχικούς και αυταρχικούς γονείς. Επομένως, πιθανόν η απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας οποιουδήποτε βαθμού να εξαλείφει την ήπια μορφή τιμωρίας, η οποία θεωρείται ότι αποτρέπει την περαιτέρω κλιμάκωση της επιθετικότητας στα πλαίσια της πειθαρχίας (Patterson 1982). Ωστόσο, αυτός δεν είναι λόγος για να εξακολουθούν οι γονείς να καταφεύγουν στη βία οποιουδήποτε βαθμού. Θα πρέπει να αναζητηθούν νέοι τρόποι διαπαιδαγώγησης που θα έχουν ως βάση το διάλογο και τη λογική. Θα πρέπει να σημειωθεί εξάλλου ότι στην έκθεση του Haeuser (1988) φαίνεται ότι οι Σουηδοί γονείς στη συνέχεια ανέπτυξαν νέους, σταθερούς τρόπους διαπαιδαγώγησης που μείωναν την κλιμάκωση των φωνών και πιθανόν της κακοποίησης. Συμπερασματικά, τα διαθέσιμα δεδομένα για το ζήτημα αυτό στη Σουηδία δείχνουν ότι δεν μπορούμε να μειώσουμε την παιδική κακοποίηση ή σωματική τιμωρία απλώς και μόνο διατάσσοντας την κατάργησή της. Κάτι τέτοιο αποτελεί το πρώτο και βασικό βήμα που πρέπει να κάνει η πολιτεία, αλλά συνάμα οι γονείς χρειάζονται νέες, αποτελεσματικές τεχνικές για να αντικαταστήσουν τη σωματική τιμωρία με άλλους τρόπους διαπαιδαγώγησης που θα βοηθούν και τους ίδιους να διαχειρίζονται σωστά τον εκνευρισμό ή τη ματαίωσή τους (Larzelere 1996).

1.9.2. Η ελληνική πραγματικότητα

Στην Ελλάδα, μέχρι πρότινος, ο νόμος απαγόρευε τη λήψη σωφρονιστικών μέτρων που θίγουν την αξιοπρέπεια των παιδιών, αλλά δεν εξαιρούσε ρητά τη σωματική τιμωρία από τα μέτρα που επιτρέπεται να επιβάλλουν οι γονείς στα παιδιά για τη διαπαιδαγώγησή τους. Ωστόσο, ο νέος νόμος 3500/06 για την ενδοοικογενειακή βία που ψηφίστηκε πρόσφατα απαγορεύει την άσκηση σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου ως μέσο σωφρονισμού στο πλαίσιο της ανατροφής του, με τη ρητή διευκρίνιση –στην αιτιολογική έκθεση– ότι η σωματική τιμωρία δεν περιλαμβάνεται στα επιτρεπτά μέτρα σωφρονισμού και ότι η χρήση της επισύρει για τους γονείς τις συνέπειες της κακής άσκησης της γονικής μέριμνας. Εξάλλου, η σωματική τιμωρία απαγορεύεται ρητά σε σχολεία και ιδρύματα.

Όσον αφορά την καθημερινή πρακτική στο σπίτι και στο σχολείο, τα δεδομένα που έχουμε προέρχονται από την έρευνα του Παρίση (1987), όπου, σε αντιπροσωπευτικό δείγμα μαθητών 13-15 χρόνων από όλη την Ελλάδα, έδειξε ότι το 15% των μαθητών είχαν υποστεί σοβαρή σωματική τιμωρία από τους γονείς τους τον τελευταίο μήνα, και κυρίως από τη μεγάλη έρευνα των Φερέτη και Σταυριανάκη (1997)¹ με θέμα «Η χρήση της σωματικής τιμωρίας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια. Μια κοινωνιολογική μελέτη στην περιοχή της πρωτεύουσας». Η έρευνα διεξήχθη σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 591 οικογενειών μαθητών δημοτικών σχολείων, και έδειξε ότι το 65,5% των γονέων κατέφευγαν στη σωματική τιμωρία, ενώ το ποσοστό των αγοριών (71,3%) που τιμωρούνταν υπερέβαινε εκείνο των κοριτσιών (59,7%). Οι βασικοί λόγοι για τους οποίους οι γονείς χρησιμοποιούσαν τη σωματική τιμωρία ήταν ότι τα παιδιά τους έκαναν κάτι που αποδοκίμαζαν οι ίδιοι και για το οποίο τα είχαν προειδοποιήσει (71,7%), τσακώνονταν με τα αδέρφια τους (62,4%), αντιμιλούσαν (53,3%) ή έλεγαν ψέματα (37,7%), έκαναν ζημιές στο σπίτι (27,7%), χρησιμοποιούσαν «κακές λέξεις» (27,6%), δεν μελετούσαν (25,8%) ή είχαν κακή επίδοση στο σχολείο (15,7%). Επίσης, σε σχέση με την ηλικία τα δεδομένα έδειξαν υψη-

¹ Όπως αναφέρεται στο Αγάθωνος-Γεωργοπούλου (επιμ.), 1998: 24-27 και στο Φερέτη 2000: 543-552.

λότερο ποσοστό χρήσης της συγκεκριμένης μορφής πειθαρχίας (77,8%) στα παιδιά της Α΄ Δημοτικού σε σχέση με τα παιδιά της ΣΤ΄ Δημοτικού (53,5%). Στη συγκεκριμένη έρευνα, 1 στις 10 μητέρες ανέφεραν ότι χτυπούν το παιδί τους καθημερινά και 1 στις 3 ότι το χτυπούν παρουσία τρίτων. Επιπλέον, 73% των μητέρων ανέφεραν ότι παράλληλα με τη σωματική τιμωρία χρησιμοποιούν και λεκτικές επιπλήξεις προς το παιδί. Από τα παιδιά αυτά, το 4% υπέστησαν μικροτραυματισμούς (ρινορραγία, εκδορές κλπ.), ενώ το 1,2% χρειάστηκε να παραπεμφθούν στο νοσοκομείο. Δηλωτικό του διχασμού των γονέων είναι το γεγονός ότι το 78% από αυτούς δήλωσε ότι συμφωνεί με την απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας, τη στιγμή που το 65,5% καταφεύγει σε αυτήν προκειμένου να σωφρονίσει το παιδί του.

Γιατί όμως οι Έλληνες γονείς τιμωρούν με ξύλο τα παιδιά τους; Σύμφωνα με την έρευνα, η ένταση και ο εκνευρισμός των γονέων ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά των παιδιών, η ευρύτερη κοινωνική αποδοχή της σωματικής τιμωρίας ως μεθόδου διαπαιδαγώγησης και η απουσία βοήθειας στην ανατροφή των παιδιών από τρίτα πρόσωπα είναι οι κύριοι παράγοντες που οδηγούν τους Έλληνες γονείς στη χρήση της βίας σε ήπια μορφή. Ωστόσο, μόνο το 5% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η σωματική τιμωρία προλαμβάνει την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, ενώ αντίθετα, σε πολύ υψηλά ποσοστά, άνω του 90%, υπήρξαν απαντήσεις όπως ότι με τη χρήση της σωματικής τιμωρίας «το παιδί μπορεί να φύγει από το σπίτι», «να εκδηλώσει διάφορες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς», «να γίνει επιθετικό, πεισματάρικο και αδιάφορο στην τιμωρία».

Έχει σημασία να υπογραμμισθεί ότι η ανάλυση ανέδειξε ως ισχυρότερο παράγοντα στη χρήση της σωματικής τιμωρίας, πάνω και πέρα απ' όλους τους άλλους, την αντίληψη ότι η σωματική τιμωρία αποτελεί δικαίωμα των γονιών.

Στο ερώτημα «Τι, κατά τη γνώμη σας, διευκολύνει περισσότερο ένα γονιό στο μέγαλωμα του παιδιού του;», οι απαντήσεις που δόθηκαν είχαν ως εξής:

1. Το μεγαλύτερο ποσοστό (47,6%) ανέφεραν τη σημασία των σχέσεων ανάμεσα στο ζευγάρι. Η ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ των γονιών σε θέματα διαπαιδαγώγησης, η συμπάρασταση μεταξύ των συζύγων, το μοίρασμα της φροντίδας των παιδιών με τον σύντροφο, η μεγαλύτερη συμμετοχή του πατέρα και γενικά ο καταμερισμός εργασιών στο σπίτι και η αλληλοκατανόηση είναι τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα που δόθηκαν.
2. Ποσοστό 44,6% όλων των περιπτώσεων αναφέρθηκαν στη σημασία του οικονομικού παράγοντα. Η οικονομική άνεση, οι καλές συνθήκες διαβίωσης, η ύπαρξη σταθερής εργασίας και εισοδήματος υπογραμμίστηκαν ως σημαντικοί παράμετροι στη κατηγορία αυτή.
3. Ποσοστό 40,8% των απαντήσεων αφορούσε την ποιότητα των σχέσεων γονιών-παιδιών.
4. Ποσοστό 37,3% του συνόλου του δείγματος απάντησαν ότι το μέγαλωμα ενός παιδιού μπορεί να διευκολυνθεί μέσα από το ρόλο του σχολείου καθώς και το ρόλο των ειδικών.

Με τα δεδομένα αυτά, η σωματική τιμωρία δεν μπορεί πλέον να θεωρείται ούτε στην Ελλάδα αναγκαία και αναπόφευκτη μέθοδος διαπαιδαγώγησης των παιδιών, αλλά πρέπει να θεωρείται παραβίαση των δικαιωμάτων του παιδιού, με δυσμενείς συνέπειες για τα παιδιά, τις ενδοοικογενειακές σχέσεις αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

Από την έρευνα έγινε σαφές ότι η αντιμετώπιση του προβλήματος της σωματικής τιμωρίας σε επίπεδο διεθνών οργανισμών και εθνικών προσπαθειών και κινήσεων επιβεβαιώνει τη σημασία της μη βίαιης διαπαιδαγώγησης των παιδιών για την αποτροπή και πρόληψη της βίας.

1.10. Συνέπειες της σωματικής τιμωρίας – Αποτελέσματα ερευνών

Η ενημέρωσή σας για τις επιπτώσεις που έχει η σωματική τιμωρία στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού είναι σημαντική προκειμένου να διαμορφώσετε σαφή εικόνα και προσωπική άποψη επί του ζητήματος αυτού.

Η διεθνής βιβλιογραφία επισημαίνει ότι η χρήση της σωματικής τιμωρίας αυξάνει την πιθανότητα εμφάνισης αντικοινωνικής συμπεριφοράς, τονίζοντας ότι συχνά οδηγεί σε σωματική κακοποίηση, αφού τα όρια μεταξύ του επιτρεπού σωφρονισμού και της υπερβολικής βίας είναι δυσδιάκριτα. Επίσης, ερευνητικά αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι η

συχνή υιοθέτησή της συνδέεται με αρνητικά επακόλουθα (π.χ. εμφάνιση ψυχολογικών διαταραχών, χαμηλή σχολική επίδοση, προβλήματα κοινωνικοποίησης κ.ά.), επισημαίνουν ότι αποτελεί σημαντικό παράγοντα κινδύνου για χρήση σωματικής βίας στην ενήλικη ζωή, ενώ τονίζουν ότι τις περισσότερες φορές προκαλεί στα θύματά της θυμό, προσβολή και χαμηλή αυτοεκτίμηση. Επιπλέον το σύνολο των ερευνητών συγκλίνουν στην άποψη περί αναποτελεσματικότητάς της σωματικής βίας, καθώς στην πλειονότητα των περιπτώσεων οι ανήλικοι επαναλαμβάνουν την ανεπιθύμητη συμπεριφορά. Επιπρόσθετα, αμφισβητείται σημαντικά και η παιδαγωγική αξία του εν λόγω μέσου, καθώς υποτιμά τη δύναμη και τα ευεργετικά αποτελέσματα του λόγου, εξαίρει τη σωματική υπεροχή, διδάσκει στα παιδιά ότι η χρήση σωματικής δύναμης αποτελεί θεμιτό μέσο επίλυσης προβλημάτων και καταμαρτυρεί ότι η παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι επιτρεπτή προκειμένου να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος στόχος.

Πιο συγκεκριμένα, έρευνες έχουν επιβεβαιώσει τις ακόλουθες συνέπειες της σωματικής βίας τις οποίες ενστερνίστηκε η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ (1989) και διακήρυξε ως οδηγίες η Αμερικανική Ακαδημία Παιδιατρικής (1998):

- Τα παιδιά των οποίων οι γονείς καταφεύγουν στη σωματική τιμωρία προκειμένου να ελέγξουν την αντικοινωνική συμπεριφορά επιδεικνύουν μεγαλύτερη αντικοινωνική συμπεριφορά για σημαντικό χρονικό διάστημα, ανεξαρτήτως φυλής, κοινωνικοοικονομικού status, καθώς και γνωσιακών ερεθισμάτων και συναισθηματικής στήριξης που ενδέχεται να τους παρέχουν οι μητέρες τους (Gunnoe & Mariner 1997, Kazdin 1987, Patterson et al. 1989, Straus et al. 1997).
- Οι ενήλικες που υπήρξαν θύματα σωματικής τιμωρίας και βίας γενικότερα όταν ήταν παιδιά είναι πιο πιθανό να παρουσιάσουν καταθλιπτικά συμπτώματα ή βίαιη συμπεριφορά κατά την ενήλικη ζωή (Berkowitz 1993, Strassberg et al. 1994, Straus 1994, Straus & Gelles 1990, Straus & Kantor 1992).
- Όσο περισσότερο χτυπούν ένα παιδί, τόσο πιο πιθανό είναι ως ενήλικας να χτυπά τα παιδιά του, την/τον σύντροφό του ή τους φίλους του (Julian & McKenry 1993, Straus 1991, Straus 1994, Straus & Gelles 1990, Straus & Kantor 1992, Widom 1989, Wolfe 1987).
- Η σωματική τιμωρία αυξάνει την πιθανότητα να ασκήσουν βία τα ίδια τα παιδιά στους γονείς τους, ως μορφή αντεκδίκησης, ιδιαίτερα όταν μεγαλώσουν (Brezina 1998).
- Το μήνυμα που λαμβάνει ένα παιδί όταν το χτυπούν για να το τιμωρήσουν είναι ότι η βία είναι μια ορθή μέθοδος επίλυσης προβλημάτων (Straus et al. 1980, Straus et al. 1997).
- Η σωματική τιμωρία είναι υποτιμητική, ενώ το θύμα αισθάνεται απελπισία και ταπείνωση, καθώς στερείται το σεβασμό που του αξίζει, με αποτέλεσμα να γίνεται πιο υποχωρητικό ή επιθετικό (Sternberg et al. 1993, Straus 1994).
- Η σωματική τιμωρία κλονίζει έως και διαγράφει τη σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ του γονέα και του παιδιού, μειώνοντας την επιθυμία για συνεργασία εκ μέρους του παιδιού και ενισχύοντας τον εθισμό του σε αυτήν, καθιστώντας άλλες μορφές διαπαιδαγώγησης λιγότερο αποτελεσματικές. Σαν μέτρο διαπαιδαγώγησης μάλλον είναι αναποτελεσματικό, διότι δεν αποδεικνύεται ότι μειώνει την επιθετική ή παραβατική συμπεριφορά (Straus 1994).
- Τα παιδιά που τα χτυπούν συχνά είναι πιο πιθανό με την πάροδο των ετών να λένε ψέματα ή να εξαπατούν τους γύρω τους, να είναι απείθαρχα στο σχολείο, να φοβερίζουν και να απειλούν συνομήλικους (σε συμμορίες ή μόνα τους), και όλα αυτά χωρίς να αισθάνονται ενοχές ή να έχουν αναστολές (Straus et al. 1997).
- Η σωματική τιμωρία έχει αρνητική επίπτωση στη γνωσιακή ανάπτυξη των παιδιών, καθώς έχει παρατηρηθεί ότι τα εν λόγω παιδιά έχουν χαμηλή επίδοση στο σχολείο (Straus & Mathur 1995, Straus & Paschall 1998).
- Η γονεϊκή σωματική τιμωρία συνδέεται με υψηλότερα επίπεδα άμεσης υποχωρητικότητας και επιθετικότητας, χαμηλότερα επίπεδα εσωτερικεύσης/αποδοχής των ηθικών κανόνων, κακή ψυχική υγεία, παραβατικότητα και αντικοινωνική συμπεριφορά και πιθανότητα να εξελιχθεί η σωματική τιμωρία σε σωματική κακοποίηση (Gershoff 2002).
- Συχνά η σωματική κακοποίηση ξεκινά ως σωματική τιμωρία και στη συνέχεια ο θύτης χάνει τον έλεγχο (Kadushin & Martin 1981, Straus & Yodanis 1994). Οι γονείς που συνηθίζουν να καταφεύγουν στη χρήση σωματικής τιμω-

ρίας μπορεί εύκολα να περάσουν τη διαχωριστική γραμμή και να προβούν σε χτυπήματα τέτοια που η ένταση και η πολιτισμική νομιμότητα ορίζουν ως κακοποίηση. Σε έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι απογοητευμένοι από την ανυπότακτη συμπεριφορά των παιδιών τους γονείς παρασύρονται και περνούν από τα ελαφριά χτυπήματα στο ξυλοδαρμό (Straus 2001). Πρόκειται για το επιχείρημα του «συνεχούς» το οποίο εγείρει το ζήτημα του κατά πόσον ένα χτύπημα στον πσιινό ή στην παλάμη μπορεί να γίνει πολύ σκληρό και τότε οι γονείς θεωρείται ότι περνούν τη διαχωριστική γραμμή και αρχίζουν να κακοποιούν τα παιδιά. Πριν το 1997, αν και υπήρχαν πολλές μελέτες που συνέδεαν το ξύλο στον πσιινό με υψηλά επίπεδα κακής συμπεριφοράς των παιδιών, κάποιοι ισχυρίζονταν ότι η κακή συμπεριφορά ήταν η αιτία του ξύλου. Ωστόσο έκτοτε πολλές μελέτες εξέτασαν τις αλλαγές στη συμπεριφορά με την πάροδο του χρόνου και πρότειναν τη σύνδεση μεταξύ σωματικής τιμωρίας και αυξημένων επιπέδων κακής συμπεριφοράς σε σύγκριση με παιδιά που δεν τιμωρούνταν σωματικά. Αιτίες για τη σωματική τιμωρία που ίσως προκαλούσαν μακροπρόθεσμα κακή συμπεριφορά ενδέχεται να περιλαμβάνουν: τα παιδιά να μιμούνται την τιμωρητική συμπεριφορά των γονιών τους χτυπώντας άλλους ανθρώπους, εκδραμάτιση της προσβολής που προκαλεί η σωματική τιμωρία, μειωμένη αυτοεκτίμηση, έλλειψη ευκαιριών εκμάθησης ειρηνικών επιλύσεων των συγκρούσεων, τιμωρία των γονέων για τις πράξεις της σωματικής τιμωρίας και «διακήρυξη» της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας αρνούμενα τον έλεγχο μέσω της σωματικής τιμωρίας. Το πρόβλημα με τη χρήση της σωματικής τιμωρίας είναι ότι, αν οι τιμωρίες αποσκοπούν στη διατήρηση της αποτελεσματικότητάς τους, το ποσό της απαιτούμενης δύναμης πρέπει να αυξάνεται κατά τις διαδοχικές τιμωρίες. Η διαπίστωση αυτή έγινε από την Αμερικάνικη Ακαδημία Παιδιατρικής που δήλωσε ότι: «Ο μόνος τρόπος να διατηρηθεί η αρχική επίδραση του ξύλου είναι να αυξάνεται συστηματικά η ένταση με την οποία δίνεται, γεγονός που οδηγεί εύκολα στην κακοποίηση». Επιπροσθέτως, η Ακαδημία σημείωσε ότι: «Οι γονείς που ξυλοκοπούν τα παιδιά τους είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιήσουν άλλες απαράδεκτες μορφές σωματικής τιμωρίας».

Σύνοψη

Το γεγονός και μόνο ότι τα όρια μεταξύ σωματικής τιμωρίας και σωματικής κακοποίησης είναι δυσδιάκριτα καθιστά την ποινή που εμπεριέχει την πρόκληση σωματικού πόνου ένα μάλλον παρωχημένο και επικίνδυνο μέσο διαπαιδαγώγησης. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από την αναποτελεσματικότητα της εν λόγω μεθόδου να συντελέσει στη δόμηση ενός υγιούς χαρακτήρα. Αντιθέτως είναι πασιφανείς οι επιβλαβείς συνέπειες που έχει στη συγκρότηση της προσωπικότητας καθώς συνδέεται άρρηκτα με διάφορες μορφές ψυχοπαθολογίας. Στην ελληνική κοινωνία όπου γενικά γονείς και δάσκαλοι καταφεύγουν στην τακτική της σωματικής τιμωρίας είναι ανάγκη να υπάρξει ενημέρωση για τις επιζήμιες συνέπειές της και συγχρόνως να διαδοθούν εναλλακτικά μέσα διαπαιδαγώγησης που χρησιμοποιούν το λόγο και όχι τη βαναυσότητα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

- Τι εννοούμε όταν λέμε σωματική τιμωρία; Ποιος ο σκοπός και ποιες οι μορφές της;
- Η σωματική τιμωρία είναι μια σύγχρονη μέθοδος επιβολής των κοινωνικών κανόνων; Πότε ξεκίνησε να χρησιμοποιείται η σωματική τιμωρία ως τρόπος συμμόρφωσης και πειθάρχησης;
- Σε ποιους τρόπους καταφεύγουν οι γονείς προκειμένου να προκαλέσουν πόνο μέσω της σωματικής τιμωρίας και να εξαλείψουν την παραβατική συμπεριφορά του παιδιού τους;
- Πώς δικαιολογούν οι γονείς τη χρήση σωματικής τιμωρίας προκειμένου να συνετίσουν και να συμμορφώσουν τα παιδιά τους;
- Πόσο συχνά καταφεύγουν οι γονείς των σύγχρονων κοινωνιών στη χρήση βίας στο πλαίσιο διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους; Υπάρχουν διαπιστωμένες διακρίσεις ανάλογα με το φύλο και την καταγωγή του παιδιού; Τι ορίζουν οι νόμοι;
- Τι μας δίδαξε το παράδειγμα της Σουηδίας, της πρώτης χώρας που κατήργησε διά νόμου τη σωματική τιμωρία των παιδιών; Είναι αρκετό το μέτρο αυτό εκ μέρους της πολιτείας;
- Ποια είναι η πραγματικότητα στα ελληνικά σχολεία και στις ελληνικές οικογένειες; Τι ορίζει ο νόμος και τι τα ήθη της κοινωνίας μας;
- Πόσο επιβλαβής είναι η άσκηση βίας στα παιδιά; Ποιες είναι οι συνέπειές της; Ποια είναι τα όρια ανάμεσα στη σωματική τιμωρία και τη σωματική κακοποίηση;

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Ποια είναι η πρώτη χώρα στον κόσμο όπου καταργήθηκε διά νόμου η σωματική τιμωρία;

(Κυκλώστε τη σωστή απάντηση)

- A) Η Ελλάδα
- B) Το Βέλγιο
- Γ) Η Σουηδία

- Δ) Η Λετονία
- Ε) Η Νορβηγία
- ΣΤ) Η Ρουμανία

2. Στις σύγχρονες κοινωνίες, ποιο μέρος του σώματος –από τα παρακάτω– αποτελεί κύριο στόχο της σωματικής τιμωρίας εκ μέρους των γονέων προς τα παιδιά τους; (Κυκλώστε τη σωστή απάντηση)

- A) τα μάγουλα
- B) τα οπίσθια
- Γ) η πλάτη

3. Η σωματική τιμωρία ορίζεται ως (Κυκλώστε τη σωστή απάντηση):

- A) Η πράξη επιβολής πόνου ή σωματικής δυσφορίας σε ανήλικο, με σκοπό το σωφρονισμό ή τον έλεγχο της συμπεριφοράς του.
- B) Η γονεϊκή συμπεριφορά διαπαιδαγώγησης που ως επιπλέον στόχο έχει την επιβολή πόνου σε ανήλικο άτομο.
- Γ) Η τιμωρητική πράξη από ενήλικο (φροντιστή, κηδεμόνα, γονιό ή δάσκαλο) προς ένα ανήλικο άτομο, που στοχεύει στην τροποποίηση της συμπεριφοράς του δεύτερου μέσω μη λεκτικής επικοινωνίας.

4. Συμπληρώστε τα κενά...

i) Βάσει ερευνών, η σωματική τιμωρία που υφίστανται τα _____ (α. αγόρια, β. κορίτσια) είναι μάλλον πιο αυστηρή, πιο συχνή και πιο βίαιη από ό,τι εκείνη που υφίστανται τα _____ (α. αγόρια, β. κορίτσια).

ii) Ποιοι είναι οι βασικότεροι λόγοι, βάσει των διαθέσιμων για την Ελλάδα ερευνητικών δεδομένων, για τους οποίους οι γονείς καταφεύγουν στη σωματική τιμωρία των παιδιών τους;

---

iii) Η χρήση της σωματικής τιμωρίας αυξάνει την πιθανότητα εμφάνισης _____ (α. αντικοινωνικής συμπεριφοράς, β. βουλιμίας, γ. υπερπροστατευτικότητας προς τα παιδιά τους) στη μετέπειτα ενήλικη ζωή των παιδιών που την υπέστησαν.

5. Σωστό ή λάθος;!

Συμπληρώστε δίπλα στις προτάσεις ένα «Σ» για όσες από αυτές είναι σωστές και ένα «Λ» για όσες είναι λανθασμένες.

- I. Το σύνολο των ερευνητών συγκλίνουν στο ότι η σωματική τιμωρία αποτελεί αναποτελεσματική μέθοδο πειθαρχίας των παιδιών. _____
- II. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων οι ανήλικοι επαναλαμβάνουν την ανεπιθύμητη συμπεριφορά για την οποία τιμωρήθηκαν σωματικά. _____
- III. Όσο περισσότερο χτυπούν ένα παιδί οι γονείς του, τόσο πιο πιθανό είναι αυτό, ως ενήλικας, να αποφεύγει να χτυπά τα δικά του παιδιά, τη / τον σύντροφό του ή τους φίλους του. _____
- IV. Στο Κουίνσλαντ της Αυστραλίας, η σωματική τιμωρία των αγοριών στα ιδιωτικά σχολεία κατέστη παράνομη το 2007. _____
- V. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει ακόμη νόμος που να απαγορεύει την ενδοοικογενειακή βία. _____
- VI. Μία από τις συνέπειες της σωματικής τιμωρίας είναι ο κλονισμός της σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ του γονέα και του παιδιού που τη δέχεται. _____
- VII. Τα άτομα που έχουν υποστεί σωματική τιμωρία ως παιδιά στην ενήλικη ζωή τους καταφεύγουν στη χρήση βίας κατά άλλων, λόγω της υψηλής αυτοεκτίμησης που νιώθουν και διότι πιστεύουν ότι θα «υπερτερήσουν» σωματικά του θύματός τους. _____
- VIII. Ένα από τα επιχειρήματα των υποστηρικτών της σωματικής τιμωρίας είναι και το ότι το ξύλο σε ήπια μορφή, είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος ελέγχου της συμπεριφοράς. _____

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its Causes, Consequences, and Control*. Philadelphia: Temple University Press.
- Gunnoe, M. I., & Mariner, C. L. (1997). "Toward a developmental-contextual model of the effects of parental spanking on children's aggression." *Archives of Paediatric and Adolescent Medicine*, 151, 768-775.
- Kadushin, A., & Martin, J. A. (1981). *Child abuse: An interactional event*. New York: Columbia University Press.
- Murray A. Straus and Julie H. Stewart. «Clinical Child and Family Psychology Review», Vol.2, No. 2 1999
- Gregory, James F. "Crime of punishment: racial and gender disparities in the use of corporal punishment in U.S. public schools", *The Journal of Negro Education*. Fall 1995.
- Baumrind, D. (1973). "The development of instrumental competence through socialization." in A. D. Pick (ed.), *Minnesota Symposia on Child Psychology*, vol. 7, pp. 3-46. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Cohen, C. P. (1984). "Freedom from corporal punishment: One of the human rights of children." *New York Law School Human Rights Annual*, Volume II, Part 1
- Durrant, J. E., & Olsen, G. M. (1997). "Parenting and public policy: Contextualizing the Swedish corporal punishment ban." *Journal of Social Welfare and Family Law*, 19, 443-461.
- Gelles, R. J., & Edfeldt, A.W. (1986). "Violence toward children in the United States and Sweden." *Child Abuse and Neglect*, 10, 501-510
- Gershoff, E. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *American Psychological Association in Psychological Bulletin* Vol.128, No.4, 539-579
- Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children (2007). *Online global table: legality of corporal punishment*. www.endcorporalpunishment.org
- Haeuser, A. (1992). "Swedish parents don't spank." *Mothering*, 63, 42-49.
- Hyman, I. A. (1995). "Corporal punishment, psychological maltreatment, violence, and punitiveness in America: Research, advocacy and public policy." *Applied & Preventive Psychology*, 4, 113-130.
- Kirchner, J. T. (1998). "Childhood spanking and increased antisocial behaviour." *American Family Physician*, 57 (4), 798.
- Myles, B. S., & Simpson, R. L. (1998). "Aggression and violence by school age children and youth: Understanding the aggression cycle and prevention/intervention strategies." *Intervention in School and Clinic*, 33(5), 250-262.
- Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D., & Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behaviour. *American Psychologist*, 44(2), 329-335.
- Rohner, R. P., & Cournoyer, D. E. (1994). "Universal and cultural specifics in children's perceptions of parental acceptance and rejection: Evidence from factor analyses within eight societies worldwide." *Cross Cultural Research*, 28, 371-383.
- Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Greenbaum, C. D., Dawud, S., Cortes, R. M., Krispin, O., & Lorey, F. (1993). "Effect of domestic violence on children's behaviour problems and depression." *Developmental Psychology*, 29, 44-52.
- Strassberg, Z., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (1994). "Spanking in the home and children's subsequent aggression toward kindergarten peers." *Development and Psychopathology*, 6, 445-461.
- Straus, M. A. (1991). "Discipline and deviance: Physical punishment of children and violence and other crimes in adulthood." *Social Problems*, 38, 133-154.
- Straus, M. A. (1994). *Beating the Devil Out Of Them: Corporal Punishment in American Families*. San Francisco: New Lexington Press.
- Straus, M. A., & Gelles, R. J. (Eds.). (1990). *Physical Violence in American Families: Risk Factors and Adaptations to Violence in 8,145 Families*. New Brunswick, NJ: Transactions.
- Straus, M. A., & Kantor, K. G. (1992). *Corporal Punishment by Parents of Adolescents: A Risk Factor in the Epidemiology of Depression, Suicide, Alcohol Abuse, Child Abuse and Wife Beating*. Durham, N. H.: University of New Hampshire, Family Research Laboratory.
- Straus, M. A., & Mathur, A. K. (1995, April). "Corporal punishment and children's academic achievement." Paper presented at the Annual Meeting of the Pacific Sociological Society, San Francisco.
- Straus, M. A., Sugarman, D. B., & Giles-Sims (1997). "Corporal punishment by parents and subsequent antisocial behaviour of children." *Archives of Paediatrics and Adolescent Medicine*, 155, 761-767.
- Finkelhor, D. (1996). "Corporal punishment as a stressor among youth." *Journal of Marriage and the Family*, 58, 155-166.
- Weiss, B., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1992). "Some consequences of early harsh discipline: Child aggression and a maladaptive social information processing style." *Child Development*, 63, 1321-1335.
- Widom, C. S. (1989). "The cycle of violence." *Science*, 244, 160-166.
- Wolfe, D. A. (1987). *Child Abuse: Implications for Child Development and Psychopathology*. Newbury Park, CA: Sage.

- Strassberg, Z., Dodge, K.A., Pettit, G.S., & Bates, J.E. (1994). "Spanking in families and subsequent aggressive behavior toward peers by kindergarten students". *Development and Psychopathology*, 6, 445-461.
- Αγάθωνος- Γεωργοπούλου, Ε. (επιμ.) (1998). *Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*. Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.
- Φερέτη, Ε. (2000). «Η χρήση βίας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών: ερευνητικά δεδομένα και προεκτάσεις», στο *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι 21ου αιώνα*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ. 543-552.
- Φερέτη Ε. & Σταυριανάκη Μ. (1997) «Η χρήση της σωματικής τιμωρίας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια. Μια κοινωνιολογική μελέτη στην περιοχή της πρωτεύουσας». www.synigoros.gr/reports/525_1_ereuna_tou_institoutou.pdf

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Επιδημιολογικά στοιχεία και εμπειρικά ερευνητικά δεδομένα στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Επιπτώσεις βιολογικές, ψυχολογικές και ψυχοκοινωνικές (άμεσες/απώτερες – στο άτομο και στο κοινωνικό σύνολο). Διαγενεακή αναπαραγωγή της βίας («φαύλος κύκλος της βίας»). Ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και σωματική τιμωρία.

2.1. Εισαγωγή

Η σωματική τιμωρία έχει γίνει αντικείμενο ευρείας έρευνας τα τελευταία χρόνια, από τη στιγμή κυρίως που άρχισε να αμφισβητείται η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής της. Η σωματική τιμωρία αναφέρεται στην απόκριση του γονέα ή άλλου τροφού σε μια μη επιθυμητή συμπεριφορά του παιδιού, με πρόκληση πόνου. Πρόκειται ουσιαστικά για έναν τύπο πειθαρχίας τον οποίο χρησιμοποιούν οι γονείς ή άλλα άτομα που αναλαμβάνουν τη φροντίδα ή εκπαίδευση των παιδιών (Kazdin & Benjet 2003). Η σωματική τιμωρία παρουσιάζει μεγάλο εύρος στη μορφή και τη σοβαρότητά της, που κυμαίνεται από ένα χτύπημα του παιδιού με το χέρι –κυρίως στα άκρα ή τα οπίσθια– μέχρι και σοβαρά χτυπήματα, αναγνωρίσιμα κάποιες φορές και ως σωματική κακοποίηση (American Academy of Pediatrics 1998). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολλοί ερευνητές να υποστηρίζουν ότι η σωματική τιμωρία δεν διαφοροποιείται από την κακοποίηση και ότι τις περισσότερες φορές η σωματική κακοποίηση ξεκινάει ως σωματική τιμωρία, όπως έχει άλλωστε υποδειχθεί από έρευνες στην Αμερική, τον Καναδά, τη Φινλανδία και το Χονγκ Κονγκ (Ateah & Durrant 2005). Στον Οδηγό για την αναγνώριση της κακοποίησης-παραμέλησης του παιδιού (Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού 1998), σε ειδικό για τη σωματική τιμωρία κεφάλαιο, αναφέρεται επίσης ότι τις περισσότερες φορές η σωματική τιμωρία δεν καταλήγει σε κακοποίηση, ενώ η κακοποίηση τις περισσότερες φορές αρχίζει ως μια συνήθης σωματική τιμωρία.

Λόγω του εύρους στη μορφή και τη σοβαρότητα της σωματικής τιμωρίας υπάρχει μεγάλη αμφιθυμία και πολλές αντιπαραθέσεις ως προς τις επιπτώσεις της και τη χρησιμότητα της εφαρμογής της. Είναι σημαντικό λοιπόν κατά την ανάγνωση του συγκεκριμένου κεφαλαίου να έχετε υπόψη μια διαφοροποίηση της σωματικής τιμωρίας από τη σωματική κακοποίηση, η οποία στηρίζεται περισσότερο στους εννοιολογικούς προσδιορισμούς που εισήγαγε ο Straus (1994). Ο Straus περιέγραψε τη σωματική τιμωρία ως τη χρήση σωματικής δύναμης με σκοπό την πρόκληση πόνου, χωρίς την πρόκληση όμως τραύματος, προκειμένου να διορθωθεί ή να ελεγχθεί η συμπεριφορά του παιδιού. Από την άλλη, προσδιόρισε ως βασικό χαρακτηριστικό της σωματικής κακοποίησης την πρόκληση σωματικής βλάβης που προέρχεται από το να χτυπήσει, να κλωσήσει, να κάψει, να ταρακουνήσει ή αλλιώς να κάνει κακό κάποιος σε ένα παιδί. Οι συμπεριφορές λοιπόν που δεν καταλήγουν σε σοβαρή σωματική βλάβη (π.χ. χτύπημα στον πισινό ή στα άκρα, χαστούκι) θεωρούνται σωματική τιμωρία, ενώ οι συμπεριφορές που είναι πιθανό να τραυματίσουν το παιδί (π.χ. μπουνιά, κλωτσιά, κάψιμο) θεωρούνται σωματική κακοποίηση (Gershoff 2002, American Academy of Pediatrics 1998). Τα όρια βέβαια μεταξύ των δύο εννοιών δεν είναι πάντα ξεκάθαρα. Ο γονέας ή τροφός και ο εκπαιδευτής

μπορεί να μην έχει πρόθεση να βλάψει το παιδί, αλλά η βλάβη μπορεί να είναι αποτέλεσμα υπερπειθάρχησης ή σωματικής τιμωρίας. Είναι σημαντικό λοιπόν να διευκρινιστεί άλλη μια παράμετρος στη μελέτη της σωματικής τιμωρίας, καθώς οι συμπεριφορές που αναγνωρίζονται ως σωματική τιμωρία ποικίλουν σημαντικά ως προς τη σοβαρότητά τους, με αποτέλεσμα η μορφή τους να είναι ήπια, μέτρια και σοβαρή. Μια συχνή ως προς τη χρήση της μορφή σωματικής τιμωρίας, η οποία αναγνωρίζεται ως ήπια και θα αναφερθεί αρκετά στην παρακάτω ανάλυση, είναι το χτύπημα με το χέρι στα άκρα ή στα οπίσθια που έχει ως σκοπό την πειθάρχηση, δεν αφήνει όμως μελανιά ούτε προκαλεί σωματική βλάβη στο παιδί (Kazdin & Benjet 2003).

Η πολυπλοκότητα αυτή στον εννοιολογικό προσδιορισμό της σωματικής τιμωρίας και το γεγονός ότι οι έρευνες για τη σωματική τιμωρία χρησιμοποιούν συνήθως όλη την γκάμα των μορφών σωματικής τιμωρίας, από τις πιο ήπιες ως τις πιο σοβαρές, αντανakλάται και στα αποτελέσματα των ερευνών, που συχνά είναι αντικρουόμενα. Το γεγονός αυτό είναι πιο έντονο κατά τη διερεύνηση των επιπτώσεων της σωματικής τιμωρίας, που συνιστά και έναν από τους κύριους στόχους αυτού του κεφαλαίου. Ειδικότερα, το συγκεκριμένο κεφάλαιο πραγματεύεται ουσιαστικά δύο κεντρικά θέματα. Το πρώτο αφορά στη διερεύνηση του επιπολασμού² και της συχνότητας της σωματικής τιμωρίας σε χώρες του εξωτερικού και στην Ελλάδα. Παράλληλα, διερευνώνται οι συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού που είναι περισσότερο ευάλωτες στη σωματική τιμωρία. Το δεύτερο θέμα αφορά στη διερεύνηση μέσα από ερευνητικά δεδομένα των επιπτώσεων της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά και στην κοινωνία, τόσο των άμεσων όσο και των μακροπρόθεσμων. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην αναπαραγωγή της βίας από γενιά σε γενιά και στο πώς ένα ιστορικό σωματικής τιμωρίας του γονέα είναι δυνατό να επηρεάσει τις μεθόδους πειθαρχίας που θα χρησιμοποιήσει κατά την ανατροφή των παιδιών του. Σκοπός λοιπόν του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι η διερεύνηση της έκτασης της χρήσης της σωματικής τιμωρίας στον κόσμο, καθώς και των συνεπειών της στην ανάπτυξη του ατόμου.

Σε σχέση με το σκοπό αυτό, εκείνο που αναμένεται είναι ότι η σωματική τιμωρία επηρεάζει αρνητικά το άτομο και ότι όσο πιο σοβαρή και χρόνια είναι η χρήση της τόσο πιο αρνητικές είναι οι επιπτώσεις της. Επίσης, αναμένεται ότι η σωματική τιμωρία θα έχει και μακροπρόθεσμες συνέπειες, μία εκ των οποίων θα είναι η επανάληψή της κατά την ενήλικη ζωή και η διαμόρφωση με τον τρόπο αυτό ενός φαύλου κύκλου της χρήσης σωματικής τιμωρίας και της βίας.

2.2. Λέξεις-κλειδιά

Σωματική τιμωρία, επιδημιολογία, επιπτώσεις, διαγενεακή αναπαραγωγή

2.3. Η σωματική τιμωρία στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Επιδημιολογικά στοιχεία που αφορούν στην εφαρμογή της

Τα τελευταία χρόνια σε όλο τον κόσμο παρατηρείται αύξηση του ενδιαφέροντος σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών, γεγονός το οποίο φαίνεται και από την αύξηση των ερευνητικών εργασιών για τη σωματική τιμωρία και την προσπάθεια να αναδειχθούν μέσω δεδομένων οι αρνητικές συνέπειες της εφαρμογής της και η ανάγκη για περιορισμό ή ακόμα και εξάλειψη της χρήσης της. Σε μια παγκόσμια αναφορά στο πλαίσιο της παγκόσμιας πρωτοβουλίας για την εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας των παιδιών, οι πρεσβευτές της πρωτοβουλίας αυτής γράφουν: «Το να χτυπάει κανείς ανθρώπους είναι λάθος – και τα παιδιά είναι άνθρωποι. Η σωματική τιμωρία των παιδιών καταπατά τα θεμελιώδη τους δικαιώματα για σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της σωματικής τους ακεραιότητας. Η νομιμότητά της καταπατά το δικαίωμά τους για ίση προστασία από το νόμο. Επιτακτική λοιπόν είναι η ανάγκη σε όλα τα μέρη του κόσμου να υπάρξει σεβασμός στα δικαιώματα των παιδιών, που αποτελούν την πιο μικρή σε ηλικία και πιο εύθραυστη ομάδα ανθρώπων» (Global Report 2006).

Από το 1960, όλο και περισσότερες χώρες προχωρούν νομικά στην απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας, περισσότερο

² Επιπολασμός: σχηματικά είναι η συχνότητα εμφάνισης νέων κρουσμάτων ενός φαινομένου κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών.

στο πλαίσιο του σχολείου και λιγότερο στο πλαίσιο της οικογένειας. Παρ' όλα αυτά ο επιπολασμός της σωματικής τιμωρίας είναι ακόμα αρκετά υψηλός. Τρεις διαπολιτισμικές μελέτες, από τις οποίες η πιο πρόσφατη πραγματοποιήθηκε το 2005 από τους Ember και Ember, έχουν δείξει ότι η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται από τους γονείς σε ποσοστό μεγαλύτερο του 75% των κοινωνιών σε όλο τον κόσμο. Η συχνότητα βέβαια με την οποία χρησιμοποιείται διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα και μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών, ενώ στο 82% των κοινωνιών που μελετήθηκαν φάνηκε ότι χρησιμοποιείται παράλληλα με άλλες μεθόδους πειθαρχίας, π.χ. μάθηση μέσω παρατήρησης προτύπου (Ripoll-Núñez & Rohner 2006).

Επίσης, πρόσφατα επιδημιολογικά στοιχεία για τη σωματική τιμωρία υποδεικνύουν ότι λιγότερο από 20 χώρες σε όλο τον κόσμο έχουν προχωρήσει σε μια πλήρη –στα σχολεία, στην οικογένεια και σε κρατικές δομές– απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας. Αυτό δείχνει ότι μόνο 53 εκατομμύρια παιδιά έναντι των 2 δισεκατομμυρίων 187 εκατομμυρίων σε όλο τον κόσμο, ζουν σε χώρες, όπου ο νόμος τα καθιστά αποδέκτες των ίδιων δικαιωμάτων με τους ενήλικες απέναντι στη σωματική βία.

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα γίνει προσπάθεια να σκιαγραφηθεί ο επιπολασμός και η συχνότητα της σωματικής τιμωρίας μέσα από δεδομένα που προέκυψαν από έρευνες στην Αμερική, τον Καναδά, την Ευρώπη και την Ασία, προκειμένου να γίνει εμφανής η επιτακτικότητα της ανάγκης για δράση ενάντια στην εφαρμογή της σωματικής τιμωρίας, αλλά και η ανάγκη οι γονείς, οι τροφοί και εκπαιδευτές των παιδιών να προσανατολιστούν προς εναλλακτικές μορφές πειθαρχίας. Πρέπει να επισημανθεί βέβαια ότι η συγκέντρωση επιδημιολογικών στοιχείων σχετικών με τη χρήση της σωματικής τιμωρίας είναι δυσχερής, καθώς οι γονείς συχνά τείνουν να παρουσιάζουν πιο ήπια εικόνα των μεθόδων πειθαρχίας που χρησιμοποιούν από φόβο μήπως χαρακτηριστούν κακοποιητικοί προς τα παιδιά τους τόσο από τους παιδιάτρους όσο και από τους ερευνητές.

2.3.1. Έρευνες στην Αμερική και τον Καναδά

Η Αμερική και ο Καναδάς είναι δύο χώρες οι οποίες δεν έχουν προχωρήσει ακόμα σε ολοκληρωτική απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας. Οι έρευνες λοιπόν στις δύο αυτές χώρες είναι ενδεικτικές του αυξημένου επιπολασμού της σωματικής τιμωρίας στο οικογενειακό και σχολικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, μια έρευνα του 1995 έδειξε ότι το 74% των γονέων με παιδιά ηλικίας έως 17 ετών στην Αμερική χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία (Kazdin & Benjet 2003). Σε μια ακόμα εθνική μελέτη αποδείχθηκε η συχνότητα χρήσης της σωματικής τιμωρίας από τους γονείς περίπου τρεις φορές την εβδομάδα για παιδιά ηλικίας 2 και 3 ετών. Ακόμα και μεταξύ μορφωμένων μητέρων, η συχνότητα χρήσης της σωματικής τιμωρίας ήταν κατά μέσο όρο 2,5 φορές την εβδομάδα (Giles-Sims et al. 1995).

Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα ήταν τα αποτελέσματα μιας έρευνας του 1999, που έδειξε ότι στην Αμερική το 94% των γονέων παιδιών ηλικίας 3-4 ετών κάνουν χρήση της σωματικής τιμωρίας, κυρίως του χτυπήματος με το χέρι στα οπίσθια ή τα άκρα. Ειδικότερα, η συγκεκριμένη έρευνα έδειξε ότι το 35% περίπου των παιδιών ηλικίας μικρότερης του ενός έτους έχουν υποστεί σωματική τιμωρία από τους γονείς τους. Το ποσοστό αυτό φάνηκε να αυξάνεται με την πρόοδο της ηλικίας του παιδιού, ώστε, σε παιδιά ηλικίας 4-5 ετών, να φτάνει στην κορύφωσή του, με το 94% των γονέων να αναφέρουν ότι έχουν κάνει χρήση σωματικής τιμωρίας προκειμένου να ελέγξουν ή να διορθώσουν τη συμπεριφορά του παιδιού τους. Μετά από τις ηλικίες αυτές αρχίζει η σταδιακή μείωση του ποσοστού των γονέων που χρησιμοποιούν σωματική τιμωρία, το οποίο μειώνεται στο 13% περίπου σε παιδιά ηλικίας 17 ετών. Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι μέχρι την ηλικία των 13 ετών το ποσοστό αυτό φαίνεται να ξεπερνά το 40% των γονέων, γεγονός ενδεικτικό της χρονιότητας που μπορεί να λάβει η χρήση της σωματικής τιμωρίας για μεγάλο ποσοστό των παιδιών. Κατά την ανάγνωση των δεδομένων αυτών θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι συχνότερη χρήση της σωματικής τιμωρίας έκαναν οι γονείς παιδιών ηλικίας 2 ετών και σε δεύτερο επίπεδο οι γονείς παιδιών ηλικίας 3-5 ετών. Οι γονείς παιδιών ηλικίας 14-16 ετών φάνηκε να χρησιμοποιούν λιγότερο συχνά τη σωματική τιμωρία (Straus & Stewart 1999).

Επίσης, το 2001 πραγματοποιήθηκε σε αμερικανικό πληθυσμό μια έρευνα στην οποία συμμετείχαν 2.017 γονείς (εκ των

οποίων 1.320 μητέρες και 687 πατέρες) παιδιών ηλικίας έως 3 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι 40% των γονέων συχνά ή πιο σπάνια φώναζαν στα παιδιά τους και το 40% αυτών είχαν χτυπήσει έστω μια φορά τα παιδιά τους. Από τα παιδιά που είχαν δεχτεί σωματική τιμωρία το 11% ήταν ηλικίας 6-11 μηνών και το 67% ηλικίας 2-3 ετών. Επίσης, όσο αυξανόταν η ηλικία φάνηκε να αυξάνεται και η συχνότητα των χτυπημάτων προς το παιδί (Wissow 2001).

Όσον αφορά στον επιπολασμό της σωματικής τιμωρίας σε σχολεία της Αμερικής, επίσημα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν από δημόσια σχολεία κατά το σχολικό έτος 1999-2000 αναφέρουν ότι 342.038 μαθητές είχαν γίνει αποδέκτες σωματικής τιμωρίας. Οι υψηλότερες συχνότητες παρατηρήθηκαν στο Μισισίπι (9,8% των μαθητών), στο Αρκάνσας (9,1% των μαθητών), στην Αλαμπάμα (5,4% των μαθητών) και στο Τενεσί (4,2% των μαθητών) (US Department of Education 2000). Επίσης, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε πέντε πολιτείες της Αμερικής (Αριζόνα, Ιλινόις, Λουιζιάνα, Μισισίπι, Αλαμπάμα), στην οποία συμμετείχαν 149 δάσκαλοι με σκοπό τη διερεύνηση των τρόπων διαχείρισης στην τάξη, αποδείχτηκε ότι η σωματική τιμωρία χρησιμοποιούνταν σε ποσοστό 10% (Akin-Little et al. 2007).

Σε άλλη έρευνα που διεξήχθη το 1998-1999 στον Καναδά συμμετείχαν 1.643 γονείς (698 ζευγάρια γονέων και 247 άγαμες μητέρες). Σε ποσοστό 51% ανέφεραν ότι χρησιμοποιούσαν τη σωματική τιμωρία περιστασιακά, ίσως κάποιες φορές συχνά, και σε ποσοστό 49% ανέφεραν ότι δεν την χρησιμοποιούσαν ποτέ (Oldershaw 2002). Επίσης, σε πρόσφατη έρευνα στον Καναδά (Durrant & Ensom 2006) αναφέρθηκαν 25.141 περιπτώσεις σωματικής κακομεταχείρισης το 2003, εκ των οποίων το 75% ήταν περιπτώσεις σωματικής τιμωρίας, κυρίως με τη μορφή του χτυπήματος με το χέρι στα οπίσθια ή τα άκρα.

2.3.2. Έρευνες στην Ασία και την Ευρώπη

Ιδιαίτερα εκτεταμένες είναι και οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε χώρες της Ασίας και της Ευρώπης σχετικά με τη χρήση της σωματικής τιμωρίας από τους γονείς και τους εκπαιδευτές των παιδιών. Στη υποενότητα αυτή παρατίθενται τα αποτελέσματα δύο μεγάλων ερευνών, που πραγματοποιήθηκαν από τη Unicef (2001) από τις οποίες η μια περιέλαβε χώρες της Ανατολικής Ασίας και του Ειρηνικού και η άλλη χώρες της Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας. Στη συνέχεια παρατίθενται τα δεδομένα που έχουν προκύψει από έρευνες σε κάποιες χώρες της Ευρώπης, με σκοπό να δώσουμε μια συνολική εικόνα σχετικά με την ευρύτητα της χρήσης της σωματικής τιμωρίας στην Ευρώπη.

Το 2001 η Unicef (2001) διεξήγαγε μια έρευνα στην οποία περιέλαβε 17 χώρες της Ανατολικής Ασίας και του Ειρηνικού. Στην έρευνα συμμετείχε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα 10.073 παιδιών και εφήβων ηλικίας 9-17 ετών. Το δείγμα συγκεντρώθηκε με κριτήριο την ηλικία και το φύλο των παιδιών και των εφήβων, τη γεωγραφική περιοχή και την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν και οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν χωρίς την παρουσία των γονέων. Το 29% των παιδιών ανέφεραν ότι υπήρχε βία μεταξύ των μελών της οικογένειας. Το μεγαλύτερο ποσοστό (της τάξης του 75%) παρουσιάστηκε στη Νέα Γουινέα. Επίσης, το 23% των παιδιών ανέφεραν ότι το ξύλο χρησιμοποιούνταν από τους γονείς τους σαν βασικός τρόπος πειθαρχίας. Τα υψηλότερα ποσοστά εμφανίστηκαν στο Ανατολικό Τιμόρ (53%), την Καμπότζη (44%) και τη Μιάνμαρ (40%), ενώ τα πιο χαμηλά ποσοστά στην Αυστραλία (1%) και τη Μογγολία (7%). Επίσης, από τα παιδιά που ανέφεραν τη σωματική τιμωρία ως βασικό τρόπο πειθαρχίας τα περισσότερα ήταν αγόρια και νεότερα στην ηλικία, καθώς και παιδιά αγροτικών περιοχών. Ενδιαφέρον ήταν ότι στην έρευνα αυτή τα παιδιά όλων των χωρών ανέφεραν συναισθήματα θλίψης ως αποτέλεσμα της τιμωρίας.

Σε μια δεύτερη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τη Unicef (2001) περιλήφθηκαν χώρες της Κεντρικής Ασίας και της Ευρώπης. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 35 χώρες, στις οποίες πραγματοποιήθηκαν 15.200 δομημένες συνεντεύξεις παιδιών ηλικίας 9-17 ετών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, το 59% των παιδιών ανέφεραν ότι είχαν εμπειρίες βίαιης και επιθετικής συμπεριφοράς στο οικογενειακό πλαίσιο. Το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών

αυτών βρέθηκε στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη και στην Κεντρική Ασία, όπου το 61% αυτών ανέφεραν ότι είχαν δεχτεί σωματική βία έναντι του 54% των παιδιών στη Δυτική Ευρώπη. Τα ποσοστά βέβαια αυτά δεν αρκούν για να δώσουν μια εικόνα του επιπολασμού της σωματικής τιμωρίας στις χώρες της Ευρώπης. Μια ανασκόπηση λοιπόν ερευνητικών δεδομένων από κάποιες χώρες της Ευρώπης κρίνεται ιδιαίτερα βοηθητική.

Το 1990 το Υπουργείο Υγείας της Βρετανίας έδωσε εντολή για μια μελέτη της χρήσης σωματικής βίας στο πλαίσιο της οικογένειας. Στη μελέτη αυτή, όπου συμμετείχαν 99 διγονεϊκές οικογένειες παιδιών ηλικίας 1, 4, 7½, και 11½ ετών βρέθηκε υψηλή συχνότητα στη χρήση της σωματικής τιμωρίας, ακόμα και σοβαρής μορφής. Στην έρευνα συμμετείχαν και οι δύο γονείς κάθε οικογένειας και φάνηκε ότι η χρήση σωματικής τιμωρίας από τον ένα γονέα αύξανε τις πιθανότητες και ο άλλος γονέας να κάνει χρήση της ίδιας μεθόδου πειθαρχίας. Από τα δεδομένα της έρευνας φάνηκε ότι το 91% των παιδιών είχαν χτυπηθεί από τους γονείς τους. Το 14% είχαν υποστεί χτυπήματα μέτριας σοβαρότητας, με το 38% των παιδιών σε συχνότητα μεγαλύτερη από μια φορά την εβδομάδα. Μέχρι την ηλικία του ενός έτους μόνο το 25% των παιδιών δεν είχαν δεχτεί ποτέ χτύπημα από τη μητέρα τους. Από συνεντεύξεις των γονέων που έλαβαν μέρος στην έρευνα φάνηκε ότι το 20% των παιδιών είχαν δεχτεί χτύπημα με κάποιο αντικείμενο, ενώ το 35% κάποια στιγμή είχαν υποστεί σοβαρή σωματική τιμωρία (Nobes & Smith 1997). Επίσης, σε μια μεταγενέστερη έρευνα στη Βρετανία, από τους 11.600 ενήλικες που συμμετείχαν, το 74% ανέφεραν ότι, ως παιδιά, οι γονείς τους τους είχαν χτυπήσει με γροθιά, τους είχαν κλωσήσει ή τους είχαν πιάσει από το λαιμό. Επίσης, από τις οικογένειες που μελετήθηκαν, το 35% των ενηλίκων που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν δεχτεί ως παιδιά σοβαρή σωματική τιμωρία (Baron 2005).

Στη Φινλανδία, το 1992 πραγματοποιήθηκε έρευνα σε 7.400 μαθητές ηλικίας 15-16 ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 72% των μαθητών περιστασιακά είχαν γίνει αποδέκτες ήπιας σωματικής τιμωρίας, και το 8% σοβαρής σωματικής τιμωρίας από τους γονείς τους. Οι ερευνητές όριζαν ως ήπια τιμωρία το σπρώξιμο, το τράβηγμα των μαλλιών, το χτύπημα με βέργα και ως σοβαρή τιμωρία τη χρήση άλλων αντικειμένων, τη γροθιά, την κλωτσιά και την απειλή με όπλα (Sariola & Uutela 1992).

Στην Ιταλία, έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1999-2000 σε οικογένειες 6.250 παιδιών ηλικίας 3-12 ετών διερεύνησε τον τρόπο επίλυσης των οικογενειακών συγκρούσεων από τους τροφούς των παιδιών. Το 77% των τροφών δήλωσαν ότι κατά τη διάρκεια του έτους της έρευνας είχαν πετάξει κάποιο αντικείμενο στο παιδί, το είχαν σπρώξει, το είχαν αρπάξει, το είχαν χτυπήσει στα οπίσθια ή τα άκρα ή το είχαν χαστουκίσει. Το 8% των παιδιών είχαν γίνει αποδέκτες πιο σοβαρής σωματικής τιμωρίας (Bardi & Borgognini-Tarli 2001).

Στη Σουηδία, μια έρευνα του 2001 (Durrant 2003) έδειξε ότι το 86% των παιδιών που είχαν γεννηθεί μετά την απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας δεν είχαν γίνει ποτέ αποδέκτες σωματικής τιμωρίας. Σε παλιότερη όμως έρευνα παιδιών που είχαν γεννηθεί το 1950 είχε διαφανεί ότι οι μητέρες, σε ποσοστό 55%, χρησιμοποιούσαν τη σωματική τιμωρία σε παιδιά ηλικίας 4 ετών και σε ποσοστό 20% σε παιδιά ηλικίας 8 ετών.

Στη Γερμανία, το 2001 πραγματοποιήθηκε μια έρευνα στην οποία συμμετείχαν 3.000 γονείς παιδιών ηλικίας μέχρι 18 ετών. Το 28% των γονέων αυτών σπάνια κατέφευγαν στη σωματική τιμωρία, το 54% χρησιμοποιούσαν συχνά ήπια σωματική τιμωρία και το 17% χρησιμοποιούσαν συχνά σοβαρή σωματική τιμωρία. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή φάνηκε ότι τα αγόρια γίνονταν αποδέκτες σωματικής τιμωρίας και μάλιστα σοβαρής συχνότερα από τα κορίτσια (Federal Ministry of Justice & Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth 2003).

Επίσης, στη Γερμανία (Bussmann 2004) πραγματοποιήθηκε έρευνα με σκοπό να συγκριθεί η χρήση της σωματικής τιμωρίας σε εφήβους ηλικίας 12-18 ετών κατά τα έτη 1992 και 2000. Συγκεντρώθηκε λοιπόν ένα τυχαίο δείγμα 2.400 εφήβων το 1992 και ένα δείγμα 2.000 εφήβων το 2002. Τα δεδομένα που προέκυψαν έδειξαν σημαντική μείωση της σωματικής τιμωρίας από το 1992 στο 2002, και ιδιαίτερα των σοβαρότερων μορφών σωματικής τιμωρίας. Ειδικότερα, ενώ το 1992 το 81% των εφήβων είχαν αναφέρει ότι είχαν δεχτεί ελαφρύ χτύπημα με χαστούκι και το 43,8% σοβαρό χτύπημα με χαστούκι, τα ποσοστά αυτά μειώθηκαν αντίστοιχα σε 68,9% και 23,9% κατά το 2002. Επίσης, ενώ το 41,3% των παιδιών είχαν αναφέρει ότι είχαν δεχτεί χτύπημα στα οπίσθια με ραβδί και το 30,6% χτύπημα που τους έκανε να μελανιάσουν το 1992, τα ποσοστά αυτά μειώθηκαν σε 4,8% και 3,2% κατά το έτος

2002. Αυτό που μεσολάβησε ανάμεσα στα έτη αυτά είναι η κατάργηση της σωματικής τιμωρίας σε όλα τα πλαίσια και η διακήρυξη από τη γερμανική κυβέρνηση της ανάγκης να υπάρχει σεβασμός στα δικαιώματα του παιδιού.

2.3.3. Έρευνες στην Ελλάδα

Η Ελλάδα ανήκει στις χώρες που πολύ πρόσφατα προχώρησαν στην απαγόρευση της χρήσης της σωματικής τιμωρίας ως μεθόδου πειθαρχίας εντός του οικογενειακού πλαισίου. Συγκεκριμένα, τον Οκτώβριο του 2006 απαγορεύτηκε η χρήση σωματικής βίας εντός του οικογενειακού πλαισίου ως μέσο πειθαρχίας των παιδιών.

Οι επιδημιολογικές έρευνες στην Ελλάδα σχετικά με τη χρήση της σωματικής τιμωρίας είναι περιορισμένες και συχνά στηρίζονται σε μικρό δείγμα. Είναι ενδεικτικές όμως της μεγάλης χρήσης της σωματικής τιμωρίας στο οικογενειακό πλαίσιο ως κύριου τρόπου πειθαρχίας των παιδιών, προκειμένου να διορθώσουν μη επιθυμητές συμπεριφορές. Η Αγάθωνος-Γεωργοπούλου έχει σημειώσει στη συζήτηση μιας μελέτης της (Agathonos-Georgopoulou 1997) ότι «οι έρευνες στην Ελλάδα είναι ενδεικτικές μιας εκτεταμένης και ανησυχητικής χρήσης της σωματικής τιμωρίας, με τη μορφή του χτυπήματος με το χέρι στα οπίσθια ή τα άκρα, παιδιών έως και 15 ετών. Μια πολιτισμικά αποδεκτή πρακτική ανατροφής του παιδιού, η οποία δεν σχετίζεται απαραίτητα με απόρριψη ή θυματοποίηση του παιδιού. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα ξέσπασμα του γονέα στην περίπτωση που το παιδί εναντιωθεί στη γονεϊκή κυριαρχία, αποτύχει στο σχολείο ή δείξει ακατάλληλη κοινωνική συμπεριφορά».

Σε έρευνα που είχε πραγματοποιηθεί το 1987 από τους Παρίτση και συνεργάτες, σε εφήβους ηλικίας 13-15 ετών, το 15% των εφήβων ανέφεραν ότι είχαν χτυπηθεί σοβαρά από τους γονείς τους στη διάρκεια του προηγούμενου μήνα. Επίσης, σε μεταγενέστερη έρευνα, το 1993, που πραγματοποιήθηκε σε 8.158 παιδιά ηλικίας 7 ετών φάνηκε ότι 1 στα 3 παιδιά αυτής της ηλικίας (37,7%) δέχονται ελαφρύ χτύπημα από τους γονείς τους τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα και 1 στα 6 παιδιά (18%) καθημερινά (ό.π. 1997). Εξάλλου, ήδη αναφέρθηκαν τα ευρήματα της κοινωνιολογικής έρευνας (Φερέτη & Σταυριανάκη 1997) του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού (βλέπε σ. 9) που αφορούσε σε οικογένειες της Αθήνας.

Σε μια άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από ερευνητές του Εθνικού Κέντρου Μελέτης της Σωματικής Τιμωρίας και Εναλλακτικών Μορφών Τιμωρίας, σε προπτυχιακούς φοιτητές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, το 73% των φοιτητών ανέφεραν ότι ως παιδιά είχαν γίνει δέκτες σωματικής τιμωρίας στο σπίτι. Οι πιο συχνοί τύποι σωματικής τιμωρίας που αναφέρθηκαν ήταν το χτύπημα στα οπίσθια με το χέρι (54%), το χτύπημα στα άκρα με το χέρι (45%), το χαστούκι στο πρόσωπο, το κεφάλι ή τα αυτιά (31%), και το χτύπημα με αντικείμενο (17%) (Halkias et al. 2001).

Όπως είναι εμφανές από τα παραπάνω ερευνητικά δεδομένα, η σωματική τιμωρία κατά την τρέχουσα δεκαετία παρουσιάζει ακόμα υψηλό επιπολασμό, κυρίως στο πλαίσιο της οικογένειας. Σε όλες σχεδόν τις παραπάνω χώρες η σωματική τιμωρία είναι από τις βασικές μεθόδους πειθαρχίας που χρησιμοποιούνται, καθώς στην πλειονότητα των ερευνών φαίνεται να υπερβαίνει σχεδόν πάντα το 50% του πληθυσμού. Οι χώρες με το μικρότερο επιπολασμό στη χρήση της σωματικής τιμωρίας είναι η Σουηδία και η Γερμανία. Ιδιαίτερα η Σουηδία είναι μια χώρα που έχει προχωρήσει σε κατάργηση κάθε μορφής σωματικής τιμωρίας από οποιοδήποτε τροφό ή εκπαιδευτή του παιδιού από το 1979, νωρίτερα από κάθε άλλη χώρα, σε μια προσπάθεια αλλαγής της στάσης του γονέα απέναντι στη συγκεκριμένη πρακτική και τη χρήση της. Παράλληλα, έχει προχωρήσει σε εφαρμογή προγραμμάτων για εκπαίδευση των γονιών σε εναλλακτικές μορφές πειθαρχίας, οι οποίες έχουν αναγνωριστεί σαν πιο αποτελεσματικές (Ripoll-Núñez & Rohner 2006). Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Σουηδία, η αρνητική στάση των μητέρων απέναντι στη χρήση σωματικής τιμωρίας, ακόμα και στην πιο ήπια μορφή της, προς τα παιδιά ήταν μια αναμφισβήτητη πραγματικότητα. Το 80% των μητέρων υποστήριξαν ότι η χρήση αυτού του τρόπου πειθαρχίας είναι επικίνδυνη και το 90% ότι είναι μη αποτελεσματική (Durrant et al. 2003).

2.4. Ομάδες ευάλωτες στη σωματική τιμωρία

Οι ομάδες ατόμων που φαίνεται να αντιμετωπίζουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο να γίνουν αποδέκτες σωματικής τιμωρίας προσδιορίζονται από χαρακτηριστικά των γονέων και των παιδιών. Συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά των γονέων που φαίνεται να σχετίζονται με μεγαλύτερη χρήση της σωματικής τιμωρίας αφορούν στο φύλο και την ηλικία του γονέα, το κοινωνικό και οικονομικό τους επίπεδο και την οικογενειακή τους κατάσταση, ενώ τα χαρακτηριστικά των παιδιών που τα καθιστούν ευάλωτα ως προς το να γίνουν αποδέκτες σωματικής τιμωρίας συνίστανται στο φύλο, την ηλικία και την ιδιοσυγκρασία τους.

Έρευνες που έχουν διεξαχθεί τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό έχουν υποδείξει ότι η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται περισσότερο από μητέρες και μάλιστα μητέρες μικρότερες σε ηλικία και με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (Φερέτη & Σταυριανήκη 1997³, Gershoff 2002). Οι μεγαλύτερες σε ηλικία και πιο μορφωμένες μητέρες είναι πιο πιθανόν να χρησιμοποιούν πιο θετικές γονεϊκές πρακτικές και λιγότερο τη σωματική τιμωρία από νεότερες και λιγότερο μορφωμένες μητέρες (Eamon 2001). Η μεγαλύτερη χρήση της σωματικής τιμωρίας από μητέρες φαίνεται να ισχύει περισσότερο σε περιπτώσεις παιδιών μεγαλύτερων των 12 ετών, ενώ πριν από την ηλικία αυτή το φύλο του γονέα δεν φαίνεται να διαφοροποιεί τη χρήση της σωματικής τιμωρίας (Giles-Sims et al. 1995).

Επίσης, γονείς χαμηλού κοινωνικού επιπέδου με χαμηλό μισθό και γονείς με οικογενειακές δυσκολίες τείνουν να χρησιμοποιούν περισσότερο το συγκεκριμένο τύπο πειθαρχίας (Banks 2002, Gershoff 2002, Giles-Sims et al. 1995). Για κάποιους μελετητές η συγκεκριμένη διαφοροποίηση ισχύει περισσότερο σε γονείς μεγαλύτερους των 30 ετών (Straus & Stewart 1999). Γονείς παιδιών ηλικίας 6-11 ετών, χαμηλού κοινωνικού-οικονομικού επιπέδου έχει φανεί ότι χρησιμοποιούν περισσότερο τη σωματική τιμωρία σε σχέση με τους γονείς παιδιών ηλικίας μεγαλύτερης των 10 ετών, μεσαίου και υψηλότερου κοινωνικού επιπέδου (Motti-Stefanidi et al. 1993). Αυτό συμβαίνει καθώς συνήθως οι γονείς αυτού του επιπέδου βιώνουν υψηλότερα επίπεδα στρες. Βέβαια, έρευνες έχουν δείξει ότι η σωματική τιμωρία συναντάται επίσης σε οικογένειες που ανήκουν στην ανώτερη κοινωνικο-οικονομική τάξη, με υψηλό μορφωτικό επίπεδο (Banks 2002), ενώ άλλες μελέτες έχουν στηρίξει κυρίως τη συσχέτιση της σωματικής τιμωρίας με την οικονομική και επαγγελματική κατάσταση των γονέων (Grogan-Kaylor & Otis 2007). Επίσης, μελέτες έχουν δείξει ότι η χρήση της σωματικής τιμωρίας από τους γονείς συναντάται περισσότερο σε αγροτικές περιοχές σε σχέση με τις αστικές (Grogan-Kaylor & Otis 2007).

Όσον αφορά στην οικογενειακή κατάσταση των γονέων, γονείς άγαμοι, διαζευγμένοι ή σε διάσταση έχει φανεί ότι χρησιμοποιούν περισσότερο τη σωματική τιμωρία σε σχέση με τους έγγαμους γονείς, καθώς και οι γονείς με πολλά παιδιά (Banks 2002, Gershoff 2002). Επιπρόσθετα, σε οικογένειες όπου υπάρχουν συζυγικές συγκρούσεις έχει παρατηρηθεί αυξημένη χρήση σωματικής τιμωρίας (Eamon 2001), όπως και σε οικογένειες όπου υπάρχει ψυχοπαθολογία. Ειδικότερα, η μητρική κατάθλιψη έχει συνδεθεί με αυξημένη χρήση αυτού του τύπου τιμωρίας (Eamon 2001). Οι γονείς φαίνεται ότι χρησιμοποιούν περισσότερο αυστηρές και σκληρές μεθόδους πειθαρχίας όταν είναι θυμωμένοι, ευερέθιστοι, σε κατάθλιψη, κουρασμένοι και στρεσαρισμένοι (American Academy of Pediatrics 1998). Οι πιο αυταρχικοί γονείς είναι πιο πιθανόν να χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία ως τρόπο πειθαρχίας έναντι των μη αυταρχικών γονέων.

Ιδιαίτερα σημαντικές είναι και οι πολιτισμικές αντιλήψεις που πλαισιώνουν κάθε κοινωνία. Έτσι, όταν είναι υποστηρικτικές ως προς τη χρήση της σωματικής τιμωρίας και ως προς τις συνέπειές της, οι γονείς τείνουν να την αποδέχονται ως αποτελεσματική μορφή πειθαρχίας και να τη χρησιμοποιούν εκτενέστερα (Gershoff 2002, Durant & Ensom 2006).

Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των παιδιών που τα καθιστούν ευάλωτα ως προς το να γίνουν αποδέκτες σωματικής τιμωρίας, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αυτά είναι το φύλο, η ηλικία και η ιδιοσυγκρασία. Ειδικότερα, η σωματική τιμωρία φαίνεται να χρησιμοποιείται περισσότερο στα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια (Φερέτη & Σταυριανήκη 1997⁴, Straus & Stewart 1999). Σε κάποιες χώρες αναφέρεται ότι η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται ανεξαρτήτως της ηλικίας των παιδιών (Giles-Sims et al. 1995). Σε άλλες, πάλι, φαίνεται ότι χρησιμοποιείται περισσότερο σε

³ Βλ. όσα αναλυτικά περιγράφονται στο: Fereti I. και Stavrianaki M., "The use of physical punishment in the Greek family: Selected socio-demographic aspects". *International Journal of Child and Family Welfare*, 2 (3), 1997, 66, 206-216.

⁴ Το ίδιο

παιδιά προσχολικής ηλικίας (Straus & Stewart 1999) και σε παιδιά 6-9 ετών συγκριτικά με παιδιά μεγαλύτερα των 11 ετών (Motti-Stefanidi et al. 1993).

Ιδιαίτερα καθοριστικής σημασίας είναι τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά του παιδιού. Τα παιδιά που είναι ιδιαίτερα ενεργητικά και επιθετικά και δυσκολεύονται να περιορίσουν τις αντιδράσεις τους, καθώς και τα παιδιά με ελλειμματική προσοχή και υπερκινητικότητα φαίνεται ότι γίνονται αποδέκτες αυστηρότερων σωματικών μεθόδων πειθαρχίας εκ μέρους των γονέων.

Βέβαια τα προγράμματα ευαισθητοποίησης κατά της σωματικής τιμωρίας δεν πρέπει να απευθύνονται μόνο σε γονείς που αναγνωρίζονται ως ομάδες υψηλού κινδύνου (Durrant & Ensom 2006) στο πλαίσιο της δευτερογενούς πρόληψης, αλλά στον γενικό πληθυσμό μέσα από την εφαρμογή της πρωτογενούς πρόληψης, με στόχο την ανάπτυξη σχεδίων δράσης και την αλλαγή κοινωνικών αξιών, δομών και στερεοτύπων.

2.5. Επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας των παιδιών στο άτομο και το κοινωνικό σύνολο – Θέσεις

Η σωματική τιμωρία ως τρόπος πειθαρχίας των παιδιών έχει εγείρει έντονες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις ως προς τις επιπτώσεις και τη χρησιμότητά της. Οι αντιπαραθέσεις αυτές είναι περισσότερο αποτέλεσμα της δυσκολίας να υπάρξει ένας κοινός εννοιολογικός προσδιορισμός της σωματικής τιμωρίας, καθώς η σωματική τιμωρία παρουσιάζει μεγάλο εύρος ως προς τις μορφές που είναι δυνατό να λάβει, οι οποίες κυμαίνονται από το ήπιο χτύπημα με το χέρι μέχρι και σοβαρά χτυπήματα του παιδιού. Στο πεδίο της διεθνούς έρευνας έχουν αναπτυχθεί δύο βασικές θέσεις όσον αφορά τις συνέπειες και τη χρησιμότητα της σωματικής τιμωρίας. Την πρώτη θέση υποστηρίζουν οι ερευνητές που εναντιώνονται στη χρήση της σωματικής τιμωρίας, πρεσβεύοντας ότι έχει ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις στα παιδιά, τόσο άμεσες όσο και μακροπρόθεσμες, καθώς και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Ο Straus (1994) υποστήριξε ότι κάθε μορφή σωματικής τιμωρίας, υπό οποιοσδήποτε συνθήκες, έχει καταστροφικές συνέπειες στη βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη εξέλιξη του ατόμου. Τη δεύτερη θέση υποστηρίζουν οι ερευνητές που πιστεύουν ότι υπό ορισμένες συνθήκες η σωματική τιμωρία δεν συνεπάγεται αρνητικές επιπτώσεις, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις η εφαρμογή της μπορεί να έχει θετικό αποτέλεσμα. Ουσιαστικά, η εφαρμογή της μπορεί να οδηγήσει σε θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα ή και τα δύο, ανάλογα με τις συνθήκες που πλαισιώνουν τη συγκεκριμένη συμπεριφορά (Larzelere 2000).

Οι δύο αυτές θέσεις έχουν διαμορφωθεί μέσα από μετα-αναλύσεις ερευνών για τη σωματική τιμωρία και τις επιπτώσεις αυτής. Οι πιο σημαντικές μετα-αναλύσεις έχουν πραγματοποιηθεί από τους Raolucci και Violato (2004) και από τον Larzelere (2000), που είναι υποστηρικτές περισσότερο της δεύτερης θέσης, και από την Gershoff (2002), που μέσα από τις μετα-αναλύσεις της διαμόρφωσε ουσιαστικά και στήριξε την πρώτη θέση. Οι Raolucci και Violato στις μετα-αναλύσεις τους συμπεριέλαβαν 70 μελέτες, με 47.751 συμμετέχοντες συνολικά, οι οποίες κατά 83% είχαν πραγματοποιηθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι έρευνες που χρησιμοποίησαν όριζαν τη σωματική τιμωρία ως μια μορφή φυσιολογικής, μη κακοποιητικής ή συνηθισμένης σωματικής τιμωρίας από έναν φροντιστή. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων έδειξαν ότι αυτού του τύπου η σωματική τιμωρία έχει ήπιες αρνητικές συμπεριφορικές και συναισθηματικές επιπτώσεις. Επίσης, δεν επιδρά στην ακαδημαϊκή επιτυχία, τις αυτοκτονικές σκέψεις, την στάση τους απέναντι σε συμπεριφορές βίας ή σε άλλες γνωστικές διαδικασίες.

Ανάλογα ήταν τα αποτελέσματα της μετα-ανάλυσης, του Larzelere (2000), ο οποίος επίσης δεν συμπεριέλαβε στις αναλύσεις του έρευνες που αφορούσαν σε περιπτώσεις σοβαρής σωματικής τιμωρίας. Στη συγκεκριμένη μετα-ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν 38 έρευνες από τις Ηνωμένες Πολιτείες στις οποίες συμμετείχαν παιδιά προεφηβικής ηλικίας. Ο Larzelere (Benjet & Kazdin 2003) υποστήριξε ότι μια ήπιας μορφής σωματική τιμωρία είναι δυνατό να έχει θετικά αποτελέσματα στις περιπτώσεις κυρίως παιδιών ηλικίας 2-6 ετών, όταν συνδυάζεται με άλλες μεθόδους πειθαρχίας και σε συγκεκριμένες συνθήκες. Αντίθετα, υποστήριξε ότι τα αποτελέσματα μπορεί να είναι ιδιαίτερα αρνητικά σε μεγαλύτερα παιδιά, όπου η σωματική τιμωρία είναι δυνατό να ευθύνεται για την εκδήλωση συμπεριφορικών

προβλημάτων, προβλημάτων ψυχικής υγείας και χαμηλές ικανότητες.

Επιπρόσθετα, μια σημαντική μετα-αναλυτική έρευνα πραγματοποιήθηκε από τη Gershoff και στηρίχθηκε σε 88 μελέτες που είχαν διεξαχθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες και διεθνώς. Τα δεδομένα της ανάλυσής της έδειξαν μια σημαντική συσχέτιση της χρήσης της σωματικής τιμωρίας με 11 συμπεριφορές και εμπειρίες του παιδιού και του ενήλικα, εκ των οποίων μόνο μία ήταν θετική. Συγκεκριμένα, τα δεδομένα της έρευνάς της υπέδειξαν μια ιδιαίτερα υψηλή συσχέτιση της σωματικής τιμωρίας με άμεση συμμόρφωση του παιδιού, καθώς και της σωματικής τιμωρίας με τη σωματική κακοποίηση από τον γονέα ή τροφό του παιδιού. Επίσης, σημαντικές ήταν οι συσχετίσεις της σωματικής τιμωρίας με τη μείωση της εσωτερίκευσης ηθικών αξιών και την επιδείνωση της ποιότητας της σχέσης γονέα-παιδιού, με ψυχικές δυσκολίες, επιθετικότητα και εγκληματική και αντικοινωνική συμπεριφορά του παιδιού και αργότερα του ενήλικα, καθώς και με αυξημένες πιθανότητες για χρήση της σωματικής βίας προς τα παιδιά και το σύντροφο κατά την ενήλικη ζωή (Gershoff 2002).

Πολλοί ερευνητές (Baumrind et al. 2002) υποστήριξαν ότι πολλές από τις έρευνες που συμπεριέλαβε στην ανάλυσή της η Gershoff πραγματοποιούνταν και πιο σοβαρές μορφές σωματικής τιμωρίας. Οι ερευνητές αυτοί (Paolucci & Violato 2004, Larzelere 2000) υποστήριξαν ότι οι συσχετίσεις που διαπίστωσε η Gershoff οφείλονται εν μέρει στη σοβαρότητα των περιπτώσεων της σωματικής τιμωρίας. Οι ίδιοι διαφοροποίησαν τη σοβαρή σωματική τιμωρία από τις πιο ήπιες μορφές σωματικής τιμωρίας, στις οποίες ενέταξαν και το χτύπημα στα οπίσθια ή τα άκρα με το χέρι. Δεν διαφοροποιήθηκαν λοιπόν από την πεποίθηση ότι η εφαρμογή σοβαρών μορφών σωματικής τιμωρίας από τους γονείς ή τροφούς του παιδιού οδηγεί σε ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις για το παιδί τόσο άμεσες όσο και απώτερες, υποστήριξαν όμως ότι αυτή η σχέση δεν ισχύει αδιαφοροποίητα στις περιπτώσεις μιας ήπιας ή μέτριας σε σοβαρότητα σωματική τιμωρία. Κάποιοι ερευνητές (Baumrind et al. 2002) υποστήριξαν ότι οι αρνητικές επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας δεν αφορούν στη χρήση του χτυπήματος με το χέρι στα οπίσθια ή τα άκρα, που συνιστά σωματική τιμωρία που δεν προκαλεί σωματική βλάβη και έχει ως σκοπό την τροποποίηση της συμπεριφοράς. Θεώρησαν ότι όλες αυτές οι αρνητικές συνέπειες αφορούν σε σοβαρότερες μορφές σωματικής τιμωρίας και υποστήριξαν ότι, σε κάποιες περιστάσεις και σε συνδυασμό και με άλλες μεθόδους πειθαρχίας, μια ήπια μορφή σωματικής τιμωρίας μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα και είναι επιθυμητή. Υποστήριξαν επίσης ότι η σωματική τιμωρία που υπερβαίνει τα μέτρια επίπεδα σοβαρότητας θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως εγκληματική, όπως και η τιμωρία που χρησιμοποιείται σε παιδιά μικρότερα των 18 μηνών και σε εφήβους (Ripoll-Núñez & Rohner 2006).

Η Gershoff (2002), από την άλλη, ισχυρίστηκε μέσα από τα ευρήματά της ότι η σοβαρότητα των επιπτώσεων της σωματικής τιμωρίας επηρεάζεται από τη σοβαρότητα της μορφής της ίδιας της τιμωρίας, θεώρησε όμως παράλληλα ότι η σωματική τιμωρία ενέχει τον κίνδυνο να εξελιχθεί σε κάποια μορφή σωματικής κακοποίησης. Πολλοί υποστηρικτές της θέσης ενάντια σε οποιαδήποτε χρήση της σωματικής τιμωρίας έχουν εκφράσει την άποψη ότι οι μορφές της σωματικής τιμωρίας βρίσκονται σε συνέχεια μεταξύ τους, με τις ήπιες σωματικές τιμωρίες να ενέχουν τον κίνδυνο να εξελιχθούν σε πιο σκληρές μορφές σωματικής τιμωρίας (Ripoll-Núñez & Rohner 2006). Ο Straus (2000) υποστήριξε ότι σύμφωνα με τα δεδομένα ερευνών για τη σωματική κακοποίηση, η προσπάθεια για να εξαλειφθεί η χρήση ακόμα και της πιο ελαφριάς μορφής σωματικής τιμωρίας είναι σημαντική για τη μείωση της παιδικής κακοποίησης. Για την πρότασή του αυτή στηρίχθηκε στο γεγονός ότι η σωματική τιμωρία συνιστά παράγοντα κινδύνου σωματικής κακοποίησης και θέτει τα παιδιά σε κίνδυνο για την ανάπτυξη κοινωνικών και ψυχολογικών προβλημάτων.

Ποιες όμως είναι οι εν δυνάμει ψυχικές και κοινωνικές επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας για το παιδί ή αργότερα για τον ενήλικα; Στη συνέχεια του κεφαλαίου θα παρατεθούν οι άμεσες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας στο άτομο και το κοινωνικό σύνολο, όπως αυτές προκύπτουν μέσα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Οι επιπτώσεις αυτές είναι στο σύνολό τους αρνητικές, πέρα από μια (κι αυτή αμφισβητούμενη) άμεση συμμόρφωση του παιδιού, που έχει αναγνωριστεί ως θετική άμεση επίπτωση της σωματικής τιμωρίας.

2.5.1. Η άμεση συμμόρφωση

Η άμεση συμμόρφωση αφορά στην απόκριση του παιδιού σε αυτό που ο γονέας ή άλλος φροντιστής απαιτεί, και αφορά στη διακοπή μιας μη επιθυμητής συμπεριφοράς. Μια τέτοια απόκριση του παιδιού ανακουφίζει τον γονέα ή τροφό, ο οποίος τείνει να επαναλάβει τη συγκεκριμένη μορφή τιμωρίας. Πρόκειται ουσιαστικά για μια αναμενόμενη απόκριση του παιδιού στα συναισθήματα φόβου και άγχους που η πρόκληση πόνου εγείρει. Μια επανάληψη της μη επιθυμητής συμπεριφοράς και η καθυστέρηση αυτής θα εξαρτηθεί εν μέρει από την ένταση των συναισθημάτων που αρχικά προκλήθηκαν στο παιδί (Gershoff 2002, Larzelere 2000). Πολλοί ερευνητές υποστήριξαν ότι ενώ η συμμόρφωση αποτελεί άμεσο αποτέλεσμα της σωματικής τιμωρίας, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις παιδιών με διαταρακτική συμπεριφορά, η λειτουργικότητά της σωματικής τιμωρίας σε σχέση με το συγκεκριμένο αποτέλεσμα φθίνει με τον καιρό μέσα από την επανάληψη. Προκειμένου να διατηρηθεί λοιπόν το αποτέλεσμα της συμμόρφωσης θα πρέπει να υπάρχει σταδιακή αύξηση της έντασης του χτυπήματος, γεγονός που είναι δυνατό να οδηγήσει τη σωματική τιμωρία σε επίπεδο σωματικής κακοποίησης (Cohen 1996, American Academy of Pediatrics 1998). Στην προαναφερθείσα έρευνα των Φερέτη και Σταυριανάκη στην Ελλάδα, το 1997, φάνηκε ότι το 90% των παιδιών της έρευνας που είχαν δεχτεί σωματική τιμωρία έτειναν να επαναλαμβάνουν την πράξη για την οποία τιμωρήθηκαν, και μάλιστα το 44% από αυτά τα παιδιά σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα.

2.5.2. Μείωση της εσωτερίκευσης ηθικών κανόνων

Η σωματική τιμωρία, ενώ οδηγεί σε άμεση συμμόρφωση, δεν συνεπάγεται πειθαρχία σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, καθώς δεν οδηγεί σε εσωτερίκευση ηθικών νορμών και κοινωνικών κανόνων. Έχει φανεί μάλιστα ότι η σωματική τιμωρία σχετίζεται με τη μείωση της εσωτερίκευσης ηθικών αξιών στα παιδιά, όπως της αξίας της ενσυναίσθησης (empathy) και του αλτρουισμού (Lopez et al. 2001). Προκειμένου να υπάρξει εσωτερίκευση κανόνων, ο τρόπος πειθαρχίας των γονέων θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από ελάχιστη επιβολή δύναμης, θα πρέπει να προάγει την επιλογή και την αυτονομία και να παρέχει εξηγήσεις για επιθυμητές συμπεριφορές, γνωρίσματα τα οποία δεν χαρακτηρίζουν τη σωματική τιμωρία (Gershoff 2002). Επιπρόσθετα, η συμμόρφωση δεν σημαίνει ότι το παιδί έχει βιώσει ενοχή για τη συμπεριφορά του, ούτε ότι έχει την επιθυμία να επανορθώσει (Gershoff 2002), ενώ παράλληλα η σωματική τιμωρία δεν σημαίνει κατανόηση και αποδοχή της χρήσης του συγκεκριμένου τρόπου πειθαρχίας από το παιδί και του μηνύματος της πειθαρχίας, προϋποθέσεις απαραίτητες προκειμένου να μην υπάρξει επανάληψη της μη επιθυμητής συμπεριφοράς (Holden 2002).

2.5.3. Σωματική τιμωρία και σωματική κακοποίηση

Πολλοί μελετητές, όπως έχει ήδη αναφερθεί, υποστηρίζουν ότι η σωματική κακοποίηση βρίσκεται στην άκρη μιας συνέχειας η οποία ξεκίνησε από σωματική τιμωρία και βγήκε εκτός ελέγχου. Οι γονείς που χρησιμοποιούν μια ήπια μορφή σωματικής τιμωρίας, όπως είναι το χτύπημα με το χέρι στα οπίσθια, έχει φανεί ότι τείνουν να χρησιμοποιούν και πιο σκληρές μορφές σωματικής τιμωρίας (Cohen 1996). Στην ανάλυση της Gershoff (2002) ο κίνδυνος για εξέλιξη της σωματικής τιμωρίας σε μορφή κακοποίησης φάνηκε να σχετίζεται περισσότερο από κάθε άλλη μεταβλητή με τη χρήση της σωματικής τιμωρίας, καθώς διαπιστώθηκε ιδιαίτερα υψηλή συσχέτιση της σωματικής τιμωρίας και της σωματικής κακοποίησης από τους γονείς των ίδιων παιδιών (Gershoff 2002, Straus 2000). Τα δεδομένα αυτά φαίνεται να είναι σύμφωνα και με την άποψη ότι η λειτουργικότητα της σωματικής τιμωρίας ως προς την άμεση διακοπή της μη επιθυμητής συμπεριφοράς φθίνει με την επανάληψη του συγκεκριμένου τρόπου πειθαρχίας. Αποτέλεσμα αυτού είναι η αύξηση κάθε φορά της έντασης της τιμωρίας, προκειμένου να διατηρηθεί το αρχικό αποτέλεσμα της συμμόρφωσης. Επιπρόσθετα, είναι δύσκολο να δει κάποιος τη χρήση της σωματικής τιμωρίας ανεξάρτητα από τα συναισθήματα του γονέα που την πλαισιώνουν.

2.5.4. Επιθετικότητα

Μια από τις πιο σοβαρές επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας αφορά στην αύξηση της επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών και των εφήβων, γεγονός το οποίο έχει αποδειχθεί από πλήθος ερευνών. Κατ' επέκταση, έχει φανεί ότι, όσο πιο σκληρή είναι η μορφή της σωματικής τιμωρίας της οποίας γίνονται αποδέκτες το παιδί ή ο έφηβος, τόσο υψηλότερα είναι τα επίπεδα της επιθετικής συμπεριφοράς που εκδηλώνουν μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο, όσο και έξω από αυτό, στο σχολείο ή στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο (Gershoff 2002, Holden 2002, Baumrind et al. 2002, Ateah & Durrant 2005). Η χρήση του χτυπήματος στα οπίσθια σε αγόρια προσχολικής ηλικίας από τον πατέρα οδηγούσε σε αυξημένη επιθετική συμπεριφορά (Eron 1996). Επίσης, ο Straus σε μια έρευνά του (1996) έδειξε ότι όσο τα παιδιά αυτής της ηλικίας υφίσταντο σωματική τιμωρία από τους γονείς τους, τόσο πιο δυσλειτουργική αξιολογήθηκε η συμπεριφορά τους μετά από δύο χρόνια. Επίσης, παιδιά ηλικίας 4-9 ετών που γίνονται αποδέκτες σωματικής τιμωρίας έτειναν να αντιδρούν με επιθετικότητα, ανυπακοή και παρορμητικότητα (Eaton 2001).

Η επιθετική συμπεριφορά ως συνέπεια της σωματικής τιμωρίας από τους γονείς φαίνεται ότι αυξάνεται με την ηλικία, με αποτέλεσμα παιδιά ηλικίας 10-12 ετών να εκδηλώνουν υψηλότερα επίπεδα επιθετικότητας. Οι έφηβοι που γίνονται αποδέκτες σωματικής τιμωρίας (είτε χτύπημα στα οπίσθια ή στα άκρα είτε αυστηρότερη τιμωρία, όπως χτύπημα με ζώνη ή άλλο αντικείμενο) φαίνεται ότι εκδηλώνουν μεγαλύτερη εσωτερική και εξωτερική συμπτωματολογία (Bender et al. 2007). Η χρήση του χτυπήματος στα οπίσθια σε μεγαλύτερα παιδιά σχετίζεται με υψηλότερα επίπεδα σωματικής επιθετικότητας, χρήση ουσιών, εγκληματικότητα, βία και αντικοινωνική συμπεριφορά (Banks 2002). Επίσης, η χρήση πιο σκληρών μορφών σωματικής τιμωρίας επιδεινώνει την κακή συμπεριφορά κυρίως σε παιδιά σχολικής ηλικίας με σύνδρομο υπερκινητικότητας και ελλειμματικής προσοχής (Banks 2002).

Ο θυμός είναι συνήθως μια άμεση αντίδραση του παιδιού απέναντι στον γονέα ή τον φροντιστή ως αποτέλεσμα του πόνου που νιώθει. Αποτέλεσμα του θυμού είναι η επιθετικότητα προς τους γονείς με σκοπό να σταματήσουν την επιθετικότητα του γονέα ή να ανταποδώσουν. Ο θυμός του παιδιού είναι πιο έντονος όταν η σωματική τιμωρία συνοδεύεται και από συναισθήματα απόρριψης προς το παιδί (Banks 2002).

2.5.5. Δυσλειτουργία της σχέσης γονέα-παιδιού

Η χρήση της σωματικής τιμωρίας ως μέσου πειθαρχίας και διαπαιδαγώγησης φαίνεται να επηρεάζει αρνητικά την ποιότητα της σχέσης του παιδιού ή του εφήβου με τον γονέα (Ateah & Durrant 2005). Για το γονέα η συγκεκριμένη μέθοδος πειθαρχίας γίνεται η μόνη αποτελεσματική μορφή πειθαρχίας, αποδυναμώνοντας παράλληλα και καθιστώντας λιγότερο αποτελεσματικές εναλλακτικές μεθόδους πειθαρχίας. Καθώς μάλιστα λειτουργεί ανακουφιστικά στο θυμό των γονέων, συχνά τείνουν να την επαναλαμβάνουν. Μέσα από έρευνες έχει φανεί ότι τα νήπια που δέχονται σωματική τιμωρία εξακολουθούν να τη δέχονται στην παιδική και εφηβική τους ηλικία (American Academy of Pediatrics 1998).

Η σωματική τιμωρία είναι δυνατό να προκαλέσει στα παιδιά συναισθήματα φόβου, άγχους και θυμού προς τους γονείς ή τους φροντιστές και να οδηγήσει σε συμπεριφορές αποφυγής τους. Ο πόνος ως αποτέλεσμα της σωματικής τιμωρίας οδηγεί σε συμπεριφορές αποφυγής του επώδυνου ερεθίσματος και συνεπώς αυτού που προκάλεσε τον πόνο, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που το παιδί αισθάνεται ότι υπήρχε πρόθεση από το γονέα ή φροντιστή για πρόκληση πόνου. Παράλληλα, τα συναισθήματα θυμού τα οποία εγείρονται διαταράσσουν σημαντικά τη σχέση, οδηγώντας τα παιδιά είτε σε επιθετικότητα με μορφή εκδίκησης είτε σε απόσυρση (Gershoff 2002).

Επίσης, η χρήση της σωματικής τιμωρίας από τη μητέρα σχετίζεται με τη δυσκολία του εφήβου να εκφράσει συναισθήματα ζεστασιάς και αισθήματα δεσμού στη σχέση του με τη μητέρα. Δυσκολεύεται ουσιαστικά να διατηρήσει μια σχέση εγγύτητας μαζί της, απαραίτητη προκειμένου να κατακτήσει την αυτονομία του και να επιτύχει μια υγιή κοινωνική προσαρμογή (Bender et al. 2007).

2.5.6. Άλλες ψυχολογικές επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά και τους εφήβους

Τα παιδιά ηλικίας 4-9 χρόνων είναι δυνατό να εσωτερικεύσουν τις αντιδράσεις τους στη σωματική τιμωρία και τη γονεϊκή σύγκρουση και να είναι λυπημένα, αποσυρμένα και να νιώθουν φόβο. Παρουσιάζουν ψυχοκοινωνικές δυσκολίες, χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης και συμπτώματα όπως άγχος, απόσυρση, κατάθλιψη (Eamon 2001). Επίσης, στους εφήβους η χρήση ιδιαίτερα σκληρών μεθόδων πειθαρχίας τόσο από τη μητέρα όσο και από τον πατέρα φαίνεται να σχετίζεται κυρίως με συναισθηματικά προβλήματα, χαμηλή αυτοεκτίμηση, υψηλότερα επίπεδα άγχους και κατάθλιψη (Banks 2002). Η κατάθλιψη είναι πιο έντονη όταν η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται από μητέρες.

2.5.7. Επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας στην ενήλικη ζωή

Οι αρνητικές επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας κατά την παιδική ηλικία φαίνεται ότι σε κάποιες περιπτώσεις παραμένουν και κατά την ενήλικη ζωή. Μέσα από μελέτες έχει διαπιστωθεί υψηλή συσχέτιση της σωματικής τιμωρίας με κατάθλιψη στην ενήλικη ζωή, καθώς και με τη χρήση ενδοοικογενειακής βίας. Ειδικότερα, η συσχέτιση της με την κατάθλιψη είναι πιο έντονη όταν η σωματική τιμωρία πλαισιώνεται από έντονα συναισθήματα θυμού του γονέα προς το παιδί (Turner & Muller 2004). Κάποιοι μελετητές έχουν επίσης συνδέσει τη σωματική τιμωρία ως μέσο ανατροφής των παιδιών με υψηλότερα επίπεδα κατάθλιψης, αυτοκτονικού ιδεασμού και χρήσης αλκοόλ (Eamon 2001).

Οι πιο σημαντικές επιπτώσεις της χρήσης της σωματικής τιμωρίας κατά την ανατροφή των παιδιών στην ενήλικη ζωή αφορούν στην αποδοχή της βίας σαν μέσου επίλυσης των συγκρούσεων. Η συχνή χρήση της σωματικής τιμωρίας, κυρίως κατά τα εφηβικά χρόνια, έχει συνδεθεί σε μακροπρόθεσμο επίπεδο με χρήση βίας προς τον/τη σύζυγο και αυξημένες συζυγικές συγκρούσεις (Straus & Yodanis 1996).

2.5.8. Κοινωνικές επιπτώσεις

Η πιο σοβαρή συνέπεια της σωματικής τιμωρίας στο κοινωνικό σύνολο είναι ότι προβάλλει τη χρήση βίας σαν αποδεκτή τακτική επίλυσης των συγκρούσεων της καθημερινότητας (Banks 2002). Έτσι διαμορφώνεται ένα πρότυπο που αναπαράγει τη βία σε όλες τις σχέσεις του παιδιού αρχικά, έπειτα του εφήβου και αργότερα του ενήλικα. Όταν οι γονείς τιμωρούν σωματικά, ουσιαστικά περνάνε στο παιδί το μήνυμα ότι η βία μπορεί και ίσως θα έπρεπε να χρησιμοποιείται για να υπάρξει ένα καλό αποτέλεσμα, ότι είναι μια ηθικά σωστή πράξη και ίσως ότι επιτρέπεται από τη στιγμή που άλλες μέθοδοι επίλυσης της σύγκρουσης δεν φέρνουν αποτέλεσμα (Gershoff 2002, Straus & Yodanis 1996). Ο Straus διατύπωσε την άποψη ότι η σωματική τιμωρία συμβάλλει στο γενικό επίπεδο κοινωνικής βίας (Benjet & Kazdin 2003). Όταν χρησιμοποιείται η σωματική τιμωρία για επίλυση μιας σύγκρουσης ή διόρθωση μιας μη επιθυμητής συμπεριφοράς δεν καλλιεργούνται άλλοι τρόποι ή κάποιες εναλλακτικές μέθοδοι επίλυσης των συγκρούσεων.

Πολλοί θεωρητικοί της κοινωνικής μάθησης υποστηρίζουν ότι η χρήση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά τα διδάσκει ότι με τη χρήση βίας υπάρχει ανταμοιβή, η οποία είναι η συμμόρφωση αυτού που τιμωρείται. Μαθαίνουν λοιπόν ότι η επιθετική συμπεριφορά βοηθάει να κάνουν τους άλλους να συμπεριφερθούν με τον τρόπο που τα ίδια επιθυμούν (Gershoff 2002).

Παράλληλα, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, η σωματική τιμωρία οδηγεί σε μείωση της εσωτερικεύσης ηθικών αξιών και κανόνων, καθώς μάλιστα το παιδί ή έφηβος συχνά χάνει την εμπιστοσύνη του προς τον γονέα, μην μπορώντας να κατανοήσει το λόγο για τον οποίο δρα απέναντί του βίαια. Έτσι, δεν μπορεί να υπάρξει εσωτερικεύση των ηθικών αρχών που φέρει ο γονέας, απαραίτητων για την κοινωνικοποίησή του (Grogan-Kaylor 2004).

2.5.9. Βιολογικές επιπτώσεις

Όταν το παιδί δέχεται ένα χτύπημα εγείρονται έντονες αισθητηριακές πληροφορίες και σωματικές αντιδράσεις. Από τη στιγμή που βιώνει πόνο εγείρεται στρες, αλλά και έντονα συναισθήματα αμφιθυμικά, εκδήλωση των οποίων είναι το κλάμα του παιδιού. Η διέγερση αυτή του παιδιού και τα έντονα συναισθήματα είναι δυνατό να μειώνουν την αντίληψη και την αποδοχή του πειθαρχικού μηνύματος του γονέα ή αυτού που έχει τη φροντίδα του παιδιού, με αποτέλεσμα η σωματική τιμωρία να μην επιτελεί το στόχο της μακροπρόθεσμα.

Η σωματική τιμωρία, ιδιαίτερα οι πιο σοβαρές μορφές, συνοδεύονται συχνά από συναισθήματα θυμού του γονέα, φροντιστή ή άλλου εκπαιδευτή. Αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να μην ελεγχθεί η αντίδραση και να προκληθεί σωματική βλάβη στο παιδί (Ateah & Durrant 2005). Η σωματική βλάβη είναι βέβαια πιο πιθανό να συμβεί σε ηλικίες μικρότερες των 18 μηνών. (American Academy of Pediatrics 1998, Banks 2002).

Οι επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας, αλλά κυρίως ο βαθμός της σοβαρότητάς τους έχει υποστηριχθεί ότι επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες, οι οποίοι αφορούν κυρίως στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης μορφής πειθαρχίας, καθώς επίσης στα χαρακτηριστικά του παιδιού, του γονέα και στην ποιότητα της σχέσης τους, αλλά και στα πολιτισμικά χαρακτηριστικά (Cheng 2000, Gershoff 2002). Συγκεκριμένα, το είδος της μη επιθυμητής συμπεριφοράς που οδηγεί σε τιμωρία και ο βαθμός που το παιδί αντιλαμβάνεται τους λόγους για τους οποίους τιμωρήθηκε φαίνεται ότι επηρεάζει και το πώς θα εσωτερικεύσει τη συγκεκριμένη εμπειρία. Ιδιαίτερα καθοριστικής σημασίας φαίνεται να είναι η συναισθηματική κατάσταση του γονέα που τιμωρεί και το πόσο έκδηλα είναι τα συναισθήματα θυμού και απόρριψης που βιώνει όταν τιμωρεί το παιδί ή τον έφηβο. Επίσης, οι επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας φαίνεται ότι επηρεάζονται και από το φύλο του παιδιού, καθώς στα αγόρια η σωματική τιμωρία έχει πιο αρνητικά αποτελέσματα, οδηγώντας κυρίως σε εντονότερη επιθετική αντίδραση σε σχέση με τα κορίτσια (Straus & Stewart 1999).

Επιπρόσθετα, μελέτες έχουν δείξει ότι ο κίνδυνος για αρνητικές επιπτώσεις αυξάνεται όταν η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται στο πλαίσιο μιας σκληρής και δυσλειτουργικής γονεϊκής πρακτικής, αλλά και όταν εξακολουθεί να εφαρμόζεται παρόλο που το παιδί μεγαλώνει (Cheng 2000). Όταν η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται στο πλαίσιο μιας αρνητικής σχέσης με τους γονείς, οι αρνητικές της επιπτώσεις διογκώνονται (Gershoff 2002). Ένας ακόμα παράγοντας που επηρεάζει τη σοβαρότητα των επιπτώσεων της σωματικής τιμωρίας φαίνεται ότι είναι η υποστηρικτική στάση του γονέα που δεν δρα τιμωρητικά. Συγκεκριμένα, έχει φανεί ερευνητικά ότι οι επιπτώσεις μετριάζονται όταν το παιδί ή ο έφηβος δέχεται τη συναισθηματική υποστήριξη του γονέα που δεν τιμωρεί σωματικά. Στη συσχέτιση αυτή φάνηκε να παρεμβάλλεται το φύλο του γονέα. Έτσι, όταν η μητέρα κάνει χρήση της σωματικής τιμωρίας προς το παιδί η σχέση αυτού του τύπου πειθαρχίας με την εκδήλωση καταθλιπτικής συμπτωματολογίας δεν φαίνεται να μετριάζεται από την υποστηρικτική στάση του πατέρα. Η υποστηρικτική στάση του πατέρα φαίνεται όμως να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη συσχέτιση της χρήσης σωματικής τιμωρίας από τη μητέρα και της επιθετικότητας του παιδιού, που φαίνεται να μειώνεται όταν ο πατέρας λειτουργεί υποστηρικτικά. Κάτι ανάλογο όμως δεν φαίνεται να συμβαίνει όταν αυτός που δρα τιμωρητικά είναι ο πατέρας και αυτός που δρα υποστηρικτικά είναι η μητέρα (Harper et al. 2006).

Οι επιπτώσεις επίσης της σωματικής τιμωρίας φαίνεται ότι επηρεάζονται από την κουλτούρα και το πολιτισμικό επίπεδο κάθε κοινωνίας, αλλά και το βαθμό στον οποίο προσανατολίζεται προς την άποψη ότι το αυστηρό γονεϊκό στυλ και η χρήση της σωματικής τιμωρίας λειτουργούν ευνοϊκά για το παιδί. Στις περιπτώσεις αυτές, ο γονέας τείνει να τη χρησιμοποιεί συνειδητά με σκοπό τη μείωση της μη επιθυμητής συμπεριφοράς και όχι ως λύση ανάγκης όταν υπάρχει συναισθηματική ένταση (Gershoff 2002). Έρευνες βέβαια έχουν δείξει ότι η απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας επηρεάζει το πόσοι επιλέγουν να τη χρησιμοποιήσουν σαν μέσο πειθαρχίας, όχι όμως τη σοβαρότητα των επιπτώσεών της (Ateah & Durrant 2005).

Η αρνητικότητα των επιπτώσεων της σωματικής τιμωρίας έχει υπογραμμιστεί από πλήθος φορέων διεθνώς, οι οποίοι τείνουν να τονίζουν διαρκώς την ανάγκη να σταματήσει η σωματική τιμωρία. Η Αμερικανική Ακαδημία

Παιδιατρικής, σε επίσημη δήλωσή της, αναφέρει: «Η σωματική τιμωρία είναι περιορισμένης αποτελεσματικότητας και έχει εν δυνάμει καταστροφικές παρενέργειες. Οι γονείς θα πρέπει να ενθαρρυνθούν και να βοηθηθούν να αναπτύξουν μεθόδους άλλες από τη σωματική τιμωρία για να διαχειριστούν μη επιθυμητές συμπεριφορές».

Το Ινστιτούτο Παγκόσμιας Υγείας του Καναδά εξέδωσε το 2004 φυλλάδιο με τίτλο «*Γιατί είναι κακό το χτύπημα του παιδιού στα οπίσθια;*», με τα εξής σημεία:

1. Το χτύπημα του παιδιού στα οπίσθια μπορεί να οδηγήσει σε θυμό, απόρριψη και απώλεια της εμπιστοσύνης των παιδιών προς τους γονείς τους.
2. Μαθαίνει τα παιδιά ότι δεν πειράζει να χτυπούν τους άλλους. Μακροπρόθεσμα χειροτερεύει τη συμπεριφορά τους, δεν την κάνει καλύτερη.
3. Μην χτυπάτε ποτέ. Πολύ απλά, δεν έχει αποτέλεσμα, ούτε για το παιδί ούτε για τον γονέα.

2.5.10. Οι επιπτώσεις της χρήσης της σωματικής τιμωρίας στο σχολείο

Οι επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας, που αναφέρθηκαν παραπάνω ισχύουν ανεξαρτήτως του πλαισίου εντός του οποίου χρησιμοποιείται η σωματική τιμωρία ως μέθοδος πειθαρχίας προς τα παιδιά και μείωσης των μη επιθυμητών συμπεριφορών τους. Παρόλα αυτά, είναι σημαντικό η χρήση της σωματικής τιμωρίας στο σχολείο να λάβει το δικό της χώρο. Το σχολείο αποτελεί άλλωστε το πρώτο πλαίσιο από όπου ξεκίνησε η κατάργηση της σωματικής τιμωρίας. Η Αμερικανική Ακαδημία Παιδιατρικής (A.P.A.) το 1974, αναγνωρίζοντας τις αρνητικές επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας εξέδωσε επίσημη απόφαση η οποία εισήγαγε την κατάργηση της σωματικής τιμωρίας στα σχολεία.

Σύμφωνα με την Αμερικανική Εταιρεία Εφηβικής Ιατρικής, η πλειονότητα των ερευνητικών δεδομένων δείχνουν ότι η σωματική τιμωρία αποτελεί μη αποτελεσματική μέθοδο πειθαρχία με ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες. Ειδικότερα, έχει φανεί ότι η σωματική τιμωρία επηρεάζει αρνητικά την αυτο-εικόνα του μαθητή και τη σχολική του επίδοση, ενώ παράλληλα οδηγεί σε βίαιη και επιθετική συμπεριφορά (American Academy of Pediatrics 1998). Το σχολικό περιβάλλον γίνεται μη δημιουργικό και τα μηνύματα που προσφέρει στο παιδί είναι αρνητικά. Το παιδί ή έφηβος μαθαίνει τρόπους και αναζητάει τεχνικές αποφυγής της τιμωρίας και όχι μείωσης της μη επιθυμητής συμπεριφοράς. Με τη χρήση της σωματικής τιμωρίας το σχολικό περιβάλλον μετατρέπεται σε μη ασφαλές και μη αξιόπιστο πλαίσιο για το παιδί ή τον έφηβο (Society for Adolescent Medicine 2003).

2.6. Διαγενεακή αναπαραγωγή της βίας. Ο «φαύλος κύκλος της βίας»

Η διαγενεακή αναπαραγωγή της βίας φαίνεται ότι είναι μια σοβαρή αρνητική συνέπεια της χρήσης σωματικής τιμωρίας. Οι γονείς συχνά στηρίζονται σε τρόπους πειθαρχίας που στη δική τους ιστορία λειτούργησαν και στους ίδιους (Banks 2002). Πλήθος μελετών έχουν διαπιστώσει τη θετική συσχέτιση ανάμεσα στην εμπειρία σωματικής τιμωρίας κατά την παιδική ηλικία και χρήσης αυτού του τύπου πειθαρχίας κατά την ενήλικη ζωή (Straus 2000, Durrant et al. 1999). Επίσης, μελέτες έχουν δείξει ότι περισσότερες εμπειρίες σωματικής κακοποίησης σε γονείς αυξάνουν την πιθανότητα χρήσης σοβαρής μορφής σωματικής κακοποίησης στα δικά τους παιδιά (Straus 2000). Το γεγονός αυτό είναι δυνατό να ερμηνευτεί εν μέρει από αρχές της κοινωνικής μάθησης.

Οι ενήλικες που έχουν υποστεί σωματική τιμωρία ως παιδιά αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα θυμού, είναι πιο πιθανόν να χτυπάνε και αυτοί τα παιδιά τους, είναι πιο πιθανό να αποδέχονται το χτύπημα του συντρόφου και βιώνουν πιο έντονες συζυγικές συγκρούσεις (Straus 1996, Banks 2002). Οι Straus και Yodanis όπως και πολλοί άλλοι ερευνητές (1996) απέδειξαν ότι τα άτομα που έχουν δεχτεί σωματική τιμωρία ως έφηβοι είναι πιο πιθανό ως ενήλικες να είναι σωματικά βίαιοι προς το σύντροφό τους. Αυτό συμβαίνει τόσο άμεσα όσο και έμμεσα μέσω της συσχέτισης που υπάρχει ανάμεσα στη σωματική τιμωρία και την αποδοχή της βίας, την κατάθλιψη και τη συζυγική σύγκρουση.

Παιδιά ή έφηβοι με εμπειρία σωματικής τιμωρίας έχουν αυξημένες πιθανότητες να ευθύνονται για πράξεις βίας προς άλλους, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η σωματική τιμωρία συνδέεται με τη βίαιη συμπεριφορά των νέων.

Τα δεδομένα μιας έρευνας σε γερμανικό πληθυσμό (Busmann 2004) έδειξαν ότι σε περιπτώσεις νέων με ιστορικό σωματικής τιμωρίας η πιθανότητα να προχωρήσουν σε κάποια βίαιη πράξη είναι τρεις φορές μεγαλύτερη και η πράξη βίας σοβαρότερη, σε σχέση με νέους χωρίς ιστορικό σωματικής τιμωρίας. Συνεπώς, ο κύκλος της βίας δεν περιορίζεται στην εμπειρία του παιδιού, αλλά επηρεάζει και τη μεταγενέστερη βίαιη συμπεριφορά του. Είναι εμφανές λοιπόν ότι η βία παράγει βία και αυτό φαίνεται να συμβαίνει σε πολλαπλά επίπεδα. Συνεπώς, τα παιδιά ή έφηβοι που γίνονται αποδέκτες σωματικής τιμωρίας είναι πιθανόν όχι μόνο να εφαρμόσουν τον ίδιο τύπο πειθαρχίας προς τα παιδιά τους, αλλά και να αναπαράγουν βίαιες συμπεριφορές και προς άλλες κατευθύνσεις.

2.7 Συμπεράσματα

Η χρήση της σωματικής τιμωρίας αποτελεί συνηθισμένο τρόπο πειθαρχίας των παιδιών σε πολλές χώρες ακόμα, κυρίως στο οικογενειακό πλαίσιο. Τα στοιχεία των επιδημιολογικών ερευνών σχετικά με τον επιπολασμό και τη συχνότητα στη χρήση της σωματικής τιμωρίας είναι ενδεικτικά από τη μια της προσπάθειας των τελευταίων χρόνων να υπάρξει σεβασμός προς τα δικαιώματα των παιδιών και από την άλλη της ανάγκης αυτή η προσπάθεια να επεκταθεί σε όλο τον κόσμο και να γίνει πιο συστηματική. Η ευρύτητα και η συχνότητα της χρήσης της σωματικής τιμωρίας φαίνεται ότι αντίκειται στην αυξανόμενη συνειδητοποίηση ότι η σωματική τιμωρία αποτελεί κίνδυνο για την ψυχική και σωματική υγεία του παιδιού (Durrant & Ensom 2006).

Όπως προαναφέρθηκε, η σωματική τιμωρία συνδέεται με πλήθος αρνητικών επιπτώσεων τόσο στο παιδί και τον έφηβο όσο και στον ενήλικα, αλλά και στο κοινωνικό σύνολο. Κάποιοι ερευνητές βέβαια, ενώ συμφωνούν με τις αρνητικές συνέπειες της σωματικής τιμωρίας, υποστηρίζουν ότι ήπιες μορφές σωματικής τιμωρίας είναι δυνατό να έχουν λιγότερο αρνητικά αποτελέσματα. Οι ερευνητές αυτοί στηρίχτηκαν περισσότερο στο γεγονός ότι δεν παρατηρούνται αρνητικές συνέπειες σε όλους όσους έχουν δεχτεί σωματική τιμωρία, και σε μια θετική συνέπεια της σωματικής τιμωρίας, που είναι η άμεση συμμόρφωση. Ποιοι είναι όμως οι στόχοι μιας μεθόδου πειθαρχίας; Πειθαρχία σημαίνει να εξασκείς, να δίνεις οδηγίες και να εκπαιδεύεις. Αυτό όμως δεν μπορεί να συμβεί με την αναχαίτιση της μη επιθυμητής συμπεριφοράς, καθώς αυτό δεν συνεπάγεται και εσωτερίκευση του μηνύματος που δίνει ο γονέας μέσα από την τιμωρία. Μην ξεχνάτε ότι η σωματική τιμωρία και τα συναισθήματα που εγείρει συχνά μπλοκάρουν την αντίληψη και κατανόηση του μηνύματος.

Η Gershoff (2002) υποστήριξε ότι «δεν γίνονται επιθετικά ή παραπτασματικά όλα τα παιδιά που έχουν εμπειρίες σωματικής κακοποίησης, καθώς στην εξέλιξη αυτή παρεμβαίνουν και άλλοι παράγοντες που αφορούν στη σχέση γονέα-παιδιού». Σημείωσε όμως παράλληλα, ότι «η σωματική τιμωρία δεν μαθαίνει τα παιδιά να ξεχωρίζουν το καλό από το κακό, κι ενώ αποσύρουν την 'κακή' συμπεριφορά όταν ο γονέας είναι παρών, τείνουν να την επαναλαμβάνουν απουσία αυτού». Ο Holden (2002) συμπεραίνει «ότι η σωματική τιμωρία σίγουρα δεν κάνει καλό και ότι σε κάποιες περιπτώσεις κάνει ακόμα και κακό».

Σύνοψη

Οι έρευνες για τη σωματική τιμωρία έχουν διευρυνθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Μια παράμετρος της σωματικής τιμωρίας που έχει γίνει αντικείμενο ευρείας μελέτης αφορά τις επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας. Η σωματική τιμωρία είναι μια μέθοδος πειθαρχίας που, παρόλο που έχει απαγορευτεί σε πολλές χώρες του κόσμου, περισσότερο στο πλαίσιο του σχολείου αλλά και στο πλαίσιο της οικογένειας, εξακολουθεί να αποτελεί κύρια μέθοδο στον τρόπο χειρισμού των μη επιθυμητών συμπεριφορών των παιδιών. Η πραγματικότητα αυτή φαίνεται να αντίκειται στην αυξανόμενη αναγνώριση των αρνητικών επιπτώσεων της σωματικής τιμωρίας, όπως έχει άλλωστε επιβεβαιωθεί από πλήθος ερευνητικών δεδομένων. Ειδικότερα, τα ερευνητικά δεδομένα έχουν δείξει ότι η σωματική τιμωρία έχει κατά κύριο λόγο αρνητικές επιπτώσεις στο άτομο καθώς και στο κοινωνικό σύνολο, τόσο άμεσα όσο και μακροπρόθεσμα. Ειδικότερα, η σωματική τιμωρία φαίνεται να σχετίζεται με μείωση της εσωτερίκευσης αξιών, με δυσλειτουργία στη σχέση γονέα-παιδιού, με αυξημένη πιθανότητα να εξελιχθεί η τιμωρία σε κακοποιητική προς το παιδί. Επίσης, φαίνεται να σχετίζεται με αυξημένα επιθετική συμπεριφορά τόσο των παιδιών όσο και των ενηλίκων, αύξηση των ψυχικών δυσκολιών παιδιών και ενηλίκων, καθώς και με αυξημένη χρήση βίας για την επίλυση των συγκρούσεων και των διαφωνιών τόσο άμεσα όσο και απώτερα μέσα από την αναπαραγωγή βίαιων συμπεριφορών σε μελλοντικές σχέσεις στο οικογενειακό και κοινωνικό πλαίσιο. Οι σχετικές έρευνες έχουν δείξει και μια θετική συνέπεια της σωματικής τιμωρίας, η οποία αφορά στην άμεση συμμόρφωση του παιδιού. Ωστόσο, ακόμα και αυτή η θετική συνέπεια έχει φανεί ότι δεν οδηγεί σε εσωτερίκευση του μηνύματος του γονέα από το παιδί, αλλά πρόκειται για άμεση απόκριση στον πόνο και το φόβο που εγείρει η συγκεκριμένη μορφή πειθαρχίας. Μια ιδιαίτερα σημαντική επίπτωση της σωματικής τιμωρίας αφορά στην αναπαραγωγή της βίας ως επιτρεπτό τρόπο επίλυσης των συγκρούσεων και τη διαμόρφωση ενός φαύλου κύκλου βίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Έχοντας μελετήσει το κεφάλαιο αυτό θα ήταν χρήσιμο να σκεφτείτε και να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα. Τα ερωτήματα αυτά βέβαια, ενώ στηρίζονται στη γνώση που προσφέρει το κεφάλαιο αυτό, θα πρέπει να απαντηθούν περισσότερο μέσα από συλλογισμό και επέκταση της γνώσης αυτής.

1. Η έννοια «φαύλος κύκλος της βίας» μπορεί να ερμηνευτεί ουσιαστικά σε δύο επίπεδα. Ποια νομίζετε ότι είναι αυτά; Σχολιάστε μέσα από ποιες διαδικασίες υπάρχει αναπαραγωγή της βίας σε κάθε επίπεδο.
2. Οι ερευνητές που έχουν διερευνήσει τις επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας αντιπροσωπεύουν ουσιαστικά δύο απόψεις:
  - α) Η μία άποψη υποστηρίζει ότι η σωματική τιμωρία είναι μια άκρως αναποτελεσματική, αλλά και επιβλαβής μέθοδος πειθαρχίας.
  - β) Η άλλη άποψη υποστηρίζει ότι οι επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας εξαρτώνται από τις συνθήκες, στις οποίες εφαρμόζεται και ότι σε κάποιες περιπτώσεις είναι δυνατό να έχει ακόμα και θετικές συνέπειες. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι ομοιότητες και οι διαφορές ανάμεσα στις δύο αυτές απόψεις;
3. Πολλοί μελετητές πιστεύουν ότι τη σωματική τιμωρία μπορεί να τη δει κανείς σαν ένα συνεχές, στο ένα άκρο του οποίου βρίσκεται η σωματική κακοποίηση. Πώς αντιλαμβάνεστε τη συγκεκριμένη πρόταση; Διαβάζοντας το συγκεκριμένο κεφάλαιο πιστεύετε ότι κάθε μορφής σωματική τιμωρία οδηγεί σε κακοποίηση; Ποιοι παράγοντες θεωρείτε ότι παρεμβαίνουν στη σχέση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών;
4. Από τα μέσα του 20ού αιώνα περίπου ξεκίνησε διεθνώς μια προσπάθεια προβολής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των παιδιών και της ανάγκης να υπάρξει σεβασμός προς τα παιδιά ως ψυχικές και σωματικές οντότητες. Πρωταρχικός στόχος της προσπάθειας αυτής ήταν να υπάρξει κατάργηση της σωματικής τιμωρίας σε όλα τα πλαίσια. Ποιοι πιστεύετε ότι είναι οι παράγοντες, που σχετίζονται με τις διαφορές ως προς τον επιπολασμό και τη συχνότητα της σωματικής τιμωρίας στις διάφορες χώρες;
5. Στην κλινική δουλειά, αλλά και μέσα από την καθημερινή εμπειρία, είναι πιθανό να έρθει κανείς αντιμέτωπος με περιπτώσεις οικογενειών όπου τα παιδιά έχουν γίνει αποδέκτες διαφορετικών συμπεριφορών από τους γονείς. Θεωρείτε ότι θα μπορούσε να συναντήσει κανείς κάτι τέτοιο και σε περιπτώσεις σωματικής τιμωρίας, όπου μεταξύ δύο αδελφών το ένα να έχει γίνει δέκτης σωματικής τιμωρίας ενώ το άλλο όχι; Αν ναι, γιατί πιστεύετε ότι είναι δυνατό να συμβαίνει κάτι τέτοιο;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Agathonos-Georgopoulou, H. (1997). "Child maltreatment in Greece: A review of research." *Child Abuse Review*, 6, 257-271.
- Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε. (επιμ.) (1998). *Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*. Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.
- Akin-Little, K.A., Little, S.G., & Laniti, M. (2007). "Teacher's use of classroom management procedures in the United States and Greece." *International School Psychology*, 28, 1, 53-62.
- American Academy of Pediatrics (2000). "Corporal punishment in schools." *Pediatrics*, 106, 343
- American Academy of Pediatrics (1998). "Guidance for effective discipline." *Pediatrics*, 101, 723-728.
- Ateah, C.A., & Durrant, J.E. (2005). "Maternal use of physical punishment in response to child misbehavior: implications for child abuse prevention." *Child Abuse and Neglect*, 29, 169-185.
- Banks, J.B. (2002). "Childhood discipline: challenges for clinicians and parents." *American Family Physician*, 66, 8, 1447-1452.
- Bardi, M., & Borgognini-Tarli, S.A. (2001). "A survey of parent-child conflict resolution: Intrafamily violence in Italy." *Child Abuse and Neglect*, 25, 839-853.
- Baron, J.H. (2005). "Corporal punishment of children in England and the United States: Current issues." *The Mount Sinai Journal of Medicine*, 72, 1, 45-46.
- Baumrind, D., Cowan, P.A., & Larzelere, R.E. (2002). "Ordinary physical punishment: It is harmful? Comment on Gershoff (2002)." *Psychological Bulletin*, 128, 4, 580-589.
- Bender, H.L., Allen, J.P., Boykin McElhaney, Antonishak, J., Moore, C.M., O'Beirne Kelly, H., & Davis, S.M. (2007). "Use of harsh physical discipline and developmental outcomes in adolescence." *Development and Psychopathology*, 19, 227-242.
- Benjet, C., & Kazdin, A.E. (2003). "Spanking children: the controversies, findings and new directions." *Clinical Psychology Review*, 23, 197-224.
- Bussman, K.D. (2004). "Evaluating the subtle impact of a ban in corporal punishment of children in Germany." *Child Abuse Review*, 13, 292-311.
- Cheng, K.O. (2000). Review on the literature regarding the short- and long-term consequences of corporal punishment on children. Report: ED442568, pp. 65.
- Cohen, P. (1996). "Response. How can generative theories of the effects of punishment be tested." *Pediatrics*, 98, 4, 834-836.
- Durrant, J.E. (2003). "Child abuse in Sweden." <http://www.nospank.net/toc.htm#durrant2>.
- Durrant, J.E., Broberg, A.G., & Rose-Krasnor, L. (1999). "Predicting mother's use of physical punishment during mother-child conflicts in Sweden and Canada." *New Directions for Child and Adolescent Development*, 86, 25-40.
- Durrant, J.E., & Ensom, R. (2006). "Physical punishment and children's health." *The Newsletter of Infant Mental Health Promotion*, 45, 1-4.
- Durrant, J.E., Rose-Krasnor, L., & Broberg, A.G. (2003). "Physical punishment and maternal beliefs in Sweden and in Canada." *Journal of Comparative Family Studies*, 34, 4, 585-604.
- Eamon, M.K. (2001). "Antecedents and socioemotional consequences of physical punishment on children in two-parent families." *Child Abuse & Neglect*, 6, 787-802.
- Eron, L.D. (1996). "Response: research and public policy." *Pediatrics*, 98, 4, 821-823.
- Federal Ministry of Justice & Federal Ministry of Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth (2003). *Violence in upbringing: An assessment after the introduction of the rights to a non-violent upbringing*.
- Fereti I. and Stravrianaki M. (1997) "The Use of Physical Punishment in the Greek Family: selected socio-demographic aspects." *International Journal of Child and Family Welfare*, 2, 3, 206-216.
- Gershoff, E.T. (2004). "Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review." *Psychological Bulletin*, 128, 4, 539-579.
- Giles-Sims, J., Straus, M.A., & Sugarman, D.B. (1995). "Child, maternal and family characteristics associated with spanking." *Family Relations*, 44, 170-176.
- Global Report (2006). *Global initiative to end all corporal punishment of children. Ending legalized violence against children*. www.endcorporalpunishment.org.

- Grogan, Kaylor, A., & Otis, M.D. (2007). "The predictors of parental use of corporal punishment." *Family Relations*, 56, 80-91.
- Halkias, D., et al. (2001). "Conducting a cross-cultural study of corporal punishment: the Greek researcher's perspective." Paper presented at the national convention of the American Psychological Association, San Francisco, CA.
- Harper, F.W.K., Brown, A.M., Arias, I., & Brody, G. (2006). "Corporal punishment and kids: How do parent support and gender influence child adjustment?" *Journal of Family Violence*, 21, 3, 197-207.
- Holden, G.W. (2002). "Perspectives on the effects on corporal punishment: Comment on Gershoff (2002)." *Psychological Bulletin*, 128, 590-595.
- Kazdin, A.E., & Benjet, C. (2003). "Spanking children: evidence and issues." *Current Directions in Psychological Science*, 12, 3, 99-103.
- Larzelere, R.E. (2000). "Child outcomes of non-abusive and customary physical punishment by parents: An updated literature review." *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3 4, 199-221.
- Lopez, N.L., Bonenberger, J.L., & Schneider, H.G. (2001). "Parental disciplinary history, current levels of empathy, and moral reasoning in young adults." *North American Journal of Psychology*, 3, 193-204.
- Nobes, G., & Smith, M. (1997). "Physical punishment of children in two-parent families." *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2, 2, 271-281.
- Oldershaw, L. (2002). *A national survey of parents of young children*. Toronto: Invest in Kids Foundation.
- Paolucci, E.O., & Violato, C. (2004). "Meta-analysis of the published research on the Affective, cognitive and behavioral effects of corporal punishment." *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 138, 3, 197-221.
- Ripoll-Núñez, K. J., & Rohner, R.P. (2006). "Corporal Punishment in Cross-cultural Perspective: Directions for a Research Agenda." *Cross-cultural Research*, 40, 3, 220-249.
- Sariola, H., & Uutela, A. (1992). "The prevalence and context of family violence against children in Finland." *Child Abuse and Neglect*, 16, 823-832.
- Straus, M.A. (1994). *Beating the Devil Out Of Them: Corporal Punishment in American Families*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Straus, M.A. (2000). "Corporal punishment and primary prevention of physical abuse." *Child Abuse and Neglect*, 24, 9, 1109-1114.
- Straus, M.A., & Stewart, J.H. (1999). "Corporal punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity, and duration, in relation to child and family characteristics." *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2, 2, 55-70.
- Straus, M.A., & Yodanis, C.L. (1996). "Corporal punishment in adolescence and physical assaults on spouses in later life: What accounts for the link?" *Journal of Marriage and the Family*, 58, 825-841.
- Turner, H.A., & Muller, P.A. (2004). "Long-term effects of child corporal punishment on depressive symptoms in young adults." *Journal of Family Issues*, 25, 6, 761-782.
- Unicef (2001). "Speaking Out! Voices of Children and Adolescents in East Asia and the Pacific." <http://www.unicef.org/polls/eapro/index.html>
- Unicef (2001). "Young Voices Opinion Survey of Children and Young People in Europe and Central Asia." <http://www.unicef.org/polls/eapro/index.html>
- Wissow, L.S. (2001). "Ethnicity, income, and parenting contexts of physical punishment in a national sample of families with young children." *Child Maltreatment*, 6, 2, 118-129.
- <http://www.apa.org/releases/spanking.html>. "Is corporal punishment an effective means of discipline?"
- US Department of Education, Office for Civil Rights (2000). *Elementary and Secondary schools civil rights*. Compliance report, analysis from the Center of Effective Discipline

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Αποτύπωση της ευρύτερης ευρωπαϊκής πραγματικότητας. Ενδεικτική αναφορά σε μετασχηματισμούς των κοινωνικών αντιλήψεων και του θεσμικού πλαισίου. Αναφορά σε «καλές πρακτικές», αξιολόγηση και συμπεράσματα από την εφαρμογή παρεμβάσεων και πολιτικών σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

3.1.1. Σκοπός

Σκοπός αυτής της διδακτικής ενότητας είναι να αποκτήσετε μια όσο το δυνατόν πληρέστερη γνώση σχετικά με την αντιμετώπιση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ώστε στη συνέχεια να είστε σε θέση αφενός μεν να συσχετίζετε τις πληροφορίες αυτές με τα δεδομένα που αφορούν την Ελλάδα, αφετέρου δε να μπορείτε να υποστηρίζετε με ικανά επιχειρήματά τις αλλαγές που συντελούνται τα τελευταία χρόνια στον εν λόγω τομέα.

3.1.2. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μετά την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, θα είστε σε θέση:

- Να γνωρίζετε το τι συμβαίνει στη νομοθεσία των ευρωπαϊκών χωρών σχετικά με την αντιμετώπιση της σωματικής τιμωρίας των παιδιών.
- Να κατανοήσετε το πώς οι διεθνείς συμβάσεις και οι διεθνείς οργανισμοί έχουν ασκήσει επιρροή στην κατεύθυνση της εξάλειψης της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά.
- Να αντιληφθείτε τη σημασία του συνδυασμού νομοθετικών αλλαγών-ρυθμίσεων, εκστρατειών ενημέρωσης και προγραμμάτων εκπαίδευσης για την αλλαγή των κοινωνικών αντιλήψεων για τη σωματική τιμωρία στα παιδιά.

3.2. Λέξεις-κλειδιά

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Συμβούλιο της Ευρώπης, νομοθετική απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας, αλλαγές στο αστικό και στο ποινικό δίκαιο, εκστρατείες ενημέρωσης, ευαισθητοποίηση γονέων, αλλαγή στάσεων και αντιλήψεων

3.3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα σημαντικότερα δεδομένα που αφορούν στην απαγόρευση και καταπολέμηση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά στην Ευρώπη από τη σκοπιά της δράσης τόσο σημαντικών διεθνών οργανισμών όσο και εθνικών νομοθεσιών και πολιτικών. Θα έχετε τη δυνατότητα να ενημερωθείτε για τις σημαντικές εκείνες πρωτοβουλίες και αλλαγές που έχουν λάβει χώρα τα τελευταία χρόνια σε διεθνές αλλά

και σε εθνικό πλαίσιο.

Πριν ξεκινήσετε τη μελέτη αυτού του κεφαλαίου, σας προτείνουμε να ανανεώσετε τις γνώσεις σας για α) το Συμβούλιο της Ευρώπης (www.coe.int και www.coe.int/gr), β) την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του Ο.Η.Ε. (www.ohchr.org/english/bodies/crc/) και γ) τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (πλήρες κείμενο στα ελληνικά: www.synigoros.gr/0-18/gr/crc/).

Στις γνώσεις που θα αποκτήσετε από το κεφάλαιο αυτό θα μπορείτε να ανατρέχετε μελλοντικά για να επιχειρηματολογείτε καλύτερα στους γονείς με τους οποίους συναλλάσσετε, σχετικά με την αναγκαιότητα αλλαγών στη νομοθεσία και πρακτικής στη χώρα μας.

3.3.2. Δομή

Η ενότητα αυτή έχει την εξής δομή:

- Σύντομη ιστορική αναδρομή
- Απαρίθμηση χωρών στην Ευρώπη και Ανατολική Ασία όπου υπάρχει νομοθετική απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά
- Νομικές και κοινωνικές συνέπειες της απαγόρευσης
- Η συμβολή των διεθνών οργανισμών
- Παραδείγματα και καλές πρακτικές

3.4. Σύντομη ιστορική αναδρομή

Στην Ευρώπη μέχρι και τα μέσα περίπου του 20ού αιώνα η σωματική τιμωρία ως παιδαγωγική μέθοδος συμμόρφωσης των παιδιών στην οικογένεια, στο σχολείο και στα ιδρύματα ήταν ευρέως αποδεκτή. Η χρήση της απαγορεύθηκε σε αρκετές χώρες με νομοθετική ρύθμιση πρώτα σε προνοιακά-σωφρονιστικά ιδρύματα και σχολεία. Αντίθετα στο χώρο της οικογένειας υπήρξε ανοχή στο βαθμό που δεν συνιστούσε κακοποίηση με προφανείς σωματικές βλάβες του παιδιού.

Πλήθος μελετών απέδειξαν ότι πολλοί γονείς χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία ως πρωταρχικό μέσο πειθαρχίας των παιδιών τους (Graziano, Hamblen και Plante 1996, Mahoney, Donnelly και Lewis 2000, Straus και Stewart 1999). Η διεθνής βιβλιογραφία αποδεικνύει τη διαδεδομένη χρήση της σωματικής τιμωρίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Μελέτη των Giles-Sims, Straus και Sugarman (1995) στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής έδειξε ότι κατά μέσο όρο, η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται σε παιδιά 2-3 ετών τρεις φορές περίπου εβδομαδιαίως, ενώ οι Straus και Stewart (1999) σε μεταγενέστερη έρευνα διαπίστωσαν ότι το 94% των γονέων έκανε χρήση σωματικής τιμωρίας τους προηγούμενους 12 μήνες.

Έρευνα η οποία έλαβε χώρα στη Μεγάλη Βρετανία έδειξε ότι ένα στα έξι παιδιά είχε δεχθεί σοβαρή σωματική τιμωρία από τις μητέρες τους. Ως σοβαρή τιμωρία ορίστηκε η πρόθεση ή η πιθανότητα να προκληθεί σωματικό ή ψυχολογικό τραύμα με τη χρήση βίας η οποία επαναλαμβάνονταν για μεγάλο χρονικό διάστημα (Smith 1995, Nobes και Smith 1997).

Οι ερευνητές μάλιστα υποστήριξαν πως η νεαρή ηλικία των γονέων (Straus και Moynihan 1994, Wolfner και Gelles 1993) καθώς και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο τελούν σε αιτιώδη σχέση με την εν λόγω μέθοδο συμμόρφωσης (Coverman και Sheley 1986, Pleck 1986).

Από την κλασική μελέτη του David Gil (1970) μέχρι και σήμερα πλήθος ερευνών τονίζουν τις αρνητικές συνέπειες της χρήσης της σωματικής τιμωρίας στους ανήλικους (Eron 1996, Nobe και Smith 1997, Straus και Mouradian 1998, Larzelere 2000, Straus και Yodanis 2000, Strauss 2000).

Οι σύγχρονες ψυχολογικές και παιδαγωγικές θεωρίες, σε συνδυασμό με τη νέα θεώρηση του παιδιού ως υποκειμένου δικαιωμάτων και την υιοθέτηση από τα κράτη-μέλη του Ο.Η.Ε. της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989) οδήγησαν αφενός σε μια ισχυρή διεθνή κίνηση που υποστήριξε την εξάλειψη της χρήσης της

σωματικής τιμωρίας στα παιδιά, αφετέρου σε διαδοχικές αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο των χωρών και στην ανάληψη πρωτοβουλιών και εκστρατειών για την αλλαγή των μέχρι τότε καθιερωμένων στάσεων και αντιλήψεων των πολιτών.

3.5. Χώρες απαγόρευσης σωματικής τιμωρίας

Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Πρωτοβουλίας για την Εξάλειψη κάθε μορφής Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά (Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, www.endcorporalpunishment.org) του 2007, η χρήση της σωματικής τιμωρίας στο πλαίσιο της οικογένειας απαγορεύεται με ρητή διάταξη στον νόμο, σε 17 από τις 46 χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης. Επιπρόσθετα υπογραμμίζεται ότι σε όλες πλέον τις χώρες υπάρχει απαγόρευση για τη σωματική τιμωρία των παιδιών στα σχολεία, στα ιδρύματα και στα σωφρονιστικά καταστήματα.

Στη συνέχεια παρατίθεται πίνακας των χωρών της Ανατολικής Ασίας και της Ευρώπης (46 από τις οποίες συμμετέχουν στο Συμβούλιο της Ευρώπης) που έχουν απαγορεύσει με νόμο τη σωματική τιμωρία στα παιδιά. Με έντονα στοιχεία είναι οι χώρες οι οποίες έχουν προχωρήσει σε πλήρη απαγόρευση.

Πίνακας 1:

Χώρες στις οποίες ισχύει η νομοθετική απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά

ΧΩΡΑ	Απαγόρευση στην οικογένεια	Απαγόρευση στο σχολείο	Απαγόρευση στο ποινικό σύστημα	Απαγόρευση στα ιδρύματα πρόνοιας
ΑΛΒΑΝΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΑΝΔΟΡΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΑΡΜΕΝΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΑΥΣΤΡΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ
ΒΕΛΓΙΟ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ
ΒΟΣΝΙΑ- ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΚΡΟΑΤΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΚΥΠΡΟΣ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΤΣΕΧΙΑ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΔΑΝΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΕΣΘΟΝΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΓΑΛΛΙΑ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΓΕΩΡΓΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΕΛΛΑΔΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΙΣΛΑΝΔΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ
ΙΤΑΛΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ

ΚΥΡΓΙΣΤΑΝ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ
ΛΕΤΟΝΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΛΙΧΝΕΝΣΤΑΙΝ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΜΑΛΤΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΜΟΝΑΚΟ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΠΟΛΩΝΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΡΩΣΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΣΕΡΒΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΣΛΟΒΑΚΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΛΟΒΕΝΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ
ΙΣΠΑΝΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΣΟΥΗΔΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΕΛΒΕΤΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΤΑΤΖΙΚΙΣΤΑΝ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
ΠΓΔ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΤΟΥΡΚΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΤΟΥΡΚΜΕΝΣΤΑΝ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	⋮
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ

Πηγή: Παγκόσμια Πρωτοβουλία για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά (2007).

3.6. Οι νομικές συνέπειες

Οι νομικές συνέπειες που προβλέπει για τους παραβάτες η εθνική νομοθεσία των κρατών που απαγορεύουν τη σωματική τιμωρία στα παιδιά διαφέρουν από κράτος σε κράτος λαμβάνοντας υπόψη παράλληλα και το πλαίσιο όπου λαμβάνει χώρα η παραβίαση (οικογένεια, σχολείο, ίδρυμα, ποινικό σύστημα). Στις περισσότερες περιπτώσεις η απαγόρευση επιφέρει αστικές κυρίως κυρώσεις, ενώ σε άλλες προβλέπονται και ποινικές (άλλοτε αναφέρονται ρητά στον ποινικό κώδικα και άλλοτε απορρέουν από την απαγόρευση που υπάρχει στο αστικό δίκαιο).

Υπογραμμίζεται ωστόσο ότι, παρά τη ρητή απαγόρευση του νομοθέτη σε πλέον του 1/3 των χωρών της μεγάλης Ευρώπης, διεθνή ερευνητικά δεδομένα αποδεικνύουν ότι η σωματική τιμωρία των παιδιών στο πλαίσιο της διαπαιδαγωγικής τους δεν έχει ακόμη εξαλειφθεί. Αντίθετα, σε ορισμένες χώρες είναι ακόμη αρκετά διαδεδομένη.

Επιπρόσθετα, οι έρευνες επιβεβαίωσαν την αιτιώδη σχέση ανάμεσα στη νομοθετική απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας και τη σταδιακή αλλαγή των χρόνια παγιωμένων στάσεων και αντιλήψεων. Ως αποτέλεσμα είχαν τελικά τη μείωση της χρήσης της. Στην προκειμένη περίπτωση ο νόμος λειτουργήσε ως το κατ' εξοχήν μέσο διαπαιδαγωγικής των

πολιτών προκειμένου να τους αποτρέψει από την προσφυγή τους στο εν λόγω μέτρο συμμόρφωσης και πειθαρχησης των παιδιών τους.

3.7. Η συμβολή των διεθνών οργανισμών

Η συμβολή των διεθνών οργανισμών στην εκστρατεία και την προώθηση νομοθετικών ρυθμίσεων κατά της σωματικής τιμωρίας των παιδιών ήταν εξαιρετικής σημασίας. Μπορεί μάλιστα να παρατηρήσει κανείς ότι οι ενέργειες πολλών διεθνών οργανισμών είναι συντονισμένες και συμπληρωματικές.

Κομβικό σημείο στη δράση των διεθνών οργανισμών υπήρξε ασφαλώς η υιοθέτηση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Δ.Σ.Δ.Π.) από τα κράτη-μέλη του Ο.Η.Ε. (1989). Η Δ.Σ.Δ.Π., που έχει επικυρωθεί από την Ελλάδα και αποτελεί νόμο με αυξημένη τυπική ισχύ (Ν. 2101/92), περιλαμβάνει 54 άρθρα, από τα οποία τα πρώτα 41 αναφέρονται στα βασικά δικαιώματα των παιδιών. Φυσικά, η περιγραφή αυτή δεν είναι απόλυτα εκτενής και εξαντλητική. Δίνει ωστόσο τους κύριους άξονες υποχρεώσεων των κρατών-μελών, τα οποία μέσω της Σύμβασης δεσμεύονται για τη λήψη των κατάλληλων νομοθετικών και οργανωτικών μέτρων.

Στη συνέχεια παρατίθεται ένα μικρό ιστορικό των σημαντικότερων αποφάσεων και ενεργειών διεθνών οργανισμών στον τομέα της πρόληψης και της καταπολέμησης της σωματικής τιμωρίας, που έλαβαν χώρα μετά την υιοθέτηση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού:

- Από το 1993, η **Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Ο.Η.Ε.**, που είναι υπεύθυνη για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, συμπεριλαμβάνει διαρκώς στις καταληκτικές παρατηρήσεις της προς τα κράτη μέλη που υποβάλλουν εκθέσεις για την εφαρμογή της Σύμβασης συστάσεις για τη ρητή διά νόμου απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά στα σχολεία, στα ιδρύματα και στην οικογένεια. Η Επιτροπή τεκμηριώνει ότι η ανοχή της σωματικής τιμωρίας των παιδιών και η μη απαγόρευση και λήψη μέτρων προστασίας των παιδιών από αυτή συνιστά παραβίαση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και ειδικότερα του Άρθρου 19, παρ. 1:
«Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νομίμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί».
- Το 1998 το **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο** εξέδωσε απόφαση με την οποία δικαίωσε ένα 14χρονο αγόρι που προσέφυγε σε αυτό ύστερα από την αθώωση στα βρετανικά δικαστήρια του πατριού του, ο οποίος το χτυπούσε επανειλημμένα με βέργα, κρίνοντας ότι ο ξυλοδαρμός αυτός αποτελούσε απάνθρωπη και ταπεινωτική τιμωρία. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε ομόφωνα ότι η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου που επιτρέπει την «πειθαρχία μέσω τιμωρίας σε λογικά πλαίσια» δεν παρέχει στα παιδιά επαρκή προστασία ούτε αποτελεί αποτελεσματική αποτροπή (Υπόθεση A κατά Ηνωμένου Βασιλείου 100/1997/884/1096). Παρά την επίσημη υπόσχεση της χώρας ότι θα εξέταζε την αναμόρφωση του ισχύοντος νόμου, δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα ως προς αυτή την κατεύθυνση καμία αλλαγή.
- Το 2000 το **Ευρωπαϊκό Δίκτυο Συνηγόρων του Παιδιού (ENOC)** υιοθέτησε ομόφωνα δημόσια θέση σύμφωνα με την οποία προτρέπει όλες τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις να εισαγάγουν νομοθεσία που να απαγορεύει ρητά κάθε μορφή σωματικής τιμωρίας στα παιδιά και να υποστηρίξουν εκπαιδευτικά προγράμματα σχετικά με την υιοθέτηση θετικών και μη βίαιων μεθόδων διαπαιδαγώγησης των παιδιών (*ENOC Comes Out Against Corporal Punishment of Children*).
- Το 2001, με την υποστήριξη της Ύπατης Αρμοστείας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, της UNICEF, της UNESCO και άλλων διεθνών οργανισμών, δημιουργήθηκε η «**Παγκόσμια Πρωτοβουλία για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Σωματικής Τιμωρίας των Παιδιών**». Η Πρωτοβουλία διατηρεί ιστοσελίδα με στοιχεία για όλες τις εξελί-

- ξεις στο διεθνή χώρο στα θέματα ενασχόλησής της (www.endcorporalpunishment.org).
- Το 2001, η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων**, που λειτουργεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, εξέδωσε ερμηνευτική «Γενική Παρατήρηση» με θέμα τη σωματική τιμωρία, σύμφωνα με την οποία η συμμόρφωση με το άρθρο 17 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη και του Αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη που τον αντικαθιστά προϋποθέτει την κατάργηση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά. Η Επιτροπή θεωρεί ότι «... το άρθρο 17 επιβάλλει τη νομοθετική απαγόρευση κάθε μορφής βίας προς τα παιδιά στο σχολείο, σε ιδρύματα, στο σπίτι, είτε οπουδήποτε αλλού...». Η Επιτροπή ανέφερε στις παρατηρήσεις της ότι έλαβε υπόψη της την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου «Α κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 1998», τις συνεχείς συστάσεις της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Ο.Η.Ε. στα κράτη-μέλη, καθώς και την εν εξελίξει αναμόρφωση της νομοθεσίας των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Χαρακτηριστικά, η Επιτροπή αναφέρει μεταξύ άλλων ότι «...θεωρεί απαράδεκτο για μια κοινωνία που απαγορεύει κάθε μορφή σωματικής βίας ανάμεσα σε ενήλικες, να αποδέχεται και να επιτρέπει σε ενήλικες να ασκούν σωματική βία στα παιδιά».
  - Τον Ιούνιο του 2004 η **Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης**, με μεγάλη πλειοψηφία υιοθέτησε λεπτομερή Σύσταση, η οποία κάνει έκκληση για «Συντονισμένη εκστρατεία σε όλα τα κράτη-μέλη για την οριστική κατάργηση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά (Σύσταση 1666/2004). Στη Σύσταση «*επισημαίνεται η επιτυχία του Συμβουλίου της Ευρώπης στην κατάργηση της θανατικής ποινής. Η Συνέλευση το καλεί τώρα να καταστήσει το συντομότερο δυνατό την Ευρώπη, "ελεύθερη ζώνη" από τη σωματική τιμωρία στα παιδιά*».
  - Τον Απρίλιο του 2005, η **Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης**, ανταποκρινόμενη στη Σύσταση 1666/04, αποφάσισε να ξεκινήσει «*συντονισμένη καμπάνια σε όλα τα κράτη μέλη για την οριστική κατάργηση κάθε μορφής βίας προς τα παιδιά*». Το τριετές πρόγραμμα δράσης που εγκρίθηκε από την Επιτροπή, με τίτλο «*Χτίζοντας μια Ευρώπη για τα παιδιά και μαζί με τα παιδιά*» περιλαμβάνει δράσεις που δίνουν έμφαση στην ευαισθητοποίηση του κοινού για την προστασία των παιδιών από κάθε μορφή βίας. Τον Απρίλιο του 2006 ξεκίνησε να εφαρμόζεται από το **Συμβούλιο της Ευρώπης** το πρόγραμμα δράσης, το οποίο έθεσε ως μία από τις σημαντικότερες προτεραιότητές του την καταπολέμηση της βίας στα παιδιά και την νομοθετική απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας σε όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Την ίδια χρονιά, ο νεοεκλεγείς Ευρωπαίος Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα Thomas Hammarberg εξέδωσε κείμενο θέσεων με τίτλο «*Τα παιδιά και η σωματική τιμωρία: Το δικαίωμα να μην τρώνε ξύλο, είναι και αυτό δικαίωμα των παιδιών*» (Children and corporal punishment: The right not to be hit, also a children's right).
  - Τον Ιούνιο του 2006 η **Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού** του Ο.Η.Ε., εξέδωσε το Γενικό Σχόλιο (General Comment) N.8 με θέμα «*Το δικαίωμα προστασίας των παιδιών από τη σωματική τιμωρία και από άλλες μορφές σκληρής ή προσβλητικής τιμωρίας*». Στο Σχόλιο αυτό η Επιτροπή επεσήμανε μεταξύ άλλων ότι «*είναι υποχρέωση των κρατών που πηγάζει από την ίδια τη Σύμβαση να αντιμετωπίσουν και να εξαλείψουν τη σωματική τιμωρία των παιδιών, με νομοθετικά μέτρα, ενέργειες ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης του κοινού... στο πλαίσιο μιας κομβικής στρατηγικής για τον περιορισμό και την πρόληψη κάθε μορφής βίας στις κοινωνίες*».

3.8. Παραδείγματα και καλές πρακτικές

Η πρώτη χώρα διεθνώς που απαγόρευσε τη σωματική τιμωρία στα παιδιά ήδη από το 1979 ήταν η Σουηδία. Παρακάτω παρουσιάζονται ορισμένα στοιχεία που αφορούν την αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου και τα συμπεράσματα από την εφαρμογή των παρεμβάσεων και πολιτικών στις χώρες εκείνες που έχουν απαγορεύσει με νόμο τη σωματική τιμωρία στα παιδιά.

Σουηδία:

Η αλλαγή έγινε στον «Κώδικα Γονέων και Κηδεμόνων» (1979) με πρόσθεση της διάταξης «*Τα παιδιά δεν πρέπει να είναι αντικείμενα σωματικής τιμωρίας ή οποιασδήποτε άλλης ταπεινωτικής μεταχείρισης*» (Durrant 2003).

Βασική επιδίωξη της ρύθμισης ήταν η αλλαγή των αντιλήψεων των πολιτών για τη σωματική τιμωρία. Κύριο ωστόσο μέλημα της σουηδικής απαγόρευσης ήταν η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και η αλλαγή των παγιωμένων έως τότε αντιλήψεων, τονίζοντας ότι η χρήση σωματικής τιμωρίας αφενός μεν προσβάλλει την αξιοπρέπεια των παιδιών, αφετέρου δε είναι αναποτελεσματική (Sverne 1993).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μιας ενδιαφέρουσας έρευνας αξιολόγησης, η πλειονότητα των Σουηδών αμφισβητεί σημαντικά τη χρησιμότητα της σωματικής τιμωρίας στη διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων. Ειδικότερα, το 80% των μητέρων συμφωνεί ότι ακόμη και το ελαφρύ χτύπημα σε μη ευαίσθητα μέρη του σώματος δεν οδηγεί αναγκαία και στην επιθυμητή συμπεριφορά, το 79% διαφωνεί με την άποψη ότι μερικές φορές αποτελεί το μόνο τρόπο συμμόρφωσης των παιδιών και τέλος το 90% διαφωνεί με το ότι αποτελεί τον καλύτερο τρόπο πειθάρχησης (Statistics Sweden 1996).

Έρευνα η οποία συνέκρινε τις αντιλήψεις γύρω από τη σωματική τιμωρία σε δύο δείγματα πατέρων από τη Σουηδία και τις Ηνωμένες Πολιτείες διαπίστωσε ότι οι Σουηδοί πατέρες σε σχέση με τους Αμερικανούς ήταν λιγότερο πιθανό να χρησιμοποιήσουν ή να προτείνουν τη χρήση της σωματικής τιμωρίας ως μέσου τροποποίησης μιας συμπεριφοράς (Jutengren και Palmérus 2002).

Τέλος, μελέτη που έλαβε χώρα το 2000 έδειξε ότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων 30 ετών το ποσοστό πολιτών που υποστήριζαν τη χρήση της σωματικής τιμωρίας στο πλαίσιο της αγωγής των παιδιών μειώθηκε από το 53% στο 11%. Είναι δε αξιοσημείωτο ότι στο πληθυσμό των νέων ζευγαριών περιορίστηκε στο 7%. Η χρήση της σωματικής τιμωρίας μειώθηκε σημαντικά. Επιπρόσθετα, στα χρόνια που ακολούθησαν περιορίστηκε η χρήση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών από ανηλίκους, ενώ η νεανική παραβατικότητα δεν παρουσίασε αύξηση (Durant 2000).

Όπως ορθά επισημάνθηκε, τη θέσπιση της νομοθεσίας στη Σουηδία ακολούθησε μια σημαντικότερη αλλαγή (Burns 1992).

Φινλανδία:

Η αλλαγή έγινε στο νόμο για την Επιμέλεια των Ανηλίκων (1983): «...το παιδί δεν μπορεί να καθυποτάσσεται, να τιμωρείται σωματικά ή να ταπεινώνεται με άλλο τρόπο». Φυσική συνέπεια του άρθρου αυτού είναι η επιβολή κυρώσεων στους γονείς που κάνουν χρήση της σωματικής τιμωρίας.

Νορβηγία:

Το 1972 τροποποιήθηκε ο Ποινικός Κώδικας της Νορβηγίας που μέχρι τότε εξαιρούσε από την ποινικοποίηση τη χρήση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά. Το σχετικό άρθρο καταργήθηκε. Ωστόσο, σε υπόθεση που δημοσιοποιήθηκε το 2005 και προκάλεσε δημόσιο προβληματισμό, γονέας αθώωθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο για σκαμπιλια στα οπίσθια του παιδιού του, με την αιτιολογία ότι ελαφρά χτυπήματα θα μπορούσαν να γίνουν ανεκτά στο πλαίσιο της διαπαιδαγώγησης των παιδιών και δεν θα έπρεπε να δίδονται ποινικά.

Τελικά, το 1987 έγινε αλλαγή στο Νόμο για τους Γονείς και τα Παιδιά και εισήχθη διάταξη σύμφωνα με την οποία: «Το παιδί δεν πρέπει να εκτίθεται σε φυσική βία ή σε μεταχείριση που μπορεί να απειλήσει τη φυσική ή την ψυχική του υγεία».

Αυστρία:

Το 1989 το Αυστριακό Κοινοβούλιο προέβη σε αλλαγή στον Αστικό Κώδικα και ειδικότερα στις διατάξεις του οικογενειακού δικαίου, περιλαμβάνοντας ρητή πρόβλεψη για την απαγόρευση της σωματικής βίας. Συγκεκριμένα πλέον προβλέπεται ότι: «Τα παιδιά πρέπει να ακολουθούν τις εντολές/οδηγίες των γονέων τους. Οι γονείς, κατά την υλοποίηση της επιμέλειας, πρέπει να υπολογίζουν την ηλικία, την ανάπτυξη και την προσωπικότητα των παιδιών τους. . . Η χρήση βίας και η επιβολή φυσικού ή ψυχικού βασάνου δεν επιτρέπονται».

Επίσης, σύμφωνα με πρόβλεψη του Νόμου για την Προστασία από την Ενδοοικογενειακή Βία (1997, αναθεωρημένος το 2003), ένας άνδρας ή μια γυναίκα που ασκεί βία μπορεί να απομακρυνθεί από την οικογενειακή του/της κατοικία.

Έρευνα του 1992 έδειξε ότι περίπου 27% των γονέων κάνουν χρήση κάποιου είδους σωματικής βίας στο πλαίσιο της αγωγής των παιδιών τους.

Κύπρος:

Ο Νόμος «Περί Βίας στην Οικογένεια» (2886/1994, όπως τροποποιήθηκε και με τους Ν. 119/2000 και Ν. 221/2004) απαγορεύει *«κάθε παράνομη πράξη ή συμπεριφορά με την οποία προκαλείται άμεση πραγματική σωματική, σεξουαλική ή ψυχολογική βλάβη σε οποιοδήποτε μέλος της οικογένειας από άλλο μέλος της οικογένειας».*

Έρευνα που έλαβε χώρα το 2000 έδειξε πως το ποσοστό των γονέων που πιστεύουν στη χρήση της σωματικής τιμωρίας ανέρχεται στο 15% (Advisory Committee for the Prevention and Handling of Violence within the Family, 2000).

Δανία:

Το 1997 το Κοινοβούλιο της Δανίας αποφάσισε να συμπεριλάβει μια σημαντική αλλαγή στο Νόμο για τη Γονική Επιμέλεια και Φροντίδα, σύμφωνα με την οποία: *«Το παιδί έχει δικαίωμα σε φροντίδα και ασφάλεια. Πρέπει να αντιμετωπίζεται με σεβασμό ως άτομο και να μην είναι αντικείμενο σωματικής τιμωρίας ή οποιαδήποτε άλλης εξευτελιστικής μεταχείρισης».*

Οι έρευνες επιβεβαίωσαν ότι η αλλαγή του νόμου σε συνδυασμό με την καμπάνια ενημέρωσης του κοινού μπορούν να οδηγήσουν στην πτώση της χρήσης της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά. Σε μελέτη του 2000 το ποσοστό των παιδιών προσχολικής ηλικίας που ανέφεραν ότι υφίσταντο σωματική τιμωρία ανέρχονταν στο 12%, ενώ το ανάλογο ποσοστό σε σχετική έρευνα που είχε λάβει χώρα 30 χρόνια πριν άγγιζε το 40% περίπου.

Επίσης οι φόβοι κάποιων νομικών ότι η νέα νομοθεσία ενδεχομένως να έχει επιπτώσεις στην ποινικοποίηση της οικογενειακής ζωής και στην αύξηση των ποινικών διώξεων κατά γονέων για τον τρόπο άσκησης του γονεϊκού τους ρόλου δεν επιβεβαιώθηκαν.

Γερμανία:

Το 2000 το Κοινοβούλιο της Γερμανίας πρόσθεσε μια νέα ρύθμιση στο γερμανικό Αστικό Κώδικα, που αναφέρει συγκεκριμένα ότι: *«Τα παιδιά έχουν δικαίωμα σε μια μη βίαιη διαπαιδαγώγηση. Η σωματική τιμωρία, η ψυχολογική βία/βλάβη και άλλα εξευτελιστικά μέτρα απαγορεύονται».*

Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις της χώρας συνεργάστηκαν για την ανάπτυξη εθνικής εκστρατείας ενημέρωσης και καθοδήγησης των γονέων σε μη βίαιες μορφές διαπαιδαγώγησης. Συγκεκριμένα, πριν την υιοθέτηση του νόμου, επαγγελματίες στο χώρο της παιδικής προστασίας και ειδικοί σε θέματα δικαιωμάτων του παιδιού οργάνωσαν εκστρατείες ενημέρωσης σε όλη τη χώρα. Μετά τις εκλογές του 1988, η κυβέρνηση συνασπισμού Σοσιαλδημοκρατών και Πράσινων προώθησε τη νομοθετική αλλαγή, παρά το γεγονός ότι τον καιρό εκείνο η κοινή γνώμη φαινόταν να αντιτίθεται στην απαγόρευση. Η κυριότερη αντίρρηση που προβλήθηκε ήταν ο φόβος μιας ενδεχόμενης ποινικοποίησης της οικογενειακής ζωής και για το λόγο αυτό η αλλαγή στο νόμο έγινε στο πεδίο του Αστικού Δικαίου.

Η αλλαγή στη νομοθεσία έγινε από το Εθνικό Κοινοβούλιο στις 6 Ιουλίου του 2000 και ξεκίνησε να υλοποιείται το Νοέμβριο του ίδιου έτους. Για να μπορέσει να γίνει αποδεκτή η νομοθετική αλλαγή συνέπραξαν σημαντικοί παράγοντες, όπως η κοινοβουλευτική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού και τα αποτελέσματα ερευνητών που αποδείκνυαν ότι τα παιδιά που ήταν κατά τη διαπαιδαγώγησή τους δέκτες σωματικής τιμωρίας είχαν αυξημένες πιθανότητες να στραφούν σε υιοθέτηση βίαιων και παραβατικών συμπεριφορών στη μετέπειτα ζωή τους.

Επίσης, σημαντικό ρόλο έπαιξε το παράδειγμα άλλων χωρών που είχαν προβεί σε σχετική απαγόρευση (κυρίως οι σκανδιναβικές) και η σχετική επιχειρηματολογία που αναπτύχθηκε, σύμφωνα με την οποία η συγκεκριμένη νομοθετική αλλαγή ανταποκρίνεται τόσο στις προβλέψεις του Γερμανικού Συντάγματος όσο και στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Ο νόμος έγινε γνωστός στους πολίτες με εκστρατείες ενημέρωσης και συνθήματα όπως «Βοήθεια στα παιδιά αντί τιμωρίας» και «Δείξτε σεβασμό στα παιδιά». Μηνύματα τόσο στην εθνική τηλεόραση όσο και στις ομοσπονδιακές, και δράσεις ενημέρωσης από περιφερειακούς φορείς συνέβαλαν σημαντικά στην ευαισθητοποίηση των πολιτών για το νόημα του νέου νόμου. Βέβαια, οι υποστηρικτές της απαγόρευσης υποστήριξαν ότι η εκστρατεία ενημέρωσης θα έπρεπε να είναι ακόμη ισχυρότερη καθώς ο μέσος πολίτης δεν έλαβε αρκετά ηχηρά το μήνυμα εκ μέρους της γερμανικής πολιτείας.

Στο πλαίσιο της ευαισθητοποίησης του γερμανικού κοινού και της εμπλοκής των ίδιων των παιδιών στην υπόθεση προώθησης των δικαιωμάτων τους, διοργανώθηκε μια συνάντηση από παιδιά που είχαν εκλεγεί από όλες τις περιοχές της Γερμανίας, στην οποία αξίζει να σημειωθεί πως συμμετείχε και ο καγκελάριος Σρέντερ. Στη συνάντηση αυτή συντάχθηκε από τα παιδιά ένας *Χάρτης Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων*. Αρκετά από τα αιτήματα που εκφράστηκαν από τα ίδια τα παιδιά στη συνάντηση αυτή αφορούσαν στις δράσεις για την προστασία των παιδιών από όλες τις μορφές της σωματικής βίας και τιμωρίας.

Τα πρώτα δείγματα μετά την εφαρμογή του νέου νόμου έδειξαν ότι δεν υπήρξαν ποινικές διώξεις γονέων που έκαναν ακόμη χρήση της σωματικής τιμωρίας των παιδιών τους. Αντιθέτως, η χρήση της σωματικής τιμωρίας στο πλαίσιο της αγωγής ελαττώθηκε (Bussman 2002).

Ρουμανία:

Το 2004 ψηφίστηκε ο νόμος 272/2004 περί της Προστασίας και Προαγωγής των Δικαιωμάτων του Παιδιού ο οποίος μεταξύ άλλων αναφέρει ότι: «α) Το παιδί έχει δικαίωμα να του επιδεικνύεται σεβασμός για την προσωπικότητά και την ατομικότητά του και δεν μπορεί να είναι αντικείμενο σωματικής τιμωρίας ή άλλης ταπεινωτικής ή εξευτελιστικής μεταχείρισης. β) Πειθαρχικά μέτρα στο παιδί μπορούν να λαμβάνονται με σεβασμό στην αξιοπρέπεια του, ενώ δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση η σωματική του τιμωρία ή τιμωρίες που συνδέονται με τη φυσική ή πνευματική του ανάπτυξη ή που μπορούν να επηρεάσουν τη συναισθηματική του κατάσταση».

Στη Ρουμανία μεγάλο μέρος της εκστρατείας κατά της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά υλοποιήθηκε πριν και μετά τη νομοθετική ρύθμιση από τη μη κυβερνητική οργάνωση «Σώστε τα Παιδιά» (Save the Children), με κεντρικό μήνυμα «*Το ξύλο δεν βγήκε από τον παράδεισο*». Παρουσιάστηκαν τηλεοπτικά σποτ, ενώ σχετικό υλικό διανεμήθηκε σε σχολεία και υπηρεσίες για παιδιά. Σύμφωνα με αποτελέσματα έρευνας της ίδιας οργάνωσης το 2000, το ποσοστό των παιδιών που ανέφεραν ότι υπέστησαν σωματική τιμωρία από τους γονείς τους ανερχόταν στο 75%, από το οποίο μάλιστα το 5% χρειάστηκε ιατρική περίθαλψη (Alexandrescu 2000).

Σε μια άλλη μελέτη που διενεργήθηκε μετά από δύο χρόνια με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου, η πλειονότητα των παιδιών ηλικίας 8-13 χρόνων δήλωσε ότι δεν θεωρεί τη σωματική τιμωρία αποδοτική μέθοδο συμμόρφωσης (το 81%) και ότι οι γονείς που χρησιμοποιούν σωματική τιμωρία ή άλλες μορφές βίας θα πρέπει να υφίστανται συνέπειες από το κράτος (το 75%) (Romania Save the Children, 2002). Αναλυτικότερα στοιχεία από όλες τις χώρες που έχουν απαγορεύσει τη σωματική τιμωρία στα παιδιά μπορείτε να βρείτε στη διεύθυνση: www.endcorporalpunishment.org/pages/frame.html

Σύνοψη

Τις τελευταίες δεκαετίες, και ιδιαίτερα μετά την υιοθέτηση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού από τα κράτη-μέλη του Ο.Η.Ε. (1998), αναπτύχθηκε διεθνώς μια κίνηση για τη νομοθετική απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά και τη διενέργεια εκστρατειών ευαισθητοποίησης του κοινού με στόχο την εξάλειψη της χρήσης της.

Τονίζεται ο σημαντικός ρόλος των διεθνών οργανισμών οι οποίοι κατέβαλαν σημαντικές προσπάθειες προκειμένου να αλλάξει το νομοθετικό πλαίσιο σε πολλές χώρες και να καμφθούν οι μέχρι τότε παγιωμένες στάσεις και αντιλήψεις για τη χρήση της σωματικής τιμωρίας κατά την άσκηση του γονεϊκού ρόλου.

Σε σημαντικό αριθμό χωρών που συμμετέχουν στο Συμβούλιο της Ευρώπης (περισσότερες του 1/3) έγιναν αλλαγές στη νομοθεσία και διοργανώθηκαν εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης με στόχο την προώθηση μη βίαιων μορφών διαπαιδαγώγησης των παιδιών.

Τέλος, έρευνες σε διεθνές επίπεδο επιβεβαίωσαν τα ευεργετικά αποτελέσματα της νομοθετικής απαγόρευσης της χρήσης της σωματικής τιμωρίας.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Άσκηση 1

Δημιουργήστε δύο στήλες στις οποίες θα καταγράψετε τα κατά την άποψή σας θετικά και αρνητικά αποτελέσματα μιας νομοθετικής απαγόρευσης της σωματικής τιμωρίας των παιδιών στην οικογένεια η οποία εισάγεται σε μια υποθετική κοινωνία όπου η χρήση της είναι αρκετά διαδεδομένη. Σε ομάδα, αφού περιγράψετε τα υποθετικά στοιχεία της κοινωνίας στην οποία αναφέρεται η άσκηση, προβείτε σε ένα διάλογο όπου ο ένας θα έχει το ρόλο υπουργού που υποστηρίζει την ανάγκη νομοθετικής αλλαγής και κάποιος άλλος θα προβάλλει αντιρρήσεις. Στη συζήτηση μπορούν επίσης να προβληθούν επιχειρήματα και για άλλες ενέργειες εναλλακτικά ή προσθετικά της νομοθετικής απαγόρευσης. Τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας μπορούν να σχολιάσουν εκ των υστέρων ποια επιχειρήματα υπήρξαν περισσότερο πειστικά.

Άσκηση 2

Πάρτε στα χέρια σας τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και αναζητήστε τα άρθρα που νομίζετε ότι μπορούν να συνδέονται κατά κάποιο τρόπο με την απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά και με τα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν από τις κυβερνήσεις. Όπως θα διαπιστώσετε δεν υπάρχει κανένα άρθρο με ρητή αναφορά στη σωματική τιμωρία. Υπάρχουν όμως διατάξεις για το ρόλο των γονέων και της οικογένειας, τα ιδρύματα, την προστασία των παιδιών από τη βία, την απαγόρευση των βασανιστηρίων, την ακρόαση των απόψεων του παιδιού κλπ. Συζητήστε με τους υπόλοιπους εκπαιδευόμενους πως θα μπορούσε η Σύμβαση να επηρεάσει τις εθνικές πολιτικές στα θέματα αυτά.

Άσκηση 3

Με βάση το υλικό που έχετε ήδη διδαχθεί σε αυτό το κεφάλαιο, πειραματιστείτε ατομικά ή σε μικρές ομάδες, στη σύνταξη μηνυμάτων και στην περιγραφή εκπαιδευτικών εργαλείων που νομίζετε ότι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε μια εκστρατεία για την καταπολέμηση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά. Συγκρίνετε το προϊόν της δουλειάς σας με εκείνο άλλων εκπαιδευόμενων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Advisory Committee for the Prevention and Handling of Violence within the Family (2000). *Survey on "Cypriots" attitudes to domestic violence and child abuse.*
- Alexandrescu, G. (2000). *Child abuse and Neglect* (Save the Children Romania).
- Burns, N. (1992). *International perspectives on corporal punishment legislation.* Ottawa, Ontario: Department of Justice Canada.
- Bussman, K. (2002). *The Impact of the German Prohibition of Violence in Education.* Halle-Wittenburg: Martin Luther University (Surveys were funded by the German Ministry of Justice and German Ministry of Family, Senior Citizens, Women & Youth).
- Coverman, S. και Sheley, J. F. (1986). «Change in men's housework and child-care time, 1965-1975.» *Journal of Marriage and the Family*, 48, 413-422.
- Durrant, J. E. (2003). «Legal reform and attitudes toward physical punishment in Sweden.» *The International Journal of Children's Rights* 11, 147-173.
- Durrant, J. E. (2000). *A Generation Without Smacking: The impact of Sweden's ban on physical punishment* (Save the Children UK).
- Eron, L. D. (1996). "Research and public policy." *Pediatrics*, 98, 821-823.
- Gil, D. G. (1970). *Violence against Children - Physical Child Abuse in the United States.* Boston: Harvard University Press
- Giles-Sims, J., Straus, M. A. και Sugarman, D. B. (1995). "Child, maternal and family characteristics associated with spanking." *Family Relations*, 44, 170-176.
- Graziano, A. M., Hamblen, J. L. και Plante, W. A. (1996). "Sub-abusive violence in child rearing in middle-class American families." *Pediatrics*, 98, 845-848.
- Jutengren, G. και Palmérus, K. (2002) "A Comparison of Swedish and US Fathers' Self-reported Use of Parental Discipline." *Children & Society*, 16, 246-259.
- Larzelere, R. E. (2000). "Child outcomes of non-abusive and customary physical punishment by parents: An updated literature review." *Clinics of Child and Family Psychology Review*, 3, 199-221.
- Nobes, G. και Smith, M. (1997). "Physical punishment of children in two-parent families." *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2, 271-281.
- Pleck, J. H. (1986). *Working wives/working husbands.* Beverly Hills, CA: Sage Publications
- Smith M. 1995. "A community study of physical violence to children at home and associated variables." Presented at 5th European Conference, ISPCAN, Norway.
- Statistics Sweden. (1996). *Spanking and other forms of physical punishment.* Stockholm: Statistics Sweden.
- Straus, M. A. (2000). *Beating the Devil Out of Them: Corporal Punishment in American Families and Its Effects on Children* (2nd ed.). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Straus, M. A. και Moynihan, M. M. (1994). "Who spans the most?" Στο Straus, M. A. (ed.), *Beating the Devil Out of Them: Corporal Punishment in American Families and Its Effects on Children.* New York: Lexington Books, pp. 49-63.
- Straus, M. A. και Mouradian, V. E. (1998). "Impulsive corporal punishment by mothers and antisocial behaviour and impulsiveness of children." *Behavioural Science Law*, 16, 353-374.
- Straus, M. A. και Stewart, J. H. (1999). "Corporal punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity, and duration, in relation to child and family characteristics." *Clinics of Child Family Psychology Review*, 2, 55-70.
- Straus, M. A. και Yodanis, C. L. (2000). "Physical abuse." Στο M. A. Straus (ed.), *Beating the Devil Out of Them: Corporal Punishment in American Families and Its Effects on Children* (2nd ed.). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, pp. 81-97.
- Sverne, T. (1993) "Children's Rights in Scandinavia in a Legal and Historical Perspective." *Family and Conciliation Courts Review*, 31, 299-312.
- Wolfner, G. D. και Gelles, R. J. (1993). "A profile of violence toward children: A national study." *Child Abuse & Neglect*, 17, 197-212.

Ηλεκτρονικές πηγές

- www.endcorporalpunishment.org
- www.nospank.net
- www.somatikitimoria.gr
- www.coe.int/t/transversalprojects/children
- www.ispcan.org
- www.neverhitachild.org
- www.savethechildren.org.uk
- www.childrenareunbeatable.org.uk
- www.attachmentparenting.org
- www.stophitting.com
- www.neverhitachild.org

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Ο ρόλος του νόμου στην εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας των παιδιών. Ο πρόσφατος νόμος 3500/2006 για την ενδο-οικογενειακή βία. Αναφορά στον παιδαγωγικό χαρακτήρα του θεσμικού πλαισίου. Ο κρίσιμος ρόλος άλλων θεσμών στο μετασχηματισμό στάσεων, αντιλήψεων και συμπεριφορών του κοινωνικού συνόλου.

4.1.1. Σκοπός

Σκοπός της παρούσας διδακτικής ενότητας είναι να γνωρίσετε και να κατανοήσετε τις νομοθετικές αλλαγές που έλαβαν χώρα πρόσφατα στην Ελλάδα σχετικά με την απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά και να μπορέσετε να συνδέσετε τις προβλέψεις του νόμου με τη δράση υπηρεσιών και φορέων που ασχολούνται με τα παιδιά και την οικογένεια και με την εκπαίδευση-ευαισθητοποίηση ενηλίκων.

4.1.2. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μετά την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, θα είστε σε θέση:

- α. Να γνωρίζετε την ιστορία και τη σκοπιμότητα της ισχύουσας νομοθεσίας στην Ελλάδα σχετικά με τη σωματική τιμωρία των παιδιών.
- β. Να διακρίνετε τις νομικές συνέπειες που μπορεί να έχουν διαφορετικές μορφές σωματικής τιμωρίας των παιδιών στα πρόσωπα που την επιβάλλουν.
- γ. Να μπορείτε να επιχειρηματολογείτε προς τους γονείς ή άλλους ενήλικες για την πρόβλεψη, την επιδίωξη και τις συνέπειες του νόμου και τον παιδαγωγικό χαρακτήρα του θεσμικού πλαισίου σχετικά με τη χρήση της σωματικής βίας

4.2. Λέξεις-κλειδιά

Επιμέλεια παιδιών/τέκνων, μέτρα σωφρονισμού, κακή άσκηση της επιμέλειας, σωματική τιμωρία - σωματική βία, σωματική βλάβη, ενδοοικογενειακή βία

4.3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Το κεφάλαιο αυτό εστιάζει στην ελληνική νομοθεσία και στην αντιμετώπιση της σωματικής τιμωρίας των παιδιών μέσα από το εθνικό δίκαιο. Είναι σημαντικό να κατανοήσετε γιατί ο Έλληνας νομοθέτης έχει περιλάβει ειδικές διατάξεις για τη σωματική τιμωρία των παιδιών, και λόγω ποιας παιδαγωγικής σκοπιμότητας προέκυψε αυτό, ώστε οι ίδιοι στη συνέχεια να συνδράμετε με τον καλύτερο τρόπο στην ανάληψη τοπικών πρωτοβουλιών και στην αλλαγή στάσεων και αντιλήψεων των προσώπων με τα οποία συναλλάσσεσθε.

4.3.2. Δομή

Η ενότητα αυτή έχει την εξής δομή:

- Το ελληνικό δίκαιο και η άσκηση βίας στα παιδιά.
- Προβλέψεις για τη σωματική τιμωρία στο σχολείο και στα ιδρύματα.
- Η σωματική τιμωρία των παιδιών στην οικογένεια. Οι προβλέψεις του Αστικού και του Ποινικού Κώδικα. Ο νόμος 3500/06 .
- Ο ρόλος των θεσμών στην προστασία των ανηλικών θυμάτων σωματικής βίας και στο μετασχηματισμό στάσεων και αντιλήψεων αξιοποιώντας τις προβλέψεις του δικαίου.

4.4. Το ελληνικό δίκαιο και η άσκηση σωματικής βίας στα παιδιά

Το ελληνικό δίκαιο περιλαμβάνει σαφείς προβλέψεις για την προστασία των πολιτών, ενηλίκων και ανηλικών, από κάθε μορφής βία.

Στο άρθρο 7 του **Συντάγματος**, παρ. 2 ορίζεται ότι: «*Τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας, ή άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας απαγορεύονται και τιμωρούνται, όπως νόμος ορίζει*». Επίσης το άρθρο 5, παρ. 2 κατοχυρώνει το δικαίωμα προστασίας της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας όλων όσων βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια. Οι ανήλικοι, σύμφωνα με της σύγχρονες αντιλήψεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου, είναι πλήρη υποκείμενα συνταγματικών δικαιωμάτων και επωφελούνται όλων των ρυθμίσεων του Συντάγματος.

Ειδικότερες ρυθμίσεις υπάρχουν τόσο στο ποινικό όσο και στο αστικό δίκαιο, αλλά και σε νόμους που αφορούν την εκπαίδευση και τα ιδρύματα. Επίσης, διεθνείς συμβάσεις που έχουν επικυρωθεί από τη χώρα μας, όπως η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, με αυξημένη μάλιστα τυπική ισχύ (Ν. 2101/1992), περιλαμβάνουν προβλέψεις που αφορούν την υποχρέωση του κράτους να λάβει μέτρα για την προστασία των παιδιών από τη βία.

Ο Ποινικός Κώδικας περιλαμβάνει συγκεκριμένο άρθρο για την άσκηση σωματικής βίας κατά ανηλικών (άρθρο 312 ΠΚ) ενώ παράλληλα για προσβολές της υγείας ή της σωματικής ακεραιότητας των παιδιών συντρέχουν οι γενικές διατάξεις (άρθρα 308 ΠΚ και επόμενα).

Επίσης άλλοι νόμοι, όπως ο νόμος για την ενδοοικογενειακή βία (Ν. 3500/06) —για τον οποίο θα κάνουμε λόγο πιο κάτω στο παρόν κεφάλαιο— ρυθμίζουν ειδικότερα ζητήματα.

Ο Αστικός Κώδικας, στο κεφάλαιο του Οικογενειακού Δικαίου, περιλαμβάνει προβλέψεις για την άσκηση της επιμέλειας των παιδιών και τη λήψη σωφρονιστικών μέτρων στο πλαίσιο αυτής, όπως και για τις συνέπειες της κακής άσκησης της επιμέλειας. Όπως θα εξηγήσουμε στη συνέχεια, από το συνδυασμό των διατάξεων του Αστικού και του Ποινικού κώδικα, ο άδικος χαρακτήρας ορισμένων πράξεων των γονέων και ασκούντων την επιμέλεια, εφόσον εντάσσεται στο πλαίσιο των δικαιωμάτων και καθηκόντων τους, αποκλείεται (άρθρο 20 ΠΚ). Αυτό δεν ισχύει για τα σχολεία και τα ιδρύματα, όπου επιπλέον υπάρχουν και ρητές απαγορεύσεις της σωματικής τιμωρίας των παιδιών από τους υπεύθυνους λειτουργούς.

Στο κεφάλαιο αυτό θα ενημερωθείτε για τις ειδικότερες προβλέψεις του νόμου και θα σας δοθεί δυνατότητα να τον συσχετίσετε με την καθημερινή πρακτική στην κοινωνία, ώστε να αντιληφθείτε με ποιο τρόπο ο νόμος μπορεί να έχει παιδαγωγική αποστολή στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων των πολιτών.

4.5. Προβλέψεις για τη σωματική τιμωρία στο σχολείο και στα ιδρύματα

Στο ελληνικό δίκαιο η σωματική τιμωρία, στο πλαίσιο της σχολικής πειθαρχίας, απαγορεύεται ρητά στο χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με το άρ.13, παρ.8 του Π.Δ. 201/1998. Για τη δευτεροβάθμια ο πρόσφατος Ν. 3328/2005, άρ. 21 προβλέπει ότι «Δεν επιτρέπεται η επιβολή οποιασδήποτε μορφής σωματικής τιμωρίας σε μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που παρεκκλίνουν από την προσηκούμενη διαγωγή».

Συνέπεια των παραπάνω ρυθμίσεων είναι ότι η χρήση του συγκεκριμένου μέσου σωφρονισμού δεν λογίζεται πλέον ως δικαίωμα των εκπαιδευτικών, οπότε αποκλείεται η επίκληση του άρθρου 20 του Ποινικού Κώδικα περί «άρσης του αδίκου χαρακτήρα της πράξης», και επομένως κάθε πράξη σωματικής τιμωρίας μαθητών εμπίπτει στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα περί σωματικών βλαβών και τιμωρείται αναλόγως. Επιπρόσθετα, μπορεί να έχει και πειθαρχικές συνέπειες για τους εκπαιδευτικούς.

Έτσι, ενώ στο παρελθόν, όπως είναι γνωστό, αναγνωριζόταν στους εκπαιδευτικούς το δικαίωμα να επιβάλλουν σωματικές ποινές στους μαθητές, πλέον στο χώρο της εκπαίδευσης έχει εμπεδωθεί η άποψη ότι η σωματική τιμωρία είναι πράξη αντιπαιδαγωγική και επιπλέον ποινικά κολάσιμη.

Αντίστοιχη διάταξη ρητής απαγόρευσης της σωματικής τιμωρίας διέπει τη λειτουργία των δημοτικών παιδικών-βρεφονηπιακών σταθμών, η παραβίαση της οποίας μάλλον αποτελεί σοβαρότατο πειθαρχικό παράπτωμα (Υ.Α. Π2β/2827/1997) που επαναλαμβάνεται στον «Πρότυπο Κανονισμό Λειτουργίας Δημοτικών και Κοινοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών» (Κ.Υ.Α. 16065/2002).

Επίσης, οι σωματικές ποινές «απαγορεύονται αυστηρά» στο πλαίσιο της λειτουργίας των Κέντρων Παιδικής Μέριμνας (Υ.Α. Γ2β/1984). Καθώς σχετική ρητή διάταξη δεν υπάρχει όσον αφορά άλλες δημόσιες μονάδες παιδικής προστασίας, όπως π.χ. οι παιδουπόλεις, η απαγόρευση αυτή υπαγορεύεται από τη γενική διάταξη του άρθρου 5 του Συντάγματος, καθώς συνιστά βαρύτατη προσβολή της προσωπικότητας. Επίσης η απαγόρευση αυτή —μέχρι να υπάρξει ρητή πρόβλεψη και για τις λοιπές μονάδες παιδικής προστασίας— επιβάλλεται και από την ανάγκη για ίση μεταχείριση των παιδιών. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι είναι παγιωμένη πρακτική πλέον η μη χρήση της σωματικής τιμωρίας σε αυτές.

Ως προς τα ιδρύματα και τις στέγες φιλοξενίας που ασκούν την επιμέλεια των φιλοξενουμένων τους —και εφόσον δεν υπάρχει άλλη απαγόρευση στο καταστατικό τους— ισχύουν όσα αναπτύσσονται παρακάτω για τη λήψη σωφρονιστικών μέτρων στο πλαίσιο άσκησης της επιμέλειας.

Τέλος, ως προς τη σωφρονιστική μεταχείριση των ανηλίκων, ισχύει η γενική απαγόρευση του σωφρονιστικού κώδικα (Ν. 2776/1999, Άρθρο 66): *«Απαγορεύεται η θέσπιση και η επιβολή πειθαρχικών ποινών που αποτελούν βασανιστήρια ή συνεπάγονται σωματική κάκωση, βλάβη υγείας ή άσκηση ψυχολογικής βίας. . . »*

4.6. Η σωματική τιμωρία των παιδιών στην οικογένεια. Οι προβλέψεις του Αστικού και του Ποινικού Κώδικα. Ο νόμος 3500/06.

Οι σχέσεις γονέων και τέκνων διέπονται από διατάξεις του οικογενειακού δικαίου. Η ανατροφή του παιδιού αποτελεί περιεχόμενο της επιμέλειας (μέρους της γονικής μέριμνας), που ρυθμίζεται στον Αστικό Κώδικα. Σύμφωνα με το άρθρο 1518 ΑΚ, το οποίο προσδιορίζει ενδεικτικά το περιεχόμενο της επιμέλειας: *«Η λήψη σωφρονιστικών μέτρων επιτρέπεται μόνο εφόσον αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δεν θίγουν την αξιοπρέπεια του τέκνου»*. Όπως ορθά ωστόσο επισημάνθηκε, η ρύθμιση αυτή όμως είναι αντιφατική δεδομένου ότι «η αξιοπρέπεια κατεξοχήν θίγεται με τις σωματικές ποινές» (Μανωλεδάκης 1984).

Η υπέρβαση των ορίων που επιβάλλει το άρθρο 1518 ΑΚ συνιστά κακή άσκηση της γονικής μέριμνας και επισύρει τις συνέπειες του άρθρου 1532 ΑΚ, φθάνοντας έως και την αφαίρεση της γονικής μέριμνας στο σύνολό της (Κουμάντος 1989, Κουνογέρη-Μανωλεδάκη 2003).

Συγκεκριμένα το άρθρο 1532 ΑΚ ορίζει μεταξύ άλλων ότι: *«Αν ο πατέρας ή η μητέρα παραβαίνουν τα καθήκοντα που τους επιβάλλει το λειτούργημά τους για την επιμέλεια του προσώπου του τέκνου ή την διοίκηση της περιουσίας τους ή αν ασκούν το λειτούργημα αυτό καταχρηστικά ή δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν σε αυτό, το δικαστήριο μπορεί να διατάξει οποιοδήποτε πρόσφορο μέτρο. . . μπορεί ιδίως να αφαιρέσει από τον ένα γονέα την άσκηση της γονικής μέριμνας ολικά ή μερικά. . . »*.

Σήμερα η νομική θεωρία αφενός υιοθετεί την επιστημονική αμφισβήτηση της παιδαγωγικής αναγκαιότητας των σωματικών ποινών, αφετέρου δέχεται ότι πράξεις σωματικής τιμωρίας θίγουν σε κάθε περίπτωση την αξιοπρέπεια του

παιδιού. Έχει επίσης υποστηριχθεί ότι στο βαθμό που τα σωφρονιστικά μέτρα του άρθρου 1518 ΑΚ περιλαμβάνουν ενδεχομένως και σωματικές ποινές, δηλαδή σωματικές κακώσεις, θα υπήρχε ζήτημα αντίθεσης με τα 2 παρ. 1 και 7 παρ. 2 του Συντάγματος (Μάνεσης 1989).

Το γεγονός ότι ο νόμος δεν περιλάμβανε ρητή απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας —αλλά συναγόμενη ερμηνευτικά από την παραπάνω διάταξη— και η ανάγκη να εμπεδωθεί στη συνείδηση των πολιτών ότι ο νομοθέτης δεν αποδέχεται τη χρήση της βίας στο πλαίσιο της αγωγής των παιδιών οδήγησε το Συνήγορο του Πολίτη, με την ιδιότητά του ως Συνηγόρου του Παιδιού, να εκδώσει το Μάρτιο του 2005 δημόσια θέση με την οποία πρότεινε προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης νομοθετική ρύθμιση με σκοπό την τροποποίηση του άρθρου 1518 ΑΚ, έτσι ώστε να καθίσταται σαφές ότι «πράξεις σωματικής τιμωρίας δεν περιλαμβάνονται στα επιτρεπτά σωφρονιστικά μέτρα» που προβλέπει η διάταξη.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης ανταποκρινόμενο στην παραπάνω πρόταση περιέλαβε το ζήτημα στο νομοσχέδιο που προέτοιμασε «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας». Λαμβάνοντας υπόψη τις εισηγήσεις της αρμόδιας νομοπαρασκευαστικής επιτροπής, αποφασίστηκε τελικά ο σχετικός νόμος 3500/2006 να περιλάβει στο άρθρο 4, με τίτλο «Σωματική βία σε βάρος ανηλίκων», την παρακάτω διάταξη: «Επί ασκήσεως σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου, ως μέσου σωφρονισμού στο πλαίσιο της ανατροφής του, εφαρμόζεται το άρθρο 1532 του Αστικού Κώδικα».

Ο νομοθέτης εν προκειμένω προτίμησε αντί της αλλαγής του άρθρου 1518, που αφορά το περιεχόμενο της επιμέλειας, να αναφερθεί στις συνέπειες της κακής άσκησής της (άρθρο 1532). Με αυτό τον τρόπο επιχειρήθηκε να αποφευχθεί η ενδεχόμενη ποινικοποίηση της σωματικής τιμωρίας, καθώς μια ρητή αναφορά στο άρθρο 1518 εκτιμήθηκε ότι θα μπορούσε να επιτρέψει στα θύματα της σωματικής τιμωρίας να προσφεύγουν στον ποινικό δικαστή για διάπραξη του αδικήματος της απλής σωματικής βλάβης (ενώ με το ισχύον καθεστώς το άδικο της πράξης αίρεται, βάσει του άρθρου 20 ΠΚ). Υποστηρίζοντας το παραπάνω, δε θα πρέπει θεωρηθεί ότι ο νομοθέτης ανέχεται την κακοποίηση του παιδιού. Αντιθέτως, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, στο ποινικό δίκαιο υπάρχει πληθώρα ρυθμίσεων που επιφέρουν συνέπειες σε όσους προκαλούν σωματικές βλάβες σε ένα παιδί.

Επίσης, ο νομοθέτης προτίμησε να χρησιμοποιήσει τη φράση «σωματική βία» αντί της «σωματικής τιμωρίας». Ωστόσο, ο ορισμός της σωματικής βίας που δίνεται στην αιτιολογική έκθεση του νόμου καθιστά ταυτόσημη την έννοια με την σωματική τιμωρία.

Συγκεκριμένα, στην αιτιολογική έκθεση αναφέρεται ότι: «*Ως σωματική βία πρέπει να αντιμετωπίζεται κάθε πράξη επιβολής πόνου ή σωματικής δυσφορίας σε ανήλικο με σκοπό το σωφρονισμό ή τον έλεγχο της συμπεριφοράς του*». Επίσης σημειώνεται ότι «*. . . με τη ρύθμιση του άρθρου 4 καθίσταται σαφές ότι η σωματική τιμωρία σε βάρος των τέκνων δεν περιλαμβάνεται στα επιτρεπτά μέτρα σωφρονισμού του άρθρου 1518 του Αστικού Κώδικα*».

Πρέπει εδώ να υπογραμμίσουμε ότι το άρθρο 4 του Ν. 3500/06 γεννά μεν νομικές συνέπειες —συγκεκριμένα δίνει δυνατότητα στον άλλο γονέα, σε συγγενείς ή τον εισαγγελέα να προσφύγει στο αστικό δικαστήριο το οποίο μπορεί να διατάξει «οποιοδήποτε πρόσφορο μέτρο»— αλλά η κύρια λειτουργία του είναι παιδαγωγική.

Μέσα από αυτό ο νομοθέτης περνά το μήνυμα στον πολίτη για τη μη αποδοχή της σωματικής τιμωρίας ως μέτρου διαπαιδαγώγησης. Το μήνυμα αυτό είναι πολύ κρίσιμο να γίνει κατανοητό από τους φορείς και τους επαγγελματίες και να διαδοθεί με τον ευρύτερο δυνατό τρόπο στους πολίτες.

Το Δίκτυο για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά, για το οποίο θα γίνει αναλυτικότερος λόγος σε άλλο κεφάλαιο, έχει αναλάβει το συντονισμό και την ενίσχυση δράσεων για την ευαισθητοποίηση του κοινού και την εμπέδωση της νομοθετικής ρύθμισης του άρθρου 4 του Ν. 3500/2006.

4.7. Ο ρόλος των θεσμών στην προστασία των ανηλίκων θυμάτων σωματικής βίας και στο μετασχηματισμό στάσεων και αντιλήψεων αξιοποιώντας τις προβλέψεις του Δικαίου

Ένα σημαντικό ζήτημα σχετικά με την εφαρμογή του νόμου για τη σωματική τιμωρία, τόσο στην οικογένεια όσο και σε άλλους κοινωνικούς θεσμούς, είναι αυτό των μηχανισμών ελέγχου και προστασίας των ανηλίκων. Παράλληλα τίθεται το ζήτημα σχετικά με το ρόλο των θεσμών στο μετασχηματισμό των στάσεων και αντιλήψεων για τη σωματική τιμωρία των παιδιών, καθώς είναι γνωστό –παρουσιάζεται και σε άλλες ενότητες του παρόντος εγχειριδίου– ότι η σωματική τιμωρία των παιδιών στην οικογένεια είναι ακόμη ευρέως διαδεδομένη στη χώρα μας. Αντίθετα, στα σχολεία και στα ιδρύματα υπάρχουν αρκετά περιστατικά τα οποία δεν αποκαλύπτονται εύκολα, κυρίως όταν συνδυάζονται οι ισχυρές σχέσεις εξουσίας μεταξύ παιδαγωγών και ανηλίκων και η αδυναμία των ελεγκτικών μηχανισμών.

Ύψιστης σημασίας στη διαδικασία αφενός της ευαισθητοποίησης και αφετέρου του ελέγχου και της προστασίας των ανηλίκων που υφίστανται σωματική τιμωρία από ενήλικα πρόσωπα που έχουν την ευθύνη τους στην οικογένεια ή σε άλλους χώρους (σχολεία, ιδρύματα κλπ.) είναι ο ρόλος των ίδιων των εκπαιδευτικών, κοινωνικών λειτουργών και επαγγελματιών σωματικής και ψυχικής υγείας που έρχονται σε επαφή με τα παιδιά στο πλαίσιο της θεσμικής τους αποστολής (σε σχολεία, ιδρύματα, πολιτιστικά κέντρα, μονάδες υγείας, κλπ). Αυτά τα πρόσωπα, εφόσον διαθέτουν την κατάλληλη εκπαίδευση και προετοιμασία, μπορούν:

- Να μιλούν τακτικά στα παιδιά για το δικαίωμά τους να προστατεύονται από κάθε μορφής βία, σωματική, ψυχολογική κλπ., εξηγώντας ότι η σωματική τιμωρία των παιδιών αποτελεί διαδεδομένη πρακτική, αλλά πλέον απαγορεύεται από το νόμο και μπορεί να έχει συνέπειες σε όποιον την ασκεί.
- Να αναπτύσσουν σχέσεις εμπιστοσύνης με τα παιδιά και να δημιουργούν χώρο επικοινωνίας με αυτά σε ομαδικό και ατομικό επίπεδο, για να συζητούν θέματα σχετικά με το δικαίωμα των παιδιών να μεγαλώνουν σε έναν κόσμο χωρίς βία.
- Να χειρίζονται όλες τις πληροφορίες που προσλαμβάνουν από τα παιδιά για τα προσωπικά τους βιώματα με εχεμύθεια, προσοχή και περίσκεψη, αποφεύγοντας άμεσες κρίσεις και βεβαιωμένες ενέργειες.
- Όταν γίνονται δέκτες πληροφοριών από παιδιά που υφίστανται σωματική τιμωρία και επιθυμούν κάποια μορφή προστασίας, να τις εξετάζουν με προσοχή, να ζητούν τη συνδρομή ειδικών ψυχικής υγείας –εάν δεν διαθέτουν οι ίδιοι σχετικές γνώσεις– και, εφόσον κρίνουν ότι χρειάζεται θεσμική προσφυγή, να αξιοποιούν τους φορείς της κοινότητας, όπως αυτοί που αναφέρονται παρακάτω.
- Να επικοινωνούν με τους γονείς των παιδιών τακτικά, εφόσον αυτό επιτρέπεται από τον επαγγελματικό τους ρόλο. Να τους ευαισθητοποιούν κατά το δυνατό για θέματα προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών, ενημερώνοντάς τους και για την ισχύουσα νομοθεσία σχετικά με τη σωματική τιμωρία.
- Να συμβουλεύουν τους γονείς επί συγκεκριμένων θεμάτων ευθύνης τους, μόνον εφόσον η σχέση μαζί τους το επιτρέπει και χωρίς να παραβιάζουν το καθήκον εχεμύθειας για όσα έχουν πληροφορηθεί από τα παιδιά τους.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε σε ορισμένους θεσμούς της κοινότητας στους οποίους μπορεί να προσφύγει ένα παιδί, ένας γονέας ή ένας επαγγελματίας σχετικά με θέματα που αφορούν την άσκηση σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκων.

Να διευκρινίσουμε ότι το αν πρόκειται για απλή σωματική τιμωρία ή σοβαρότερη μορφή σωματικής βίας-κακοποίησης είναι ζήτημα κρίσης των ειδικών που θα ασχοληθούν με την υπόθεση.

4.7.1. Κοινωνικές υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού:

Αποτελούνται συνήθως από κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους και άλλες συναφείς ειδικότητες. Έχουν αρμοδιότητα επικοινωνίας με τον πολίτη και συμβουλευτικής για θέματα σχετικά με τη λειτουργία της οικογένειας και την αντιμετώπιση προβλημάτων στο πλαίσιο αυτής. Όταν στις υπηρεσίες αυτές αναφέρεται ζήτημα σχετικό με την άσκηση

της γονικής επιμέλειας (όπως η σωματική τιμωρία των παιδιών από τους γονείς), μπορεί είτε να το χειριστούν οι ίδιες συμβουλευτικά προς την οικογένεια είτε να το παραπέμψουν στον αρμόδιο εισαγγελέα ανηλικών.

Σε περιπτώσεις ποινικών αδικημάτων που τίθενται υπόψη των κοινωνικών υπηρεσιών επωνύμως και εφόσον τα αδικήματα είναι αυτεπαγγέλτως διωκόμενα (όπως αυτά της ενδοοικογενειακής βίας και της πρόκλησης σωματικής βλάβης), υφίσταται υποχρέωση των κοινωνικών υπηρεσιών να αναφέρουν το ζήτημα στις αρμόδιες εισαγγελικές αρχές. Διεξάγουν κοινωνική έρευνα στο σπίτι συνήθως μετά από εισαγγελική εντολή. Οι κοινωνικές υπηρεσίες μπορούν να δέχονται και καταγγελίες από ανηλίκους, χωρίς ωστόσο να προχωρούν σε υποστηρικτικές ενέργειες προς αυτούς αν δεν έχουν τη σύμφωνη γνώμη των γονέων τους ή σχετική εισαγγελική εντολή.

4.7.2. Δημόσια και δημοτικά συμβουλευτικά κέντρα, κέντρα πρόληψης, κέντρα ψυχικής υγείας και παιδοψυχιατρικές μονάδες:

Έχουν αρμοδιότητες και διαθέτουν ειδικευμένους επαγγελματίες, ανάλογα με την ειδικότερη μορφή και αποστολή τους. Οι μονάδες αυτές χειρίζονται διαγνωστικά, συμβουλευτικά και θεραπευτικά θέματα που σχετίζονται με την ψυχική υγεία των μελών της οικογένειας, και ασχολούνται με δυσλειτουργίες και συγκρούσεις που μπορεί να την επιβαρύνουν, επομένως μπορούν να επιληφθούν και του θέματος της αντιμετώπισης της σωματικής τιμωρίας ή άλλων μορφών βίας μέσα στην οικογένεια, εφόσον υπάρχει αίτημα από ένα τουλάχιστον ενήλικο μέλος της. Εφόσον ενημερωθούν και διαπιστώσουν ότι διαπράττονται αδικήματα που διώκονται αυτεπάγγελα, έχουν και αυτές υποχρέωση να αναφερθούν στις εισαγγελικές αρχές.

4.7.3. Συμβουλευτικοί Σταθμοί του Υπουργείου Παιδείας, διευθυντές σχολικών μονάδων, σχολικοί σύμβουλοι, προϊστάμενοι εκπαιδευτικών διευθύνσεων:

Ασχολούνται κυρίως με θέματα που προκύπτουν μέσα στο χώρο της εκπαίδευσης, αλλά και με προβλήματα που προέρχονται από εξωτερικούς παράγοντες και εκδηλώνονται στο χώρο του σχολείου. Οι Συμβουλευτικοί Σταθμοί έχουν δυνατότητα να παρέχουν συμβουλευτική σε μια οικογένεια, εφόσον ο ένας γονέας τουλάχιστον εκφράζει σχετικό αίτημα, ενώ οι διευθυντές, οι σχολικοί σύμβουλοι και οι προϊστάμενοι έχουν μεταξύ άλλων και αρμοδιότητα να δεχθούν μια καταγγελία που αφορά παραβίαση κανόνα στο χώρο του σχολείου η οποία συνιστά πειθαρχικό παράπτωμα (όπως π.χ. σωματική τιμωρία μαθητή από εκπαιδευτικό). Οι καταγγελίες, που εξετάζονται από τον αρμόδιο πειθαρχικό προϊστάμενο, είναι σκόπιμο να είναι επώνυμες, γραπτές, να πρωτοκολλούνται ή να αποστέλλονται συστημένα και να συνοδεύονται από μαρτυρίες ή αποδεικτικά στοιχεία. Ένας ανήλικος έχει δικαίωμα να καταθέσει ή να αποστείλει καταγγελία για άσκηση σωματικής τιμωρίας ή άλλης μορφής βίας σε βάρος του. Ο εκάστοτε πειθαρχικός προϊστάμενος, εφόσον λάβει μια σχετική καταγγελία, α) εάν έχει ζωηρές αμφιβολίες για την τέλεση της πράξης, διεξάγει προκαταρκτική εξέταση, β) εφόσον υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις ότι διαπράχθηκε η πράξη, διατάσσει ένορκη διοικητική εξέταση.

4.7.4. Υγειονομικές Περιφέρειες (Υ.ΠΕ.) – Διευθύνσεις Πρόνοιας Νομαρχιών:

Οι Υ.ΠΕ. (πρώην Δ.Υ.ΠΕ.) είναι προϊστάμενες αρχές των δημοσίων ιδρυμάτων παιδικής προστασίας (Ν.Π.Δ.Δ.), ενώ οι Διευθύνσεις Πρόνοιας των Νομαρχιών είναι υπεύθυνες για την εποπτεία και τον έλεγχο λειτουργίας των ιδιωτικών ιδρυμάτων. Σε αυτές μπορεί να γίνει αναφορά-καταγγελία από οποιονδήποτε άμεσα ενδιαφερόμενο για παραβιάσεις σχετικά με τη λειτουργία των μονάδων αυτών, για διάφορα θέματα, περιλαμβανομένης και της συμπεριφοράς του προσωπικού προς τους φιλοξενούμενους. Εννοείται ότι και αυτές οι καταγγελίες είναι σκόπιμο να είναι επώνυμες και τεκμηριωμένες.

4.7.5. Μη κυβερνητικές οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) που ασχολούνται με το παιδί και την οικογένεια:

Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί ο αριθμός των μη κυβερνητικών οργανώσεων που είτε μέσω τηλεφώνου είτε μέσω επισκέψεων στα γραφεία τους, δέχονται καταγγελίες και αναφορές για θέματα παραβιάσεων δικαιωμάτων του παιδιού και αναλαμβάνουν στη συνέχεια είτε να παρέμβουν υποστηρικτικά οι ίδιες με λειτουργούς τους –εφόσον μπορούν να χειριστούν τις υποθέσεις αυτές– είτε να τις προωθήσουν στις αρμόδιες υπηρεσίες.

Τα θετικά στοιχεία των Μ.Κ.Ο. είναι η ευελιξία τους, η δυνατότητά τους να δεχθούν ανώνυμες καταγγελίες και να παρέμβουν άμεσα. Αρνητικό στοιχείο είναι ότι πολλές φορές δεν ελέγχονται από τους αρμόδιους δημόσιους φορείς για την ποιότητα και το πλαίσιο των υπηρεσιών που διαθέτουν. Πάντως και οι λειτουργοί των ιδιωτικών φορέων δεσμεύονται από τη δεοντολογία του επαγγελματικού τους κλάδου (εχεμύθεια, υπευθυνότητα κλπ.).

4.7.6. Εισαγγελία ανηλίκων:

Είναι δικαστική υπηρεσία με δύο κυρίως αρμοδιότητες, αφενός την ενασχόληση με την παραβατικότητα ανηλίκων (άσκηση δίωξεων, επιβολή μέτρων κλπ.), αφετέρου δε την παρέμβαση για την προστασία των ανηλίκων, την άσκηση της επιμέλειάς τους και τη λήψη πρόσφορων μέτρων σε περίπτωση κακής άσκησης της επιμέλειάς τους (1532 ΑΚ). Στα πρόσφορα μέτρα μπορεί να περιλαμβάνονται από απλές συστάσεις μέχρι και προσωρινή απομάκρυνση του ανηλίκου από την οικογένειά του, έως ότου επικυρωθεί και από το αρμόδιο δικαστήριο σε δίκη που θα ακολουθήσει.

Στον εισαγγελέα ανηλίκων μπορεί να προσφύγει οποιοσδήποτε ανήλικος ή ενήλικος πολίτης για τα παραπάνω θέματα και να ζητήσει την παρέμβασή του για την προστασία του ανηλίκου που θίγεται.

Στην πραγματικότητα, μόνο στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη υπάρχουν εισαγγελείς ανηλίκων που ασχολούνται αποκλειστικά με τα θέματα αυτά. Στις υπόλοιπες πόλεις τα χρέη του εισαγγελέα ανηλίκων αναλαμβάνει ένας εισαγγελικός λειτουργός που παράλληλα ασκεί και τα γενικά καθήκοντα του εισαγγελέα.

4.7.7. Αστυνομία:

Η αστυνομία έχει αρμοδιότητα να λαμβάνει μηνύσεις και να ενεργοποιείται για τη σύλληψη (με διαδικασία αυτοφώρου ή κατόπιν εισαγγελικής εντολής) και παραπομπή προσώπων που διαπράττουν ποινικά αδικήματα σε βάρος ανηλίκων. Ως προς τη σωματική τιμωρία των παιδιών, και εφόσον δεν στοιχειοθετείται ποινικό αδίκημα, η αστυνομία θα μπορούσε απλά να ενημερώνει τους πολίτες για την υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων των παιδιών και για τις συνέπειες που συνεπάγεται η παραβίαση του νόμου. Βέβαια για να συμβεί αυτό, θα πρέπει να υπάρξει πρώτα κατάρτιση των αστυνομικών οργάνων στη σχετική νομοθεσία.

4.7.8. Συνήγορος του Παιδιού:

Τέλος μεταξύ των φορέων που δρουν σε πανελλήνιο επίπεδο αλλά μπορούν να συνδράμουν στην ενεργοποίηση των τοπικών φορέων και στον έλεγχο της προάσπισης των δικαιωμάτων του παιδιού, τόσο απέναντι στους δημόσιους φορείς όσο και απέναντι σε ιδιώτες, νομικά και φυσικά πρόσωπα (περιλαμβανομένων των μελών της οικογένειας) είναι και ο Συνήγορος του Πολίτη, που από το 2003 με ειδική νομοθετική ρύθμιση έχει και την αρμοδιότητα του Συνηγόρου του Παιδιού.

Στο Συνήγορο του Πολίτη μπορεί να απευθυνθεί οποιοσδήποτε πολίτης, ανήλικος ή ενήλικος, για θέματα παραβιάσεων δικαιωμάτων του παιδιού και να ζητήσει επώνυμα την παρέμβασή του ώστε να ληφθούν μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων που θίγονται ([πληροφορίες www.0-18.gr](http://www.0-18.gr))

Στο τελευταίο μέρος αυτής της διδακτικής ενότητας υπογραμμίζουμε την ιδιαίτερη σημασία που μπορεί να έχει η συμβολή των θεσμών στο μετασχηματισμό στάσεων και αντιλήψεων των πολιτών, αξιοποιώντας τις προβλέψεις του δικαίου.

Όλοι οι κοινοτικοί φορείς και οι επαγγελματίες που αναφέρθηκαν παραπάνω, και αρκετοί ακόμη εκπαιδευτικοί, ερευνητικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί, θρησκευτικοί φορείς, Ο.Τ.Α., ακόμη και επιχειρήσεις μπορούν να συμβάλουν στη διάδοση μηνυμάτων και στην εμπέδωση της αναγκαιότητας οι γονείς και οι παιδαγωγοί να προτιμούν τη μη βίαιη διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

Οι φορείς που συγκροτούν το **Δίκτυο για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά** (περισσότερα στοιχεία στο www.somatikitimoria.gr), με τη μέχρι σήμερα εμπειρία τους, μπορούν να αποβούν εξαιρετικά χρήσιμοι σε οποιοσδήποτε τοπικές πρωτοβουλίες και παρεμβάσεις.

Σύνοψη

Στην ενότητα αυτή διδαχθήκατε τις βασικές προβλέψεις του ελληνικού δικαίου σχετικά με τη σωματική τιμωρία στα παιδιά. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην παρουσίαση της πρόσφατης νομοθετικής ρύθμισης του Ν. 3500/06 για την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας, που περιλαμβάνει ένα άρθρο ειδικά για τη σωματική βία στο πλαίσιο της ανατροφής των παιδιών (άρθρο 4).

Οι παραπάνω γνώσεις συνδυάστηκαν με παρουσίαση και πρόταση προβληματισμού σχετικά με τους θεσμούς της κοινότητας που μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στην προστασία των ανηλίκων θυμάτων σωματικής βίας και στο μετασχηματισμό στάσεων και αντιλήψεων ανάμεσα στους πολίτες, αξιοποιώντας τις προβλέψεις του δικαίου.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Άσκηση 1

Περιγράψτε κατά τη γνώμη σας πώς αντιλαμβάνεται το κοινό τη νομιμότητα των πράξεων της σωματικής τιμωρίας των παιδιών. Από ποιο σημείο και πέρα ένας γονέας ή ένας παιδαγωγός εγκალείται για την άσκηση σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου; Ποιος και πότε κατά την άποψή σας μπορεί να προσφύγει στη δικαιοσύνη θεωρώντας ότι παραβιάζεται η νομιμότητα; Συγκρίνετε τις απόψεις σας με αυτές άλλων εκπαιδευομένων.

Άσκηση 2

Καταγράψτε κατά την εκτίμησή σας τους μηχανισμούς ελέγχου σχετικά με την εφαρμογή της απαγόρευσης της σωματικής τιμωρίας στα σχολεία, τους παιδικούς σταθμούς, τα ιδρύματα και τα σωφρονιστικά καταστήματα. Σε ποιον μπορεί να προσφύγει ένα θιγόμενο παιδί και με ποια διαδικασία που να διασφαλίζει την εχεμύθεια της καταγγελίας και την αντικειμενική εξέτασή της;

Άσκηση 3

Καταγράψτε σε μια στήλη τα σωφρονιστικά μέτρα στο πλαίσιο της αγωγής των παιδιών τα οποία περιλαμβάνουν μορφές σωματικής τιμωρίας που κατά την εκτίμησή σας η μέση ελληνική οικογένεια θεωρεί επιτρεπτά και πιστεύει ότι όχι μόνο δεν θίγουν την αξιοπρέπεια του παιδιού αλλά και συμβάλουν στη διαπαιδαγώγησή του. Στη συνέχεια σημειώστε σε μια νέα στήλη πόσα από αυτά τα μέτρα κατά τη δική σας άποψη θα πρέπει να θεωρούνται αποδεκτά στο πλαίσιο της αγωγής. Συζητήστε και αιτιολογήστε τη συσχέτιση των δύο στηλών με τους υπόλοιπους εκπαιδευόμενους.

Άσκηση 4

Με βάση όλα όσα παρουσιάστηκαν μέχρι τώρα, σχεδιάστε ατομικά ή ομαδικά ένα πρόγραμμα τοπικής παρέμβασης με δράσεις ευαισθητοποίησης, ενημέρωσης και εκπαίδευσης σχετικά με τη σωματική τιμωρία στα παιδιά. Επιλέξτε μια περιοχή (ένα δήμο) που γνωρίζετε καλά και καταγράψτε τους φορείς που γνωρίζετε, το ρόλο που αντικειμενικά μπορεί ο καθένας τους να έχει, τους στόχους, τα μέσα και τα βήματα-στάδια του προγράμματος τοπικής παρέμβασης. Προβληματιστείτε σχετικά με τα πιθανά προβλήματα που θα αντιμετώπιζε μια τέτοια παρέμβαση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κουνογέρη-Μανωλεδάκη, Ε. (2003). *Οικογενειακό Δίκαιο II*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Κουμάντος, Γ. (1989). *Οικογενειακό Δίκαιο II*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Μανωλεδάκης, Ι. (1984). *Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο στο Ποινικό Δίκαιο, ΝοΒ 32*, σελ. 1105-1114.
- Μάνεσης Α. (1989). *Η πραγμάτωση της συνταγματικής προστασίας της ανήλικης νεότητας στο ισχύον δίκαιο. Θέματα γονικής μέριμνας*. ΕΝΒΕ.
- Σαλκιτζόγλου Π. (1993) *Η κακή άσκηση της γονικής μέριμνας*, Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

Εναλλακτικές μορφές διαπαιδαγώγησης, εκμάθησης και πειθαρχίας των παιδιών. Οι σύγχρονες ψυχοπαιδαγωγικές αντιλήψεις για την εκμάθηση των ορίων χωρίς προσφυγή στη βία. «Πρέπει» και «θέλω» στα παιδιά. Σύγκριση των εναλλακτικών προτεινόμενων μεθόδων με τη σωματική τιμωρία.

5.1. Εισαγωγή

Στην ενότητα αυτή θα ξεκινήσουμε με την αναφορά στους λόγους που οδηγούν στην εγκατάλειψη της χρήσης της σωματικής τιμωρίας ως συστηματικής μεθόδου διαπαιδαγώγησης των παιδιών, στη συνέχεια θα παρατεθούν οι εναλλακτικές μορφές διαπαιδαγώγησης, εκμάθησης και πειθαρχίας δίχως προσφυγή στη βία, καθώς και οι όροι με τους οποίους μπορεί να επικρατεί θετικό κλίμα στην οικογένεια. Επίσης, θα αναφερθούμε στα θετικά και ποια τα αρνητικά στοιχεία κάθε τεχνικής πειθαρχίας που προτείνουμε και στα «πρέπει» και τα «θέλω» των παιδιών ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο στο οποίο ανήκουν. Η ενότητα ολοκληρώνεται με τη σύγκριση των εναλλακτικών προτεινόμενων μεθόδων με τη σωματική τιμωρία, και τα συμπεράσματα.

5.2. Σκοπός

Σκοπός της συγκεκριμένης ενότητας είναι η ενημέρωσή σας για τις εναλλακτικές τεχνικές βελτιωμένης επικοινωνίας, διαπαιδαγώγησης, εκμάθησης και πειθαρχίας των παιδιών, χωρίς προσφυγή στη βία από τους γονείς. Οι πληροφορίες αυτές θα σας βοηθήσουν να τις μεταδώσετε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στις ομάδες στις οποίες απευθύνεστε (γονείς), με στόχο τη βελτίωση του γνωστικού επιπέδου αναφορικά με τις μεταρρυθμίσεις που έχουν επιτελεστεί σε επιστημονικό και κοινωνικό επίπεδο του υπό εξέταση θέματος.

5.3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μετά την ανάγνωση της συγκεκριμένης ενότητας θα γνωρίζετε:

- γιατί θεωρούμε ως μη κατάλληλη μέθοδο τη συστηματική προσφυγή στη σωματική τιμωρία,
- για ποιο λόγο προτείνουμε εναλλακτικές μορφές πειθαρχίας των παιδιών –αντί της σωματικής τιμωρίας– και ποιες είναι αυτές,
- πώς να προλαμβάνει κανείς την εκδήλωση δυσλειτουργικών συμπεριφορών στην επικοινωνία των γονιών με το παιδί,
- ποιες τεχνικές πειθαρχίας προτείνονται, μέσα από τη σύγχρονη βιβλιογραφία,
- ποια είναι τα φυσιολογικά αναπτυξιακά στάδια (ως την ηλικία των 18 ετών), ποιες είναι οι επιθυμίες (λεκτικά εκφραζόμενες και μη) και ποιες οι υποχρεώσεις των παιδιών, ανάλογα με την ηλικία τους, και πώς μπορούν οι γονείς, λαμβάνοντάς τα υπόψη τους, να προσαρμόσουν ανάλογα τις προσδοκίες και τη συμπεριφορά τους.

5.4. Λέξεις - Κλειδιά

Ανεπιθύμητη/αρνητική συμπεριφορά, επιθυμητή/θετική/κατάλληλη συμπεριφορά, πειθαρχία, σταθερά και ξεκάθαρα όρια, “time-out”, θετική ενίσχυση, «απόσυρση προνομίων», λεκτική αποδοκιμασία.

5.5. Οι σύγχρονες ψυχο-παιδαγωγικές αντιλήψεις για την εκμάθηση των ορίων στα παιδιά, δίχως προσφυγή στη βία

«Η ανάπτυξη του αυτοελέγχου, τον οποίο αποκαλούμε συνείδηση, προκύπτει από την κατάλληλη αλληλεπίδραση των παιδιών με τους φροντιστές τους. Η παιδική εμπειρία αγάπης και σεβασμού ευνοεί την ανάπτυξη της συνείδησης, ενώ η εμπειρία φόβου ή πόνου εμποδίζει αυτή την ανάπτυξη. Πρέπει να δοθεί ένα τέλος στη σωματική τιμωρία, αν επιδιώκουμε η κοινωνία μας να κυβερνάται από τη συνείδηση και τον αυτοέλεγχο, παρά από τα αντίθετά τους».

H. Patrick Stern

Αν. Καθηγητής Παιδιατρικής, Ψυχιατρικής και Συμπεριφορικής Παιδιατρικής,
Πανεπιστήμιο του Arkansas⁵

5.5.1. Εναλλακτικές μορφές διαπαιδαγώγησης, εκμάθησης και πειθαρχίας των παιδιών

Στις μέρες μας, πολλοί γονείς διερωτώνται καλοπροαίρετα: «Γιατί άραγε να εγκαταλειφθεί ως μέσω πειθαρχίας των παιδιών η σωματική τιμωρία;». Δεν είναι άλλωστε λίγοι οι γονείς των ανθρώπων της γενιάς μας που λένε: «Σιγά, κι εμείς που φάγαμε ξύλο με τη βέργα από τους δασκάλους μας, τι πάθαμε; Τίποτα, μια χαρά είμαστε!» ή «Αν σε χτυπούσαμε όμως όταν ήσουν μικρή, δεν θα τα έκανες αυτά. . .» ή ακόμη-ακόμη «Εμείς έτσι κρίναμε σωστό, να σας δίνουμε και καμία πού και πού. Εσύ κάν' το αλλιώς στα παιδιά σου». Ούτε είναι λίγοι αυτοί που γέλασαν με διάσημα χαστούκια «διαπαιδαγώγησης» ή και επίλυσης των οικογενειακών συγκρούσεων σε κωμωδίες του ελληνικού κινηματογράφου. Στην ελληνική κοινωνία και στην οικογενειακή μικροκοινωνία, η ανοχή στη βία δεν βρισκόταν –και ενδεχομένως ούτε και σήμερα να βρίσκεται– σε χαμηλά επίπεδα.

Ωστόσο, μπορεί κανείς να φανταστεί πως οι αναμνήσεις μαθητών που «έφαγαν ξύλο» από τους δασκάλους τους θα ήταν πολύ πιο θετικές και γλυκές αν θυμούνταν ένα μεγάλο «μπράβο» από το στόμα τους, αντί για ένα δυνατό χαστούκι από το χέρι τους. Ή, μιλώντας λίγο παραπάνω με τους σημερινούς ενήλικες, που ως παιδιά τιμωρήθηκαν σωματικά από τους γονείς τους «για να μάθουν», –παρά το επιχείρημα «δεν πάθαμε και τίποτα»– ενδεχομένως να μην υπάρχουν και λίγα «παράπονα» από τη γενικότερη άσκηση του γονεϊκού ρόλου, παράπονα όχι και τόσο ανάξια προσοχής.

Διαβάζοντας τα παραπάνω, κάποιος μπορεί να σκεφτούν πως, *ναι μεν οι αναμνήσεις δίχως σωματική τιμωρία στο σπίτι και στο σχολείο κατά τα χρόνια της παιδικής ηλικίας να ήταν πιο γλυκές, αλλά τι γίνεται με την πειθαρχία των παιδιών και το σεβασμό προς τους γονείς και τους δασκάλους;* Άλλωστε «και ο άγιος, φοβέρα θέλει!» Αυτή ακριβώς είναι και η διαφορά. Η σωματική τιμωρία δεν συνάδει απαραίτητα με την πειθαρχία, αλλά κυρίως με το φόβο. Τα παιδιά μπορούν να σέβονται τους γονείς τους, να τους εμπιστεύονται και να «τους ακούν», δίχως να τους φοβούνται.

Η έννοια της πειθαρχίας δεν θα πρέπει να ταυτίζεται με τη σωματική τιμωρία. Η πειθαρχία είναι ένας τρόπος που βοηθά το παιδί να μάθει αποδεκτούς τρόπους διαχείρισης των συναισθημάτων και των επιθυμιών του. Η τιμωρία, από την άλλη, είναι μία συνήθως επιβλαβής αντίδραση σε μία μη αποδεκτή συμπεριφορά, που μπορεί και να μη σχετίζεται με αυτή καθεαυτή (τη συμπεριφορά)⁶.

Πάντως, για να εγκαταλείψει κανείς μια δοκιμασμένη τακτική και να ασκήσει άλλες εναλλακτικές, είναι αλήθεια πως πρέπει πρώτα να πεισθεί –τόσο σε λογικό, όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο– ότι πλέον η αρχική δεν είναι αποτελε-

⁵ hamomilaki.wordpress.com

⁶ <http://www.ag.ndsu.edu>

σωματική ή βοηθητική για τον ίδιο και έμμεσα για τους οικείους του. Γιατί λοιπόν λέμε «όχι στη σωματική τιμωρία» προτού προτείνουμε κάτι άλλο;

Γιατί:

- **Τα χτυπήματα με την παλάμη (spank)** —όχι απαραίτητα μόνο αυτά στο πρόσωπο (slap) ή το κεφάλι— είναι δυνατόν να βλάψουν σωματικά το παιδί.
- **Τα χτυπήματα στο κεφάλι που φτάνουν σε σημεία κακοποίησης μπορεί να προκαλέσουν μόνιμη βλάβη στη νευρωνική δομή και λειτουργία του αναπτυσσόμενου παιδικού εγκεφάλου.** Στην πρώιμη παιδική ηλικία, ο εγκέφαλος αναπτύσσεται ταχύτερα από οποιοδήποτε άλλο όργανο στο σώμα. Στην ηλικία των 5 ετών, ο εγκέφαλος πλησιάζει περίπου το 90% του ενήλικου βάρους του και στην ηλικία των 7 έχει ωριμάσει πλήρως. Το γεγονός αυτό καθιστά την παιδική ηλικία μια πολύ ευαίσθητη και κρίσιμη περίοδο για την εγκεφαλική ανάπτυξη. Το στρες του παιδιού —οφειλόμενο στον πόνο και το φόβο που προκαλείται από το δαρμό— μπορεί να επιδράσει αρνητικά στην ανάπτυξη και λειτουργία του παιδικού εγκεφάλου. Δυστυχώς, πολλά παιδιά υπόκεινται σε σωματική τιμωρία κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου της μεγάλης πλαστικότητας του εγκεφάλου. Η επίπτωση μπορεί να είναι η αναστολή της φυσιολογικής εγκεφαλικής ωρίμανσης με αποτέλεσμα τις μη αναστρέψιμες ανωμαλίες για την υπόλοιπη ζωή του παιδιού.⁷
- **Όταν οι ενήλικες χρησιμοποιούν σωματική τιμωρία, είναι πιθανότερο τα παιδιά τους να διδαχθούν ότι αυτή η συμπεριφορά είναι η επιθυμητή επιλογή όσον αφορά στην πειθαρχία** ή ότι είναι αποδεκτό οι «μεγάλοι» να χτυπούν τους «μικρούς»⁸, δίχως απαραίτητα να αναγνωρίζουν τα παιδιά το «παραστράτημα» μιας δικής τους συμπεριφοράς και τις συνέπειές του.
- **Η σωματική τιμωρία (χτυπήματα, τράβηγμα μαλλιών, χαστούκια, κτλ.) καταστρέφει τον αυτοσεβασμό και την αυτοεκτίμηση του παιδιού.**
- **Το ξύλο αντί να διδάσκει στα παιδιά πώς να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους, τα γεμίζει με φόβο για τους γονείς τους και τα μαθαίνει πώς να κάνουν κάτι (μια «αταξία») χωρίς να τα πιάσουν!**
- Ειδικά **για τα παιδιά που επιζητούν προσοχή, η σωματική τιμωρία μπορεί να δρα ως ανταμοιβή**, μιας και η αρνητική ενασχόληση μαζί τους είναι «καλύτερη» από την πλήρη απουσία ενασχόλησης (Pendley-Shroff 2005a).
- **Υπάρχουν πολλές άλλες πιο υγιείς και αποτελεσματικές μορφές πειθαρχίας.** Μάλιστα αποτελέσματα πρόσφατων ερευνών στο εξωτερικό, αλλά και στην Ελλάδα⁹, επιβεβαιώνουν πως **η σωματική τιμωρία δεν είναι αποτελεσματική μακροπρόθεσμα.** Αντίθετα, ενέχει και δημιουργεί παράγοντες επικινδυνότητας, όσον αφορά στην επιθετική και αντικοινωνική συμπεριφορά των παιδιών (Durrant et al. 2004). Άλλες δε αρνητικές επιπτώσεις που σχετίζονται με τη σωματική τιμωρία, είναι η ροπή των παιδιών που υπέστησαν σωματική τιμωρία προς το έγκλημα, η αδιαφορία για τους ηθικούς νόμους και η αποτυχία τους να διαχωρίσουν το «σωστό» από το «λάθος» (Winterfeld 2002). Επιπλέον, σε έρευνα που έγινε στο Οντάριο (Murray 1999), βρέθηκε πως ενήλικες που ως παιδιά θυμούνται να έχουν τιμωρηθεί σωματικά είναι δύο φορές πιο πιθανό να αντιμετωπίζουν προβλήματα έκφρασης των αναγκών και των συναισθημάτων τους, κατάχρησης αλκοόλ και εξάρτηση, από ό,τι οι ενήλικες που δεν θυμούνται κάτι ανάλογο.
- **Η σωματική τιμωρία που εκδηλώνεται από ένα θυμωμένο άτομο, με την πρόθεση να προκαλέσει πόνο σε κάποιον/α άλλη, δεν είναι ποτέ κατάλληλη μέθοδος** (Burton et al. 2002). Η σωματική τιμωρία, άλλωστε, συχνά αποτελεί μια παρορμητική ενέργεια που καθοδηγείται περισσότερο από το συναίσθημα (θυμωμένος γονιός) παρά από τη λογική (Durrant et al. 2004). Αμέσως πριν από τη στιγμή του δαρμού ο γονιός δεν

⁷ <http://hamomilaki.wordpress.com>

⁸ Φανταστείτε το και σε άλλα επίπεδα: π.χ. διάπλασης σώματος. Η φανταστείτε ότι μπορεί να ερμηνευτεί από το παιδί και ως: «ο εξυπνότερος χτυπά τον λιγότερο εξυπνο», «ο δυνατότερος/-η στο σώμα επιβάλλεται σε αυτόν /-ή που έχει κινητικές δυσκολίες ή που δεν καταφέρνει τόσα πολλά στο μάθημα της γυμναστικής» κτλ.

⁹ «Η έννοια της σωματικής τιμωρίας δεν έχει να κάνει με τίποτα άλλο παρά με το γεγονός ότι προκαλώ πόνο στο παιδί για να το τιμωρήσω. Η πρόκληση σωματικού πόνου είναι το μέσο της τιμωρίας και της πειθαρχίας» στη συγκεκριμένη περίπτωση», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Αρτινοπούλου (2005). «Βεβαίως», συνεχίζει, «αυτό είναι αναποτελεσματικό, γιατί το παιδί πολύ συχνά επαναλαμβάνει την ίδια μέρα ή και την επόμενη την πράξη για την οποία έφαγε ξύλο» (<http://www.idkaramanlis.gr/html2/arxio/articles/artinopoulou/arti051003-1.html>) σύμφωνα και με τα πορίσματα της έρευνας των Φερέτη και Σταυριανάκη (1997).

αναρωτιέται: «Τι έκανε το παιδί;», «Για ποιο λόγο είναι ανεπιθύμητη η συμπεριφορά του;», «Τι μπορεί να μου ζητά;» κ.ο.κ.

Ειδικά αναποτελεσματική είναι για τα μωρά (0-2 ετών), μιας και δεν είναι σε θέση να *κατανοήσουν* τη *σύνδεση* μεταξύ της συμπεριφοράς τους και της σωματικής τιμωρίας. Θα νιώσουν μόνο τον πόνο από το χτύπημα.¹⁰

Εννοείται, πως ακόμη και οι γονείς που κατά κανόνα κατανοούν τα κίνητρα της συμπεριφοράς των παιδιών τους και γνωρίζουν κατάλληλες και αποτελεσματικές τεχνικές καθοδήγησης της συμπεριφοράς τους, κάποια στιγμή νιώθουν θυμωμένοι και απογοητευμένοι. Όταν ο γονιός είναι κουρασμένος, κακοδιάθετος ή αγχωμένος είναι πιθανότερο να αντιδράσει συναισθηματικά, παρά λογικά και έτσι, να τιμωρήσει σωματικά το παιδί του. Γι' αυτό το λόγο λέμε πως στη συγκεκριμένη περίπτωση, η πρόθεση δεν είναι η διαπαιδαγώγηση του παιδιού ή η αποδυνάμωση μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς του, αλλά η εκτόνωση του γονιού.

Αυτοί είναι ορισμένοι μόνο από τους λόγους που η σωματική τιμωρία δεν αποτελεί την καταλληλότερη μέθοδο εκμάθησης ή πειθαρχίας των παιδιών. Περισσότερα στοιχεία για το γιατί δεν ενδείκνυται –τουλάχιστον σε επίπεδο διαπαιδαγώγησης– αναφέρονται παρακάτω, στην ενότητα περί σύγκρισης των εναλλακτικών προτεινόμενων μεθόδων με τη σωματική τιμωρία.

Ένα άλλο σημείο το οποίο καλό είναι να αντιμετωπίζουμε με προσοχή και σκέψη είναι αυτό της «διαπαιδαγώγησης» και της «εκμάθησης». Τι θέλουμε δηλαδή, ως γονείς, ως κηδεμόνες, ως εκπαιδευτικοί, ως φροντιστές, να μάθουμε στα παιδιά, στους μαθητές και στους χρήστες υπηρεσιών μας;

- Πώς να πειθαρχούν απέναντι στην εξουσία;
- Πώς να είναι υπάκουοι;
- Πώς να μάθουν να δίνουν αξία στον εαυτό τους;
- Πώς να αυτοπειθαρχούν;
- Τη σημασία της αυτοεκτίμησης και της αυτοπεποίθησης;
- Πώς να είναι ανταγωνιστικοί, πώς να είναι συνεργάσιμοι ή πώς να υπερτερούν;

Αυτά και άλλα τέτοιου είδους ερωτήματα είναι καλό να απαντηθούν ειλικρινά από τον καθένα για τον εαυτό του, προτού προβεί στην υιοθέτηση και τη χρήση κάποιας μεθόδου πειθαρχίας.

5.5.2. Μαθαίνοντας τους γονείς να δημιουργούν θετικό κλίμα στην οικογένεια

Σκεφτείτε πως είναι βέβαια πολύ διαφορετικό το να χρειαστεί να αλλάξει κάποιος μια οποιαδήποτε μέθοδο που ως τώρα χρησιμοποιούσε με κάποια άλλη πολύ διαφορετική, από το να είχε –σε επίπεδο πρόληψης– «προλάβει» κάποιες συγκρουσιακές ή δύσκολες καταστάσεις. Να μη χρειαστεί καν δηλαδή η αλλαγή, η οποία απαιτεί χρόνο αφενός από τους γονείς, ώστε να την «κάνουν δική τους», και αφετέρου από το δέκτη, ώστε να τη συνηθίσει ή να πεισθεί για αυτή. Το σχόλιο αυτό δεν καταγράφεται με την έννοια της κριτικής της μίας ή της άλλης περίπτωσης. Αναφέρεται στη διαφορά του απαιτούμενου χρόνου και της προσπάθειας που θα χρειαστεί να καταβάλουμε ώστε να επιτύχουμε ένα στόχο. Για παράδειγμα, συγκριτικά με τη δεύτερη περίπτωση (πρόληψη), στην πρώτη (αλλαγή) θα χρειαστεί περισσότερη υπομονή και επιμονή από την πλευρά των ενηλίκων, το πρώτο τουλάχιστον διάστημα, ώστε να στηρίξουν τη νέα τους θέση και να γίνει αντιληπτή η καινούργια τους πρόθεση.

Η καθαυτή άλλωστε «αποτελεσματική πειθαρχία» προλαμβάνει προβλήματα πριν τη δημιουργία τους και καλό είναι να εφαρμόζεται από την αρχή και αταλάντευτα. Το ίδιο μπορεί να ισχύει και για την πρώτη ημέρα των μαθητών στην τάξη, την πρώτη ημέρα των παιδιών στον ξενώνα φιλοξενίας κ.ο.κ.

Ας δούμε όμως στο σημείο αυτό, συγκεντρωτικά, ποιες είναι αυτές οι προϋποθέσεις που προλαμβάνουν τις τεταμένες σχέσεις –τουλάχιστον– μεταξύ παιδιών και γονιών:

- **Οι «καλές» σχέσεις των γονιών μεταξύ τους.** Βάσει της προαναφερθείσας έρευνας Φερέτη και Σταυριανάκη¹¹, σε κλειστού τύπου ερώτηση «Τι κατά τη γνώμη σας διευκολύνει περισσότερο ένα γονιό στο μέγαλωμα του

¹⁰ www.kidshealth.org

¹¹ www.synigoros.gr/reports/525_1_ereuna_tou_institoutou.pdf

παιδιού του;», το μεγαλύτερο ποσοστό, συγκεκριμένα το 47,6%, ανέφεραν τη σημασία των σχέσεων ανάμεσα στο ζευγάρι.

Η ύπαρξη δηλαδή, συμφωνίας μεταξύ των γονιών σε θέματα διαπαιδαγώγησης, η συμπαράσταση μεταξύ των συζύγων, το μοίρασμα της φροντίδας των παιδιών με το σύντροφο, η μεγαλύτερη συμμετοχή του πατέρα και γενικά, ο καταμερισμός εργασιών στο σπίτι και η αλληλοκατανόηση είναι τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα που δόθηκαν¹².

Είναι σκόπιμο να τονιστεί πως η συμφωνία των γονιών και η κοινή τους στάση σε θέματα πειθαρχίας είναι καίρια. «Όταν οι κανόνες που θέτει ο ένας γονέας αναιρούνται από τον άλλο ή και από τον ίδιο σε άλλη στιγμή, το παιδί αισθάνεται σύγχυση ως προς τη συμπεριφορά που πρέπει να ακολουθήσει. Η σύγχυση αυτή καταλήγει συνήθως σε επιθετικότητα (του παιδιού). . . Η συνεπής στάση προς το παιδί δεν σημαίνει ότι οι γονείς δεν μπορούν να έχουν διαφορετικές θέσεις σε ορισμένα δευτερεύοντα θέματα που αφορούν τη συμπεριφορά του». (Παπαδιώτη-Αθανασίου 2000: 262). Οι διαφορετικές θέσεις, όπως και να έχει, πρέπει να δηλώνονται, ώστε να μπορεί το παιδί να επιλέξει ποια θα ακολουθήσει. Η επιλογή αυτή πάντως δεν μπορεί να γίνει όταν το παιδί είναι μικρό (π.χ. νήπιο). Στις μικρές ηλικίες οι κανόνες πρέπει να είναι σαφείς και από κοινού αποφασισμένοι από τους συζύγους/συντρόφους¹³.

- **Η οικονομική άνεση, οι καλές συνθήκες διαβίωσης, η ύπαρξη σταθερής εργασίας και εισοδήματος** υπογραμμίστηκαν –από 44,6% των ερωτηθέντων στην ανωτέρω έρευνα– ως σημαντικοί παράμετροι στην κατηγορία αυτή («Τι κατά τη γνώμη σας διευκολύνει περισσότερο ένα γονιό στο μέγλωμα του παιδιού του;»).
- **Η ενδοσκόπηση των ίδιων των γονιών** (η «εξερεύνηση» του εαυτού τους) και η απεύθυνση σε ειδικούς, αν παραστεί ανάγκη.
- **Η κατανόηση των φυσιολογικών αναπτυξιακών σταδίων** (βλ. παράρτημα περί αναπτυξιακών σταδίων).
- **Η μείωση του προσωπικού στρες και του στρες στην οικογένεια.**
- **Η αναγνώριση των πηγών θυμού και η διαμόρφωση στρατηγικών διαχείρισής του.**
- **Η ενίσχυση της θετικής /επιθυμητής συμπεριφοράς των παιδιών.** Στο σημείο αυτό επισημαίνεται πως καλό είναι οι γονείς: α) να διαχωρίσουν ποιες είναι οι επιθυμητές συμπεριφορές που προσδοκούν από τα παιδιά τους, β) να ενισχύουν τη συμπεριφορά των παιδιών μετά την εμφάνισή της (π.χ. λεκτική επιβράβευση: «Μπράβο, Γιάννη, πολύ ευγενική η απάντησή σου»), γ) να μην επιβραβεύουν συστηματικά τα παιδιά τους για τα αυτονόητα ή ήδη κατακτημένα από πρότερες ηλικίες επιτεύγματά τους, γεγονός που μπορεί να τα παλινδρομεί σε μικρότερες ηλικίες ή να υποτιμά τη νοημοσύνη τους.
- **Η ανάπτυξη δεξιοτήτων διαχείρισης των ζητημάτων που απασχολούν τους γονείς.** Θυμηθείτε ότι οι γονείς αποτελούν τους πρώτους και κύριους «δασκάλους επιρροής» των παιδιών. Οπότε, θα πρέπει να γίνουν οι ίδιοι οι γονείς πρότυπα επικοινωνίας και διαλόγου που προάγουν τον αλληλοσεβασμό, και πρότυπα ανθρώπων που λύνουν τις συγκρούσεις με συνεργατικούς τρόπους.
- **Η προετοιμασία ενός κατάλληλου, άνετου, λειτουργικού περιβάλλοντος για το παιδί.** Είναι πολύ σημαντικό να μπορεί να κινείται το παιδί σε ένα χώρο δίχως επικίνδυνα αντικείμενα και «πειρασμούς» (π.χ. κοσμήματα, στερεοφωνικά, απορρυπαντικά κ.ά.), καθώς και σε ένα μέρος όπου υπάρχει επαρκής φυσικός και προσωπικός χώρος για δραστηριότητες και πρόσβαση στα παιχνίδια του.

Φανταστείτε πόσο δύσκολο θα είναι για ένα παιδί, έως και 2 ετών, να κινηθεί άνετα και με ασφάλεια, σε ένα χώρο όπου όλες οι πορσελάνες βρίσκονται στα χαμηλά τραπεζάκια του σπιτιού τα οποία φτάνει το παιδί και πόσο δύσκο-

¹² Στο σημείο αυτό αναφερόμαστε στον τύπο της «πυρηνικής οικογένειας», βάσει του ορισμού του Parsons (Αθανασίου-Παπαδιώτη 2000, σ. 89), ο οποίος αναφέρει πως σε αυτόν τον τύπο περιλαμβάνονται α) ενήλικες των δύο φύλων οι οποίοι έχουν και συγκεκριμένους ρόλους και β) παιδιά. Υπάρχει δηλ. ένας πατέρας που εργάζεται ώστε να εξασφαλίσει τα προς το ζην της οικογένειας, μία μητέρα που μπορεί να εργάζεται, αλλά πάντως έχει καθήκον κατά κύριο λόγο τη φροντίδα του νοικοκυριού και της ανατροφής των παιδιών τους, και τα ίδια τα παιδιά.

¹³ Δεν παραβλέπεται ούτε βέβαια υποτιμάται σε καμία περίπτωση το γεγονός πως στη σύγχρονη κοινωνία μας υπάρχουν και άλλοι τύποι οικογένειας πλην της «πυρηνικής», που θεωρείται ο επικρατέστερος τύπος στη Βιομηχανική Εποχή (και για το λόγο αυτό μόνο τον επικαλούμαι στο συγκεκριμένο σημείο). Υπάρχουν π.χ. μονογονεϊκές οικογένειες, ζευγάρια που συζούν και μεγαλώνουν τα παιδιά τους δίχως να έχουν συνάψει γάμο, ζευγάρια που έχουν παντρευτεί αλλά δεν διαμένουν στο ίδιο σπίτι, ζευγάρια ομοφυλοφίλων που κάνουν παιδιά τα οποία και μεγαλώνουν κ.ο.κ. Με βάση τα ανωτέρω, κατανοεί κανείς πως είναι δύσκολο να δοθεί ένας και μόνο ορισμός για την οικογένεια που να καλύπτει όλους τους διαφορετικούς της τύπους.

λο θα είναι για τους γονείς να ηρεμούν μέσα στο ίδιο τους το σπίτι μετά από μια κουραστική ημέρα στη δουλειά, όταν αναγκάζονται συνεχώς να παρακολουθούν το παιδί τους για να μη χτυπήσει ή να μη σπάσει κάτι. Δεν είναι πιο εύκολο να απομακρυνθούν σε κάποιο ψηλότερο μη προσβάσιμο από το παιδί σημείο τα όποια εύθραυστα ή πολύτιμα αντικείμενα και να υποδείχθει στο παιδί ποιος είναι ο δικός του ασφαλής χώρος (π.χ. ένα δωμάτιο με καλυμμένες τις γωνίες στα έπιπλα), ώστε να μη χρειαστεί να φτάσουν οι γονείς και το παιδί στα όρια του εκνευρισμού; Μια τέτοια τακτική θα ήταν πολύ πιο βοηθητική, από τη στιγμή που, από την ίδια η φύση τους, τα μικρά παιδιά (έως 2 ετών) και τα νήπια είναι περίεργα και θέλουν να εξερευνούν.

Αν πάλι τα παιδιά τείνουν να πιάσουν ένα επικίνδυνο αντικείμενο, θα πρέπει οι γονείς να του πουν «όχι» ήρεμα και παράλληλα να απομακρύνουν το παιδί ή το αντικείμενο από εκεί¹⁴. Με τον τρόπο αυτό του δείχνεται και με λόγια και με πράξεις τι δεν είναι αποδεκτό.

- **Η καθαρότητα στους κανόνες του σπιτιού και της οικογένειας**¹⁵. Οι σταθεροί, σαφείς και δίκαιοι κανόνες —που τίθενται και τηρούνται και από τους δύο γονείς— βοηθούν το παιδί να μάθει να ελέγχει την ίδια του τη συμπεριφορά, χωρίς απαραίτητα να του το υπενθυμίζουν συνεχώς. Ένας τέτοιος απαραίτητος κανόνας για ένα 3χρονο παιδάκι π.χ. θα μπορούσε να είναι: «Να μένεις μακριά από τον *αναμμένο* φούρνο και, αν θέλεις, μπορείς να κοιτάξεις το φαγητό που μαγειρεύεται, αλλά δίχως να *τον ανοίγεις όταν είσαι μόνος/-η σου*».

Τα παιδιά 3-5 ετών είναι σε θέση να καταλάβουν τη σχέση /σύνδεση μεταξύ δράσης (συμπεριφοράς) και συνέπειας. Αυτή η περίοδος θεωρείται και η πιο κατάλληλη για να μάθει τους κανόνες της οικογένειάς του¹⁶. Είναι σημαντικό α) να δοθεί στο παιδί το μήνυμα πως «δεν μπορεί να κάνει ό,τι θέλει, όποτε θέλει» και β) να αρχίσει να ανέχεται την αναστολή των επιθυμιών του ή ακόμη και τη ματαίωσή τους (Παπαδιώτη-Αθανασίου 2000).

Καλό είναι οι κανόνες που τίθενται να μην είναι πάρα πολλοί, ώστε να μπορέσει να τους αφομοιώσει το παιδί, ανάλογα και με την ηλικία του. Επίσης, να αφορούν κυρίως συνθήκες προστασίας του παιδιού από κινδύνους ή κανόνες αποδεκτής κοινωνικής συμπεριφοράς που να ισχύουν και για άλλα μέλη της οικογένειας (π.χ. «Όταν θέλουμε ένα βιβλίο που δε φτάνουμε στη βιβλιοθήκη, ζητάμε από κάποιον/α να μας βοηθήσει»). Τέλος, οι κανόνες καλό είναι να εκφράζονται τόσο απλά και συγκεκριμένα, όσο χρειάζεται για να τους κατανοήσει το παιδί (βλ. και ασκήσεις).

- **Ο σχεδιασμός δράσεων σκεπτόμενοι τις ανάγκες των παιδιών**, επίσης προλαμβάνει τις τεταμένες σχέσεις με τους κηδεμόνες/γονείς τους.

Λόγου χάρη, μπορεί κανείς να προσαρμόσει τις δραστηριότητες της ημέρας στην περιορισμένη ικανότητα των παιδιών για συγκέντρωση (για μεγάλο χρονικό διάστημα). Επίσης, μία άλλη εναλλακτική μπορεί να είναι οι γονείς να σχεδιάσουν μεταξύ τους καθημερινές συνήθειες και να τις προτείνουν στο παιδί τους με συνέπεια. Π.χ. ένας από τους δύο γονείς εναλλάξ ή και οι δύο μαζί συνοδεύουν 3 φορές την εβδομάδα το παιδί στην παιδική χαρά μετά το μεσημεριανό του ύπνο. Αν πάλι χρειαστεί να περιμένουν για ώρα μαζί με τα παιδιά (π.χ. σε μία αίθουσα αναμονής), θα πρέπει να επιχειρήσουν να συνδέσουν το γεγονός αυτό με κάτι ευχάριστο, π.χ. με το διάβασμα ενός παραμυθιού ή μ' ένα παιχνίδι που μπορούν να παίξουν με τα παιδιά στο συγκεκριμένο χώρο κ.τ.λ.

Επιπλέον, οι γονείς θα πρέπει να **προετοιμάζουν τα παιδιά τους (εκ των προτέρων) για κάτι που πρόκειται να κάνουν στη συνέχεια και να τους δίνουν το χρόνο, ώστε να ολοκληρώσουν τη δραστηριότητα** (π.χ. να πουν από το πρωί στον 7χρονο γιο τους: «Στις 5:00 το απόγευμα θα πάμε στο μάθημα κολύμβησης. Έχεις 6 ώρες να τελειώσεις το διάβασμά σου»). Θα πρέπει, πάντως, σε μια τέτοια περίπτωση να μένουν σταθεροί στις οδηγίες που δίνουν στα παιδιά και να τηρούν τα λεγόμενά τους.

- **Το να βοηθούν οι γονείς τα παιδιά τους στην επίλυση προβλημάτων, να τους δίνουν επιλογές**, καθώς και **το να τους εξηγούν τις συνέπειες των συμπεριφορών των ανθρώπων, επίσης, προλαμβάνει τις μεταξύ γονιών και παιδιών εντάσεις**¹⁷. Οι γονείς, λοιπόν, θα πρέπει να συζητούν με τα παιδιά τους.

¹⁴ www.kidshealth.org ¹⁵ www.ag.ndsu.edu ¹⁶ www.kidshealth.org

¹⁷ **Παράδειγμα:** Την πρώτη φορά που η τριχρονη κόρη κάποιου γονιού προσπαθήσει να ζωγραφίσει τον τοίχο του σαλονιού με μαρκαδόρο, θα πρέπει να της εξηγήσει γιατί κάτι τέτοιο είναι μη αποδεκτό (λέγοντας π.χ. πως «Η μπογιά στον τοίχο δεν καθαρίζεται εύκολα και το να μη ζωγραφίζουμε πάνω σ' αυτόν ισχύει για όλους στο σπίτι. Έχουμε άλλωστε όλοι τα χαρτιά μας για να ζωγραφίζουμε»). Θα πρέπει, επίσης, να της εξηγήσει τι θα συμβεί (συνέπεια) αν το ξανακάνει (π.χ. «θα χρειαστεί να με βοηθήσεις στο καθάρισμα του τοίχου και δυστυχώς θα στερηθείς και τους μαρκαδόρους σου για την υπόλοιπη ημέρα»).

Έτσι, οι γονείς θα πρέπει να καθοδηγούν τα παιδιά τους προς τη λύση ενός προβλήματος, ρωτώντας τα (π.χ.: «Τι νομίζεις πως θα συνέβαινε αν δε στεκόσουν στο πεζοδρόμιο;»). Η πρακτική αυτή βοηθά και τα παιδιά να κάνουν καταλληλότερες επιλογές, αλλά και τους γονείς να παρακολουθούν τον τρόπο που εκείνα σκέφτονται και ανάλογα να τα καθοδηγούν. Από την πλευρά των γονιών, σίγουρα απαιτείται *υπομονή*, μιας και η ικανότητα επίλυσης προβλημάτων δεν κατακτάται (από τα παιδιά) με μία ή δύο θεματικές. Ακόμη, χρειάζεται *επανάληψη* και *επιμονή* στην εξάσκηση της μεθόδου αυτής, αλλά και *επιβράβευση* της προσπάθειας του παιδιού να σκέφτεται «πάνω» στα θέματα που του τίθενται.

Οι λιγότερες ενδο-οικογενειακές εντάσεις, το χαμόγελο του παιδιού και η προσωπική του εξέλιξη θα ανταμείψουν τους γονείς για την προσπάθειά τους αυτή να είναι στοργικοί, δίκαιοι, ξεκάθαροι, σταθεροί και «εκεί» για τα παιδιά τους.

Στην ενότητα αυτή καταγράφηκαν οι παράγοντες πρόληψης των εντάσεων στη σχέση γονιού – παιδιού. Τα πράγματα δεν είναι πολύ διαφορετικά για ό,τι ισχύει στη σχέση δασκάλων-μαθητών ή φροντιστών-ανήλικων χρηστών υπηρεσιών (σε ξενώνες, στέγες φιλοξενίας κ.τ.λ.).

Τι χρειάζεται όμως να συμβεί την ίδια τη στιγμή της έντασης; Ποιες είναι οι σύγχρονες ψυχο-παιδαγωγικές αντιλήψεις για την εκμάθηση των ορίων στα παιδιά, χωρίς προσφυγή στη βία;

5.5.3. Εκμάθηση των ορίων στα παιδιά, δίχως προσφυγή στην βία: Πώς αλλιώς να κερδίσουν οι γονείς την πειθαρχία των παιδιών

Ένας σημαντικός στόχος του γονεϊκού ρόλου είναι να εμφυσήσει στο παιδί ένα «ρεπερτόριο δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων», καθώς και την ικανότητα και πεποίθηση πως μπορεί να το χρησιμοποιήσει, κατά τη διάρκεια της ζωής του.

Οι επιλογές που κάνουν οι γονείς όσον αφορά τις μεθόδους πειθαρχίας των παιδιών τους, προωθούν σ' αυτά ισχυρά πρότυπα, άλλοτε επιθετικότητας, άλλοτε αυτοελέγχου, αντεκδίκησης, επίλυσης δύσκολων καταστάσεων, άλλοτε πρότυπα επικοινωνίας, εμπάθειας, παλληκαρισμού (bullying) κ.ο.κ. Οι επιλογές αυτές των γονιών επηρεάζουν ανάλογα την ικανότητα ή ανικανότητα των παιδιών τους να «αγωνίζονται» όταν συναντούν τις καθημερινές προκλήσεις της ζωής, στη γειτονιά στο σχολείο, στα αθλήματα (Durrant et al. 2004) κ.τ.λ.

Ακριβώς επειδή η σωματική τιμωρία είναι, στην καλύτερη περίπτωση αναποτελεσματική στο να διδάξει κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές και επειδή, εν δυνάμει, μπορεί να αποβεί επιβλαβής –τόσο στο συναισθηματικό όσο και στο φυσικό/σωματικό επίπεδο—, οι φροντιστές των παιδιών (δάσκαλοι, γονείς, θεραπευτικό προσωπικό ιδρυμάτων για παιδιά, κηδεμόνες κ.ά.) πρέπει να ενθαρρύνονται προς την ανάπτυξη εναλλακτικών και θετικών προσεγγίσεων πειθαρχίας.

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέραμε κάποιες δεξιότητες που είναι καλό να έχουν οι γονείς, ώστε να βελτιώσουν το ενδοοικογενειακό κλίμα και τις σχέσεις με τα παιδιά τους, όπως λόγου χάρη να μάθουν πληροφορίες για τα φυσιολογικά στάδια ανάπτυξής του: να ξέρουν τι να περιμένουν από το παιδί τους στη συγκεκριμένη ηλικία, τι μπορεί να καταλάβει και τι όχι, πώς συμπεριφέρεται κατά βάση. Άλλες δεξιότητες είναι να αποτελέσουν οι ίδιοι πρότυπα θετικών συμπεριφορών και να είναι συνεπής η συμπεριφορά τους με αυτήν που απαιτούν και από τα παιδιά τους. Ένας γονιός π.χ. που πολύ συχνά χρησιμοποιεί λεκτική βία κατά του/της συζύγου του πιθανόν γίνεται αναξιόπιστος όταν μαλώνει τον 5χρονο γιο του/της που βρίζει τους συμμαθητές του. Το παιδί, έτσι, δεν έχει κάποια άλλη συμπεριφορά να μιμηθεί, πλην της λεκτικής βίας.

Στην παρούσα ενότητα θα αναφερθούμε στις σύγχρονες μεθόδους διαπαιδαγώγησης, καθώς και στην εκμάθηση των ορίων στα παιδιά και τους εφήβους δίχως προσφυγή στη βία και επομένως στη σωματική τιμωρία.

Οι ψυχοπαιδαγωγικές αντιλήψεις για την εκμάθηση των ορίων στα παιδιά **προσχολικής ηλικίας** χωρίς προσφυγή στη βία, όπως προκύπτει από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, περιλαμβάνουν μεθόδους όπως:

- Διδαχή και επεξήγηση καταστάσεων και επιλογών που κάνουν τα παιδιά (με άλλα λόγια, οι γονείς να συζητήσουν με το παιδί).
- Ενίσχυση της συνεργατικότητας.
- Ενίσχυση της αυτοεκτίμησης του παιδιού.
- «Μεταφορά» του μηνύματος πως το παιδί είναι σημαντικό πρόσωπο.
- Εποπτεία του παιδιού (Durrant et al. 2004), υπό την έννοια της «επίβλεψης» (Παπαδιώτη-Αθανασίου 2000).
- Έκφραση στοργής, τρυφερότητας από την πλευρά των γονιών και αφιέρωση χρόνου για παιχνίδι με το παιδί. Το παιδί μπορεί να κατανοήσει τα όρια και ακόμη και μέσα από τη διαφορετικότητα των δραστηριοτήτων του: χρόνος για παιχνίδι – χρόνος για διάβασμα – χρόνος για φαγητό – χρόνος για ύπνο. Όταν η μία κατάσταση δεν εμπλέκεται στην άλλη και όταν η διάρκειά της έχει προσυμφωνηθεί μεταξύ γονιού και παιδιού και τηρείται, τότε το παιδί οριοθετείται. Μαθαίνει να περιμένει, να εμπιστεύεται το γονιό, δεν ανησυχεί ότι θα αδικηθεί και ότι θα έχει μόνο υποχρεώσεις και όχι δικαιώματα.
- Ενίσχυση επιθυμητών συμπεριφορών. Θα πρέπει π.χ. να δοθεί προσοχή όταν εμφανίζονται θετικές συμπεριφορές και αντίστοιχα να επιδειχθεί αδιαφορία κατά την εμφάνιση αρνητικών συμπεριφορών, ώστε να αποδυναμωθεί η πιθανότητα επανεμφάνισής τους. Καλό είναι οι γονείς να ανταποκρίνονται με σταθερότητα σε παρόμοιες θετικές συμπεριφορές, ώστε να δίνουν επιπλέον κίνητρα στο παιδί για να εκφράζεται θετικά.
- Εγκαθίδρυση προσδοκιών, συνεπειών και ορίων ανάλογων με το αναπτυξιακό στάδιο στο οποίο βρίσκεται το παιδί.
- Προετοιμασία του παιδιού για τις μεταβατικές περιόδους (π.χ. όταν ξεκινά τον παιδικό σταθμό ή το δημοτικό σχολείο, όταν μένει με τη γιαγιά και το ζευγάρι φεύγει για ολιγοήμερες διακοπές).
- Σχεδιασμός αντιμετώπισης δύσκολων καταστάσεων για θέματα που το αφορούν/πιέζουν, μαζί με το παιδί.
- Δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε λογικές εναλλακτικές. Π.χ. το παιδί μπορεί να κληθεί να επιλέξει μεταξύ του να παίξει στο σπίτι για 1 ώρα και του να βγει με τους γονείς του για ψώνια για το ίδιο χρονικό διάστημα.
- Απόσπαση προσοχής του παιδιού από επικίνδυνα αντικείμενα (Durrant et al. 2004).

Οι παραπάνω μέθοδοι όχι μόνο απομακρύνουν τους γονείς/κηδεμόνες/φροντιστές από την άσκηση βίας, αλλά επίσης προωθούν τη θετική συμπεριφορά από τα ίδια τα παιδιά.

Επίσης, οι σύγχρονες ψυχοπαιδαγωγικές αντιλήψεις καθοδήγησης και εκμάθησης των ορίων στα **μεγαλύτερα παιδιά** και τους **εφήβους** χωρίς προσφυγή στη βία περιλαμβάνουν μεθόδους όπως:

- Σαφή και ξεκάθαρη διατύπωση των προσδοκιών από πλευράς των ενηλίκων.
- Αναγνώριση και ανταμοιβή της θετικής συμπεριφοράς, δίνοντας προσοχή ή μέρος του χρόνου των γονιών αποκλειστικά στο παιδί ή τον/την έφηβο που την εξέφρασε.
- Βοήθεια από την πλευρά των ενηλίκων προς την ανεύρεση διεξόδων έκφρασης του εαυτού των ενηλίκων.
- Σεβασμός στην αυξανόμενη ανάγκη του παιδιού/εφήβου για ανεξαρτησία.
- Επεξήγηση της αναγκαιότητας ύπαρξης κανόνων και ορίων στην οικογένεια, στην τάξη κ.τ.λ.
- Εμφάνιση των γονιών ως πρότυπα συμπεριφορών: α) διαπραγμάτευσης και β) επίλυσης προβλημάτων.
- Δυνατότητα του γονιού να ακούει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται/ερμηνεύει το παιδί και ο έφηβος τα πράγματα.
- Διδαχή του δίκαιου, της ευγένειας και της εντιμότητας.
- Κινητοποίηση του παιδιού προς την αλλαγή της συμπεριφοράς του και όχι προς το να κατηγορεί άλλους¹⁸.
- Ευελιξία, προσεκτική ακρόαση των λεγομένων του παιδιού ή του εφήβου.
- Εμπλοκή του στη λήψη αποφάσεων.

Αμέσως παρακάτω θα δούμε πώς αυτές οι μέθοδοι γίνονται πράξη. Με ποιο τρόπο δηλαδή θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσει κανείς αποτελεσματικά τις τεχνικές των μεθόδων αυτών, ώστε να πειθαρχήσουν τα παιδιά και οι έφηβοι.

¹⁸ www.athealth.com

5.5.4. Τεχνικές πειθαρχίας: Τα κλειδιά που ανοίγουν νέες προοπτικές στη σχέση των γονιών με τα παιδιά και τους εφήβους. Πώς να βελτιώσουν οι γονείς την επικοινωνία με τα παιδιά τους

Όταν εμφανίζεται η ανεπιθύμητη συμπεριφορά¹⁹, χρειάζεται να τεθούν σε εφαρμογή στρατηγικές μείωσης ή περιορισμού της. Ορισμένες φορές οι παρεμβάσεις αυτές απαιτείται να είναι άμεσες –λόγω του κινδύνου που ενέχει η όποια ανεπιθύμητη συμπεριφορά— και άλλες φορές χρειάζεται να είναι επαναλαμβανόμενες με σταθερό τρόπο – ώστε να αποτραπεί η γενίκευση της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς και σε άλλα πλαίσια, τομείς, συνθήκες κ.τ.λ. Κάποια προβλήματα, επίσης, είναι καλύτερο να επιλύονται μετά την πάροδο της κρίσης και αφού τα άτομα που εμπλέκονται στην προβληματική κατάσταση αποστασιοποιηθούν από αυτή. Με άλλα λόγια, ειδικά όταν ανταλλάσσει κανείς έντονα συναισθήματα με τους οικείους του, καλό είναι να κάνει ένα διάλειμμα! Αυτό θα επιτρέψει στο γονιό να επανέλθει και να συζητήσει ξανά ό,τι συνέβη, αφού τα συναισθήματα καταλαγιάσουν. Με τον τρόπο αυτό αναπτύσσονται εναλλακτικοί τρόποι διαχείρισης της προβληματικής/ανεπιθύμητης κατάστασης, αλλά και μαθαίνει κανείς να τις αποφεύγει (Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health 1998). Παρακάτω ακολουθούν διάφορες τεχνικές αποδυνάμωσης μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς.

- α. Το «διάλειμμα» ή «διακοπή» (“time-out”)** αποδυναμώνει την ανεπιθύμητη συμπεριφορά: αφού εξηγηθεί με ήρεμο, αλλά και σταθερό τόνο στη φωνή των γονιών η μη αποδεκτή συμπεριφορά για την οποία το παιδί χρεώνεται το «διάλειμμα» και του ζητηθεί να αναλογιστεί πάνω σ’ αυτή, το παιδί θα πρέπει να οδηγείται σε ένα ήσυχο, αλλά όχι απομονωμένο χώρο (Winterfeld 2002), που να είναι παράλληλα ασφαλής, ουδέτερος, δίχως παιχνίδια ή τηλεόραση (Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health 1998). Στο χώρο ή τη θέση αυτή (καρέκλα, γωνία, τοίχο) το παιδί δεν πρέπει να νιώθει φόβο, αλλά κυρίως να του είναι βαρετός. Παράλληλα το παιδί θα πρέπει να ενημερωθεί για πόση ώρα θα παραμείνει εκεί και οι γονείς θα πρέπει να μείνουν συνεπείς στη δέσμευσή τους αυτή. Τα παιδιά πρέπει να πιστέψουν ότι ο γονιός εννοεί αυτά που του λέει, διαφορετικά εκείνοι κινδυνεύουν να γίνουν αναξιόπιστοι στα μάτια των παιδιών (αυτό δε σημαίνει πως δεν πρέπει οι γονείς να δίνουν «δεύτερες ευκαιρίες», αλλά πως κατά βάση πρέπει να σοβαρολογούν). Προτείνεται να παραμένει το παιδί στην κατάσταση αυτή για τόσα λεπτά, όσα και η ηλικία του. Π.χ. ένα πεντάχρονο παιδί παραμένει για 5 λεπτά της ώρας. Χρειάζεται, ωστόσο, προσοχή από την πλευρά των γονιών ώστε να είναι ξεκάθαροι προς το παιδί για το ποια συμπεριφορά είναι ανεπιθύμητη και ποιες θα είναι οι συνέπειές της αν την εκφράσει.

Θετικά στοιχεία της τεχνικής:

- Αποφεύγονται οι συγκρουσιακές καταστάσεις και η ένταση.
- Το παιδί καταλαβαίνει την άμεση επίπτωση της συμπεριφοράς του, όταν το «διάλειμμα» ακολουθεί ακριβώς μετά την εμφάνισή της.
- Η τεχνική συνδέει κάθε φορά/σταθερά το ερέθισμα (ανεπιθύμητη συμπεριφορά) με την αντίδραση (“time-out”).
- Το παιδί κατανοεί πως η συγκεκριμένη συμπεριφορά του είναι αυτή που είναι ανεπιθύμητη και όχι το ίδιο.
- Η τεχνική είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στο να «διορθώνει» συμπεριφορές επιθετικότητας, εκρήξεων θυμού, τσακωμών και νεύρων.
- Μακροπρόθεσμα, συνήθως είναι μία ιδιαίτερα αποτελεσματική τεχνική πειθαρχίας.

Τι να προσεχθεί:

- Δεν ενδείκνυται για παιδιά κάτω των 2 ετών (άλλες πηγές αναφέρουν πως δεν ανταποκρίνεται σε παιδιά κάτω των 18 μηνών) και άνω των 6 ετών²⁰.
- Βραχυπρόθεσμα, σπάνια αποδίδει τα επιθυμητά αποτελέσματα «συμμόρφωσης».
- Στόχος του “time-out” είναι η απομάκρυνση του παιδιού από την προβληματική κατάσταση.

¹⁹ Με τον όρο ανεπιθύμητη συμπεριφορά –στην ενότητα αυτή– εννοούμε τη συμπεριφορά που θέτει σε κίνδυνο την ακεραιότητα του παιδιού ή των άλλων γύρω του και που δεν συνάδει με τις λογικές προσδοκίες και απαιτήσεις των γονιών ή των άλλων αρμόδιων γι’ αυτό ενηλίκων (π.χ. δασκάλων).

²⁰ Άλλες πηγές αναφέρουν πως η τεχνική είναι κατάλληλη και για παιδιά ως 8 ετών (www.kidshealth.org).

- Η αποτελεσματικότητα της τεχνικής έγκειται στο να μην αλληλεπιδρά ο γονιός με το παιδί για τα λεπτά που μένει μόνο του (π.χ. να μη του μιλάει ή απαντάει).
- Η κατάσταση του “time-out” πρέπει να ολοκληρωθεί αφού το παιδί έχει καταφέρει να μείνει ήρεμο τουλάχιστον για 15 δευτερόλεπτα.
- Πολύ σημαντικό είναι, στη σχέση του γονέα με το παιδί, να υπάρχει κατά βάση χρόνος που αλληλεπιδρούν θετικά και ο γονιός ασχολείται μαζί του (“time-in”), δίνοντάς του προσοχή, πέρα από τις καταστάσεις κατά τις οποίες εκφράζει κάποια ανεπιθύμητη συμπεριφορά.

β. Η «απομάκρυνση προνομίων» αποτελεί έναν άλλο τρόπο απόσβεσης της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς (Burton Banks & James 2002). Αφορά την απομάκρυνση επιθυμητών αντικειμένων ή συνθηκών που έχουν σημασία και αξία για το παιδί. Τέτοια μπορεί να είναι η θέαση ενός αγαπημένου τηλεοπτικού προγράμματος, η επίσκεψη σε φίλους κ.τ.λ. Θα πρέπει πάντα να εξηγείται ποια προνόμια θα στερηθεί το παιδί/ο έφηβος αν προβεί σε ανεπιθύμητη συμπεριφορά και για ποιο λόγο²¹. Ο γονιός θα πρέπει να καθορίσει συγκεκριμένα ποια συμπεριφορά και ποια προνόμια είναι αυτά. Επίσης, να εκφράσει την απογοήτευσή του στο παιδί γι’ αυτό που κάνει. Παράλληλα, καλό είναι να το διορθώνει και να του επισημαίνει ποια συμπεριφορά είναι επιθυμητή από εκείνον.

Θετικά στοιχεία της τεχνικής:

- Αποφεύγονται οι συγκρουσιακές καταστάσεις και η ένταση (καβγάδες, φωνές κ.τ.λ.).
- Το παιδί καταλαβαίνει την άμεση επίπτωση της συμπεριφοράς του όταν «η απομάκρυνση προνομίων» ακολουθεί ακριβώς μετά την εμφάνισή της.

Τι να προσεχθεί:

- Αν και δεν αποτελεί αρνητικό στοιχείο της ίδιας της τεχνικής ακριβώς, ορισμένες φορές οι γονείς εσφαλμένα συγχέουν την «απομάκρυνση προνομίων» με την τιμωρία²² και «απειλούν» με αυτή τα παιδιά τους.
- Η τεχνική αυτή έχει καλύτερα αποτελέσματα όταν δεν χρησιμοποιείται συχνά.
- Ανταποκρίνεται κυρίως σε μεγαλύτερα παιδιά και εφήβους.

γ. Η θετική ενίσχυση, επίσης, είναι καίρια στον τομέα της πειθαρχίας. Αναφερθήκαμε στο θέμα αυτό και παραπάνω στο μέρος 5.5.2. Στο σημείο αυτό θα δούμε πιο συγκεκριμένα, βήμα-βήμα και με παραδείγματα πώς μπορεί να εφαρμοστεί. Μια πολύ ισχυρή μορφή θετικής ενίσχυσης είναι η γονεϊκή προσοχή, η οποία πρέπει να επικεντρώνεται κυρίως στις επιθυμητές («θετικές») συμπεριφορές παρά στις προβληματικές. Είναι καλό οι γονείς να εντοπίζουν συστηματικά την «κατάλληλη» (επιθυμητή) συμπεριφορά εκ μέρους του παιδιού και να του δίνουν συχνά ανατροφοδότηση, ανταμείβοντας τη θετική συμπεριφορά αμέσως μετά την έκφρασή της, ώστε να συνδέσει το παιδί την «αμοιβή» με τη θετική του συμπεριφορά (Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health 1998). Η αμοιβή δεν είναι απαραίτητο να είναι κάτι υλικό και έτσι να έχει την έννοια της εξαγοράς της καλής συμπεριφοράς. Μπορεί να είναι ένα χαμόγελο του γονιού, μια βόλτα μαζί με το παιδί, μια αγκαλιά, μια φράση που δηλώνει περηφάνια.

Κάτι άλλο, «παιχνιδιάρικο» που μπορείτε ο γονιός να κάνει είναι το σύστημα της «συμβολικής πληρωμής»: στην περίπτωση αυτή, το παιδί κερδίζει ένα (αυτοκόλλητο ή χάρτινο) αστέρι²³ κάθε φορά που εκδηλώνει μια θετική συμπεριφορά που του έχετε ζητηθεί και χάνει ένα για κάθε αρνητική συμπεριφορά που επίσης έχει προκαθορισθεί. Τα αστέρια «εξαργυρώνονται» σε «βραβεία» (σε κάτι δηλαδή που επιθυμεί πολύ το παιδί) μετά από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα (π.χ. ένα μήνα) ή αφού έχει συμπληρώσει ένα ορισμένο αριθμό αστεριών (π.χ. 10).

Θετικά στοιχεία της τεχνικής:

- Το παιδί γνωρίζει και νιώθει πως το φροντίζουν και το ενθαρρύνουν.

²¹ Το να εξηγηθεί στα μεγαλύτερα παιδιά (άνω των 5 ετών) αλλά και στους εφήβους για ποιο λόγο η συγκεκριμένη τους συμπεριφορά έχει τη συγκεκριμένη συνέπεια τους βοηθά να μάθουν την κατάλληλη συμπεριφορά και επίσης βελτιώνει τη συνολική συμμόρφωσή τους προς τα αιτήματα ενηλίκων (Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health 1998).

²² Η τιμωρία νοείται ως η εφαρμογή ενός αρνητικού ερεθίσματος σε κάποια/-ον/-ο, με στόχο τη μείωση ή τον περιορισμό μιας συμπεριφοράς. Υπάρχουν δύο τύποι τιμωρίας που ασκούνται σε παιδιά: α) η **λεκτική αποδοκιμασία/επιτίμηση** και β) η **τιμωρία που προκαλεί φυσικό πόνο**, όπως η σωματική τιμωρία (Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health 1998).

²³ Τα αστέρια μπορείτε να τα κατασκευάσει ο γονιός μαζί με το παιδί του!

- Η τεχνική αυτή αποτελεί τη βάση για να μπορέσει να δεχτεί το παιδί πιο «ανώδυνα» τις απαγορεύσεις, τους περιορισμούς και τους κανόνες που θα του τεθούν.

Τι να προσεχθεί:

- Σε περίπτωση που οι υλικές ενισχύσεις (γλυκά, χρήματα κ.ο.κ.) υπερισχύσουν κατά πολύ των μη υλικών, το παιδί ενδέχεται να περιμένει από τους γονείς του ανταλλάγματα (!) για το καλό που κάνει και έτσι να πάρει εκείνο «τα ηνία στα χέρια του» («Δώσε μου σοκολάτα, για να κλείσω την τηλεόραση!»).
- Οι γονείς δεν θα πρέπει να το παρακάνουν ενισχύοντας θετικά το παιδί τους για όλες του τις θετικές συμπεριφορές, δίχως παράλληλα να του επιτρέπουν να απογοητεύεται ή και να θυμώνει, αν λ.χ. αναστέλλονται κάποιες επιθυμίες του (π.χ. ίσως να πρέπει να περιμένει ένα 5χρονο κορίτσι μέχρι μεθαύριο για να αγοραστεί το αγαπημένο του παιχνίδι, αντί να το έχει αμέσως).

δ. Η λεκτική αποδοκιμασία/επιτίμηση. Είναι πολύ σημαντικό να έχει κανείς στο νου του πως και η μέθοδος αυτή θα πρέπει να στοχεύει στη διαπαιδαγώγηση ή την αποδυνάμωση μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς και όχι στην εκδίκηση (Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health 1998). Αναφέρεται, επίσης και με τον όρο «τιμωρία» και ως ιδιαίτερο είδος της (“verbal punishment”), αλλά και με τον όρο «επιτίμηση» (“verbal reprimands”). Η λεκτική αποδοκιμασία εκφράζεται όταν π.χ. κάποιος μαλώνει ένα παιδί (μαθητή/τρια κ.ο.κ.). Σε καμιά περίπτωση πάντως δεν κρίνεται κατάλληλο να χρησιμοποιείται για συμπεριφορές των παιδιών που αποτελούν μέρος της φυσιολογικής τους ανάπτυξης (λ.χ. εκπαίδευση των νηπίων στη χρήση τουαλέτας) ή και για ατυχήματα/αποτυχίες κατάκτησης τμημάτων αυτών των σταδίων.

Θετικά στοιχεία:

- Όταν χρησιμοποιούνται σπάνια και στοχεύοντας σε συγκεκριμένες συμπεριφορές οι λεκτικές αποδοκιμασίες έχουν παροδικού τύπου αποτελεσματικότητα, ωστόσο άμεση, ανακόπτοντας ή περιορίζοντας ανεπιθύμητες συμπεριφορές.

Τι να προσεχθεί:

- Όταν χρησιμοποιείται συχνά και για ό,τι αρνητικό κάνει το παιδί, σοβαρό ή λιγότερο σοβαρό, αποδυναμώνεται η ισχύς της μεθόδου και, επιπλέον, το παιδί οδηγείται σε συναισθήματα ανησυχίας και αδιαφορίας για το γονιό και για τα όσα προσάπτει στο παιδί.
- Επίσης, όταν η αποδοκιμασία χρησιμοποιείται ως μοναδική μέθοδος διαπαιδαγώγησης και πειθαρχίας (και απουσιάζει, λόγου χάρη, παράλληλα και η «θετική ενίσχυση» για τις επιθυμητές συμπεριφορές του παιδιού), τότε υπάρχει ο κίνδυνος της αύξησης της μη-συμμόρφωσης του παιδιού. Ειδικά τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορεί να τα προκαλεί, να τα ερεθίζει και να τα αναστατώνει όταν χρησιμοποιείται κατ’ αποκλειστικότητα.
- Οι χαρακτηρισμοί για το ίδιο το παιδί (π.χ. «είσαι ανίκανος», «... άγαρμψη», «... άσχετη», «... απαράδεκτος») θα πρέπει να αποφεύγονται. Πληγώνουν περισσότερο! Αντίθετα, οι γονείς θα πρέπει να μιλούν για τη συμπεριφορά που παιδιού που δεν τους ικανοποιεί λέγοντας π.χ. «Αυτό που κάνεις είναι απαράδεκτο», «... ανεπίτρεπτο», «... προσβλητικό», «... άδικο» κ.τ.λ.
- Εάν το παιδί δεν εισπράττει αρκετό ενδιαφέρον από τους γονείς σε άλλες στιγμές της ζωής του, η λεκτική αποδοκιμασία μπορεί να λειτουργεί ενισχυτικά, προσφέροντας προσοχή στο παιδί!
- Θα πρέπει να αποφεύγεται η χρήση της λεκτικής αποδοκιμασίας ταυτόχρονα με την τεχνική του “time-out” (βλ. παραπάνω, σημείο α), μιας και η αποτελεσματικότητα της δεύτερης περιορίζεται κατά πολύ.

5. Ακολουθούν κάποια **άλλα παραδείγματα** τεχνικών και χειρισμών που μπορεί να βελτιώσουν την **επικοινωνία του γονέα με το παιδί, ανάλογα** και με την **ηλικία** του και την ψυχοσωματική του κατάσταση (αφορά σε χειρισμούς γονέων, κηδεμόνων, δασκάλων, φροντιστών).

- Όταν βλέπει κανείς πως η μαθήτρια/ο μαθητής του ή το παιδί του είναι εκνευρισμένο, θα πρέπει να το ρωτήσει «τι συμβαίνει». Με τον τρόπο αυτό ίσως να προλάβει μια κρίση, εφ’ όσον θα υπάρξει λεκτική μετάβαση/διέξοδος

- της συναισθηματικής έντασης του παιδιού. Επίσης, θα έχει πετύχει να τον αισθανθεί το παιδί νιώσει κοντά του και να πιστέψει πως αντιμετωπίζεται με κατανόηση. Ακόμη κι αν το παιδί δεν έχει ανεπτυγμένο λεξιλόγιο (ακόμη), θα πρέπει να το εξηγηθεί από τον ενήλικα τι εισπράττεται από τη συμπεριφορά του: π.χ. «Μάλλον είσαι εκνευρισμένος γιατί νυστάζεις. Χρειάζεσαι ξεκούραση. Όταν ξυπνήσεις, πιστεύω, θα έχεις καλύτερη διάθεση». Μια τέτοια ανταπόκρισή από την πλευρά των ενηλίκων οδηγεί και το παιδί στην αναγνώριση των συναισθημάτων του.
- Αν πάλι κάποιος ενήλικας αντιληφθείτε πως το παιδί ή ο μαθητής/μαθήτριά του χτύπησε κάποιον άλλο, θα πρέπει να του ζητήσει να σταματήσει (αν χρειαστεί ακόμα και να απομακρύνει ήρεμα το παιδί) και να προτρέψει το παιδί να μιλήσει, παρά να πράξει για αυτά που νιώθει. Στην περίπτωση που το παιδί αρνείται να μιλήσει, ίσως χρειάζεται λίγη ακόμα από τη βοήθειά του ενήλικα. Σε αυτήν την περίπτωση ο ενήλικας θα πρέπει να «μεταφράσει» το συναισθημά του παιδιού ρωτώντας το απλά τι τον/την έχει θυμώσει ή στεναχωρήσει.
  - Ειδικά για τα **παιδιά ηλικίας 3-5 ετών** είναι σημαντικό να τους λέγεται τι να κάνουν, παρά τι να μην κάνουν. Καλό είναι να αποφεύγεται προτάσεις που περιέχουν απαγόρευση, δηλαδή. Λόγου χάρη μπορεί κανείς να πει στο παιδί «Κάθισε στο κάθισμα του αυτοκινήτου σε παρακαλώ», αντί για «Μη σηκώνεσαι όρθιος!». Ή αν πρέπει να αναφερθεί κανείς στο τι δεν επιτρέπεται να κάνουμε στη συνέχεια θα πρέπει να προσθέσει πώς πρέπει να το κάνουμε: «Δεν πετάμε τα παιχνίδια. Τα ακουμπάμε μαλακά στη θέση τους». Στην τελευταία αυτή περίπτωση καλό είναι ο ενήλικας να κάνει αυτό που ζητάει από το παιδί, μαζί με το παιδί. Έτσι, θα πρέπει να κρατήσει το παιδί από το χέρι, να το οδηγήσει στο δωμάτιο, π.χ., και να συγγυρίσει μαζί με το παιδί τα παιχνίδια του. Έτσι, τίθενται τα όρια, το παιδί μιμείται τον ενήλικα, το πρότυπό του, και κατανοεί πως είναι μαζί του στην ίδια «ομάδα» και όχι αντιμέτωποι. Στη συνέχεια θα μπορεί να το κάνει και μόνο του, αλλά τις πρώτες φορές χρειάζεται και τον ενήλικα.
  - Οι ενήλικες θα πρέπει **να αποφύγουν τις μη ρεαλιστικές απειλές** προς τα παιδιά, είτε στο σπίτι, είτε σε κάποιο πλαίσιο ψυχικής υγείας, είτε στο σχολείο, μιας και η μη τήρησή τους αποδυναμώνουν και άλλους τους χειρισμούς: π.χ. «Δεν θα πας 5ήμερη, αν πάρεις κάτω από τη βάση». Αν πάλι κάποιος γονιός πει «θα γυρίσουμε αμέσως σπίτι, αν δε σταματήσετε να φωνάζετε!» και τα παιδιά όντως συνεχίσουν, θα πρέπει να το κάνει κι ας χάσει και αυτός μαζί με τα παιδιά τη βόλτα του. Θα πρέπει, δηλαδή, οι προειδοποιήσεις να τηρούνται.
  - **Όταν τα παιδιά επιτίθενται λεκτικά στους γονείς τους:**
Αρχικά θα πρέπει οι γονείς να μη φοβηθούν να αντιμετωπίσουν το θυμό των παιδιών τους!
- 1) Όταν δεν υπάρχει προφανής (στους γονείς) λόγος για την επίθεση αυτή:
    - α) καλό είναι να μην την ενισχύσουν. Ίσως το παιδί απλώς να θέλει να τους προκαλέσει. Ενίσχυση στην προκειμένη μπορεί να είναι ο διάλογος εκείνη τη στιγμή με το παιδί ή η ακόμη και η ανταπάντησή των γονιών στο ίδιο ύφος [έτσι «παιζει κανείς (με) το παιχνίδι του»]. Πιο συγκεκριμένα:
      - Οι γονείς θα πρέπει να αποφύγουν να μιλούν και αυτοί με προκλητικές εκφράσεις και εριστικό ύφος τύπου : «Άλλες βρισιές δεν ξέρεις;»
      - Καλό είναι επίσης να ζητούν από το παιδί ένα πράγμα τη φορά ή τη στιγμή εκείνη, όχι π.χ. **και** να μη βρίζει **και** να πάει στο δωμάτιό του και να φορέσει τα παπούτσια του/της κ.τ.λ.
    - β) τις περισσότερες φορές καλό είναι να αδιαφορούν για την προκλητική αυτή συμπεριφορά —όχι για το άτομο— αποστρέφοντας ακόμη και το βλέμμα τους (να μην τον/την κοιτούν). Ίσως να χρειαστεί ακόμη και να αποχωρήσουν από το χώρο όπου βρίσκεται το παιδί, όταν αυτό είναι εφικτό και ασφαλές. Έτσι, προστατεύεται αρχικά την ψυχική ηρεμία των γονιών, αλλά και δείχνεται έμπρακτα στο παιδί —και όχι με λεκτική παρατήρηση που μπορεί να κουράζει— πως αυτή η συμπεριφορά ενοχλεί πραγματικά και αυτό του έγινε καθαρό. Οι γονείς μπορούν, ωστόσο, να του πουν, ειδικά αν τους ακολουθεί προκλητικά όπου πάνε(!), πως θα μπορέσουν να συνεννοηθούν και να μιλήσουν μαζί του όταν σταματήσει την επίθεσή του και ηρεμήσει.
  - 2) Όταν υπάρχει προφανής λόγος για τη λεκτική επιθετικότητα ή οι γονείς έχουν λόγους να πιστεύουν ότι κάτι έχει ενοχλήσει το παιδί, καλό είναι να διερευνήσουν εκείνη τη στιγμή τους λόγους του εκνευρισμού του, ρωτώντας π.χ. «Τι συμβαίνει;». Η κουβέντα —για άλλη μια φορά— ίσως να αποφορτίσει την ένταση και να δώσει στοιχεία για το

- τι ενοχλεί το παιδί, και να αναδείξει τις ανάλογα παρεμβάσεις. Για παράδειγμα, αν τα αίτια του θυμού του παιδιού είναι ανάλογα, οι γονείς θα μπορέσουν να χαμηλώσουν την ένταση της τηλεόρασης γιατί δεν μπορεί να συγκεντρωθεί ή να του αλλάξουν κάποια πράγματα στο δωμάτιό του, οι εκπαιδευτικοί να του αλλάξουν θρανίο, κ.τ.λ. Σχεδόν πάντα –και στις 2 παραπάνω περιπτώσεις– φαίνεται αποτελεσματική η ψυχραιμία τω ενηλίκων. Θα πρέπει, δηλαδή, οι ενήλικες να μιλήσουν στο παιδί με ήπιο και σταθερό τόνο στη φωνή τους, όντας σε τέτοια φυσική απόσταση από το παιδί που να μη νιώθει απειλή ή φόβο και δίχως να του μεταβιβάζουν πανικό ή αγανάκτηση. Όπως κι αν έχει πάντως, είτε κανείς είναι γονιός είτε εκπαιδευτικός είτε φροντιστής ατόμων με αναπηρίες κ.ά., δεν θα πρέπει να παραλείψει να βρει την κατάλληλη στιγμή να υπενθυμίσει στο παιδί, πως δεν του επιτρέπεται να μιλά έτσι (π.χ. να βρίζει ή να χρησιμοποιεί υποτιμητικούς χαρακτηρισμούς για τον ανήλικα, εφ’ όσον κι εκείνος δεν κάνει το ίδιο στο παιδί!).
- Θα πρέπει να αποφεύγονται οι σκληροί περιορισμοί: Αν ο ενήλικας απαγορεύσει στο παιδί του (ή στο παιδί που φροντίζει) να παίξει για ένα μήνα έξω από το σπίτι (τον ξενώνα, το οικοτροφείο κ.τ.λ.) για κάτι αρνητικό που έκανε, ίσως το παιδί να μην νιώσει κινητοποίηση, ώστε να αλλάξει τη συμπεριφορά του, μιας και πλέον του στερήθηκαν όλα το μήνα του περιορισμού του.
Είναι προτιμότερο για κάθε «όχι» (περιορισμός) που λέει κανείς στο παιδί να του δίνει παράλληλα και δύο επιθυμητές επιλογές: π.χ. «Όχι, Μαίρη. Αυτό το βιβλίο είναι δικό μου! Μπορείς να χρωματίσεις στο μπλοκ ή στο δικό σου βιβλίο». Η τεχνική αυτή θέτει όρια από τη μια, αλλά από την άλλη ενθαρρύνει και το παιδί να ανεξαρτητοποιηθεί και να πάρει αποφάσεις.²⁴
  - Όταν οι ενήλικες απευθύνονται στα παιδιά και τους δίνουν μια οδηγία είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούν ολοκληρωμένες προτάσεις και όχι ελλιπείς, λέγοντας π.χ.: «Μαρία, μπάνιο» ή «Έξω!» κ.τ.λ. Χρησιμοποιώντας ολοκληρωμένες προτάσεις α) προάγεται η εκπαίδευση στον επικοινωνιακό λόγο, ακόμη και για τα παιδιά που δεν έχουν ανεπτυγμένο λόγο, β) διατηρείται το θετικό πρότυπο, γ) αποφεύγονται οι διαταγές προς το παιδί, δ) αποφεύγονται οι παρεξηγήσεις. Άλλωστε, αν το σκεφτεί κανείς καλύτερα, η πρόταση «Μαρία, μπάνιο» δε σημαίνει κάτι συγκεκριμένο και εύκολα ο κάθε ένας να την εκλάβει διαφορετικά. Ειδικά στους ανθρώπους που έχουν κάποια ψυχική, νοητική ή αναπτυξιακή διαταραχή, ο λόγος είναι καλό να είναι άμεσος, σαφής και συγκεκριμένος. Τέλος, έτσι οι ενήλικες είναι και πιο ευγενικοί!
  - Οι γονείς θα πρέπει να αποφεύγουν το να κατηγορούν τους εφήβους και τα παιδιά, προσπαθώντας, αντίθετα, να επικοινωνήσουν μαζί τους με σεβασμό, προσπατεύοντας έτσι τον αυτοσεβασμό τους και την τάση τους για συνεργασία²⁵: π.χ. αντί για «Μη μου λες εμένα ψέματα!», θα πρέπει να προτιμούν να τους πουν «Διαφωνώ» ή «Πιστεύω πως αυτό δεν έγινε έτσι». Με τον τρόπο αυτό, επίσης, και τα παιδιά δεν ερεθίζονται και αποφεύγεται η κορύφωση της έντασης.
  - Χρησιμοποιήστε το παράδοξο: αν π.χ. ο γιος κάποιου γονιού δεν έχει τελειώσει το διάβασμα μέχρι την ώρα που πρέπει να κοιμηθεί, αντί να εμπλακεί ο γονιός σε καβγά μαζί του και να επιμένει στο να ξενυχτήσει για να τελειώσει –συμπεριφορά δηλαδή που το παιδί θα περίμενε– είναι κάποτε προτιμότερο ο γονιός να κάνει κάτι απρόοπτο: Να αφήσει το παιδί να πάει αδιάβαστο για το αυριανό διαγώνισμα! Με τον τρόπο αυτό το παιδί θα αντιμετωπίσει φυσικά τις συνέπειες (κακή βαθμολογία). Είναι επόμενο να θέλει ο κάθε γονιός να «σώσει» το παιδί του από λάθη, αλλά αν το αφήνει και κάποιες φορές να ματαιώνεται, το διαπαιδαγωγεί επίσης με άλλο τρόπο. Αν ωστόσο το παιδί (κυρίως στις **ηλικίες 9-12** ετών) δε φαίνεται να μαθαίνει από τις «φυσικές» συνέπειες των πράξεών του, τότε θα χρειαστεί να θέσει ο γονιός άλλες συνέπειες, ώστε να το κινητοποιήσουν πιο αποτελεσματικά προς τη θετική του συμπεριφορά. Ίσως, για παράδειγμα, να χρειαστεί να αποσύρει κάποια προνόμιά του (βλ. παραπάνω), όπως π.χ. το να πάει στο επερχόμενο πάρτι.
  - Σε μεγαλύτερες ηλικίες, **13 ετών και άνω** δηλαδή, οι περισσότερες βάσεις στην επικοινωνία του ενήλικα με το παιδί έχουν τεθεί. Η/ο έφηβος ξέρει τι να περιμένει από τους γονείς του και τι αυτοί προσδοκούν από εκείνον. Αυτό δεν σημαίνει πως τα όρια είναι άχρηστα πλέον. Οι **έφηβοι** χρειάζονται την τάξη στη ζωή τους.²⁶ Οι γονείς θα πρέπει, λοιπόν, να συνεχίσουν να θέτουν όρια όσον αφορά π.χ. τις υποχρεώσεις του εφήβου, το διάβασμα, τις

²⁴ www.athealth.com

²⁵ www.athealth.com

²⁶ www.kidshealth.org

- επισκέψεις σε φίλους, την ώρα επιστροφής του στο σπίτι. Είναι καλύτερα να τα έχει κανείς προσυμφωνήσει μαζί του σε μια στιγμή ψυχραιμίας και όχι έντασης (όχι λ.χ. κατά τη διάρκεια ή αμέσως μετά από έναν καβγά, οπότε συνήθως κανείς δεν «ακούει»). Παράλληλα, οι γονείς θα πρέπει να αφήνουν στο παιδί τους και ορισμένες ελευθερίες – ειδικά στους νεότερους/στις νεότερες εφήβους: π.χ. για τη διακόσμηση στο δωμάτιό τους, για το εάν είναι τακτοποιημένο ή όχι, για το στυλ των μαλλιών και των ρούχων κ.ά.
- Καθώς οι έφηβοι μεγαλώνουν (16 ετών και άνω) οι γονείς θα πρέπει να επιτρέψουν στους εφήβους ελευθερίες και σε περισσότερους τομείς ή και να γίνουν πιο ελαστικοί. Τέλος, οι γονείς των εφήβων αντί να τους αφαιρέσουν μισή ώρα από το να πάνε για skateboard, π.χ., όταν εκφράζουν μια αρνητική συμπεριφορά, μπορούν να προσθέσουν μισή ώρα παραπάνω σε περίπτωση που εκφράσουν μια επιθυμητή συμπεριφορά (π.χ. που δηλώνει υπευθυνότητα).
- **Ενισχύοντας την εξωλεκτική επικοινωνία – αποφεύγοντας το διπλό μήνυμα!** Ένας απλός τρόπος ώστε να λάβει ο συνομιλητής μας το μήνυμα ότι τον προσέχουμε, τον ακούμε και δεν αδιαφορούμε ή δεν τον υποτιμούμε, είναι να διατηρούμε τη βλεμματική επαφή μαζί του, για όσο διαρκεί ο διάλογος. Το ότι δείχνουμε κατανόηση στο συνομιλητή μας φαίνεται επίσης από τον τόνο της φωνής μας, τη στάση του σώματος, τις εκφράσεις του προσώπου μας. Το ίδιο ισχύει όταν ο συνομιλητής μας είναι ανήλικος. Έτσι, ακόμη και όταν το παιδί ρωτά κάτι σύντομα, καλό είναι οι ενήλικες να γυρίζουν προς το μέρος του και να του απαντούν, κοιτάζοντάς το. Ορισμένες φορές μπορεί να απαντάμε σε κάποιον (= μήνυμα πως τον παρακολουθούμε και τον προσέχουμε), αλλά παράλληλα να ασχολούμαστε και με κάτι άλλο (π.χ. να βλέπουμε τηλεόραση, να γράφουμε κ.τ.λ.) και να μην τον κοιτάμε (= μήνυμα πως αδιαφορούμε ή βαριόμαστε να μιλήσουμε μαζί του κ.τ.λ.). Οι γονείς πρέπει να προσέξουν ιδιαίτερα, λοιπόν, στην επικοινωνία με τα παιδιά τους έτσι ώστε τα λεκτικά και τα εξωλεκτικά τους μηνύματα να έχουν τον ίδιο στόχο.
  - Γενικά, όταν οι γονείς μιλούν ή απαντούν στο παιδί είναι προτιμότερο:
    - Να είναι **ακριβείς** και **περιγραφικοί** σε αυτό που λένε (Χάιντς 2000), χωρίς να γενικεύουν (αποφεύγουν δηλ. φράσεις τύπου «*Πάντα απρόσεκτος είσαι*»). Αντίθετα μπορούν να πουν στο παιδί «Προτείνω να κάνεις προσεκτικές κινήσεις, καθώς βάζεις νερό στα ποτήρια»).
    - Να διατυπώνουν τις σκέψεις τους με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι εμφανές ότι **πρόκειται για τη δική τους άποψη ή εντύπωση** (Χάιντς 2000). Δηλαδή, «*Πιστεύω πως αυτή η μπλούζα δεν πάει με αυτό το παντελόνι*» και όχι: «*Δεν έχεις γούστο*», «*Αυτά τα ρούχα δεν πάνε*» ή «*Τι έβαλες πάλι;*» κ.τ.λ.
    - Να είναι **σίγουροι** και **ξεκάθαροι** μέσα τους γι' αυτό που θέλουν να πουν στο παιδί ή γι' αυτό που του ζητάνε (Χάιντς 2000).
    - Να φροντίζουν τα λεγόμενά τους να περιλαμβάνουν το πώς νιώθουν οι ίδιοι, αλλά και να δείχνουν ότι κατανοούν την άποψη ή τη θέση του παιδιού. *Παράδειγμα:* «Καταλαβαίνω ότι θέλεις να πας βόλτα τώρα αμέσως, αλλά μου είναι δυσάρεστο με το που μπαίνω σπίτι να σε ακούω να φωνάζεις». Η «Καταλαβαίνω πως θέλεις να παίξουμε με το φορτηγό, αλλά αυτή τη στιγμή μαγειρεύω και δεν μπορώ» ή «. . . αυτή τη στιγμή παίζει μ' αυτό η Μάγδα». Με τον τρόπο αυτό το παιδί βλέπει πως οι γονείς του είναι ειλικρινείς και δίκαιοι απέναντί του, ότι ηγούνται των καταστάσεων δίχως να επιφυλάσσονται και κατανοεί πως και οι άλλοι άνθρωποι έχουν ανάγκες ή άλλες προτεραιότητες.²⁷ Στις ανωτέρω περιπτώσεις οι γονείς θα πρέπει να φροντίζουν να δίνουν προοπτική λύσης και ικανοποίησης του αιτήματος του παιδιού λ.χ. «Όταν τελειώσω το μαγείρεμα, θα παίξουμε με το φορτηγό» και να τηρούν τη δέσμευσή τους, ορίζοντας ενδεχομένως και το χρόνο που θα έχουν στη διάθεσή τους για παιχνίδι. Οι γονείς δεν πρέπει να ξεχνούν να είναι σαφείς και συγκεκριμένοι, αποφεύγοντας γενικόλογες φράσεις τύπου: «Με το που θα σταματήσω να μαγειρεύω, θα κάνουμε ό,τι θες».

5.5. Τα «πρέπει» και τα «θέλω» στα παιδιά

Είναι σημαντικό τα παιδιά να έχουν δικαιώματα και κάλυψη των επιθυμιών τους, πέρα από υποχρεώσεις και απαγορεύσεις στη ζωή τους. Έτσι άλλωστε ισχυροποιείται και η αποτελεσματικότητα και η αξία των ορίων που τους θέτουν οι ενήλικες.

²⁷ www.athealth.com

Φανταστείτε να ζούσε κανείς το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας του σε ένα εργασιακό περιβάλλον γεμάτο περιορισμούς (π.χ. να μη φορούσε ρούχα της αρεσκείας του, να μη δεχόταν προσωπικά τηλεφωνήματα στη δουλειά, να μη δικαιούταν το μισάωρο διάλειμμα και να μην μπορούσε να φύγει καθόλου έξω από τον εργασιακό του χώρο, ούτε για να πάει μέχρι το περίπτερο!). Θα είχε πιστεύετε κίνητρο να αναπτύξει κάποια θετική συμπεριφορά, βάσει των κριτηρίων του όποιου αφεντικού του (π.χ. να καθίσει 2 ώρες παραπάνω στη δουλειά);

Το ίδιο συμβαίνει και με τα παιδιά. Για να έχουν όρεξη να δώσουν κάτι καλό (αποδεκτή / θετική / επιθυμητή συμπεριφορά, τήρηση κανόνων κ.ά.) πρέπει να έχουν ήδη πάρει και αρκετά καλά (θετικά παραδείγματα από τους σημαντικούς ανθρώπους γύρω τους, προνόμια, επιβράβευση, ασφάλεια). Παρακάτω θα δούμε τους σημαντικούς κανόνες που καλό είναι να τηρούνται σε διάφορες ηλικίες και τις σημαντικές επιθυμίες των παιδιών που χρειάζεται να καλύπτονται αντίστοιχα:

Το παιδί στην ηλικία 0 - 1 έτους:

Πρέπει	Θέλει
Να βιώνει καταστάσεις ματαίωσης (π.χ. αναστολή ικανοποίησης βιολογικών αναγκών: αλλαγμα, διατροφή κ.α.) που να εναλλάσσονται με καταστάσεις αποδοχής και ικανοποίησης των αναγκών του.	Τροφή. Προσοχή. Στενή επικοινωνία. Ανταπόκριση στα σήματα που στέλνει (κλάμα, ήχοι, μορφασμοί, χαμόγελα). Φροντίδα της υγείας του.

Το παιδί στην ηλικία των 1 - 3 ετών:

Πρέπει	Θέλει
Να ακολουθεί τους κανόνες που επιβάλλουν οι γονείς (το παιδί θα πειθαρχήσει, όταν έχει μια καλή σχέση με τους γονείς του, δηλ. μια σχέση αγάπης).	Να γνωρίσει και να οργανώσει τον κόσμο γύρω του. Να παίρνει απαντήσεις στις πολυάριθμες ερωτήσεις του.
Να περνά ποιοτική ώρα με τους γονείς του (να μοιράζονται δραστηριότητες).	Να «μετακινείται» σωματικά και πνευματικά (να αλλάζει συχνά θέματα).
Να μάθει να ανέχεται την αναστολή των επιθυμιών του.	Να εξερευνά (λ.χ. να δοκιμάζει, να μυρίζει, να αγγίζει, να «σκαλίζει», να ταξινομεί, να ρίχνει) και να δημιουργεί.
Να επιβλέπεται.	Να επιβεβαιώνεται (π.χ. για τη ορθότητα μίας λέξης που λέει), να του χαμογελούν, να το φιλάνε, να το αγκαλιάζουν.
Να προφυλάσσεται από τα ατυχήματα.	
Να τρέφεται υγιεινά (για να αποκτήσει τις βάσεις που θα διαφυλάξουν την υγεία του καθώς θα μεγαλώνει).	

Το παιδί στην ηλικία των 3-5 ετών:

Πρέπει	Θέλει
Να κατανοήσει ότι οι γονείς έχουν περισσότερα προνόμια και περισσότερη δύναμη (οι γονείς και το παιδί ανήκουν στην ίδια ομάδα, αλλά ο γονιός είναι ο αρχηγός).	Να δοκιμάζει συνέχεια νέες δραστηριότητες. Να δημιουργήσει σχέσεις με πρόσωπα εκτός της οικογένειάς του.
Να του επιτραπεί η ανάπτυξη μέσω καθοδήγησης και όχι τιμωρίας.	Προσοχή και ενθάρρυνση, κυρίως από το γονέα του ίδιου φύλου (με το παιδί).
Να υπάρχουν σταθεροί κανόνες που να τηρούνται από όλη την οικογένεια.	Να επανορθώσει αν τυχόν παραβιάσει τους κανόνες που του έχουν τεθεί.

Να βοηθηθεί το παιδί, ώστε να απομακρυνθεί σταδιακά από την οικογένεια και να στρέψει το ενδιαφέρον του σε ομάδες συνομηλίκων.

Να νιώσει πως κατέχει κάτι πριν το μοιραστεί.

Να μην εκτίθεται το παιδί στη θέα της σεξουαλικής πράξης και των οργάνων των γονιών του.

Το παιδί στην ηλικία των 5 – 10 ετών:

Πρέπει	Θέλει
Να ασκείται σε δεξιότητες.	Να επιτύχει.
«Να σταθεί στα πόδια του» (κοινωνική προσδοκία), και οι γονείς χρειάζεται να το «αφήσουν να μεγαλώσει» και να του «επιτρέπουν» να φύγει από το σπίτι (Παπαδιώτη-Αθανασίου 2000), π.χ. για να πάει στο σχολείο, για να συμμετέχει σε εξωσχολικές δραστηριότητες κ.τ.λ.	Να μελετά . Να μαθαίνει. Να αναγνωρίζεται.
Να ανταποκριθεί στις σχολικές απαιτήσεις («προθάλαμος» περιβάλλοντος εργασίας).	Να κάνει παρέα κυρίως με παιδιά του ίδιου φύλου.

Στην ηλικία των 11 – 18 ετών:

Πρέπει	Η/ο έφηβος θέλει
Να βοηθηθεί η/ο έφηβος από τους γονείς, ώστε να αποκτήσει αυτονομία και να διαμορφώσει την ταυτότητά του.	Να αποσύρεται (για να ασχοληθεί με τον εαυτό του και να αναρωτηθεί για το ποιος είναι, πού οδεύει, ποιες επιλογές έχει), αλλά και να επικοινωνεί με τις φίλες και τους φίλους του.
Να υπάρχουν σταθερά όρια, αξίες και κανόνες από την πλευρά των γονιών.	Να διαμορφώσει τις δικές του αρχές και αξίες.
Να γίνει η «σύγκρουση» με τους «δυνατούς» γονείς, που δεν κινδυνεύουν να καταρρεύσουν από τον ανταγωνισμό με την /τον έφηβο.	Να δοκιμάζει τρόπους ζωής. Να συζητά τις θέσεις του/ της με τους γονείς του/ της.
Να μην υποχωρούν οι γονείς από την ορθότητα των θέσεών τους, αλλά να «ακούν» παράλληλα αυτές του εφήβου.	Να αντιπαράτιθεται (ως μέσο διαφοροποίησης).
Να μην «παίρνουν» οι γονείς την επίθεση του εφήβου ως προσωπική επίθεση, αλλά ως επίθεση στο γονεϊκό ρόλο.	
Να δείχνουν οι γονείς αποδοχή, δημοκρατική συμπεριφορά, έλεγχο και εμπιστοσύνη.	

5.6. Σύγκριση των προτεινόμενων εναλλακτικών μεθόδων με τη σωματική τιμωρία

Αρνητικές μέθοδοι πειθαρχίας θεωρούνται οι μέθοδοι που εμπεριέχουν κριτική, αποθάρρυνση, κατηγορία, «ντρόπιασμα», σαρκαστικό και σκληρό χιούμορ, καθώς και φυσική/σωματική τιμωρία. Κάθε ενήλικας, περιστασιακά, είναι πιθανό να χρησιμοποιήσει κάποιες από αυτές. Καταφεύγοντας όμως σε τέτοιες μεθόδους συχνότερα από «μια φορά στο

τόσο», σημαίνει πως η αρνητική προσέγγιση στην πειθαρχία γίνεται συνήθεια και χρειάζεται αντικατάσταση, πριν να προλάβει το παιδί να βιώσει την αίσθηση της χαμηλής αυτοεκτίμησης, ως μόνιμη εμπειρία και ως κομμάτι της προσωπικότητάς του.

- Η σωματική τιμωρία σε σύγκριση με τις θετικές μεθόδους και τεχνικές πειθαρχίας που προαναφέρθηκαν στο κεφάλαιο αυτό έχει, επιπλέον, ένα σημαντικό μειονέκτημα. Δεν είναι ούτε εξηγηματική ούτε και καθοδηγητική, στοιχεία δηλαδή καίρια για την πειθαρχία. Παρά το γεγονός ότι μπορεί για το επόμενο άμεσο χρονικό διάστημα να μην επαναληφθεί η συμπεριφορά για την οποία το παιδί τιμωρήθηκε σωματικά²⁸, ωστόσο δεν του μαθαίνει τι να κάνει αντί γι' αυτό που έκανε. Με άλλα λόγια, η πειθαρχία μέσω σωματικής τιμωρίας δεν είναι αποτελεσματική μακροπρόθεσμα και κυρίως τιμωρεί και αντεκδικείται, δεν μεταβάλλει τη συμπεριφορά του παιδιού προς μία άλλη πιο επιθυμητή (Gray 2002).
- Η σωματική τιμωρία αποτελεί παράγοντα επικινδυνότητας για την ανάπτυξη κατάθλιψης, αισθήματος ανησυχίας, δυστυχίας και έλλειψης ελπίδας στα παιδιά και τους νέους. Σε επίπεδο συμπεριφοράς, η σωματική τιμωρία έχει βρεθεί να συνεπάγεται αυξημένα επίπεδα επιθετικότητας επίσης σε παιδιά και νέους. Το ίδιο –και μάλιστα σε επίπεδο αντικοινωνικής συμπεριφοράς– φαίνεται να συμβαίνει ακόμη και όταν οι γονείς τιμωρούν σωματικά τα παιδιά τους επειδή χτυπούν άλλα παιδιά ή εκφράζουν συμπεριφορά «παλληκαρισμού» (Durrant et al. 2004).
- Ακόμη, όταν η σωματική τιμωρία ασκείται ανεξάρτητα από την ηλικία του παιδιού, γίνεται εξαιρετικά αναποτελεσματική ως πειθαρχικό μέσο. Οι ανωτέρω τεχνικές και μέθοδοι είδαμε ότι διαφοροποιούνται και διαχωρίζονται ανάλογα και με την ηλικία του παιδιού. Πέρα από αυτό, «βάζουν στο παιχνίδι» και τις προσδοκίες των γονιών (δασκάλων, φροντιστών κ.τ.λ.), την προοπτική δηλαδή στη ζωή του παιδιού. Η σωματική τιμωρία δεν προσδοκά κάτι πέρα από την άμεση παύση μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Πόσες φορές όμως δεν έχουμε δει παιδιά να τρώνε ξύλο ξανά και ξανά, επειδή επαναλαμβάνουν την ίδια «αταξία»; Μάλλον «έπαθαν, αλλά δεν έμαθαν!». Οι μέθοδοι που προτάθηκαν παραπάνω, αντίθετα, υποστηρίζουν τη συζήτηση, την εξήγηση, το γιατί δεν επιτρέπεται η τάδε συμπεριφορά και έτσι τα παιδιά μαθαίνουν. Επιπλέον, φέρνουν κοντά τους γονείς με το παιδί. Δεν χτίζουν έναν τοίχο φόβου, όπως μπορεί να συμβαίνει με τα νήπια όταν δέρονται. Ούτε καταλήγουν να είναι αναποτελεσματικά μέσα διαπαιδαγώγησης, όπως μπορεί να συμβαίνει με τα μεγαλύτερα παιδιά που τιμωρούνται σωματικά, τα οποία μετά από τις πολλές σφαλιάρες που έχουν δεχτεί, ενδεχομένως να αναρωτιούνται «Άλλη μία, τι πειράζει»; Πολλά παιδιά μάλιστα γελούν όταν τα χτυπούν οι γονείς τους, θάβοντας έτσι τα πραγματικά τους συναισθήματα και προκαλώντας τους γονείς τους κι άλλο. . .
- Η σωματική τιμωρία σε σύγκριση με τις εναλλακτικές προτάσεις που έγιναν παραπάνω μπορεί να απελευθερώνει το γονιό από τα συναισθήματα θυμού του και τον κάνει να νιώθει καλύτερα βραχυπρόθεσμα, αλλά δεν παύει να οδηγεί το παιδί στο να νιώθει φόβο και εξευτελισμό. Η πλειονότητα δε των γονιών που καταφεύγουν στη σωματική τιμωρία μετανιώνουν για την πράξη τους αργότερα! Έτσι, η σωματική τιμωρία ισοδυναμεί με την απώλεια μιας σχέσης φροντιστή-παιδιού βασισμένης στον μεταξύ τους σεβασμό²⁹.
- Τέλος, τα παιδιά που τιμωρούνται σωματικά νιώθουν εξευτελισμένα, κρύβουν τα λάθη τους, τείνουν να είναι θυμωμένα, κατηγορούν τους άλλους και αποτυγχάνουν στον αυτοέλεγχο. Αντίθετα, τα παιδιά που πειθαρχούν με άλλους τρόπους μαθαίνουν να μοιράζονται και να συνεργάζονται, είναι περισσότερο ικανά να διαχειρίζονται το θυμό τους, αναλαμβάνουν την ευθύνη των πράξεών τους και νιώθουν επιτυχημένα και με δυνατότητες αυτοελέγχου.³⁰

5.7. Συμπεράσματα

Απευθυνόμενος προς τους γονείς, με ένα δεκάλογο «συμβουλών», ο Αμερικανός καθηγητής παιδιατρικής και ψυχολογίας Berry Brazelton³¹ (2007) αναφέρεται στη σπουδαιότητα της πειθαρχίας σημειώνοντας: «Η πειθαρχία είναι το δεύτερο σημαντικότερο πράγμα μετά την αγάπη. Τα παιδιά πρέπει να γνωρίζουν τα όρια τους. Σε καμία περίπτωση η πειθαρχία δεν είναι συνώνυμη της τιμωρίας. Αντίθετα, αποτελεί ένα είδος διδασκαλίας και έναν τρόπο εκδήλωσης της αγάπης σας απέναντι τους».

²⁸ www.athealth.com

²⁹ www.ag.ndsu.edu

³⁰ www.athealth.com

³¹ <http://health.ana-mpa.gr>

Οι παραπάνω μέθοδοι και τεχνικές ενθαρρύνουν τη θέσπιση ορίων στη σχέση σας με το παιδί και τον έφηβο, προάγουν την αυτοεκτίμηση, την πειθαρχία και την αυτοπειθαρχία του παιδιού, δίχως καταφυγή στη σωματική τιμωρία του. Αρκεί τα όρια να είναι σαφή, ξεκάθαρα και να υποστηρίζονται από τους ενήλικες. Αν αυτό επιτευχθεί δεν θα χρειαστεί η προσφυγή στη σωματική τιμωρία, ως «αναγκαία και αναπόφευκτη μέθοδος διαπαιδαγώγησης των παιδιών». Η σωματική τιμωρία αποτελεί παραβίαση των δικαιωμάτων του παιδιού και έχει δυσμενείς συνέπειες τόσο για τα ίδια όσο και για τις ενδοοικογενειακές σχέσεις, αλλά και για το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο (http://www.synigoros.gr/reports/525_1_ereuna_tou_institoutou.pdf). Να επισημάνουμε, ωστόσο, πως είναι πολύ διαφορετική η συχνή καταφυγή στη σωματική τιμωρία ως επιλεγμένου και αποδεκτού τρόπου διαπαιδαγώγησης των παιδιών και εντελώς διαφορετική η μη συγκράτηση του θυμού των φροντιστών που σπάνια μπορεί να καταλήξει στη σωματική τιμωρία, αλλά που από τους ίδιους δεν θεωρείται η καταλληλότερη των μεθόδων διαπαιδαγώγησης.

Οι επαγγελματίες της υγείας λοιπόν —σωματικής και ψυχικής— είναι αναγκαίο να ενημερωθούν για τις ενδείξεις των σοβαρών μακροχρόνιων συνεπειών που έχει η βίωση της σωματικής τιμωρίας κατά την παιδική ηλικία. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι οι ενδείξεις είναι ισχυρές, στην πραγματικότητα δεν είναι αδιαμφισβήτητες και το γεγονός αυτό εγείρει για ορισμένους το ερώτημα κατά πόσον είναι ηθικό και υπεύθυνο να συμβουλευόμαστε τους γονείς να μη χτυπούν τα παιδιά τους. Απαντώντας, σημειώνουμε ότι ηθικό και υπεύθυνο είναι στην περίπτωση που μιλάμε για το δαρμό (spanking), μιας και υπάρχουν ξεκάθαρες και σαφώς προσδιορισμένες πειραματικές ενδείξεις που καταδεικνύουν ότι οι μη σωματικές στρατηγικές πειθαρχίας είναι αποτελεσματικές στον άμεσο χρόνο και πολύ περισσότερο μακροπρόθεσμα (Durrant et al. 2004).

Όταν οι γονείς σταματούν να τιμωρούν φυσικά/σωματικά το παιδί τους, δεν σημαίνει πως σταματούν να ασκούν πειθαρχία. Σε ορισμένες περιπτώσεις, υπάρχει ο φόβος πως οι γονείς, μετά την εγκατάλειψη της φυσικής επίθεσης, θα επιδοθούν στη λεκτική επίθεση κατά των παιδιών τους. Κάποιοι ενδεχομένως και να το κάνουν. Σε γενικές γραμμές όμως, υπάρχει η πεποίθηση πως η εγκατάλειψη του δαρμού θα ευαισθητοποιήσει τους γονείς προς την παρατήρηση της συμπεριφοράς των παιδιών τους, θα οδηγήσει σε λιγότερες λεκτικές αποδοκιμασίες και σε αυξημένη προσοχή προς αυτά. Πάντως, πρέπει να σημειωθεί πως δεν υπάρχουν επιστημονικά δεδομένα για καμιά από αυτές τις δύο πιθανότητες σε περίπτωση που οι γονείς εγκαταλείψουν το δαρμό ως μέσο πειθαρχίας (Durrant et al. 2004).

Όπως και να έχει, θεωρείται πως ο σημαντικότερος παράγοντας για να διαφοροποιήσει κανείς τη συμπεριφορά του έγκειται σε επίπεδο πεποίθησης αλλά και συναισθήματος, παρά σε επίπεδο δράσης (π.χ. μου λένε τι είναι καλό και το κάνω). Δηλαδή, το τι θεωρεί ο κάθε δάσκαλος, φροντιστής, κηδεμόνας γονιός αποτελεσματικό, αναγκαίο και χρήσιμο —όσον αφορά το παιδί που φροντίζει— αλλά και το πώς νιώθει όταν κάνει κάτι, είναι ιδιαίτερα καθοριστικό για το αν και κατά πόσο θα προσφύγει στη σωματική τιμωρία ή θα προτιμήσει κάποια άλλη μέθοδο. Με το δεδομένο αυτό, λοιπόν, η εκπαίδευση των επαγγελματιών υγείας, των δασκάλων, των κηδεμόνων και των γονιών είναι καλό να εστιαστεί στη διαφοροποίηση των στάσεων σε σχέση με την τιμωρία.

Ήδη στην Ελλάδα ο νόμος του 2006 που απαγορεύει την ενδοοικογενειακή βία κάνει αναφορά και σε άλλα πλαίσια πέρα από την οικογένεια, όπου λ.χ. εργάζονται άτομα που φροντίζουν άλλους ανθρώπους («φορείς παροχής κοινωνικής μέριμνας»). Μένει βέβαια, ο καθένας χωριστά, να πιστέψει στη σημασία της ύπαρξης ενός τέτοιου νόμου και στην καταλληλότητα του τρόπου με τον οποίο κανείς τον επικαλείται.

Σύνοψη

Η ανεύρεση των αιτιών σε μια συμπεριφορά —η κατανόησή της δηλαδή— συχνά μας απαλλάσσει από εντάσεις, εκνευρισμούς και προσφυγή σε τιμωρίες. Είναι σημαντικό λοιπόν να ψάχνει κανείς τι θέλει να πει το παιδί με μια αταξία του. Επίσης, είναι σημαντικό να θυμάται κανείς πως δεν είναι όλες οι «αταξίες» άξιες ενδιαφέροντος ή συνεπειών. Οπότε, καλό είναι να διαχωρίζονται τα αδιαπραγμάτευτα θέματα (π.χ. επικίνδυνο παιχνίδι) από τις διαπραγματεύσιμες συνδιαλλαγές με το παιδί (π.χ. πόσο θα φάει και πότε).

Στο πλαίσιο αυτής της ενότητας γίνεται κατανοητό ότι υπάρχουν περιορισμοί και σημεία προσοχής στο πώς χρησιμοποι-

είται μια τεχνική. Η αποτελεσματική χρήση της σχετίζεται με τη συχνότητα χρησιμοποίησής της, με την ηλικία του παιδιού, με το αν υπάρχουν άλλα άτομα παρόντα στο συμβάν και ποια είναι αυτά, από τον τόνο της φωνής και από τη στάση του σώματος του ανήλικα, από τα συναισθήματα που εκφράζει τη δεδομένη στιγμή.

Τις περισσότερες φορές τα παιδιά θυμούνται τις πράξεις των ενηλίκων στο σύνολό τους, και όχι τα λόγια τους. Οι «σημαντικοί άλλοι» (γονείς, δάσκαλοι, κηδεμόνες, φροντιστές) είναι τα πρότυπα των παιδιών και συνήθως «η δύναμη της επανάληψης» θα τα οδηγήσει στο να τους μιμηθούν.

Μπορεί κανείς να περνάει πολλές ώρες με το παιδί του και να συζητάει μαζί του χωρίς απαραίτητα να του δίνει συνεχώς πλήθος πληροφοριών που μπορεί να το κουράζουν ή ακόμη και να μην τις καταλαβαίνει. Δείχνοντας προσοχή στις ανησυχίες του, παρατηρώντας τη μη λεκτική συμπεριφορά του (Brazelton 2007) και επεμβαίνοντας ανάλογα, το παιδί εξακολουθεί να νιώθει την παρουσία των ενηλίκων και οι τελευταίοι αυτοί είναι «εκεί» για το παιδί.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΑΣΚΗΣΗ Ι

Τσεκάρετε ανάλογα με το κατά πόσο σας φαίνεται κατάλληλη καθεμιά από τις παρακάτω παρεμβάσεις, χρησιμοποιώντας το αντίστοιχο σύμβολο (κατάλληλη παρέμβαση: «!», ακατάλληλη παρέμβαση: «-»), και έπειτα συζητήστε το με την ομάδα σας.

Περίπτωση 1:

Ένας γονιός βλέπει το 4χρονο κορίτσι που είναι υπό την φροντίδα του να πλησιάζει τα κάγκελα του μπαλκονιού και του λέει ή κάνει. . . :

- I Βγαίνει αργά-αργά ως την μπαλκονόπορτα και λέει: «Είμαστε στο δεύτερο όροφο και σου έχω πει άπειρες φορές πως όταν κάνω δουλειές μέσα, δεν θα βγαίνεις μόνη σου στο μπαλκόνι, γιατί μπορεί να πέσεις κάτω». _____
- II Βγαίνει γρήγορα ως την μπαλκονόπορτα και λέει αυστηρά, αλλά όχι θυμωμένα: «Μαρία, μην πας εκεί». _____
- III Βγαίνει στο μπαλκόνι και ρωτάει: «Μαρία, τι θέλεις και βγήκες εδώ, θες μήπως να παίξεις στο μπαλκόνι;» _____
- IV Ακολουθεί γρήγορα, αλλά χωρίς πανικό, το παιδί στο μπαλκόνι και λέει: «Έλα σε παρακαλώ μέσα μέχρι να τελειώσω το σκούπισμα και σε 5 λεπτά θα βγούμε να κάνουμε παρέα μαζί στο μπαλκόνι. Χρειάζομαι κι εγώ ένα μισάωρο διάλειμμα για χυμό». _____
- V Βγαίνει στο μπαλκόνι και λέει: «Δεν έπρεπε να αφήσω ξεκλείδωτη την μπαλκονόπορτα. Δικό μου λάθος». _____

Περίπτωση 2:

Μετά τη σχετική οδηγία ενός γονιού, ο 3χρονος γιος του, μη θέλοντας να πάει για ύπνο, αρχίζει να «γκρινιάζει» και τον χτυπά στο χέρι. Ο γονιός:

- I Τον ρωτάει αυστηρά: «Πού τα έμαθες αυτά; Εγώ έχω απλώσει χέρι επάνω σου; Τι πράγματα είναι αυτά; Τέλος το παιχνίδι για σήμερα. Γρήγορα στο δωμάτιό σου και μην ακούσω κιχ!». _____
- II Τον κοιτάει αποδοκιμαστικά και με ήπιο, αλλά σταθερό τόνο στη φωνή του λέει: «Δεν κάνουν έτσι τα καλά παιδιά. Πήγαινε στο δωμάτιό σου για ύπνο». _____
- III Τον κοιτάει αποδοκιμαστικά για λίγα δευτερόλεπτα, δεν του λέει τίποτα και συνεχίζει να βλέπει τηλεόραση. _____
- IV Δεν σχολιάζει το ότι τον χτύπησε και του λέει: «Καταλαβαίνω πως θες να δεις κι άλλο τηλεόραση, όμως ξέρεις πως αυτή είναι η ώρα που έχουμε συμφωνήσει ότι θα πηγαίνεις για ύπνο. Πήγαινε, λοιπόν. Να, θα την κλείσω κι εγώ. Δεν θα δω άλλο». _____
- V Τον κοιτάει αποδοκιμαστικά και με ήπιο, αλλά σταθερό τόνο στη φωνή λέει: «Αυτό που έκανες μόλις –που με χτύπησες στο χέρι δηλαδή– είναι ανεπίτρεπτο. Πραγματικά δεν το περίμενα από εσένα και δεν θέλω να ξαναγίνει. Λοιπόν, σου δίνω 5 λεπτά περιθώριο ακόμη στο σαλόνι, για να ηρεμήσεις πριν πας για ύπνο, και μετά θα πάμε μαζί στο δωμάτιό σου». _____

Περίπτωση 3:

Ένας ενήλικας άνδρας βρίσκεται μαζί με τη σύζυγό του και την 4χρονη κόρη τους, την οποία κρατάει από το χέρι, πάνω στο πεζοδρόμιο περιμένοντας να ανάψει το πράσινο φανάρι για τους πεζοδούς, ώστε να περάσουν όλοι απέναντι από τη διάβαση. Η κόρη του, του ζητά να της αφήσει το χέρι. Εκείνος:

- I Της λέει απλά: «Όχι, Αθηνά» και συνεχίζει να την κρατάει. Η σύζυγός του συμπληρώνει: «Έχει δίκιο ο μπαμπάς και το ξέρεις». _____
- II Της λέει απλά και κοφτά: «Όχι, γνωρίζεις τον κανόνα». _____
- III Της λέει: «Θα σε αφήσω, αλλά μη μου ζητήσεις να αγοράσουμε την κούκλα που είδες». _____
- IV Της λέει «Μη!» και την τραβάει ακόμη πιο πίσω στο πεζοδρόμιο. _____

Περίπτωση 4:

Μια γιαγιά κάποια ημέρα προσέχει το 2χρονο εγγονό της. Είναι η ώρα του φαγητού, έχει βάλει το παιδί στο καρεκλάκι του και έχει σερβίρει ήδη το γεύμα στο πιάτο του. Στην πρώτη της προσπάθεια να το ταΐσει, το παιδί σπρώχνει το χέρι της και της λέει «Φύγε!». Εκείνη:

- I Του λέει: «Έλα αγάπη μου, πρέπει να φας, είναι 12:20. Θα έρθει και η μαμά σε λίγο, θα μας δει που ακόμη δεν έχουμε φάει και θα μας μαλώσει και τους δύο» και ξαναδοκιμάζει αμέσως να το ταΐσει. _____
- II Του λέει: «Μην τολμήσεις να ξαναπλώσεις χέρι στη γιαγιάκα, θα σου το φάω» και ξαναδοκιμάζει να το ταΐσει. _____
- III Του λέει: «Εεεπ! Ξέρω ότι δε σου αρέσει αυτό το φαγητό, αλλά δεν σου επιτρέπω να με ξαναχτυπήσεις. Αυτό που μπορούμε να κάνουμε, όμως, για να περάσουμε και οι δύο πιο ωραία τώρα, είναι να πούμε εκείνο το ωραίο παραμύθι και κάθε φορά που θα σταματάω για λίγο θα τρως και μια μπουκιά για να ξαναρχίσει το παραμύθι!». Κάνει μια παύση για λίγα δευτερόλεπτα και έπειτα ξεκινάει το παραμύθι έχοντας πάρει το κουτάλι μπροστά από το στόμα του παιδιού, δίχως όμως να το αδειάσει. _____
- IV Γελάει, το φιλάει και του λέει: «Έλα, εγώ που σ'αγαπάω, φάε τη μπουκιά κι όταν έρθει ο μπαμπάς θα του πω να σου πάρει ένα μεγάλο τρένο!». _____

ΑΣΚΗΣΗ II

Μία πιθανή ιστορία... προς συζήτηση

Ο 17χρονος γιος μιας μητέρας δε θέλει να δώσει πανελλήνιες εξετάσεις. Είναι κάτι που της είχε προ-ανακοινώσει από την Α' Λυκείου, αλλά εκείνη σκέφθηκε πως θα άλλαζε γνώμη, μιας και είναι καλός μαθητής και έχει δυνατότητες να περάσει. Έτσι δεν το συζήτησε παραπάνω μαζί του ή με το σύζυγό της τότε. Τώρα φαίνεται απόλυτος στην απόφασή του αυτή, δεν δέχεται να πάει στο φροντιστήριο, ωστόσο εξακολουθεί να μελετά τα μαθήματα που τον ενδιαφέρουν. Ο ίδιος της λέει πως θέλει να γίνει γραφίστας.

Τι πιστεύετε ότι έπρεπε να κάνει η μητέρα αυτή αν η δική της επιθυμία ήταν να περάσει ο γιος της στο πανεπιστήμιο; Θα χρησιμοποιούσε κάποια τεχνική πειθαρχίας από αυτές που αναφέρθηκαν στο Κεφάλαιο 5; Και αν ναι, ποια; Θα έπρεπε να ζητήσει βοήθεια από συγγενείς ή φίλους;

ΑΣΚΗΣΗ ΙΙΙ

Χμμ... Τι θυμόμαστε!;

Και τι πιστεύουμε!;

1. Ο Μιχάλης, μαθητής σας στην Γ΄ τάξη του Δημοτικού, πέταξε την κασετίνα του στην πλάτη του Φάνη, την ώρα του μαθήματος, επειδή ο δεύτερος πρόλαβε να απαντήσει στην ερώτηση που έκανε ο δάσκαλος στην τάξη. Ο δάσκαλος, πάλι, κατ' ιδίαν, του είπε πως στο διάλειμμα που θα ακολουθήσει δεν θα βγει να παίξει στο προαύλιο. Αυτό ήταν:
  - α) «Time-out»
  - β) «Αποστέρωση προνομιών»
  - γ) «Τιμωρία»
2. Η Μάρθα, 6 χρονών, έκρυψε την κούκλα της 4χρονης αδελφής της και, όταν η δεύτερη τη ρωτούσε αν την είδε κάπου, η Μάρθα απαντούσε πως δεν ξέρει τίποτα! Η θεία της που καταλάβατε τι έκανε η Μάρθα, της είπε: «Είναι άδικο αυτό που κάνεις και πραγματικά ντρέπομαι που σε βλέπω να το χαίρεσαι κιόλας. Παριστάνεις την έξυπνη στη μικρότερή σου αδελφή, ενώ αυτό που έκανες εγώ το θεωρώ εντελώς ανόητο. Είμαι πολύ απογοητευμένη από τη συμπεριφορά σου σήμερα».

Αυτό ήταν: _____

3. Ένας 15χρονος, ο Πέτρος, πήρε κάτω από τη βάση στο διαγώνισμα των Μαθηματικών, την Τετάρτη. Ο πατέρας του, του είχε ξεκαθαρίσει πως αν συμβεί κάτι τέτοιο δεν θα πάει στο πάρτι της Έφης, το Σάββατο. Όλες αυτές τις μέρες ο Πέτρος ήταν μες στα νεύρα και προκαλούσε τον πατέρα του. Τελικά, δύο ώρες πριν το πάρτι, για να μην οξύνει τα πράγματα περισσότερο μεταξύ τους, ο πατέρας του επιτρέπει να πάει στο πάρτι. Ο πατέρας φάνηκε κυρίως:
  - α) διαλλακτικός,
  - β) αναξιόπιστος,
  - γ) δίκαιος,
  - δ) συγχωρητικός,
  - ε) ευαίσθητος.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Burton Banks, J., James, H. (2002). *Childhood Discipline: Challenges for Clinicians and Parents*. College of Medicine, East Tennessee State University, Johnson City, Tennessee.
- Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health (1998). "Guidance for Effective Discipline." *Pediatrics*, 101, 723-728.
- Durrant, J. E., Enson, R., and Coalition on Physical Punishment of Children and Youth (2004). *Joint Statement on Physical Punishment of Children and Youth*. Ottawa: Coalition on Physical Punishment of Children and Youth.
- Fereti I. and Stavrianaki (1997). "The use of physical punishment in the Greek family: Selected socio-demographic aspects" *International Journal of Child and Family Welfare*, 2 (3).
- Gray, C. (2002). "Paediatricians taking new look at corporal-punishment issue." *Canadian Medical Association*, March 19, 166 (6). Ottawa.
- Murray, A. S. (1999). «Is it time to ban corporal punishment of children?» *Canadian Medical Association*, October 5, 161 (7) 821.
- Pendley-Shroff, J. (2005a). "Homeless Children's Education Fund Camp Directory 2006." *A Word about Spanking*. p. 36.
- Pendley-Shroff, J. (2005b). "Homeless Children's Education Fund Camp Directory 2006." *Disciplining Your Child*. p. 31-35.
- Winterfeld, A. (2002). (ed.: Race, C.). *Child Protection Leader: No Hitting: Abandoning Corporal Punishment for Better Forms of Discipline*. American Humane Association.
- Kaplan, I.H., Sadock, J.B. Grebb, A.J. (1996). Ψυχιατρική. (μτφ.: Γιώτακος, Ο., Γκοτζαμάνης, Κ., Ζερβός, Κ., Σαραντίδης, Δ., Τριποδιανάκης, Γ.) Ζ' έκδ. Τόμος Α'. Αθήνα: Λίτσας. σελ. 63-85.
- Μάνος, Ν. (1997). *Βασικά Στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Νόμος υπ' αριθ. 3500 (2006). «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις». *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*. Αρ. φύλλου 232, τεύχος Α, Οκτώβριος, σελ. 2573-2578.
- Παπαδιώτη-Αθανασίου, Β. (2000). *Οικογένεια και όρια: Συστημική προσέγγιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σελ. 88-100, 215-316.
- Salkind, J.N. (1996). *Θεωρίες της ανθρώπινης ανάπτυξης*. (μτφ.: Μαρκουλής, Δ.). Αθήνα: Πατάκη. σελ. 154-167.
- Τζίκου, Ε. (2001). *Η περιγραφή και η αιτιολόγηση του φαινομένου της επιθετικότητας ως προβληματικής συμπεριφοράς κατά την εφηβεία*. Διπλωματική εργασία. Ρέθυμνο-Αθήνα.
- Χάιντς, Ε. (2000). *Συζυγική θεραπεία. Τρόποι βελτίωσης της συζυγικής επικοινωνίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σελ. 165-168.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

Ο ρόλος των γονέων, των επαγγελματιών, του σχολείου και άλλων οργανισμών και θεσμών στην προσπάθεια για την εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας των παιδιών. Η συμβολή των Μ.Κ.Ο., των ομάδων αυτοβοήθειας, η σημασία των σχολών γονέων και των προγραμμάτων αγωγής υγείας. Η προσπάθεια για διατηρήσιμα και πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα και η εκπαίδευση των ίδιων των παιδιών στην αντίθεσή τους στη σωματική τιμωρία.

6.1. Εισαγωγή

Το κεφάλαιο αυτό έρχεται να συμπληρώσει τα προηγούμενα κάνοντας αναφορά στο ρόλο και τη συμβολή των γονέων, του σχολείου και άλλων οργανώσεων στην προσπάθεια εξάλειψης της σωματικής τιμωρίας των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, θα εστιαστεί κυρίως στο ρόλο της οικογένειας και του σχολείου σε σχέση με την κοινωνικοποίηση του παιδιού αλλά και την υγιή γνωστική, ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού που αποτελούν κοινούς και κεντρικούς στόχους τόσο της οικογένειας όσο και του σχολείου. Παράλληλα, θα προσπαθήσει να εντοπίσει τις δυσκολίες και τα γνωστικά και συμπεριφορικά αδιέξοδα που αντιμετωπίζουν συχνά οι γονείς και/ή οι εκπαιδευτικοί προκειμένου να χειριστούν προβληματικές, δυσλειτουργικές συμπεριφορές των παιδιών τους, όπως π.χ. αυτές που μπορούν να εκφράζονται με επιθετικότητα, υψηλή υπερκινητικότητα, αυταρχισμό, ανυπακοή κλπ. Στη συνέχεια και αντνακλώντας στην αναφορά των παραπάνω σημείων, το κύριο μέρος του κεφαλαίου αυτού θα εστιάσει στο εν λόγω πρόβλημα της άσκησης σωματικής τιμωρίας ως την πλέον ακατάλληλη μέθοδο παραδειγματισμού και σωφρονισμού των παιδιών, και θα αναζητήσει το πλέγμα εκείνων των φορέων και θεσμών οι οποίοι έρχονται σε άμεση ή έμμεση επαφή με το πρόβλημα και έχουν να παίξουν καθοριστικό ρόλο στην εξάλειψη τέτοιων επιλογών. Τέλος, το κεφάλαιο θα κλείσει με επιλεγμένες πρακτικές ασκήσεις προς την/τον κάθε ενδιαφερόμενη/-ο, ευελπιστώντας στον εντοπισμό εποικοδομητικών συμπερασμάτων αλλά και νέων προβληματισμών για τον αναγνώστη.

6.2. Σκοπός και στόχος

Κεντρικός σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι η αναζήτηση και καταγραφή του ρόλου των θεσμών και φορέων που εμπλέκονται στο πρόβλημα της σωματικής τιμωρίας των παιδιών. Ταυτόχρονα, καταδεικνύεται ότι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο είναι και οι ίδιοι τόσο υποκινητές και υπεύθυνοι, όσο και έμμεσοι αποδέκτες των βλαβερών και πολυδιάστατων συνεπειών της συγκεκριμένης τους επιλογής για τη χρήση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά.

Επιμέρους στόχοι της ενότητας αυτής είναι οι στάσεις και η αντιμετώπιση των γονέων, των επαγγελματιών, των εκπαιδευτικών κ.ά. απέναντι στα παιδιά με «προβληματική» συμπεριφορά, η αναζήτηση των αιτιών της

χρήσης της εν λόγω μεθόδου για τη διαπαιδαγώγηση, κοινωνικοποίηση και ανάπτυξη των παιδιών, αλλά και οι πιθανοί λόγοι και τα αίτια της εκδήλωσης αυτών των «προβληματικών» συμπεριφορών εκ μέρους των παιδιών, που οδηγεί πολλές φορές τους εκπροσώπους των θεσμών κοινωνικοποίησής τους (γονείς, δασκάλους κ.ά.) σε απόγνωση και λανθασμένες επιλογές. Επίσης, άλλοι στόχοι της ενότητας αυτής είναι η αναζήτηση τρόπων βοήθειας προς τους εμπλεκόμενους θεσμούς για την απόρριψη της σωματικής τιμωρίας των παιδιών μέσα από τον εντοπισμό των καταστροφικών συνεπειών για όλους τους ενδιαφερομένους, και ο εντοπισμός δράσεων και καλών πρακτικών στην επικοινωνία και τις συνδιαλλαγές μας με τα παιδιά, ώστε να οδηγηθούμε σε εποικοδομητικές σχέσεις μεταξύ μας που θα διέπονται από τις αρχές της εμπιστοσύνης, της κατανόησης και της ισοτιμίας. Οι θεσμοί αυτοί έχουν να παίξουν καταλυτικό ρόλο στην εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας των παιδιών και η μεταξύ τους γόνιμη συνεργασία θα επιφέρει τα θεμιτά αποτελέσματα τα οποία θα είναι διατηρήσιμα και πολλαπλασιαστικά.

6.3. Λέξεις – Κλειδιά

Οικογένεια, σχολείο, σωματική τιμωρία, επιθετικότητα, παιδική προστασία, παιδική κακοποίηση, κοινωνικοί φορείς

6.4. Ο ρόλος της οικογένειας και των φροντιστών παιδικής προστασίας στην ανάπτυξη του παιδιού

Είναι σε όλους μας γνωστό ότι το πρώτο κύτταρο κοινωνικοποίησης των παιδιών είναι η οικογένεια. Οι γονείς με αυτή τους την ιδιότητα φέρουν αυτόματα μεγάλη ευθύνη στους ώμους τους σε σχέση με τα πράγματα που έχουν να διδάξουν στα παιδιά τους, αλλά και στα θέματα φροντίδας, προστασίας, υιοθέτησης ή απόρριψης συμπεριφορών και γενικότερα ανάπτυξης υγιών προσωπικοτήτων των παιδιών. Ωστόσο, οι γονείς πολύ συχνά βρίσκονται αντιμέτωποι με δεκάδες δυσκολίες και ερωτήματα που αφορούν στο χειρισμό δύσκολων συμπεριφορών των παιδιών τους, όπως, για παράδειγμα, ανάρμοστη συμπεριφορά των παιδιών ή παραβίαση ορισμένων κανόνων καθορισμένων από τους γονείς τους οποίους όφειλαν να τηρούν. Στις περιπτώσεις αυτές, οι γονείς μπορεί να αισθάνονται αγανακτισμένοι αλλά και μπερδεμένοι σε σχέση με το πώς να θέσουν τέλος στην εμφάνιση τέτοιων μορφών συμπεριφοράς του παιδιού. Η συχνότερη λύση που φαίνεται να σκέφτονται να επιλέξουν είναι η επιβολή τιμωρίας, και μάλιστα πολύ συχνά σωματικής. Η επιλογή αυτή των γονέων μπορεί να φαίνεται μια εύκολη και βραχυπρόθεσμα μάλλον αποτελεσματική λύση, σίγουρα όμως δεν είναι προτεινόμενη και αποδεκτή από τη σύγχρονη παιδαγωγική θεωρία και πρακτική.

Και για να κάνουμε το παράδειγμα που διαπραγματευόμαστε εδώ πιο συγκεκριμένο, θα πρέπει πρώτα από όλα να κατανοήσουμε τη δύσκολη θέση των γονιών οι οποίοι επωμίζονται έναν από τους πιο δύσκολους ρόλους που αφορούν στη σταθερή και αποτελεσματική καθοδήγηση και διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, στη βοήθεια και ενδυνάμωσή τους προκειμένου να αναπτύξουν γνωστικά και συναισθηματικά τις αποδεκτές κοινωνικές συμπεριφορές, να αναπτύξουν την αυτοεκτίμηση και την εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και να εξελιχθούν σε υπεύθυνες και αυτόνομες κοινωνικές οντότητες. Από τη μια μεριά, οι γονείς στην προσπάθειά τους να ανταποκριθούν αποτρεπτικά αλλά και με συνέπεια και σταθερότητα σε μια ακατάλληλη συμπεριφορά των παιδιών καταφεύγουν στην άσκηση κάποιων πειθαρχικών μέτρων τα οποία πιστεύουν ότι θα πρέπει να αποτελούν κομμάτι της καλής διαπαιδαγώγησής τους. Μάλιστα, μια αποτυχία στο να κατευθύνουν τα παιδιά και να θέσουν ξεκάθαρα όρια για την αποδοχή ή μη κάποιων συμπεριφορών θα θεωρούνταν από μόνη της παιδική παραμέληση και θα μπορούσε να είναι πολύ βλαβερή για την ανάπτυξη του παιδιού. Από την άλλη μεριά, η άσκηση αυστηρών μέτρων πειθαρχίας θα μπορούσε επίσης να είναι βλαβερή έως καταστροφική για τη σωματική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Ποια είναι τελικά η χρυσή τομή; Ποια θεωρείται αποτελεσματική και υγιής μέθοδος πειθαρχίας, πώς εφαρμόζεται και τι περιλαμβάνει; Πρέπει να τιμωρούμε τα παιδιά μας και με ποιο τρόπο; Ποια είναι τα επιτρεπτά όρια τιμωρίας; Υπάρχουν περιπτώσεις που μπορεί να ασκείται η σωματική τιμωρία και σε τι βαθμό; Τα ερωτήματα αυτά τίθενται πολύ συχνά από τους γονείς αλλά και άλλους επαγγελματίες που ασχολούνται με παιδιά.

Το επόμενο βήμα που θα πρέπει να κάνουμε στο σημείο αυτό, αφορά στον ορισμό της τιμωρίας ή ποινής και των μορφών που αυτή μπορεί να πάρει όταν ασκείται εναντίον των παιδιών προκειμένου να τα κάνουμε να πειθαρχήσουν στους κανόνες των γονέων και εν γένει των εκπροσώπων των υπόλοιπων κοινωνικών θεσμών με τους οποίους θα συνδιαλέγονται στην πορεία της ζωής τους. Σε μια ελεύθερη απόδοση του όρου, τιμωρία είναι η ποινή ή το «πρόστιμο» που επιβάλλεται σε ένα πρόσωπο επειδή παραβαίνει αντικειμενικούς κοινωνικά δομημένους κανόνες ανθρωπίνης συναναστροφής και/ή εξαιτίας της ακατάλληλης συμπεριφοράς του προς κάποιο άλλο πρόσωπο, καθώς μπορεί να θίγει, να προσβάλλει και να επιτίθεται στο τελευταίο και να παραβιάζει τα προσωπικά του όρια. Η τιμωρία μπορεί να πάρει διάφορες μορφές ξεκινώντας από τη στέρηση ελευθερίας και προνομίων και στέρηση του «χαρτζιλικιού», έως την προσωπική απομόνωση του παιδιού (κλείσιμο στο δωμάτιό του χωρίς επαφή με τα άλλα μέλη της οικογένειας), την κοινωνική απομόνωση (απαγόρευση να δει τους φίλους του για μια-δυο μέρες), τη συναισθηματική και ηθική τιμωρία (αναφορά στο γονέα που απειλεί το παιδί με τιμωρία), τη λεκτική βία (ύβρεις και άσχημα λόγια) και τη σωματική βία (χτυπήματα, χαστούκια, δαγκωματιές, τραβήγματα μαλλιών, ξυλοδαρμός). Η επιβολή τιμωρίας στην περίπτωση των παιδιών στο οικογενειακό πλαίσιο ασκείται από τους γονείς με σκοπό να διορθώσουν ή να προλάβουν ακόμη χειρότερες μορφές συμπεριφοράς του παιδιού.

Ωστόσο, πότε ένας γονιός ξέρει εάν πρέπει να ασκήσει τιμωρία στο παιδί του, με ποια μορφή της και σε τι βαθμό; Για παράδειγμα, οι γονείς αισθάνονται ότι θα πρέπει να τιμωρήσουν τα παιδιά τους σε πολλές περιπτώσεις, όπως όταν δεν υπακούουν, όταν μαλώνουν με άλλα παιδιά, όταν δεν διαβάζουν, όταν κάνουν αταξίες, όταν θέλουν να γίνεται το δικό τους, όταν ζηλεύουν, όταν δεν κάνουν ησυχία! Η κάθε περίπτωση απαιτεί διαφορετική αντιμετώπιση από τον γονέα και κάθε φορά διαφορετική αξιολόγηση των συνθηκών μέσα στις οποίες εκδηλώνονται οι παραπάνω συμπεριφορές. Αντίστοιχα, κάθε φορά απαιτείται και άλλη επιλογή πειθαρχικών μέτρων προς το παιδί. Σε καμία περίπτωση βέβαια δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται η σκληρότερη μορφή της, δηλαδή η σωματική τιμωρία, η οποία επίσημα πια απαγορεύεται και από το νόμο.

Στο σημείο αυτό, είναι σκόπιμο να υπενθυμίσουμε ότι, σύμφωνα με το νέο νόμο 3500/06 για την ενδοοικογενειακή βία που ψηφίστηκε πρόσφατα, απαγορεύεται η άσκηση σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου ως μέσο σωφρονισμού στο πλαίσιο της ανατροφής του, με τη ρητή διευκρίνιση ότι η σωματική τιμωρία δεν περιλαμβάνεται στα επιτρεπτά μέτρα σωφρονισμού και ότι η χρήση της επισύρει για τους γονείς τις συνέπειες της κακής άσκησης της γονικής μέριμνας. Με άλλα λόγια η χρήση σωματικής βίας ως μέσου τιμωρίας και πειθαρχίας των παιδιών απαγορεύεται ρητά τόσο από τους γονείς, όσο και από τους εκπαιδευτικούς και άλλους επαγγελματίες που ασχολούνται με τα παιδιά. Ήδη σε πάρα πολλές χώρες διεξάγονται εκστρατείες ενημέρωσης, σεμινάρια και εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης του κοινού και μάλιστα σε πάνω από 15 χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει ήδη απαγορευτεί διά νόμου η χρήση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά, όπως έχει προτείνει και η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ.

Επίσης, οι γονείς θα πρέπει να γνωρίζουν ότι η αποτελεσματική πειθαρχία που όλοι επιζητούν να πετύχουν με τα παιδιά τους σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να περιλαμβάνει τη σωματική τιμωρία και για επιπρόσθετους λόγους: Η διεθνής βιβλιογραφία επισημαίνει ότι η χρήση της σωματικής τιμωρίας αυξάνει την πιθανότητα εμφάνισης αντικοινωνικής συμπεριφοράς, τονίζοντας ότι συχνά οδηγεί σε σωματική κακοποίηση, αφού τα όρια μεταξύ του επιτρεπτού σωφρονισμού και της υπερβολικής βίας είναι δυσδιάκριτα. Επίσης ερευνητικά αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι η συχνή υιοθέτησή όχι μόνο της ίδιας της βίας αλλά και της απειλής αυτής συνδέεται με πολλά αρνητικά επακόλουθα, π.χ. εμφάνιση ψυχολογικών διαταραχών, αύξηση επιθετικότητας, χαμηλή σχολική επίδοση, προβλήματα κοινωνικοποίησης και γενικότερα κοινωνικής ενσωμάτωσης κ.ά., ενώ επισημαίνεται ότι αποτελεί σημαντικό παράγοντα κινδύνου για χρήση σωματικής βίας στην ενήλικη ζωή (θέση θύτη) όσο όμως και ενδεχόμενη θυματοποίηση, καθώς έχουν μεγαλύτερη αντοχή στο να υπομένουν τη βία (θέση θύματος). Επιπλέον το σύνολο των ερευνητών συγκλίνουν στον αναποτελεσματικό της χαρακτήρα της, καθώς στην πλειονότητα των περιπτώσεων οι ανήλικοι επαναλαμβάνουν την ανεπιθύμητη συμπεριφορά, διαιωνίζοντας έτσι τον «κύκλο της βίας». Ακόμη, η χρόνια χρήση της σωματικής τιμωρίας είναι δυνατόν να προκαλέσει στο παιδί φαινόμενα αντικοινωνικής και παραβατικής

- συμπεριφοράς, όπως κλεπτομανία, χρήση ναρκωτικών κ.ά. (ως αποτέλεσμα της τιμωρίας και των απειλών της). Αδιαμφισβήτητα, η σχέση του τιμωρημένου με τον τιμωρό του κλονίζεται πολύ σημαντικά έως ανεπανόρθωτα, όταν μάλιστα δεν ακολουθήσουν πράξεις συναισθηματικής εξισορρόπησης οι οποίες είναι χρήσιμες για την ψυχική υγεία του παιδιού και την αποκατάσταση της σχέσης του με τον τιμωρό γονέα ή άλλο φροντιστή αντιστοίχως.
- Επιπρόσθετα, αμφισβητείται σημαντικά η παιδαγωγική αξία της χρήσης της σωματικής τιμωρίας/βίας, καθώς υποτιμά τη δύναμη και τα ευεργετικά αποτελέσματα του λόγου και άλλων εναλλακτικών μεθόδων διαπαιδαγώγησης, εξαίρει τη σωματική υπεροχή, διδάσκει στα παιδιά ότι η χρήση σωματικής δύναμης αποτελεί θεμιτό μέσο επίλυσης προβλημάτων και νομιμοποιεί το γεγονός ότι η παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι επιτρεπτή προκειμένου να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος στόχος.
- Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να προστατεύονται από κάθε είδους βία, και η σωματική τιμωρία είναι σίγουρα μια από τις μορφές της, καθώς αποτελεί πράξη που στοχεύει στο σωφρονισμό ή τον έλεγχο της συμπεριφοράς ανηλίκου μέσω της επιβολής πόνου ή σωματικής βλάβης του τελευταίου. Ο ξυλοδαρμός, το χαστούκι, το άγριο σπρώξιμο, το χτύπημα με αντικείμενο, το ταρακούνημα, το τράβηγμα αυτιού και/ή μαλλιών, το δάγκωμα κ.ά., είναι μορφές σωματικής τιμωρίας που πρέπει να αποδοκιμάζονται από όπου κι αν προέρχονται (γονείς, φροντιστές, εκπαιδευτές), καθώς υπονομεύουν την ασφάλεια και την υγιή ανάπτυξη των παιδιών, αλλά και την ίδια τους την ζωή, καθώς η σωματική τιμωρία μπορεί εύκολα να οδηγήσει σε κακοποίηση και να επιφέρει μέχρι και το θάνατο.
- Ωστόσο και παρά τις παραπάνω διαπιστώσεις, είναι δεδομένο ότι πολλοί γονείς χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία στα παιδιά τους αρκετά συχνά. Πρόχειρες απαντήσεις ως προς τους λόγους της χρήσης της, θα μπορούσαν να αφορούν στην αντίληψη των γονέων ή άλλων πλαισίων αντιστοίχως, π.χ. των φροντιστών των παιδιών στο σχολείο και το ίδρυμα, ότι είναι δικαίωμά τους να ασκούν αυτό το μέτρο πειθαρχίας στα παιδιά τους ή ότι είναι αδύναμοι στο να βάλουν όρια στη συμπεριφορά του παιδιού ή ότι δεν γνωρίζουν ότι η σωματική τιμωρία απαγορεύεται διά νόμου και άρα θα πρέπει να αναζητήσουν άλλες εναλλακτικές μορφές διαπαιδαγώγησης και σωφρονισμού ή ότι δεν έχουν το κίνητρο ή την ενημέρωση, επιφορτισμένοι με άλλα προβλήματα, ώστε να προσχωρήσουν στην εφαρμογή άλλων κατάλληλων μορφών διαπαιδαγώγησης.
- Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι κανείς δεν έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί βία εναντίον άλλου προσώπου σε καμιά περίπτωση και για κανένα λόγο. Επίσης κανείς δεν έχει το δικαίωμα να δέχεται τη βία εναντίον του από οποιαδήποτε κατεύθυνση κι αν αυτή προέρχεται. Τα παιδιά είναι άτομα με κατοχυρωμένα τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων τους για προστασία, αξιοπρέπεια, συμμετοχικότητα και αυτοδιάθεση. Κατά συνέπεια, οι γονείς που έχουν άμεσα την ευθύνη της διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους, αλλά και άλλοι φροντιστές των τελευταίων, οφείλουν να τα μεγαλώνουν χωρίς να χρησιμοποιούν βία σε βάρος τους, να προσβάλουν την αξιοπρέπιά τους και να θίγουν την προσωπικότητά τους.
- Οι γονείς θα πρέπει να γνωρίζουν ότι υπάρχουν πιο παιδαγωγικοί και δημιουργικοί μέθοδοι πειθαρχίας των παιδιών από τη χρήση βίας, όπως για παράδειγμα η συζήτηση του προβλήματος με το παιδί και η απλή ανάλυση της καλής και κακής συμπεριφοράς του καθώς και της συνέπειας αυτής στους άλλους, η ρητή απαγόρευση και παρεμπόδιση του παιδιού να βλάψει τους άλλους γύρω του ή τον εαυτό του, η ενίσχυση και ανταμοιβή του παιδιού στην εκδήλωση θετικών συμπεριφορών και πράξεων, και η αυστηρή και αποτρεπτική υπόδειξη για την επανάληψη μιας αρνητικής ή επικίνδυνης συμπεριφοράς. Καθώς αναλυτικότερη αναφορά στην ανάπτυξη θετικών εναλλακτικών μεθόδων διαπαιδαγώγησης και πειθαρχίας των παιδιών έγινε σε προηγούμενο κεφάλαιο του παρόντος εγχειριδίου, θα συνεχίσουμε την αναφορά στα δυνατά σημεία του ρόλου των γονέων και κατά συνέπεια και των άλλων φροντιστών στην αποφυγή και την τελική εξάλειψη της χρήσης της σωματικής τιμωρίας.
- Είναι γεγονός ότι η διεθνής βιβλιογραφία των ψυχοπαιδαγωγικών και κοινωνικών επιστημών σήμερα εστιάζει στη «θετική γονεϊκή (και επαγγελματική) συμπεριφορά και παρέμβαση» σε σχέση με τη διαπαιδαγώγηση και πειθαρχία των παιδιών. Τι εννοούμε όμως με τον όρο «θετική γονεϊκή παρέμβαση»;
- Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο όρος αναφέρεται σε συγκεκριμένη συμπεριφορά του γονέα που αποσκοπεί στο όφελος του παιδιού, όπου μέσα από οργανωμένες γνωστικές διαδικασίες στοχεύει στην ενδυνάμωση, τη φροντίδα,

την έλλειψη βίας, την αναγνώριση, την καθοδήγηση και την οριοθέτησή τους προκειμένου να επιτευχθεί η υγιής, πολυεπίπεδη ανάπτυξη του.

Είναι βέβαιο ότι πολλοί γονείς δεν θέλουν να ασκήσουν σωματική βία στα παιδιά τους για να τα σωφρονίσουν. Ωστόσο, θέλουν να ασκήσουν τιμωρία στα παιδιά τους θεωρώντας ότι έτσι θα τους κάνουν πειθαρχημένες και δυνατές προσωπικότητες, προκειμένου να αντεπεξέλθουν στις δύσκολες συνθήκες της ζωής. Έτσι είναι σημαντικό για τους γονείς να καθιερώσουν ένα μοντέλο κατάλληλης συμπεριφοράς απέναντι στα παιδιά τους και να τους θέτουν ξεκάθαρα τις προσδοκίες τους αλλά και τα όριά τους. Με στόχο τις παραπάνω διατυπώσεις, θα πρέπει να τονίσουμε στους γονείς ότι για να κερδίσουμε την εκτίμηση και το σεβασμό των παιδιών μας θα πρέπει πάντα να τα επιβάλουμε δίκαιες και λογικές συνέπειες/ποινές κάθε φορά που αυτά αποτυγχάνουν στην τήρηση των κανόνων που συνήθως τίθενται από τους ίδιους. Η αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα των παιδιών θα πρέπει να είναι σεβαστά σε κάθε περίπτωση, και προς αυτή την κατεύθυνση οι γονείς και φροντιστές των παιδιών θα πρέπει να βοηθηθούν προκειμένου να αυξήσουν τις γνώσεις τους και να ευαισθητοποιηθούν, ώστε να δημιουργηθεί ένα συμπαγές θετικό και εποικοδομητικό διαδραστικό σχήμα μεθόδων πειθαρχίας απαλλαγμένων από κάθε μορφή βίας και επιθετικότητας κατά των παιδιών. Με λίγα λόγια, η εφαρμογή βασικών θεωρητικών αρχών καθώς και νέων επιστημονικών δεδομένων θα πρέπει να αποτελέσει το κομβικό σημείο για το «πέρασμα στην πράξη». Στη συνέχεια παρατίθεται ο δεκάλογος κατά της σωματικής τιμωρίας των παιδιών ο οποίος συστήθηκε από το Δίκτυο για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του. Το Δίκτυο δημιουργήθηκε τον Οκτώβριο του 2005 και βασικοί του στόχοι είναι η συνεργασία, η ανταλλαγή πληροφοριών, η ανάπτυξη κοινών και συντονισμένων δράσεων, η υποστήριξη θεσμικών αλλαγών και η ανάπτυξη ευρείας εκστρατείας ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των γονέων, των παιδιών, των επαγγελματιών που ασχολούνται με τα παιδιά και την οικογένεια και του ευρύτερου κοινού.

1. *Τα παιδιά, όπως και οι μεγάλοι, έχουν δικαίωμα στην προστασία από κάθε μορφή βίας. Η σωματική τιμωρία είναι μια μορφή βίας.*
2. *Το ξύλο, το χαστούκι, το τράβηγμα αυτιού και γενικά η επιβολή σωματικού πόνου στο παιδί είναι μορφές σωματικής τιμωρίας και πλέον δεν επιτρέπονται από το νόμο (Ν.3500/06, άρθρο 4).*
3. *Κανένα πρόσωπο που έχει στην ευθύνη του ένα παιδί δεν έχει δικαίωμα να του επιβάλει σωματική τιμωρία.*
4. *Οι γονείς έχουν την ευθύνη της διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους και οφείλουν να τα μεγαλώνουν χωρίς να χρησιμοποιούν βία σε βάρος τους και να προσβάλλουν την αξιοπρέπειά τους.*
5. *Η σωματική τιμωρία θίγει την προσωπικότητα του παιδιού.*
6. *Η σωματική τιμωρία δεν είναι αποτελεσματικό μέσο διαπαιδαγώγησης.*
7. *Ένα παιδί που μεγαλώνει με ξύλο μαθαίνει να λύνει τα προβλήματά του με βίαιο τρόπο και είναι πιθανό να ασκήσει βία σε άλλους αργότερα.*
8. *Η σωματική τιμωρία μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρές μορφές κακοποίησης.*
9. *Ο διάλογος και η μη βίαιη διαπαιδαγώγηση είναι ο καλύτερος τρόπος για να μαθαίνει ένα παιδί τους κανόνες και τα όρια που χρειάζεται στη ζωή του.*
10. *Είναι στο χέρι μας να βγάλουμε το ξύλο και τη βία από τη ζωή των παιδιών!*

Όπως έχει πολλές φορές λεχθεί, η οικογένεια είναι το πρωταρχικό κύτταρο της κοινωνίας και κατά συνέπεια οι γονείς είναι επιβαρυνμένοι με έναν καθοριστικό και θεμελιακό ρόλο στην οικογένεια. Ο ρόλος αυτός σχεδιαγραφεί και σε μεγάλο βαθμό καθορίζει το παρόν και το μέλλον της και εκφράζεται μέσα από την ανατροφή και γενικότερη διαπαιδαγώγηση και αντιμετώπιση των παιδιών. Η συνειδητοποίηση των πολλών και δραστικών αλλαγών στη δομή και λειτουργία της σημερινής οικογένειας, η πολλαπλότητα των ρόλων των γονέων και οι αγώνες για την καθημερινή τους επιβίωση και πρόοδο, η αναγνώριση των δικαιωμάτων των παιδιών ως ίσων με τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα που απολαμβάνουν οι ενήλικες, οι μεγάλες διαφοροποιήσεις στην κοινωνικο-οικονομική κατάσταση πολλών νοικοκυριών, η πολυπολιτισμικότητα και τα νέα μοντέλα οικογενειακής οργάνωσης και αλληλεπίδρασης στις ανθρώπινες σχέσεις κάνουν επιτακτικότερη την ανάγκη για μια δυναμική και ουσιαστική παρουσία, συμμετοχή

και συνεργασία όλων των κοινωνικών φορέων και θεσμών, των κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, της τοπικής και κρατικής εξουσίας αλλά και όλων των αμέσως ή εμμέσως ενδιαφερόμενων για τα εν λόγω θέματα. Ο συντονισμός όλων των παραπάνω ομάδων θα πρέπει να οδηγήσει, μεταξύ άλλων, και στην αλλαγή της νοοτροπίας για τη συμβολή μας στην ανάπτυξη του παιδιού και στο σχεδιασμό μιας καινούργιας φιλοσοφίας σχετικά με τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις όλων των συμμετεχόντων στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Μια φιλοσοφία που ίσως να έχει τη δυναμική να επιφέρει πολλές αλλαγές! Είναι σίγουρα ώρα να επανατοποθετηθούμε όλοι σε σχέση με την ατζέντα των μέχρι τώρα ρόλων μας που αφορούν στην παιδική ανάπτυξη, και να προτείνουμε μια καινούργια προσέγγιση η οποία να είναι σε θέση να χαρακτηρίζεται θετικά και μεγαλειωδώς μια υγιή, επικοινωνιακή και ισότιμη σχέση του γονέα/φροντιστή με το παιδί. Όλοι σίγουρα επιθυμούν να αναθρέψουν παιδιά έξυπνα, ικανά, μη βίαια, και απελευθερωμένα από όποια εξάρτηση. Ποια είναι όμως τα στοιχεία εκείνα που απαρτίζουν την εν λόγω συνειδητοποιημένη και ανανεωμένη πια γονεϊκή προσέγγιση; Και επιπλέον, ποια μπορεί να είναι τα κεντρικά σημεία και οι αρχές που θα ενσωματώσουν στους ρόλους τους οι γονείς και άλλοι φροντιστές των παιδιών σήμερα προκειμένου να επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα;

Οι νέοι ρόλοι του γονέα αλλά και του φροντιστή που εμπλέκονται στο θέμα της διαπαιδαγώγησης και/ή επιμέλειας των παιδιών αφορούν καταρχήν στην υιοθέτηση μιας *κατανόησης και ενιαίας συμπεριφοράς* που:

- θα βασίζεται στο σεβασμό των **ανθρωπίνων δικαιωμάτων** και της ίσης και δίκαιης μεταχείρισης όλων των ανθρώπων,
- θα διασφαλίζει στα **παιδιά ίσες ευκαιρίες** ανεξάρτητα από το φύλο, την κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση και τις δεξιότητές τους,
- θα αναπτύσσει έντονες **ψυχοσυναισθηματικές σχέσεις και δεσμούς** με το παιδί,
- δεν θα επιτρέπει την εκδήλωση καμιάς μορφής βίας, αλλά αντίθετα θα αναζητά **ειρηνικές και εποικοδομητικές μορφές επίλυσης προβλημάτων** (π.χ. οικογενειακές συναντήσεις, διαμεσολάβηση από τρίτους κλπ.),
- θα **αναγνωρίζει το άγχος του παιδιού** για επιβεβαίωση αλλά και κυριαρχία και θα αντιμετωπίζει το άγχος αυτό ως την αιτία πιθανών συμπεριφορικών και συναισθηματικών προβλημάτων του,
- θα προσπαθεί **να προλάβει** την εκδήλωση του άγχους αυτού μέσα από τη στενή σχέση που θα έχει δημιουργήσει με το παιδί,
- θα **κατανοήσει** και θα αποδεχτεί με σεβασμό και βαθιά ενσυναίσθηση (empathy) τα **ανάμικτα κατά καιρούς συναισθήματα του παιδιού,**
- θα μάθει **να χειρίζεται και το δικό του άγχος αλλά και το θυμό,** όταν θα εκδηλώνονται στιγμές κρίσης και συγκρούσεων στην οικογένεια/σχολείο/ίδρυμα κ.ά.,
- θα **συνειδητοποιεί** αργά αλλά σταθερά **τις βλαβερές συνέπειες της επιθετικότητας και της βίας** που εκφράζεται μέσα από την άσκηση της σωματικής τιμωρίας, ώστε να ακυρωθεί η χρήση όποιας μορφής βίας ως μη αποδεκτής αλλά και παράνομης συμπεριφοράς προς το παιδί.

Συμπληρωματικά,

- οι φροντιστές παιδιών σε οποιοδήποτε πλαίσιο κι αν βρίσκονται (οικογενειακό, σχολικό, ιδρυματικό κ.ά.), θα πρέπει να **μην είναι κριτικοί** απέναντι στην έκφραση συναισθημάτων των παιδιών. Πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι δεν είναι δυνατόν να αποφευχθούν συναισθήματα όπως λύπη, φόβος, σύγχυση, θυμός κ.ά. και κατά συνέπεια δεν θα πρέπει να προσπαθήσουν να εμποδίσουν τα παιδιά από το να βιώσουν και να εκφράσουν τέτοια συναισθήματα.
- Ένας άλλος βασικός ρόλος των φροντιστών αφορά **στην εκδήλωση της εμπιστοσύνης** τους προς τα παιδιά ως προς την ψυχική, γνωσιακή, συμπεριφορική και κοινωνική τους πρόοδο σε κάθε αναπτυξιακό τους στάδιο. Παρόλο που έχουν την ηλικιακή ωριμότητα να εντοπίσουν ανώριμες συμπεριφορές στους μικρότερους, δεν θα πρέπει να προτρέχουν και να υποδεικνύουν συνέχεια στα παιδιά το «σωστό» και το «λάθος», εφόσον η φυσιολογική πορεία των αναπτυξιακών τους σταδίων προβλέπει ως ένα βαθμό την κατανόησή τους. Αυτό που θα πρέπει να κάνουν είναι να είναι εκεί μόλις και όταν τους χρειάζονται για να τα συμβουλευθούν και να τα βοηθούν.

- Ιδιαίτερα σημαντικός είναι και ο **ρόλος του ενισχυτή** στις προσπάθειες των παιδιών, της προσφοράς θετικής ενίσχυσης για πράγματα όπως η εκμάθηση νέων δεξιοτήτων, χωρίς όμως να είναι αυστηροί κριτές του έργου και του αποτελέσματος της προσπάθειάς τους.
- Πολύ σημαντικός επίσης είναι ο **συμμετοχικός ρόλος** των γονέων και φροντιστών στην καθημερινή τους επαφή με τα παιδιά. Για παράδειγμα, αυτή η ποιοτική επαφή με τα παιδιά απαιτεί την παρατήρηση αυτών που κάνουν, την καλή ακρόαση αυτών που έχουν να σας πουν, τη σοβαρή και προσεκτική αντίδραση των ενηλίκων σε θέματα συζήτησης και ανταλλαγής απόψεων, χωρίς σε καμιά περίπτωση να προσπαθούν να επιβάλλονται σε αυτή και να θέλουν να ορίσουν αυτοί το παιχνίδι, τη συζήτηση και τα συμπεράσματά της.
- Ο **ρόλος του «προβλέπειν»** είναι εξίσου σημαντικός με όλα τα παραπάνω. Έτσι, είναι απαραίτητο οι γονείς και φροντιστές να προστατεύουν τα παιδιά από τον κίνδυνο, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να προσπαθούν να προλαμβάνουν όλα τα πιθανά λάθη των παιδιών, τα προβλήματά τους και/ή τις συγκρούσεις τους.
- Σωστοί και επιτυχημένοι φροντιστές παιδιών είναι εκείνοι που αναπτύσσουν ένα **ρόλο σιωπηλής επαγρύπνησης** προς αυτά, ένα ρόλο βοηθών στα προβλήματά τους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα τους αντικαταστήσουν στην επίλυση των τελευταίων. Ο σκοπός των ενηλίκων φροντιστών είναι να αναπτύξουν έξυπνα και αυτοδύναμα παιδιά που ως ενήλικες θα μπορούν να είναι ικανοί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες και αντιξοότητες.
- Ο **ρόλος του οριοθέτη** είναι επίσης καθοριστικός στο εν λόγω θέμα μας. Οι φροντιστές θα πρέπει να είναι έτοιμοι να θέσουν λογικά όρια στις συμπεριφορές των παιδιών, στα «θέλω», τα «πρέπει» και τα «μπορώ» τους, και παράλληλα να καθοδηγήσουν τα παιδιά προς τις αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς με κάθε ειλικρίνεια, χωρίς να τους υπόσχονται απολαβές, χωρίς να τα «δωροδοκούν», να τα απειλούν ή να τα τιμωρούν.
- Επίσης, θα πρέπει να οι γονείς να είναι **ξεκάθαροι για το τι τους ενοχλεί** στη συμπεριφορά των παιδιών τους, αλλά και ειλικρινείς με τις δικές τους ανάγκες και συναισθήματα. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά θα πιστέψουν σε αυτούς και θα χτίσουν γερά θεμέλια εμπιστοσύνης και σεβασμού στις σχέσεις γονιών και παιδιών.
- Τέλος, ο **ρόλος του «μαθητή»**, με την έννοια της μάθησης και της επιμόρφωσής μας σε θέματα διαπαιδαγώγησης των παιδιών, είναι πάρα πολύ σημαντικός, καθώς ο τρόπος ανατροφής των γονέων από τους δικούς τους γονείς δεν έχει εξελιχθεί διαχρονικά με βάση τις σύγχρονες μεθόδους και αντιλήψεις αναφορικά με τη σωστή ανάπτυξη και πρόοδο του παιδιού. Οι πιθανές αρνητικές προσωπικές εμπειρίες των γονέων όταν ήταν παιδιά δεν θα πρέπει να αμφισβητούν την ικανότητά τους να γίνουν καλοί γονείς, αρκεί να εξοπλίζονται με την ενημέρωση των καινούργιων δεδομένων στην ανάπτυξη της παιδικής ηλικίας και να αναπτύξουν τους ρόλους, τις υποχρεώσεις αλλά και τα ανάλογα δικαιώματά σύμφωνα με αυτά.

Είναι ξεκάθαρο σε όλους ότι οι γονείς, καθώς και οι υπόλοιποι φροντιστές των παιδιών, δεν θα πρέπει να είναι μόνοι στην προσπάθειά τους να αναλάβουν καινούργιους ρόλους και υποχρεώσεις για την εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας των παιδιών. Τόσο ο δημόσιος όσο και ο ιδιωτικός τομέας θα πρέπει να συμμετέχουν και να είναι αρωγοί στην κίνηση αυτή μέσα από τη σύσταση προγραμμάτων και πολιτικών που θα ενισχύουν τους φροντιστές και θα προωθούν το δύσκολο έργο τους. Η κεντρική εξουσία της χώρας σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, τα τμήματα κοινωνικής πρόνοιας, τους οργανισμούς και τους φορείς που ασχολούνται με τη φροντίδα των παιδιών σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, τις Μ.Κ.Ο., τις ομάδες αυτοβοήθειας, τις σχολές γονέων, τις κοινοτικές κοινωνικές ομάδες και τις εθελοντικές οργανώσεις, αλλά και τα ίδια τα παιδιά που είναι οι κύριοι αποδέκτες του προβλήματος θα πρέπει να βρίσκονται σε συνεργασία σε σταθερή βάση και να στοχεύουν στην επίλυση του προβλήματος μέσα από την προσέγγισή του σε τρία επίπεδα:

Το ανεπίσημο επίπεδο: προσπαθώντας να δημιουργήσουν καινούργιους αλλά και να ενισχύσουν υπάρχοντες κοινωνικούς και ψυχικούς δεσμούς μεταξύ των μελών μιας κοινότητας ενισχύοντας καινούργιες αρχές στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ γονέων, παιδιών, φίλων, γειτόνων, συγγενών κλπ.,

Το ημι-επίσημο επίπεδο: ενισχύοντας και ενδυναμώνοντας τους φορείς γονεϊκής και παιδικής φροντίδας και τα προγράμματά τους, τους Μ.Κ.Ο., άλλες ομάδες όπως τις σχολές γονέων και τις ομάδες αυτοβοήθειας και άλλα προγράμματα και υπηρεσίες στην κοινότητα που ασχολούνται με το θέμα.

Το επίσημο επίπεδο: διευκολύνοντας κυρίως την πρόσβαση του κάθε ενδιαφερόμενου στις δημόσιες υπηρεσίες και τους κρατικούς φορείς, και παράλληλα ενισχύοντας τη δημόσια αμφίδρομη επικοινωνία μέσα από τη συγκέντρωση και διάθεση πληροφοριών, το σχεδιασμό και τη διεξαγωγή προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης της σωματικής βίας κατά των παιδιών, τη δημοσιοποίηση καλών πρακτικών για τους εμπλεκόμενους, τα τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά μηνύματα, τα σεμινάρια για επαγγελματίες, την έκδοση οδηγιών για επαγγελματίες και γονείς, την προώθηση νομοθετικών προτάσεων που υποστηρίζουν τη ρητή νομοθετική απαγόρευση κάθε μορφής σωματικής τιμωρίας στα παιδιά, αλλά και την έμπρακτη εγκατάλειψή της ως παιδαγωγικού μέτρου, δίνοντας τη θέση της σε μη βίαιες μορφές διαπαιδαγώγησης των παιδιών κ.ά.

Οι παραπάνω διατυπώσεις οφείλονται στην κοινή πια αντίληψη φορέων και οργανώσεων που ασχολούνται με το παιδί και την οικογένεια ότι απαιτείται εκτεταμένη συνεργασία και συντονισμένη εκστρατεία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών για την πρόληψη και καταπολέμηση της χρήσης της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά. Πρέπει να γίνει συνείδηση όλων ότι το ξύλο δεν ωφελεί και δεν διαπαιδαγωγεί. Αντίθετα, παραβιάζει τα θεμελιώδη δικαιώματά τους, βλάπτει την ψυχική τους ισορροπία, προσβάλλει την προσωπικότητά τους, τα εξοικειώνει με τη βία ως μέσο επίλυσης προβλημάτων και είναι δυνατό να οδηγήσει σε σοβαρές μορφές κακοποίησής τους. Τις συνέπειες αυτές πρέπει να συνειδητοποιήσουν όλοι όσοι έχουν την ευθύνη ανατροφής και φροντίδας των παιδιών, οι οποίοι θα πρέπει να είναι έτοιμοι να αναλάβουν τις υποχρεώσεις τους μέσα στο πλέγμα των σύγχρονων κοινωνικών απαιτήσεων.

Τόσο η πολυπλοκότητα των ρόλων των γονέων και των εν γένει φροντιστών, όσο και η πολυσυνθετότητα των νέων οργανωτικών κοινωνικών δομών των σύγχρονων κοινωνιών μας κάνουν να αντιληφθούμε ότι πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή και κατανόηση στις δύσκολες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες τις οποίες βιώνουν οι οικογένειες σήμερα, αλλά και τις κρίσεις που κάποιες από αυτές περνούν συχνά σε λειτουργικό, ψυχολογικό, επικοινωνιακό και πρακτικό επίπεδο. Κατά συνέπεια, θα μπορούσαμε να προτείνουμε την εφαρμογή μιας πολύ συγκεκριμένης προσέγγισης στο θέμα, αυτή της εστιασμένης σε ομάδες στόχου παρέμβασης.

Για παράδειγμα, η παρέμβαση των ειδικών επαγγελματιών στα πλαίσια παιδικής φροντίδας, όπως κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι, ιατροί, επισκέπτες υγείας, νοσηλευτές, παιδαγωγοί κλπ., θα πρέπει να αναλύουν τη δουλειά τους με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικογένειας κάθε φορά. Έτσι, θα δούμε ότι διαφορετικά θα πρέπει να προσεγγισθούν οικογένειες:

- με νέους γονείς (πρώτη φορά γονείς),
- με έμπειρους γονείς (έχουν τουλάχιστον ένα παιδί),
- με γονείς που βρίσκονται στην εφηβεία,
- οικογένειες που έχουν μέλη με ιδιαίτερες ανάγκες ,
- οικογένειες σε δύσκολες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες,
- οικογένειες σε χρόνια ή οξεία κρίση
- μεικτές οικογένειες,
- διαζευγμένες οικογένειες,
- μονογονεϊκές οικογένειες,
- οικογένειες στα όρια της φτώχειας ή
- οικογένειες κοινωνικά αποκλεισμένες.

Σε καθεμιά από τις παραπάνω κατηγορίες οικογενειών έχουμε να κάνουμε με διαφορετικά χαρακτηριστικά στη δομή, την οργάνωση και τη λειτουργία της και κατά συνέπεια με διαφορετικές συνθήκες στην δυναμική των σχέσεων που επικρατούν μεταξύ γονέων και παιδιών, παιδιών/αδελφών μεταξύ τους αλλά και μεταξύ των ιδίων των γονέων. Σε ανάλογες περιπτώσεις, η οικογένεια θα πρέπει να υποστηριχτεί επαγγελματικά προκειμένου να διατηρήσει υγιείς σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της, και οι εσωτερικές της λειτουργίες να αποβαίνουν σταθερά προς όφελος των παιδιών.

Πιο συγκεκριμένα, οι οικογένειες αυτές θα πρέπει να έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε επαγγελματική εξειδικευμένη συμβουλευτική που θα στοχεύει στον εντοπισμό και την επίλυση των προβλημάτων εκείνων που δυσχεραίνουν την καλή λειτουργία και επικοινωνία μεταξύ των μελών, στη μείωση ή εξάλειψη εκδήλωσης ακατάλληλων και αντιπαιδαγωγικών μεθόδων διαπαιδαγώγησης των παιδιών, και στη δημιουργία εξισορροπητικών τεχνικών που θα βοηθήσουν σε μια υγιή και αποτελεσματική οικογενειακή συνδιαλλαγή.

Παράλληλα, η κρατική εξουσία και το σύστημα κοινωνικής πολιτικής της χώρας θα πρέπει να στοχεύουν στη δημιουργία καινούργιων ή στην ενδυνάμωση υπάρχουσών δομών και δικτύων βοήθειας που να προσφέρουν αμοιβαία ψυχολογική και ηθική υποστήριξη μεταξύ των οικογενειών αυτών, ευκαιρίες για συναντήσεις με ελεύθερη συζήτηση με τους επαγγελματίες αλλά και μεταξύ τους οι γονείς για τα θέματα που τους απασχολούν, και τέλος στην δημιουργία επιπρόσθετων υποστηρικτικών υπηρεσιών που να παρέχονται δωρεάν, όπως οι τηλεφωνικές γραμμές βοήθειας/SOS και οι συμβουλευτικές υπηρεσίες για θέματα διαχείρισης προβλημάτων των σχέσεων των ανηλίκων με τα παιδιά.

Κατά συνέπεια, και με τη σταθερή παροχή των παραπάνω υπηρεσιών και δομών προς τις οικογένειες που περιέχουν τους πρωταρχικούς φροντιστές των παιδιών, θα επιτευχθεί η ουσιαστική τους υποστήριξη, και μέσα από αυτή θα τους μπορέσουν να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους απέναντι στη σωστή ανάπτυξη των παιδιών. Παράλληλα, θεωρείται σημαντικό να διασφαλίζεται στις οικογένειες αυτές η πρόσβαση στα κοινωνικά αγαθά και τα δικαιώματά τους, όπως το δικαίωμά τους για ικανοποιητικό εισόδημα, το δικαίωμα στην υγειονομική περίθαλψη, στην εκπαίδευση, τη στέγαση και την εργασία, καθώς και η ελεύθερη πρόσβασή τους στις κοινωνικές υπηρεσίες για την πρόνοια και την κοινωνική τους προστασία. Επίσης, να διασφαλίζεται η δημιουργία μιας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών των οικογενειών, κάτι που θα κινητοποιεί και θα ενδυναμώνει τους γονείς να (ξανα)παίρνουν τον έλεγχο της ζωής τους στα χέρια τους και να ανταποκρίνονται με επάρκεια στο γονεϊκό τους ρόλο.

Ακόμη, θα ήταν χρήσιμο να οργανώνονται εκπαιδευτικά σεμινάρια με την παράλληλη συμμετοχή των γονέων και των επαγγελματιών προκειμένου να επιτευχθεί αμοιβαία γνώση και κατανόηση των υπάρχοντων προβλημάτων και να ξεκινήσει από κοινού ένας σωστά στοχευμένος προγραμματισμός που θα βασίζεται στην ποιοτική αντιμετώπιση των προβλημάτων, με σκοπό το πολύπλευρο όφελος των παιδιών. Επίσης, η λήψη μέτρων για τη βοήθεια των γονέων στην αντιμετώπιση του άγχους τους για θέματα όπως η χαμηλή σχολική επίδοση ή η σχολική διαρροή των παιδιών και η αντιμετώπισή τους θα ήταν σίγουρα καταλυτικά για την ψυχική ισορροπία των γονέων άρα και για την καλύτερη σχέση τους με τα παιδιά.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι τόσο οι γονείς όσο και οι επαγγελματίες που εργάζονται στην παιδική φροντίδα και προστασία θα πρέπει να γνωρίζουν και να ακολουθούν μια σειρά καλών πρακτικών οι οποίες σε γενικές γραμμές βασίζονται στις παρακάτω βασικές αρχές και συνθήκες:

- Τις αρχές της **ισοτιμίας** και της **προσβασιμότητας**, οι οποίες θα πρέπει να διέπουν κάθε προτεινόμενο σχεδιασμό και δράση προς την κατεύθυνση που μας αφορά.
- Την αρχή της **συνεργασίας μεταξύ των γονέων, των παιδιών και των ειδικών επαγγελματιών** με σκοπό την ενδυνάμωσή τους και την ανανέωση της εμπιστοσύνης στα πρόσωπά τους για μια επιτυχημένη μεταξύ τους σχέση. Θα πρέπει να τονιστεί εδώ ότι η εν λόγω συνεργασία προϋποθέτει την αναγνώριση από τους γονείς των προσωπικών τους απαιτήσεων και την προσπάθεια καλής γνώσης των αναγκών και των προσωπικοτήτων των ίδιων των παιδιών.
- Την αρχή της **συνεργασίας σε ενδουπηρεσιακό και διυπηρεσιακό επίπεδο, την καλή δηλαδή επικοινωνία μεταξύ των ίδιων των επαγγελματιών** στην ίδια ή διαφορετική υπηρεσία που ασχολούνται με τα θέματα τις παιδικής προστασίας και τις συγκεκριμένες οικογένειες. Έτσι, δημιουργείται δίαυλος επικοινωνίας μεταξύ των επαγγελματιών για περισσότερα ή καινούργια στοιχεία που αφορούν στην οικογένεια ώστε να μπορούν να συνθέσουν ένα πιο ολοκληρωμένο πρόγραμμα παρέμβασης και συνεργασίας.
- Την αρχή της **αυτονομίας και αυτοδιάθεσης της οικογένειας**. Η οικογένεια θα πρέπει φυσικά να υποστη-

ρίζεται από την υπηρεσία η οποία όμως δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να αντικαταστήσει τον ρόλο της και να παίρνει τις αποφάσεις για εκείνη. Είναι συχνό το φαινόμενο της εξάρτησης της οικογένειας από την υπηρεσία με την οποία συνεργάζεται για την επίλυση προβλημάτων στους κόλπους της. Ωστόσο είναι και υποχρέωση της υπηρεσίας να εντοπίζει τις δυνατότητες και τα αδύναμα σημεία της οικογένειας και να τα στηρίζει. Επίσης, οι επαγγελματίες θα πρέπει να υποστηρίζουν τους γονείς και τα παιδιά με τρόπο μη επικριτικό και χωρίς να τους στιγματίζουν.

- Την αρχή της **ενδυνάμωσης της οικογένειας**, της ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης και την υποστήριξή της στην ανάπτυξη όλου του δυναμικού της μέσα από την εκπαίδευσή της σε επιμορφωτικά και ενημερωτικά εκπαιδευτικά σεμινάρια γύρω από την ατομική, οικογενειακή και κοινωνική ζωή και ανάπτυξη.
- Την αρχή της **υποβοήθησης και κινητοποίησης των παιδιών** να εκφράσουν τα συναισθήματα και τις ανάγκες τους, και να δημιουργήσουν γερές και σταθερές σχέσεις με τους γονείς που θα διέπονται από αγάπη, εμπιστοσύνη, σεβασμό και εκτίμηση του έργου και του ρόλου του καθενός.
- Την αρχή της **διαρκούς επιμόρφωσης των επαγγελματιών** σε θέματα ενδοοικογενειακών σχέσεων.
- Την αρχή της **αξιολόγησης**, τόσο εσωτερικής όσο και εξωτερικής, του έργου των επαγγελματιών.
- Την αρχή της **διαδραστικότητας**, η οποία βασίζεται στην καλή κατανόηση των αναγκών τόσο των γονέων όσο και των παιδιών, όπως αυτές εκδηλώνονται στο ιδιαίτερο οικογενειακό και/ή άλλο πλαίσιο όπου ζουν, αναπτύσσονται και αλληλοεπηρεάζονται.

Σύνοψη

Η χρήση σωματικής τιμωρίας αποτελεί συχνό φαινόμενο σε πολλές ελληνικές οικογένειες ως μέσο σωφρονισμού και πειθαρχίας των παιδιών. Ωστόσο, έχουμε το δικαίωμα να χρησιμοποιούμε σωματική τιμωρία στα παιδιά; Μπορούμε να διαπαιδαγωγούμε τα παιδιά μας χωρίς ξύλο, αλλά με διάλογο και πειθώ; Μπορούμε να βγάλουμε την σωματική τιμωρία όπως και κάθε μορφής βία από το σπίτι μας, το σχολείο μας και το ίδρυμά μας; Υπάρχουν τρόποι και μέθοδοι που θα βοηθούσαν τους φορείς και τις υπηρεσίες στην εφαρμογή της απαγόρευσης της σωματικής τιμωρίας και την πάταξη κάθε μορφής βίας στα παιδιά; Στα ερωτήματα αυτά η απάντηση είναι καταφατική. Η κατανόηση και η καλή εφαρμογή εναλλακτικών μορφών διαπαιδαγώγησης των παιδιών οδηγεί με σιγουριά στη δημιουργία θετικού κλίματος, τόσο μέσα στο σπίτι και το σχολείο όσο και στο πλαίσιο φορέων παιδικής προστασίας. Αυτό με τη σειρά του θα επιφέρει καλές και ποιοτικές συνθήκες συνύπαρξης και συμβίωσης μεταξύ των μελών της οικογένειας και την ανάπτυξη σχέσεων που θα βασίζονται στη σταθερότητα, την ισοτιμία, τη συναισθηματική κάλυψη, την καλή επικοινωνία, το διάλογο και το σεβασμό στην αξιοπρέπεια του άλλου, αλλά και το σεβασμό στους οικογενειακούς κανόνες και την αποδοχή των αναγκών και της διαφορετικότητας του άλλου. Έτσι, οι σχέσεις μεταξύ των παιδιών και των φροντιστών τους τείνουν να γίνονται πιο ασφαλείς και τα παιδιά διαπαιδαγωγούνται με δημοκρατικό τρόπο μέσα σε ένα περιβάλλον που διέπεται από πνεύμα συνεργασίας, ισότητας και ελευθερίας επιλογής, χωρίς το φόβο, την επιβολή, την καταπίεση, την τιμωρία και τη βία. Η χρήση βίας στα παιδιά με τη μορφή της σωματικής τιμωρίας όπως και οποιαδήποτε άλλη μορφή της πρέπει να σταματήσει. Αποτελεί, δε, σήμερα και για τη χώρα μας ποινικό αδίκημα και τιμωρείται από το νόμο (Ν. 3500/2006). Η κοινωνική έρευνα και τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην πρόληψη της βίας και την προάσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού σε κάθε έκφανση της ζωής του. Η ενεργή συμμετοχή όλων των δημόσιων και ιδιωτικών λειτουργιών, κρατικών φορέων και οργανώσεων τοπικής αυτοδιοίκησης, ειδικών επαγγελματιών στο χώρο της παιδικής φροντίδας, εκπαιδευτικών, κοινωνικών λειτουργών, επαγγελματιών υγείας κ.ά., γονέων και φροντιστών παιδιών, αλλά και των ίδιων των παιδιών και του ευρύτερου πληθυσμού είναι όχι μόνο απαραίτητη αλλά και επιτακτική. Ο καθένας από εμάς έχει την ευθύνη να συμπαραταχθεί στον αγώνα για την εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας και κατ' επέκταση της βίας στα παιδιά, και να ανταποκριθεί με επιτυχία στα καινούργια δεδομένα μιας ακόμα πιο σύγχρονης κοινωνικής μεταρρύθμισης για την προστασία και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Στην προσπάθειά να βοηθηθεί όσο γίνεται περισσότερο ένας ενήλικας στην αναγνώριση και την αξιολόγηση των συναισθημάτων του για την αντιμετώπιση μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς των παιδιών, θα προχωρήσουμε στην πρακτική διάσταση των κινήσεων που μπορεί κανείς να κάνει με σκοπό να προλάβει μια άσχημη αντίδραση από μέρος του απέναντι στα παιδιά. Οι παρακάτω προτεινόμενες ασκήσεις μπορούν να γίνουν εύκολα και στο χρόνο και χώρο που διευκολύνει κάθε φορά. Μπορούν, για παράδειγμα, να προταθούν στους γονείς για την δική τους εξοικείωση με την θεματική ενότητα που αναπτύχθηκε στο Κεφάλαιο 6. Ωστόσο, για να μπορέσει κανείς να τις εφαρμόσει σε άλλους, καλό είναι να τις έχει ήδη εφαρμόσει πρώτα ο ίδιος είτε όσον αφορά στο δικό του οικογενειακό περιβάλλον είτε σε άλλα περιβάλλοντα στα οποία έρχεται σε τακτική επαφή με παιδιά με τα οποία έχει σχέση ευθύνης και φροντίδας (π.χ. σχολική τάξη, ξενώνας ή ίδρυμα φιλοξενίας κ.λ.π.).

ΑΣΚΗΣΗ Α:

Ξεκινήστε να καταγράφετε σε ένα τετράδιο —προτιμότερα υπό τη μορφή ημερολογίου— τις δύσκολες στιγμές που περάσατε μέσα στην ημέρα με τις διάφορες συμπεριφορές ενός παιδιού. Προσέξτε να καταγράφετε με ειλικρίνεια και αναλυτικά όλο το πλαίσιο της εκδήλωσης της συμπεριφοράς, δηλαδή:

- Πώς ξεκίνησε η σύγκρουση/διαμάχη;
- Ποιο ήταν το ερέθισμα;
- Η αιτία;
- Πώς αντιδράσατε στην αρχή;
- Πώς κλιμακώθηκε η αντίδραση του παιδιού, πώς η δική σας;
- Για ποιους λόγους;
- Τι σας ενόχλησε περισσότερο στη στάση του παιδιού;
- Πώς του δώσατε να καταλάβει ότι δεν μπορεί να ζητάει κάτι τέτοιο ή να φέρεται έτσι;
- Ποιες άλλες επιλογές αντίδρασης αφήσατε στον εαυτό σας πέραν της επιβολής σωματικής (ή άλλης) τιμωρίας;
- Πώς αξιολογήσατε αργότερα την επιλογή σας αυτή;
- Ποια άλλη μορφή (ή μορφές) αντίδρασης θα βλέπατε τώρα ότι θα μπορούσατε να έχετε επιλέξει και γιατί;
- Πώς αντέδρασε το παιδί αρχικά και πώς μετά το τέλος της τιμωρίας;
- Πώς επανήλθε η σχέση σας με το παιδί στην «τάξη»;

Στόχος της άσκησης είναι η έκφραση των συναισθημάτων σας για αυτά που συμβαίνουν, η αξιολόγηση των συμπεριφορών που εκδηλώθηκαν και η ενδοσκόπησή σας σε όλα αυτά.

ΑΣΚΗΣΗ Β:

Εξασκηθείτε όσο μπορείτε στην αξιολόγηση του κλίματος επικοινωνίας μέσα στο σπίτι (ή σχολείο ή άλλο πλαίσιο φροντίδας) και μεταξύ των μελών μιας οικογένειας. Σκεφτείτε και καταγράψτε με ειλικρίνεια τα εξής:

- Υπάρχει επικοινωνία μεταξύ των μελών της σαν οικογένεια;
- Πώς χαρακτηρίζετε την καλή επικοινωνία και σε ποιο βαθμό νομίζετε ότι αυτή επιτυγχάνεται με τα παιδιά και τον/την σύντροφο;
- Καταγράψτε μερικά παραδείγματα καλής και μερικά κακής επικοινωνίας που είτε θα τα θεωρούσατε πρότυπα είτε σας στιγμάτισαν.
- Αναλύστε τα σημαντικά στοιχεία της καλής επικοινωνίας (π.χ. ξεκάθαρο μήνυμα από και προς τον πομπό/δέκτη κ.λ.π.).
- Αναλύστε τα σημαντικά στοιχεία της κακής επικοινωνίας (π.χ. παρεξηγήσεις στη διαδρομή του μηνύματος, στις προθέσεις κλπ.).

Σκοπός της άσκησης είναι να μάθετε πώς να γίνεστε περισσότερο σαφείς, τόσο στα συναισθήματα και τις σκέψεις σας όσο και στο να γίνουν κατανοητά στους άλλους μέσα στην οικογένεια.

ΑΣΚΗΣΗ Γ:

Σκεφτείτε και καταγράψτε:

- Τρεις περιπτώσεις που οι συμπεριφορές των παιδιών θα σας εξόργιζαν και θα σας έκαναν να τα χτυπήσετε.
- Για καθεμιά από τις παραπάνω περιπτώσεις καταγράψτε μια άλλη στάση εκ μέρους σας που θα μπορούσατε ή θα έπρεπε να επιλέξετε για να αντιμετωπίσετε τη συμπεριφορά των παιδιών, εκτός από τη σωματική τιμωρία.
- Καταγράψτε τα συναισθήματά σας στην πρώτη και τη δεύτερη φάση της άσκησης.
- Εάν ξανασκεφτόσασταν τις περιπτώσεις της πρώτης φάσης της άσκησης, θα επιλέγατε πάλι τη λύση της βίας και γιατί;

Σκοπός της άσκησης είναι να σας φέρει αντιμέτωπους με τον εαυτό σας και ενδεχομένως τις ενοχές σας για τη χρήση βίας στα παιδιά, αλλά και να σας προετοιμάσει για την επόμενη δύσκολη στιγμή με αυτά, η επίλυση της οποίας δεν θα πρέπει να στηρίζεται σε μεθόδους βίας αλλά σε άλλα έγκριτα σύγχρονα παιδαγωγικά μέτρα επίλυσης προβλημάτων και διαπαιδαγώγησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε. (1993). *Οικογένεια, Παιδική Προστασία, Κοινωνική Πολιτική*, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Αθήνα.
- Βουδάσκη, Β. (1983). *Η Επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- Γεώργας, Δ. (1999). *Ψυχολογικές διαστάσεις της σύγχρονης οικογένειας*, ΕΚΚΕ, τ. 98-99.
- Δίκτυο για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά, <http://www.somatikitimoria.gr>
- Καραθανάση-Κατσαούνου, Α. (1998) *Πως θα διαπαιδαγωγήσω το παιδί μου. Η παιδική ζήλεια*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κρασσανάκης, Γ.Ε. (1999). «Η τιμωρία ως μορφή επιθετικής συμπεριφοράς των Ελλήνων πατέρων προς τα παιδιά τους, στο Νέστορος, Ι.Ν. (επιμ.), *Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σελ. 152-164
- Μουσούρου, Λ.Μ. (1989). *Η κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Σταυριανή, Μ. (2000). «Η χρήση βίας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών: Από την έρευνα στην κοινωνική πολιτική», *Κοινωνική Εργασία*, τ. 5. σελ. 189-195.
- Χατζηφωτίου, Σ. (2005). *Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών και παιδιών: Διαπιστώσεις και προκλήσεις για την κοινωνική εργασία*, Θεσ/νίκη: Τζιόλας.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ

- Atkin, E. (1979), *Παιδική επιθετικότητα* (μετ. Πασιαρδή, Μ.). Αθήνα: Ταμασός.
- Gordon, T. (1994). *Ο αποτελεσματικός γονέας*. Αθήνα: Ερωσπουδή.
- Herbert, M. (2000), «Τα όρια στην συμπεριφορά των παιδιών. Θετικοί τρόποι διαπαιδαγώγησης». Στο Παπαδιώτη-Αθανασίου, Β. (επιμ.) *Οικογένεια και όρια: Μια συστημική προσέγγιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Herbert, M. (1989). *Ψυχολογικά προβλήματα της παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Winnicott, D. (1988) *Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός του κόσμος*. (μετ. Παραδέλλη, Θ.) Αθήνα: Καστανιώτη.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Anderson, J. (1999) *Images of God and the Cycle of Violence: Adults who Experienced Childhood Corporal Punishment*. Boston: Beacon Press.
- Council of Europe (2006), Recommendation 19, "The Committee of Ministers to Member States on Policy to Support Banning of Corporal Punishment of Children, http://www.europa.eu/european_council/documents
- Fereti, I., and Stavrianiaki, M., (1997) "The Use of Physical Punishment in the Greek Family: Selected socio-demographic Aspects", *International Journal of Child & Family Welfare*, 2 (3), 206-216.
- Hyman, Irwin A.D. (1997) *The Case against Spanking: How to Discipline your child without Hitting*. USA: Jossey-Bass Psychology Series.
- Murray, A. Strauss (2001) *Beating the Devil Out of Them: Corporal Punishment and Alternative Methods*. USA: Chicago Press.
- Donnelly, M. (2005) *Corporal Punishment of Children in Theoretical Perspective*. London: Ashgate.
- Stuart, N. Hart (2005) *Eliminating Corporal Punishment. The Way Forward to Constructive Child Discipline*. UK: Education on the Move Series.
- Rosemond, J. and Koterba, J. (1994) *To Spank or Not to Spank*. Cambridge, UK
- Pritchett, J. A. (1997) *Kids Need Lots of Love, Not a Spanking: A Common Sense Discipline Plan for Children that Works*. UK: Sage.
- Marshall, J.M. (2002) *Why Spanking Doesn't Work: Stopping This Bad Habit and Getting the Upper Hand of Effective Discipline*. USA: Jossey-Bass.
- Willow, C., Hyder, T., and Orli, D. (1998) *It Hurts You Inside: Children Talking About Spanking*. UK: Blackwell.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Απαντήσεις στις ασκήσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. Γ) Σουηδία
2. Α) τα μάγουλα
3. Α) η πράξη επιβολής πόνου ή σωματικής δυσφορίας σε ανήλικο, με σκοπό το σωφρονισμό ή τον έλεγχο της συμπεριφοράς του.
4. i) πρώτο κενό: αγόρια – δεύτερο κενό: κορίτσια
ii) Οι βασικοί λόγοι για τους οποίους οι γονείς χρησιμοποιούσαν τη σωματική τιμωρία ήταν οι ακόλουθοι:
  - α) όταν τα παιδιά τους έκαναν κάτι που αποδοκίμαζαν οι ίδιοι και τα είχαν προειδοποιήσει,
  - β) όταν τσακώνονταν με τα αδέρφια τους,
  - γ) όταν αντιμιλούσαν,
  - δ) όταν έλεγαν ψέματα,
  - ε) όταν έκαναν ζημιές στο σπίτι,
  - στ) όταν χρησιμοποιούσαν «κακές λέξεις»,
  - ζ) όταν δεν μελετούσαν και
  - η) όταν είχαν κακή επίδοση στο σχολείο.iii) α) αντικοινωνικής συμπεριφοράς
5. I) Σωστό
II) Σωστό
III) Λάθος
IV) Λάθος
V) Λάθος
VI) Σωστό
VII) Λάθος
VIII) Σωστό

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

1. Η έννοια του φαύλου κύκλου της βίας είναι δυνατό να ερμηνευτεί σε ενδοοικογενειακό και διαγενεακό επίπεδο. Πρόκειται ουσιαστικά για αναπαραγωγή της βίας μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας και μέσα από τις γενεές. Ως προς το ενδοοικογενειακό επίπεδο, αυτό που συμβαίνει θα μπορούσαμε να το περιγράψουμε ως εξής: η σωματική τιμωρία είναι δυνατό να εγείρει στο παιδί συναισθήματα θυμού, φόβου, άγχους, απόσυρσης ή λύπης, μια εκδήλωση των οποίων μπορεί να είναι η αύξηση της επιθετικής συμπεριφοράς του παιδιού, μιας συμπεριφοράς που έχει αναγνωριστεί και ως παράγοντας που συμβάλλει στη χρήση αυτής της μορφής πειθαρχίας από τους γονείς. Παράλληλα, προκειμένου η σωματική τιμωρία να εξακολουθήσει να έχει το αρχικό αποτέλεσμα της συμμόρφωσης, θα πρέπει να αυξάνεται η έντασή της κάθε φορά, γεγονός που με το χρόνο είναι δυνατό να οδηγήσει σε αύξηση της σοβαρότητάς της και κατά συνέπεια της επιθετικότητας του παιδιού. Έτσι, φαίνεται να δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος, που ουσιαστικά ανατροφοδοτείται από τους δημιουργούς του διαμορφώνοντας δυσλειτουργικές σχέσεις γονέων και παιδιών. Ο κύκλος αυτός είναι δυνατό να ανατροφοδοτείται και από άλλες πηγές, όπως είναι το σχολείο. Ειδικότερα, όταν η σωματική τιμωρία εφαρμόζεται και από το σχολικό πλαίσιο, οι καταστάσεις περιπλέκονται. Το παιδί που έχει δεχτεί σωματική τιμωρία από τους γονείς είναι δυνατό να έχει πιο επιθετική συμπεριφορά και ως εκ τούτου να είναι και εκείνο που θα δεχτεί σωματική τιμωρία και από το σχολείο, με αποτέλεσμα κατά την επιστροφή στο σπίτι να υπάρχει ακόμα μεγαλύτερη ένταση, η οποία αυξάνει την τιμωρητική στάση του γονέα.

Ως προς το διαγενεακό επίπεδο: η σωματική τιμωρία μέσα από διαδικασίες μάθησης δίνει το μήνυμα ότι η βία είναι ένας επιτρεπτός τρόπος επίλυσης των διαφορών και των συγκρούσεων στις σχέσεις. Ένας επιτρεπτός τρόπος και πιθανά αποτελεσματικός, και άρα ένας τρόπος πειθαρχίας που θα μπορούσε το παιδί ως ενήλικας πια να εφαρμόσει και στη δική του οικογένεια, στο σύζυγο ή τη σύζυγό του και στα δικά του παιδιά.
2. Οι δύο αυτές απόψεις έχουν μια σημαντική ομοιότητα: και οι δύο υποστηρίζουν ότι η σωματική τιμωρία έχει ένα θετικό αποτέλεσμα. Πρόκειται για την άμεση συμμόρφωση του παιδιού και τη διακοπή της μη επιθυμητής συμπεριφοράς που προκάλεσε τη χρήση της σωματικής τιμωρίας. Οι ερευνητές βέβαια που υποστηρίζουν ότι η σωματική τιμωρία είναι μια εξ ολοκλήρου αναποτελεσματική και επιβλαβής μέθοδος πειθαρχίας επισημαίνουν ότι η άμεση συμμόρφωση δεν συνεπάγεται εσωτερίκευση των αξιών των γονέων και κατανόηση της αιτίας της τιμωρίας, που συνιστούν προϋποθέσεις για να υπάρξει αναστολή ανάλογων συμπεριφορών στο μέλλον. Έτσι, ενώ η σωματική τιμωρία μπορεί να οδηγήσει σε άμεση συμμόρφωση, σύντομα υπάρχει επανάληψη της συμπεριφοράς που προκάλεσε την τιμωρία και ο χρόνος της καθυστέρησης φαίνεται συχνά να εξαρτάται από τη σοβαρότητα της τιμωρίας που προηγήθηκε.

Επίσης, οι υποστηρικτές των δύο αυτών θέσεων δεν φαίνεται να διαφωνούν ως προς τις επιπτώσεις των σοβαρών μορφών σωματικής τιμωρίας, οι οποίες ισχυρίζονται ότι είναι αρνητικές στο σύνολό τους. Διαφωνούν, όμως, ως προς τις επιπτώσεις των πιο ήπιων μορφών σωματικής τιμωρίας. Συγκεκριμένα, οι υποστηρικτές της πρώτης άποψης θεωρούν ότι ακόμα και μια ήπια μορφή σωματικής τιμωρίας μπορεί εν δυνάμει να εξελιχθεί σε πιο σοβαρή, λόγω της ανάγκης να αυξάνεται κάθε φορά η ένταση της προκειμένου να επιτυγχάνεται η συμμόρφωση του παιδιού. Από την άλλη, οι υποστηρικτές της δεύτερης άποψης, διαχωρίζοντας τις ήπιες από τις σοβαρές μορφές σωματικής τιμωρίας, ισχυρίζονται ότι μια ήπια σωματική τιμωρία μπορεί να μην έχει κανένα αποτέλεσμα, μπορεί όμως σε συνδυασμό και με άλλους τρόπους πειθαρχίας να έχει ακόμα και θετικά αποτελέσματα, ιδιαίτερα όταν εφαρμόζεται στο πλαίσιο μιας καλής σχέσης γονέα-παιδιού και σε παιδιά ηλικίας μικρότερης των έξι ετών. Η Gershoff έχει υποστηρίξει ότι η σοβαρότητα των επιπτώσεων της σωματικής τιμωρίας φαίνεται να επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες, που αφορούν στη σχέση γονέα-παιδιού, σε χαρακτηριστικά του γονέα, όπως είναι η ηλικία, το φύλο, η ευερεθιστότητά του, καθώς και σε χαρακτηριστικά του παιδιού. Οι παράγοντες αυτοί μπορεί να δράσουν έτσι που να μειώσουν τη σοβαρότητα των επιπτώσεων αλλά και τις ίδιες τις αρνητικές επιπτώσεις, όχι όμως να συμβάλουν στην ύπαρξη θετικών αποτελεσμάτων της σωματικής τιμωρίας.

3. Μέσα από έρευνες κυρίως για τη σωματική κακοποίηση έχει φανεί ότι οι περισσότερες περιπτώσεις σωματικής κακοποίησης έχουν ξεκινήσει ως σωματική τιμωρία που βγήκε εκτός ελέγχου. Παράλληλα, έχει φανεί ότι μια από τις άμεσες επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας είναι η συμμόρφωση του παιδιού και ότι προκειμένου να συνεχίσει ο γονέας να επιτυγχάνει τη συμμόρφωση αυτή θα πρέπει να αυξάνει και την ένταση της τιμωρίας, γεγονός που είναι δυνατό να οδηγήσει μια ήπια μορφή σωματικής τιμωρίας σε σοβαρή. Δεν είναι δυνατό όμως κάθε μορφής σωματικής τιμωρίας να εξελίσσεται σε κακοποίηση, ούτε είναι δυνατό όλα τα παιδιά που έχουν δεχτεί σωματική τιμωρία να είναι και κακοποιημένα σωματικά. Είναι αναμενόμενο ότι προκειμένου μια ήπια μορφή σωματικής τιμωρίας να εξελιχθεί σε κακοποίηση θα πρέπει να συντρέξουν συγκεκριμένες συνθήκες, που αφορούν σε χαρακτηριστικά του γονέα και της σχέσης με το παιδί, στο ιστορικό του γονέα, στο υποστηρικτικό περιβάλλον της οικογένειας, σε κοινωνικά χαρακτηριστικά της οικογένειας, στην κουλτούρα της κοινωνίας στην οποία ζουν, καθώς και σε χαρακτηριστικά του ίδιου του παιδιού. Αυτό όμως που είναι πιθανό να συμβεί είναι μια ήπια μορφή σωματικής τιμωρίας να γίνει πιο συχνή και σταδιακά πιο σοβαρή και να καθιερωθεί με το χρόνο σε μια κύρια μέθοδο χειρισμού των ανεπιθύμητων συμπεριφορών των παιδιών από τους γονείς, τους τροφούς ή τους εκπαιδευτές.
4. Όπως μπορεί να υποθέσει κανείς από τη σχετική βιβλιογραφία, ένας βασικός παράγοντας που φαίνεται να επηρεάζει και να διαφοροποιεί τον επιπολασμό της σωματικής τιμωρίας στις διάφορες χώρες είναι η κατάργηση της σωματικής τιμωρίας και η αναγνώρισή της ως μη επιτρεπτό τρόπο πειθαρχίας και αντιμετώπισης των μη επιθυμητών συμπεριφορών των παιδιών, γεγονός το οποίο σημαίνει άρνηση της τιμωρίας αυτού του τύπου ως αποτελεσματικού και κατά συνέπεια διακοπή της χρήσης του από όλα τα πλαίσια που αναλαμβάνουν την ανατροφή και εκπαίδευση των παιδιών και των εφήβων. Μια τέτοια στάση ενός κοινωνικού συστήματος απέναντι στη σωματική τιμωρία καταργεί και συμβολικά πια τη λειτουργικότητά της, παίρνοντας το μήνυμα ότι η σωματική τιμωρία είναι ανεπιθύμητη και επιβλαβής για τα παιδιά και την ανάπτυξή τους. Παράλληλα, όμως, αυτό που φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο να ενστερνιστούν οι γονείς και οι εκπαιδευτές τα πιστεύω του κοινωνικού συστήματος στο οποίο ανήκουν είναι να ενημερωθούν για τις αρνητικές επιπτώσεις της τιμωρίας και να εκπαιδευτούν σε εναλλακτικούς τρόπους πειθαρχίας και χειρισμού της ανυπακοής, της αντίδρασης ή μη συμμόρφωσης του παιδιού τους. Το γεγονός αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές από το παράδειγμα της Σουηδίας και της Γερμανίας.
5. Η σχέση που κάθε γονιός αναπτύσσει με το κάθε παιδί του επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες. Κάποιοι από τους παράγοντες αυτούς, που θα μπορούσε να θεωρήσει κανείς ότι παίζουν ρόλο και στην περίπτωση της σωματικής τιμωρίας, αφορούν στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά του παιδιού, στις προσδοκίες του γονέα, στην ψυχολογική και κοινωνικο-οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η οικογένεια όταν το παιδί γεννιέται, και στη σειρά γέννησης του παιδιού στην οικογένεια. Έτσι, θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι τα μικρότερα παιδιά πολυμελών οικογενειών ή τα παιδιά που γεννιούνται όταν η οικογένεια διέρχεται μια οικονομική ή ψυχολογική κρίση είναι πιο πιθανόν να γίνουν αποδέκτες σωματικής τιμωρίας. Βέβαια, στην περίπτωση της σωματικής τιμωρίας, ενώ φαίνεται ότι συντρέχουν πλήθος παραγόντων στο αν και πόσο σοβαρά και με ποιες επιπτώσεις θα χρησιμοποιηθεί ως μέθοδος πειθαρχίας, αυτό που περιμένει κανείς είναι ότι από τη στιγμή που χρησιμοποιείται στο ένα παιδί είναι πιθανό να χρησιμοποιείται και στο άλλο, καθώς δείχνει ότι αναγνωρίζεται από τους γονείς σαν μια μέθοδος που μπορεί να αναστείλει τις μη επιθυμητές συμπεριφορές των παιδιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΣΚΗΣΗ: I

Περίπτωση 1: Προτεινόμενη πιο κατάλληλη απάντηση/παρέμβαση η IV.

Περίπτωση 2: Προτεινόμενη πιο κατάλληλη απάντηση/παρέμβαση η V.

Περίπτωση 3: Προτεινόμενη πιο κατάλληλη απάντηση/παρέμβαση η I.

Περίπτωση 4: Προτεινόμενη πιο κατάλληλη απάντηση/παρέμβαση η III.

ΑΣΚΗΣΗ: II

Σημεία-οδηγοί προς επεξεργασία και συζήτηση:

- Η ευελιξία, η προσεκτική ακρόαση των λεγομένων του εφήβου αποτέλεσαν δεξιότητες των γονιών στη συγκεκριμένη περίπτωση; Για παράδειγμα, ρωτήθηκε ο έφηβος, γιατί δεν θέλει να δώσει πανελλήνιες; Μήπως η άρνησή του αφορά το φόβο της αποτυχίας του ή την αντίρρησή του για το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σύστημα (ιδεολογικός φραγμός); Αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, δόθηκαν από τους γονείς άλλες επιθυμητές επιλογές; Π.χ. έδωσαν στο γιο τους την ευκαιρία να σπουδάσει στο εξωτερικό;
- Ενδοσκόπηση των ίδιων των γονιών («εξερεύνηση» του εαυτού τους)/ απεύθυνση σε ειδικούς, αν παραστεί ανάγκη: Γιατί είναι τόσο σημαντική για τους γονείς, η επιτυχία του γιου τους στο Πανεπιστήμιο;
- Εκφράζονταν στην οικογένεια αυτή ξεκάθαρα οι προσδοκίες των ενηλίκων και δη για την περίπτωση της εκπαίδευσης των παιδιών; Καλό είναι να γίνει μία σχετική κουβέντα ακόμη και τώρα που ο γιος τους παρουσιάζεται απόλυτος, όσον αφορά στη γραφιστική. Η κουβέντα αυτή κατά την οποία θα διατυπώνονται οι προσδοκίες των γονιών, πρέπει να γίνει σε ήρεμο κλίμα και όχι σε κλίμα έντασης (τσακωμός, πρόκληση κ.τ.λ.).
- Η καθαρότητα στους κανόνες του σπιτιού και της οικογένειας: Αποτελεί διαπραγματέυτο κανόνα της οικογένειας η επιτυχία των παιδιών στο Πανεπιστήμιο; Θα του στερούσατε δηλαδή προνόμια ή θα τον αποδοκιμάζατε λεκτικά (τεχνικές πειθαρχίας), ώστε να αλλάξει γνώμη περί των Πανελληνίων εξετάσεων;
- Ο σεβασμός στην αυξανόμενη ανάγκη του εφήβου για ανεξαρτησία λήφθηκε υπόψη από τους γονείς;
- Ούτως ή άλλως, σημαντική είναι η εμφάνιση των γονιών ως πρότυπα συμπεριφορών: α) διαπραγματέυσης και β) επίλυσης προβλημάτων.
- Οι φίλοι και οι συγγενείς των γονιών θα μπορούσαν να σταθούν βοηθητικοί, αν είχαν μια αντίστοιχη ή παρόμοια εμπειρία με τα παιδιά τους. Επίσης, η συζήτηση μαζί τους ενδεχομένως να εκφόρτιζε σημαντικό μέρος της εσωτερικής έντασης των γονιών που διαφορετικά θα κατευθυνόταν προς το γιο τους, μπλοκάροντας έτσι την επικοινωνία μαζί του.

ΑΣΚΗΣΗ: III

1. Η σωστή απάντηση είναι το (β).
2. Η σωστή απάντηση είναι η «λεκτική αποδοκιμασία».
3. Η προτεινόμενη πιο κατάλληλη απάντηση είναι το (β).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Στάδια εξέλιξης του παιδιού κατά Erickson

Υπάρχουν πολλές θεωρίες για την ανθρώπινη ανάπτυξη, γνωστές στον τομέα της ψυχολογίας, όπως η μιχελβιοριστική θεώρηση, η ψυχαναλυτική, η γνωστικο-εξελικτική θεώρηση, το οργανιστικό μοντέλο κ.ά. Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε ενδεικτικά μία από αυτές και συγκεκριμένα τις αρχές της ψυχοκοινωνικής θεωρίας για την ανθρώπινη ανάπτυξη του Erik Erikson, ο οποίος έστρεψε το ενδιαφέρον του άμεσα και αποκλειστικά στην ανάπτυξη του παιδιού. Αυτός είναι και ο λόγος που επελέγη η παράθεση της συγκεκριμένης θεωρίας (αν και ο Erikson αναφέρθηκε σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης ανάπτυξης). Υπήρξε μαθητής του Freud και επηρεάστηκε από τη θεωρία του δασκάλου του, την οποία όμως επεξέτεινε, δίνοντας ειδική έμφαση στο «εγώ» (Salkind 1996).

Ας δούμε όμως συγκεκριμένα τα αναπτυξιακά στάδια (βάσει της θεωρίας του Erikson) ως την ηλικία των 18 ετών, για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τι είναι αναμενόμενο και τι όχι σε κάθε στάδιο ανάπτυξης:

1. Πρώτο στάδιο (στοματικό-αισθητηριακό) 0 - 1ο έτος:

Σύμφωνα με την ψυχοκοινωνική θεωρία του Erikson, κατά το πρώτο έτος της ζωής του το παιδί αναπτύσσει ένα βασικό αίσθημα είτε *εμπιστοσύνης*, είτε *δυσπιστίας*. Το αίσθημα αυτό εξαρτάται και καθορίζεται, κατά κύριο λόγο, από την ποιότητα της σχέσης που θα αναπτυχθεί μεταξύ μητέρας και βρέφους. Όταν ικανοποιούνται οι ψυχολογικές και βιολογικές ανάγκες του παιδιού, τότε η στάση που διαμορφώνει προς τον εαυτό του και τους γύρω του είναι θετική. Το παιδί που έχει «καλή διαπροσωπική σχέση» με τη μητέρα του, γενικεύοντας τη στάση αυτή και σε άλλα άτομα, αντιμετωπίζει τον κόσμο ως θετικό και φιλικό. Σε αντίθετη περίπτωση, ο κόσμος αντιμετωπίζεται με καχυποψία. Σύμφωνα με τον Erikson, η υγιής ανάπτυξη στο πρώτο αυτό στάδιο επιτυγχάνεται όταν υπάρχει ισορροπία μεταξύ των εμπειριών εμπιστοσύνης και των εμπειριών δυσπιστίας, όταν δηλαδή η μητέρα δεν είναι ούτε πολύ δοτική ούτε πολύ απορριπτική. Μέσα από τη βίωση της αντίθεσης «ικανοποίηση-ματαιώση» το βρέφος αρχίζει να διαχωρίζει τις διαφορετικού τύπου εμπειρίες, να προσαρμόζεται ανάλογα και να αποκτά συνείδηση της πραγματικότητας (Παπαδιώτη-Αθανασίου 2000).

Τι να προσδοκάτε από ένα παιδί μέχρι ενός έτους:

Σε γενικές γραμμές έως το 2ο μήνα το βρέφος χρησιμοποιεί τα αντανάκλαστικά του θηλασμού και της παρατήρησης, έως τον 5ο μήνα συντονίζει τις δραστηριότητες του σώματός του, δείχνει περιέργεια, αλλά δεν αναζητά ερεθίσματα που δεν βλέπει (υποκειμενική πραγματικότητα: υπάρχουν μόνο αυτά τα πράγματα /πρόσωπα που βλέπει το βρέφος εντός του οπτικού του πεδίου!). Έως τον 9ο μήνα το βρέφος έχει ξεκινήσει να προβλέπει τις συνέπειες της συμπεριφοράς του και «να δρα με πρόθεση να αλλάξει το περιβάλλον» (π.χ. κλαίει για να ταϊστεί), ενώ ως το 12ο μήνα αρχίζει να κατανοεί τη μονιμότητα του αντικειμένου (π.χ. η μητέρα υπάρχει ακόμη και αν δεν τη βλέπει) και είναι ικανό να μιμείται νέες συμπεριφορές (Karlan et al. 1996). Τέλος, όσον αφορά την έννοια του χρόνου, το παιδί ενός έτους αρχίζει να καταλαβαίνει τη φράση «(για) ένα λεπτό!» (just a minute!) και περιμένει υπομονετικά, αν πάντα επανερχόμαστε μετά από 60' .³²

³² www.athealth.com

Σε συναισθηματικό επίπεδο, το παιδί έως ενός έτους μπορεί να νιώσει ευχαρίστηση, αηδία, δυσφορία, έκπληξη, θυμό, χαρά, λύπη, φόβο και τρυφερότητα.

2. Δεύτερο στάδιο (μυϊκό-πρωκτικό) 2 - 3 ετών:

Στην ηλικία αυτή το παιδί είναι πιθανό να βιώσει είτε εμπειρίες ελέγχου και αυτονομίας, είτε ντροπής και αμφιβολίας. Πέρα από το σωματικό επίπεδο, στο οποίο το παιδί προσπαθεί να ελέγξει όλους τους μύες του σώματός του, στο ψυχολογικό επίπεδο το παιδί θέλει να εξερευνησει και να ανεξαρτητοποιηθεί από τη στενή δυαδική σχέση, που υπήρχε στο προηγούμενο στάδιο με τη μητέρα του. Αν στο στάδιο αυτό ενθαρρύνεται η αυτονομία τους και τα παιδιά έχουν ευκαιρίες να εξερευνηθούν, τότε θα αναπτύξουν μια ισχυρή αίσθηση αυτονομίας. Αντίθετα, «αν τα παιδιά δεν έχουν καμία ευκαιρία να ελέγξουν τα δικά τους όρια, αν καθοδηγούνται και υπερπροστατεύονται από τους άλλους» (Salkind 1996), θα αναπτύξουν το αίσθημα της ντροπής και της αμφιβολίας για το αν τα καταφέρνουν με τον κόσμο γύρω τους.

Τι να προσδοκάτε από ένα παιδί 2-3 ετών:

Στο στάδιο αυτό το παιδί μαθαίνει να ελέγχει τους σφιγκτήρες του και μπορεί να γίνει η εκπαίδευση στη χρήση της τουαλέτας.

Το παιδί μπορεί να χρησιμοποιεί τη λέξη «εγώ», όταν αναφέρεται στον εαυτό του, αντί του ονόματός του ή του τρίτου προσώπου (Παπαδιώτη-Αθανασίου 2000).

Επίσης, τα παιδιά ηλικίας 2-3 ετών κατανοούν φράσεις τύπου «θα σου πω όταν είναι η σειρά σου», χωρίς να τα αφήνουμε να περιμένουν πάνω από 3 λεπτά της ώρας. Αυτό βοηθά τα παιδιά να αναστέλλουν την ικανοποίηση των επιθυμιών τους, δίχως να θέτει εμπόδια στην κατανόηση της έννοιας του βραχυπρόθεσμου (short-term) χρόνου. Στο στάδιο αυτό καλό είναι να δείχνετε τι προσδοκάτε από τα παιδιά, αλλά και την εμπιστοσύνη σας στις ικανότητές τους, με φράσεις τύπου: «όταν μεγαλώσεις, ξέρω πως...» ή «είμαι σίγουρος ότι...», ή «την επόμενη φορά, προσπάθησε να βάλεις τα παιχνίδια σου στο καλάθι...» (www.athealth.com) κ.ά. Το παιδί έτσι καταλαβαίνει πως πιστεύετε στις δυνατότητες του και κινητοποιείται προς θετικές συμπεριφορές.

Σε συναισθηματικό επίπεδο, το παιδί έως 3 ετών —πέρα από τα συναισθήματα τις προηγούμενης περιόδου— μπορεί επίσης να νιώσει ντροπή και υπερηφάνεια (Karlan et al. 1996). Το παιδί έχει ανάγκη να πιστεύετε σε αυτό, ώστε να μάθει να πιστεύει στον εαυτό του (www.ANAHealth.gr).

3. Τρίτο στάδιο (στάδιο της πρωτοβουλίας-ενοχής) 3 - 5 ετών:

Το στάδιο αυτό καθορίζεται από τις «κοινωνικές προσδοκίες για ανεξαρτησία κινήσεων» (Salkind 1996), μακριά από τους γονείς και από τη συμμετοχή σε δραστηριότητες εκτός οικογένειας. Το παιδί αυτής της ηλικίας είναι ιδιαίτερα δραστήριο, ικανό να μαθαίνει ταχύτατα νέα πράγματα, να αναλαμβάνει σύνθετες πρωτοβουλίες και να πετυχαίνει.

Η κρίση στο στάδιο αυτό δημιουργείται όταν οι προσδοκίες των άλλων για το παιδί διαφέρουν από τις ικανότητες που το ίδιο πιστεύει πως διαθέτει. Το αίσθημα της πρωτοβουλίας αναπτύσσεται, όταν το παιδί στην ενασχόλησή του με τα πράγματα νιώθει πως τα καταφέρνει. Η πρωτοβουλία αφορά στο κίνητρο για να συνεχίσει κανείς να δοκιμάζει νέες δραστηριότητες. Το αίσθημα της ενοχής αντίθετα, αναπτύσσεται όταν το παιδί παίρνει απογοήτευση από τις δραστηριότητες με τις οποίες καταπιάνεται και στις οποίες νιώθει πως δεν τα καταφέρνει (Παπαδιώτη-Αθανασίου 2000). Απογοήτευση μπορεί να νιώθει το παιδί και όταν οι πράξεις του ακολουθούνται από αδιαφορία, αυστηρή κριτική, αποδοκιμασία ή τιμωρία εκ μέρους των «σημαντικών του άλλων», που κατά κύριο λόγο είναι οι γονείς του.

Τι να προσδοκάτε από ένα παιδί 3 - 5 ετών:

Όσον αφορά τις διεργασίες σε ψυχικό επίπεδο: Το παιδί αυτών των ηλικιών επιθυμεί την «κατοχή» του γονέα από το αντίθετο με αυτό φύλο. Στην ηλικία αυτή αναπτύσσονται τα συμπλέγματα του Οιδίποδα (στα αγόρια) και της Ηλέκτρας (στα κορίτσια).

Όσον αφορά σε επίπεδο αντίληψης: σε γενικές γραμμές το παιδί 3 ετών κατανοεί έννοιες όπως το μέγεθος (μικρό/μεγάλο), τα μικρότερα μέρη του σώματος και τις λειτουργίες του ανθρώπου (π.χ. γιατί τρώμε). Σε ηλικία 4 ετών κατανοεί τη σημασία έως και 5.500 λέξεων και στην ηλικία των 5 καταλαβαίνει τη σχέση αιτίας αποτελέσματος, καθώς και τις αναλογίες (Karlan et al. 1996).

Σε συναισθηματικό επίπεδο, το παιδί έως 5 ετών –πέρα από τα συναισθήματα των προηγούμενων δύο σταδίων– μπορεί επίσης να νιώσει ενοχή, φθόνο και ως τα 6 του ταπείνωση, ανασφάλεια και εμπιστοσύνη.

4. Τέταρτο στάδιο (το λανθάνον στάδιο) 5-10 ετών:

Σύμφωνα με τη θεωρία του Erikson, το παιδί αυτών των ηλικιών «αντιμετωπίζει την κρίση εργατικότητα ή κατωτερότητα» (Παπαδιώτη-Αθανασίου 2000). Είναι η αρχή της σχολικής ζωής του παιδιού, η στιγμή που πλέον δεν παίζει μόνο, αλλά και «εργάζεται»/μελετά· έχει καθημερινό και συγκεκριμένο πρόγραμμα δραστηριοτήτων (σχολείο, αλλά και τυχόν άλλες αθλητικές, μουσικές, μαθησιακές ή άλλου τύπου εξωσχολικές δραστηριότητες).

Το παιδί θα αναπτύξει την αίσθηση της ανεπάρκειας ή της κατωτερότητας, όταν δεν αναγνωρίζεται από τους άλλους και δη από τους γονείς του και όταν εισπράττει την αποτυχία. Αντίθετα, αν το παιδί κινητοποιείται προς την επιτυχία και συνεπώς προς την αποφυγή της αποτυχίας, υποστηριζόμενο θετικά από τους άλλους, τότε θα αποκτήσει την αίσθηση της επάρκειας και του κινήτρου για εργατικότητα.

Τι να προσδοκάτε από ένα παιδί 5 - 10 ετών:

Το παιδί, σε αυτό το στάδιο, ασκείται σε δεξιότητες και ανταγωνίζεται τους συνομηλίκους του (ποιος κάνει πιο ωραία γράμματα, ποιος είναι ψηλότερος, ποια τρέχει πιο γρήγορα κ.τ.λ.), ενδιαφέρεται για την τάξη των πραγμάτων με την έννοια των κανόνων, είναι ικανό για να συγκεντρώνεται, κάνει ηθικές κρίσεις και πλέον προτιμά τη λογική από τη φαντασία. Αυτές οι συμπεριφορές αποτελούν φυσιολογικές παραμέτρους της ανάπτυξης του παιδιού, όπως επίσης φυσιολογική είναι η στροφή του ενδιαφέροντος από τις σχέσεις εντός, στις σχέσεις εκτός της οικογένειας.

Σε συναισθηματικό επίπεδο, στο στάδιο αυτό, το παιδί μπορεί να κατανοήσει πολύ καλά τα συναισθήματα των άλλων και επίσης να ανταποκριθεί στις συναισθηματικές απαιτήσεις που του θέτει κυρίως το σχολικό περιβάλλον (Karlan et al. 1996).

5. Πέμπτο στάδιο (ήβη και εφηβεία) 11-18 ετών περίπου:

Στο πέμπτο αυτό στάδιο συμβαίνουν πολλές αλλαγές, τόσο νοητικές, όσο και βιολογικές, αλλά και ψυχολογικές. Το άτομο περνά την κρίση της διαμόρφωσης ή αντίθετα της σύγχυσης ταυτότητας (σύγχυση ρόλου), βάσει της θεωρίας του Erikson. Η αποτυχία των γονέων να φανούν δυνατοί απέναντι στις συγκρούσεις με τον έφηβο οδηγούν στη στέρηση της δυνατότητας να διαμορφώσει ο έφηβος προσωπική ταυτότητα και έτσι να προχωρήσει στην αυτονομία. Αν πάλι οι γονείς επιμένουν στις δικές τους θέσεις δίχως να «ακούν» αυτές του εφήβου, ή αν τον διατάζουν, ο έφηβος οδηγείται σε «αναγκαστική υποταγή» (Παπαδιώτη-Αθανασίου 2000). Και στις δύο περιπτώσεις ο έφηβος νιώθει έντονη ματαίωση. Για να οδηγηθεί στη διαμόρφωση της ταυτότητάς του, χρειάζεται γονείς υποστηρικτικούς, που να κατανοούν πως οι αντιδράσεις του γιου ή της κόρης του είναι φυσιολογικές εντός μιας μεταβατικής περιόδου στη ζωή, και που να γνωρίζουν επίσης ότι ιδέες, σκέψεις και καταστάσεις θα δοκιμαστούν από τα παιδιά τους, μέχρι να καταλήξουν σε κάποιες αντιπροσωπευτικές για αυτούς.

Οι νοητικές, σωματικές και ψυχολογικές αλλαγές στη ζωή του εφήβου αναπτύσσουν την ανάγκη για διαμόρφωση μιας σταθερής εικόνας εαυτού και την ανάγκη για ανασυγκρότηση του Εγώ. Σε αυτή τη φάση η πιθανή σύγκρουση του εφήβου με τους γονείς του είναι ένα φυσιολογικό «πέρασμα», που δεν αφορά τη συμπεριφορά των γονιών ή την προσωπικότητά τους. Ρόλος των γονιών εδώ είναι να βοηθήσουν το παιδί να αποκτήσει αυτονομία και να διαμορφώσει ταυτότητα, δίχως ωστόσο να σταματούν να τον καθοδηγούν ή να του θέτουν όρια. Ένα σταθερό και γερό οικογενειακό πλαίσιο δεν κινδυνεύει από τις αντιδράσεις ή ακόμη και την επιθετικότητα που εκφράζει ο έφηβος. Άλλωστε, για να μπορέσει να συγκρουστεί με τους γονείς του και συνεπώς να διαφοροποιηθεί στη συνέχεια,

χρειάζεται να τους νιώθει δυνατούς και όχι έτοιμους να καταρρεύσουν από την ένταση. Είναι καλό να συνδυάζεται λοιπόν, από την πλευρά των γονιών, η σταθερότητα εξάσκησης ελέγχου και περιορισμών, από τη μία, και η κατανόηση της «αλλοπρόσαλλης» συμπεριφοράς του εφήβου, από την άλλη. Άλλωστε, θεωρείται ότι ο έφηβος που προσπαθεί να απομακρυνθεί από τους γονείς του – συχνά μειώνοντάς τους – έμμεσα ζητά την αγάπη και την προστασία τους (Μάνος 1997).

Τι να προσδοκάτε από ένα έφηβο 11-18 ετών;

Υπάρχουν αναφορές που δεν ταυτίζουν απαραίτητα την εφηβεία με τις εντάσεις, τις εκρήξεις θυμού ή τη δυσλειτουργία των σχέσεων γονιών-παιδιών.

Ωστόσο, πολλοί πιστεύουν πως η εφηβική ηλικία είναι η περίοδος της έντονης συναισθηματικότητας, της αφηρημένης σκέψης, των προσωπικών αξιών και των έντονων κοινωνικών και συχνά «προβληματικών» σχέσεων. Έτσι, η περίοδος αυτή μπορεί να εμπεριέχει εντάσεις τόσο με το κοινωνικό περιβάλλον (σχολείο, οικογένεια κ.τ.λ.) όσο και ενδοψυχικές (ακραίες διαθέσεις: κοινωνικότητα/εσωστρέφεια, χαρά/μελαγχολία κ.α.). Μέρους των εντάσεων αυτών αποδίδονται στις βιολογικές αλλαγές και τις «ορμονικές ανακατατάξεις». Οι αλλαγές της ήβης είναι καθολικές, ραγδαίες και απότομες. Το σώμα μεταβάλλεται σε παραμέτρους όπως το βάρος, το ύψος, τις αναλογίες, τη λειτουργία των οργάνων, με κυρίαρχη μεταλλαγή την ωρίμανση της γενετήσιας λειτουργίας. Ο Freud αποδίδει τις συναισθηματικές μεταπτώσεις και τον ψυχικό αναβρασμό των εφήβων αρχικά στις βιολογικές αλλαγές της ήβης (κυρίως στις αλλαγές του ορμονικού συστήματος) και κατά δεύτερον στην αφύπνιση της σεξουαλικότητας και στις συγκρούσεις που συνεχώς δημιουργούνται ως αποτέλεσμα της «πάλης» ανάμεσα στις ενστικτώδεις απαιτήσεις του «Εκείνου»³³ και στους κοινωνικούς περιορισμούς του «Υπερεγώ».

Οι έφηβοι, τέλος, σχηματίζουν ομάδες του ίδιου φύλου – που συνήθως είναι ανταγωνιστικές προς τις συμβατικές συνήθειες των ενηλίκων – και στηρίζουν τους συνομηλίκους τους στην προσπάθειά τους α) για ανεξαρτησία από τους γονείς και β) για ανεύρεση σταθερής ταυτότητας (Τζίκου 2001).

³³ Το «Εκείνο» ή αλλιώς το "id", αν και είναι εξ ολοκλήρου ασυνείδητο κομμάτι του ψυχικού οργάνου, δεν είναι συνώνυμο του ασυνείδητου. Αποτελεί συνολική ονομασία για τις βιολογικές ανάγκες (για νερό, τροφή, αέρα, για τη διατήρηση της θερμοκρασίας του σώματος, για αναπαραγωγή κ.τ.λ.) και για τις ενορμήσεις του ατόμου (ενορμήσεις εξάρτησης, επιθετικές τάσεις κ.ά.). Ψυχαναλυτικά, υπάρχουν δύο ενορμήσεις: α) η σεξουαλική (ένστικτο της ζωής ή Έρως) και β) η επιθετική ενόρμηση (ένστικτο θανάτου ή Θάνατος). Η βασική κινητήρια δύναμη του «Εκείνου» είναι η τάση για αποφυγή του πόνου και η άμεση ικανοποίηση των επιθυμιών (Μάνος 1997).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Η ΣΥΝΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Κατηγοριοποίηση της θεματικής των Άρθρων της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού:

1. Ταυτότητα, παιδική ηλικία, ελευθερία έκφρασης.
  - Άρθρο 1: Ορισμός του παιδιού
  - Άρθρο 7: Όνομα και εθνικότητα
  - Άρθρο 8: Κατοχύρωση της ταυτότητας
  - Άρθρο 12: Δικαίωμα να εκφράζει τη γνώμη του
  - Άρθρο 13: Ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης
  - Άρθρο 14: Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας
  - Άρθρο 15: Ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι
2. Το δικαίωμα του παιδιού για τροφή, υγεία, ασφάλεια
  - Άρθρο 6: Το δικαίωμα για ζωή
  - Άρθρο 24: Υγεία και ιατρικές υπηρεσίες
  - Άρθρο 26: Κοινωνική ασφάλεια
  - Άρθρο 27: Βιοτικό επίπεδο
3. Εκπαίδευση, πληροφόρηση, καλλιτεχνική έκφραση, παιχνίδι
  - Άρθρο 17: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
  - Άρθρο 28: Εκπαίδευση
  - Άρθρο 29: Στόχοι της εκπαίδευσης
  - Άρθρο 30: Δικαιώματα πολιτιστικά, θρησκευτικά και γλωσσικά
  - Άρθρο 31: Ανάπαυση και διασκέδαση
  - Άρθρο 42: Να γίνει γνωστή στο κοινό η Σύμβαση
4. Οικογένεια, υιοθεσία, κοινωνικές υπηρεσίες
  - Άρθρο 5: Γονική καθοδήγηση
  - Άρθρο 9: Γονική φροντίδα και το δικαίωμα να μην αποχωρίζονται το παιδί τους οι γονείς του.
  - Άρθρο 10: Επανένωση της οικογένειας
  - Άρθρο 11: Παράνομη μεταφορά και μη-επιστροφή
  - Άρθρο 18: Ανατροφή του παιδιού και εξασφάλιση της ανάπτυξής του
  - Άρθρο 19: Προστασία του παιδιού από την κακομεταχείριση

- Άρθρο 20: Στέρωση του οικογενειακού περιβάλλοντος
- Άρθρο 21: Υιοθεσία
- Άρθρο 22: Παιδιά – πρόσφυγες
- Άρθρο 25: Περιοδική επιθεώρηση της οικογενειακής τοποθέτησης
- Άρθρο 27: Βιοτικό επίπεδο
- Άρθρο 35: Πώληση, εμπόριο, απαγωγή παιδιού

5. Το δικαίωμα στην ισότητα

- Άρθρο 2: Μη-διάκριση
- Άρθρο 14: Ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας
- Άρθρο 17: Πρόσβαση σε κατάλληλη πληροφόρηση
- Άρθρο 23: Παιδιά με ειδικές ανάγκες
- Άρθρο 30: Δικαιώματα θρησκευτικά, πολιτιστικά και γλωσσικά

6. Βία και εκμετάλλευση

- Άρθρο 19: Προστασία από την κακοποίηση
- Άρθρο 32: Παιδική εργασία
- Άρθρο 33: Χρήση ναρκωτικών
- Άρθρο 34: Σεξουαλική εκμετάλλευση
- Άρθρο 35: Πώληση, εμπόριο, απαγωγή παιδιού
- Άρθρο 36: Άλλες μορφές εκμετάλλευσης
- Άρθρο 39: Επανάταξη και επαναπροσαρμογή

7. Παιδιά του πολέμου και πρόσφυγες. Τα παιδιά και η ειρήνη

- Άρθρο 22: Παιδιά – πρόσφυγες
- Άρθρο 37: Βασανισμός και θανατική ποινή
- Άρθρο 38: Ένοπλες συρράξεις
- Άρθρο 39: Επαναπροσαρμογή

8. Τα παιδιά και ο νόμος

- Άρθρο 37: Απονομή δικαιοσύνης και ποινικές διαδικασίες
- Άρθρο 40: Μεταχείριση σε θέματα ποινικού νόμου
- Άρθρο 42: Να γίνει γνωστή η Σύμβαση στο κοινό

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ (ν. 2101, ΦΕΚ 192/2-12-1992)

Άρθρο πρώτο

«Τα Συμβαλλόμενα στην παρούσα Σύμβαση Κράτη

- Επειδή, σύμφωνα με τις αρχές που διακηρύσσονται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, η αναγνώριση της εγγενούς αξιοπρέπειας και των ίσων και αναφαίρετων δικαιωμάτων όλων των μελών της ανθρώπινης οικογένειας, αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο.
- Έχοντας υπόψη ότι ο λαός των Ηνωμένων Εθνών έχουν διακηρύξει εκ νέου, στον Καταστατικό Χάρτη, την πίστη τους στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και στην αξιοπρέπεια και την αξία του ανθρώπου, και έχουν αποφασίσει να προαγάγουν την κοινωνική πρόοδο και να καθορίσουν καλύτερες συνθήκες ζωής μέσα στα πλαίσια μιας μεγαλύτερης ελευθερίας.
- Αναγνωρίζοντας ότι τα Ηνωμένα Έθνη, στην Παγκόσμια Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και στις διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα διακήρυξαν και συμφώνησαν ότι καθένας δικαιούται να απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που αναφέρονται σε αυτές, χωρίς καμία απολύτως διάκριση ιδίως εξαιτίας της φυλής, του χρώματος, του φύλου, της γλώσσας, της θρησκείας, των πολιτικών του ή άλλων πεποιθήσεων, της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, της περιουσίας, της γέννησης ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.
- Υπενθυμίζοντας ότι, στην παγκόσμια Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα Ηνωμένα Έθνη διακήρυξαν ότι τα παιδιά δικαιούνται ειδική βοήθεια και υποστήριξη.
- Έχοντας πεισθεί ότι η οικογένεια όντας η θεμελιώδης μονάδα της κοινωνίας και το φυσικό περιβάλλον για την ανάπτυξη και την ευημερία όλων των μελών της, και ιδιαίτερα των παιδιών, πρέπει να έχει την προστασία και την υποστήριξη που χρειάζεται για να μπορέσει να διαδραματίσει πληρέστερα το ρόλο της στην κοινότητα.
- Αναγνωρίζοντας ότι το παιδί, για την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, πρέπει να μεγαλώνει μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, σ' ένα κλίμα ευτυχίας, αγάπης και κατανόησης.
- Επειδή είναι σημαντικό να προετοιμαστεί πλήρως το παιδί για να ζήσει μία ατομική ζωή στην κοινωνία και να ανατραφεί μέσα στο πνεύμα των ιδανικών που διακηρύσσονται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και ειδικότερα μέσα σε πνεύμα ειρήνης, αξιοπρέπειας, ανοχής, ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης.
- Έχοντας υπόψη ότι η ανάγκη να παρασχεθεί στο παιδί ειδική προστασία εξαγγέλθηκε στη Διακήρυξη της Γενεύης του 1924 για τα δικαιώματα του παιδιού και στη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, που υιοθέτησε η Γενική Συνέλευση στις 20 Νοεμβρίου 1959 και που αναγνωρίστηκε στην παγκόσμια Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, στο διεθνές Σύμφωνο για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα (ιδιαίτερα στα άρθρα 23 και 24), στο Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, τα κοινωνικά και τα πολιτιστικά δικαιώματα (ιδιαίτερα στο άρθρο 10) και στο καταστατικό και στα αρμόδια όργανα των ειδικευμένων οργανισμών και των διεθνών οργανώσεων που μεριμνούν για την ευημερία του παιδιού.
- Έχοντας υπόψη ότι, όπως αναφέρεται στη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, το παιδί, λόγω της φυσικής και διανοητικής του ανωριμότητας, χρειάζεται ειδική προστασία και μέριμνα, συμπεριλαμβανομένης και της νομικής προστασίας, τόσο πριν όσο και μετά τη γέννησή του.
- Υπενθυμίζοντας τις διατάξεις της Διακήρυξης για τις νομικές και κοινωνικές αρχές σχετικά με την προστασία και την ευημερία των παιδιών, ειδικά όσον αφορά την υιοθεσία και την τοποθέτηση σε ανάδοχες οικογένειες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, τις διατάξεις του συνόλου των ελάχιστων κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για τη διοίκηση της δικαιοσύνης για ανήλικους (Κανόνες του Πεκίνου), και της Διακήρυξης για την προστασία των γυναικών και των παιδιών σε περίοδο επείγουσας ανάγκης και ένοπλης σύρραξης.
- Αναγνωρίζοντας ότι σε όλες τις χώρες του κόσμου υπάρχουν παιδιά που ζουν κάτω από ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες, και ότι είναι αναγκαίο να δοθεί στα παιδιά αυτά ιδιαίτερη προσοχή.

- Λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τη σημασία των πολιτιστικών παραδόσεων και αξιών κάθε λαού για την προστασία και την αρμονική ανάπτυξη του παιδιού.
- Αναγνωρίζοντας τη σημασία της διεθνούς συνεργασίας για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των παιδιών σε όλες τις χώρες, και ιδιαίτερα στις υπό ανάπτυξη χώρες.

Συμφώνησαν τα εξής:

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Άρθρο 1

Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, θεωρείται παιδί κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, εκτός εάν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία.

Άρθρο 2

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα, που αναφέρονται στην παρούσα Σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα ώστε να προστατεύεται αποτελεσματικά το παιδί έναντι κάθε μορφής διάκρισης ή κύρωσης, βασισμένης στη νομική κατάσταση, στις δραστηριότητες, στις εκφρασμένες απόψεις ή στις πεποιθήσεις των γονέων του, των νόμιμων εκπροσώπων του ή των μελών της οικογένειάς του.

Άρθρο 3

1. Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να εξασφαλίζουν στο παιδί την αναγκαία για την ευημερία του προστασία και φροντίδα, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονέων του, των επιτρόπων του ή των άλλων προσώπων που είναι νόμιμα υπεύθυνοι γι' αυτό, και παίρνουν για το σκοπό αυτόν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε η λειτουργία των οργανισμών, των υπηρεσιών και των ιδρυμάτων που αναλαμβάνουν παιδιά και που είναι υπεύθυνα για την προστασία τους να είναι σύμφωνη με τους κανόνες που έχουν θεσπιστεί από τις αρμόδιες αρχές, ιδιαίτερα στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας και σε ό,τι αφορά τον αριθμό και την αρμοδιότητα του προσωπικού τους, καθώς και την ύπαρξη μιας κατάλληλης εποπτείας

Άρθρο 4

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να παίρνουν όλα τα νομοθετικά, διοικητικά και άλλα μέτρα που είναι αναγκαία για την εφαρμογή των αναγνωρισμένων στην παρούσα Σύμβαση δικαιωμάτων. Στην περίπτωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, παίρνουν τα μέτρα αυτά μέσα στα όρια των πόρων που διαθέτουν και, όπου είναι αναγκαίο, μέσα στα πλαίσια της διεθνούς συνεργασίας.

Άρθρο 5

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται την ευθύνη, το δικαίωμα και το καθήκον που έχουν οι γονείς ή, κατά περίπτωση, τα μέλη της διευρυμένης οικογένειας ή της κοινότητας, όπως προβλέπεται από τα τοπικά έθιμα, οι επίτροποι ή άλλα πρόσωπα που έχουν νόμιμα την ευθύνη για το παιδί, να του παράσχουν, κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται

στην ανάπτυξη των ικανοτήτων του, τον προσανατολισμό και τις κατάλληλες συμβουλές για την άσκηση των δικαιωμάτων που του αναγνωρίζει η παρούσα Σύμβαση.

Άρθρο 6

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι κάθε παιδί έχει εγγενές δικαίωμα στη ζωή.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μέρη εξασφαλίζουν, στο μέτρο του δυνατού, την επιβίωση και την ανάπτυξη του παιδιού.

Άρθρο 7

1. Το παιδί εγγράφεται στο ληξιαρχείο αμέσως μετά τη γέννησή του και έχει από εκείνη τη στιγμή το δικαίωμα ονόματος, το δικαίωμα να αποκτήσει ιθαγένεια και, στο μέτρο του δυνατού, το δικαίωμα να γνωρίζει τους γονείς του και να ανατραφεί από αυτούς.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν για τη θέση σε εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους και με τις υποχρεώσεις που τους επιβάλλουν οι ισχύουσες σ' αυτό το πεδίο διεθνείς συνθήκες, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες, ελλείψει αυτών, το παιδί θα ήταν άπατρις.

Άρθρο 8

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για διατήρηση της ταυτότητάς του, συμπεριλαμβανομένων της ιθαγένειάς του, του ονόματός του και των οικογενειακών σχέσεών του, όπως αυτά αναγνωρίζονται από το νόμο, χωρίς παράνομη ανάμιξη.
2. Εάν ένα παιδί στερείται παράνομα ορισμένα ή όλα τα στοιχεία που συνιστούν την ταυτότητά του, τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να του παράσχουν κατάλληλη υποστήριξη και προστασία, ώστε η ταυτότητά του να αποκατασταθεί το συντομότερο δυνατόν.

Άρθρο 9

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε το παιδί να μην αποχωρίζεται από τους γονείς του, παρά τη θέλησή τους, εκτός εάν οι αρμόδιες αρχές αποφασίσουν, με την επιφύλαξη δικαστικής αναθεώρησης και σύμφωνα με τους εφαρμοζόμενους νόμους και διαδικασίες, ότι ο χωρισμός αυτός είναι αναγκαίος για το συμφέρον του παιδιού. Μια τέτοια απόφαση μπορεί να είναι αναγκαία σε ειδικές περιπτώσεις, για παράδειγμα όταν οι γονείς κακομεταχειρίζονται ή παραμελούν το παιδί, ή όταν ζουν χωριστά και πρέπει να ληφθεί απόφαση σχετικά με τον τόπο διαμονής του παιδιού.
2. Σε όλες τις περιπτώσεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου, όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στις διαδικασίες και να γνωστοποιούν τις απόψεις τους.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα του παιδιού που ζει χωριστά από τους δύο γονείς του ή από τον έναν από αυτούς να διατηρεί κανονικά προσωπικές σχέσεις και να έχει άμεση επαφή με τους δύο γονείς του, εκτός εάν αυτό είναι αντίθετο με το συμφέρον του παιδιού.
4. Όταν ο χωρισμός είναι αποτέλεσμα μέτρων που έχει πάρει ένα Συμβαλλόμενο Κράτος, όπως η κράτηση, η φυλάκιση, η εξορία, η απέλαση ή ο θάνατος (συμπεριλαμβανομένου του θανάτου από οποιαδήποτε αιτία, ο οποίος επήλθε κατά το χρόνο κράτησης) των δύο γονέων ή του ενός από αυτούς ή του παιδιού το Συμβαλλόμενο Κράτος δίνει, μετά από αίτηση, στους γονείς, στο παιδί ή, εάν χρειαστεί, σε ένα άλλο μέλος της οικογένειας τις ουσιώδεις πληροφορίες σχετικά με τον τόπο όπου βρίσκονται το απόν μέλος ή τα απόντα μέλη της οικογένειας, εκτός εάν η αποκάλυψη των πληροφοριών αυτών θα είναι επιζήμια για την ευημερία του παιδιού. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη φροντίζουν εξάλλου ώστε η υποβολή ενός τέτοιου αιτήματος να μην επισύρει δυσμενείς συνέπειες για το ενδιαφερόμενο ή τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα.

Άρθρο 10

1. Σύμφωνα με την υποχρέωση των Συμβαλλόμενων Κρατών δυνάμει της παραγράφου 1 του άρθρου 9, κάθε αίτηση από ένα παιδί ή από τους γονείς του για την είσοδο σε ένα Συμβαλλόμενο Κράτος ή την έξοδο από αυτό με σκοπό την οικογενειακή επανένωση αντιμετωπίζεται από τα Συμβαλλόμενα Κράτη με θετικό πνεύμα, ανθρωπισμό και ταχύτητα. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη φροντίζουν επιπλέον ώστε η υποβολή μιας τέτοιας αίτησης να μην επισύρει δυσμενείς συνέπειες για τον αιτούντα ή για τα μέλη της οικογένειάς του.
2. Το παιδί του οποίου οι γονείς διαμένουν σε διαφορετικά Κράτη έχει το δικαίωμα να διατηρεί, εκτός εξαιρετικών περιπτώσεων, προσωπικές σχέσεις και τακτική άμεση επαφή με τους δύο γονείς του. Για το σκοπό αυτόν και σύμφωνα με την υποχρέωση που βαρύνει τα Συμβαλλόμενα Κράτη δυνάμει της παραγράφου 2 του άρθρου 9, τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα που έχουν το παιδί και οι γονείς του να εγκαταλείψουν οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης της χώρας αυτού του ίδιου του Συμβαλλόμενου Κράτους και να επιστρέψουν στη δική τους χώρα. Το δικαίωμα εγκατάλειψης οποιασδήποτε χώρας μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μόνο των περιορισμών που ορίζει ο νόμος και που είναι αναγκαίοι για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημόσιων ηθών, ή των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και που είναι συμβατοί με τα υπόλοιπα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στην παρούσα Σύμβαση.

Άρθρο 11

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν μέτρα εναντίον των αθέμιτων μετακινήσεων παιδιών στο εξωτερικό και εναντίον της μη επανόδου τους.
2. Για το σκοπό αυτόν, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ευνοούν τη σύναψη διμερών ή πολυμερών συμφωνιών ή την προσχώρηση στις ήδη υπάρχουσες συμφωνίες.

Άρθρο 12

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στο παιδί που έχει ικανότητα διάκρισης το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του σχετικά με οποιοδήποτε θέμα που το αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και το βαθμό ωριμότητάς του.
2. Για το σκοπό αυτόν θα πρέπει ιδίως να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να ακούγεται από οποιαδήποτε διοικητική ή δικαστική διαδικασία που το αφορά, είτε άμεσα είτε μέσω ενός εκπροσώπου ή ενός αρμόδιου οργανισμού, κατά τρόπο συμβατό με τους διαδικαστικούς κανόνες της εθνικής νομοθεσίας.

Άρθρο 13

1. Το παιδί έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών οποιουδήποτε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, υπό μορφή προφορική, γραπτή ή τυπωμένη, ή καλλιτεχνική ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του.
2. Η άσκηση του δικαιώματος αυτού μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μόνο των περιορισμών που ορίζονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι:
  - α) Για το σεβασμό των δικαιωμάτων και της υπόληψης των άλλων ή
  - β) Για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημόσιων ηθών.

Άρθρο 14

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα και το καθήκον των γονέων ή, κατά περίπτωση, των νόμιμων εκπροσώπων του παιδιού, να το καθοδηγούν στην άσκηση του παραπάνω δικαιώματος κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στην ανάπτυξη των ικανοτήτων του.
3. Η ελευθερία της δήλωσης της θρησκείας του ή των πεποιθήσεών του μπορεί να υπόκειται μόνο στους περιορι-

σμούς που ορίζονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι για τη διαφύλαξη της δημόσιας ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημοσίων ηθών, ή των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των άλλων.

Άρθρο 15

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν τα δικαιώματα του παιδιού στην ελευθερία του να συνεταιρίζεται και του συνέρχεται ειρηνικά.
2. Δεν τίθενται περιορισμοί για την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών, εκτός από αυτούς που ορίζει ο νόμος και που είναι αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία, προς το συμφέρον της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας ασφάλειας ή της δημόσιας τάξης ή για την προστασία της δημόσιας υγείας ή των δημοσίων ηθών, ή των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων.

Άρθρο 16

1. Κανένα παιδί δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αυθαίρετης ή παράνομης επέμβασης στην ιδιωτική του ζωή, στην οικογένειά του, στην κατοικία του ή στην αλληλογραφία του, ούτε παράνομων προσβολών της τιμής και της υπόληψής του.
2. Το παιδί δικαιούται να προστατεύεται από το νόμο έναντι τέτοιων επεμβάσεων ή προσβολών.

Άρθρο 17

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν τη σημασία του έργου που επιτελούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και φροντίζουν ώστε το παιδί να έχει πρόσβαση σε ενημέρωση και σε υλικό, που προέρχονται από διάφορες εθνικές και διεθνείς πηγές, ιδίως σ' αυτά που αποσκοπούν στην προαγωγή της κοινωνικής, πνευματικής και ηθικής ευημερίας του, καθώς και της σωματικής και πνευματικής υγείας του. Για το σκοπό αυτόν, τα Συμβαλλόμενα Κράτη:

- α) Ενθαρρύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στη διάδοση πληροφοριών και υλικού που παρουσιάζουν κοινωνική και πολιτιστική χρησιμότητα για το παιδί και που είναι σύμφωνα με το πνεύμα του άρθρου 29.
- β) Ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία για την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοση πληροφοριών και υλικού αυτού του τύπου, που προέρχονται από διάφορες πολιτιστικές, εθνικές και διεθνείς πηγές.
- γ) Ενθαρρύνουν την παραγωγή και τη διάδοση παιδικών βιβλίων.
- δ) Ενθαρρύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να λαμβάνουν ιδιαίτερα υπόψη τους τις γλωσσολογικές ανάγκες των αυτοχθόνων παιδιών ή των παιδιών που ανήκουν σε μια μειονότητα.
- ε) Ευνοούν την επεξεργασία κατάλληλων κατευθυντήριων αρχών που να προορίζονται για την προστασία του παιδιού από την ενημέρωση και το υλικό που βλάπτουν την ευημερία του, λαμβάνοντας υπόψη τις διατάξεις των άρθρων 13 και 18.

Άρθρο 18

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για την εξασφάλιση της αναγνώρισης της αρχής, σύμφωνα με την οποία και οι δύο γονείς είναι από κοινού υπεύθυνοι για την ανατροφή του παιδιού και την ανάπτυξή του. Η ευθύνη για την ανατροφή του παιδιού και για την ανάπτυξή του ανήκει κατά κύριο λόγο στους γονείς ή, κατά περίπτωση, στους νόμιμους εκπροσώπους του. Το συμφέρον του παιδιού πρέπει να αποτελεί τη βασική τους μέριμνα.
2. Για την εγγύηση και την προώθηση των δικαιωμάτων που εκφράζονται στην παρούσα Σύμβαση, τα Συμβαλλόμενα Κράτη παρέχουν την κατάλληλη βοήθεια στους γονείς και στους νόμιμους εκπροσώπους του παιδιού, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους για την ανατροφή του παιδιού, και εξασφαλίζουν τη δημιουργία οργανισμών, ιδρυμάτων και υπηρεσιών επιφορτισμένων να μεριμνούν για την ευημερία των παιδιών.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσουν στα παιδιά των

οποίων οι γονείς εργάζονται το δικαίωμα να επωφελούνται από τις υπηρεσίες και τα ιδρύματα φύλαξης παιδιών, εφόσον τα παιδιά πληρούν τους απαιτούμενους όρους.

Άρθρο 19

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί.
2. Αυτά τα προστατευτικά μέτρα θα πρέπει να περιλαμβάνουν, όπου χρειάζεται, αποτελεσματικές διαδικασίες για την εκπόνηση κοινωνικών προγραμμάτων, που θα αποσκοπούν στην παροχή της απαραίτητης υποστήριξης στο παιδί και σε αυτούς οι οποίοι έχουν την επιμέλειά του, καθώς και για άλλες μορφές πρόνοιας και για το χαρακτηρισμό, την αναφορά, την παραπομπή, την ανάκριση, την περίθαλψη και την παρακολούθηση της εξέλιξής τους στις περιπτώσεις κακής μεταχείρισης του παιδιού που περιγράφονται πιο πάνω, και, όπου χρειάζεται, για διαδικασίες δικαστικής παρέμβασης.

Άρθρο 20

1. Κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον ή το οποίο για το δικό του συμφέρον δεν είναι δυνατόν να παραμείνει στο περιβάλλον αυτό δικαιούται ειδική προστασία και βοήθεια εκ μέρους του Κράτους.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προβλέπουν γι' αυτό το παιδί μια εναλλακτική επιμέλεια, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους.
3. Αυτή η επιμέλεια μπορεί να έχει, μεταξύ άλλων, τη μορφή της τοποθέτησης σε μία οικογένεια, της ΚΑFΑΛΑΗ του ισλαμικού δικαίου, της υιοθεσίας ή, σε περίπτωση ανάγκης, της τοποθέτησης σε ένα κατάλληλο για την περίπτωση ίδρυμα για παιδιά. Κατά την επιλογή ανάμεσα σ' αυτές τις λύσεις, λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ανάγκη μιας συνέχειας στην εκπαίδευση του παιδιού, καθώς και η εθνική, θρησκευτική, πολιτιστική και γλωσσολογική καταγωγή του.

Άρθρο 21

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη που αναγνωρίζουν και/ή επιτρέπουν την υιοθεσία διασφαλίζουν ότι εκείνο που λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη στην προκειμένη περίπτωση είναι το συμφέρον του παιδιού και:

- a) Μεριμνούν ώστε η υιοθεσία ενός παιδιού να μην επιτρέπεται παρά μόνο από τις αρμόδιες αρχές, οι οποίες αποφαινόμενες, σύμφωνα με το νόμο και με τις εφαρμοζόμενες διαδικασίες και επί τη βάση όλων των αξιόπιστων σχετικών πληροφοριών, εάν η υιοθεσία είναι δυνατή ενόψει της κατάστασης του παιδιού σε σχέση με τον πατέρα και τη μητέρα του, τους συγγενείς τους και τους νόμιμους εκπροσώπους του και εάν, εφόσον αυτό απαιτείται, τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα έδωσαν τη συναίνεσή τους για την υιοθεσία, έχοντας γνώση των πραγμάτων και μετά από την αναγκαία παροχή συμβουλών.
- β) Αναγνωρίζουν ότι η υιοθεσία στο εξωτερικό μπορεί να αντιμετωπισθεί ως ένα άλλο μέσο εξασφάλισης στο παιδί της αναγκαίας φροντίδας, εάν αυτό δεν μπορεί να τοποθετηθεί σε μία ανάδοχη ή σε μία υιοθετούσα οικογένεια ή να ανατραφεί σωστά στη χώρα της καταγωγής του.
- γ) Μεριμνούν ώστε, σε περίπτωση υιοθεσίας στο εξωτερικό, το παιδί να απολαμβάνει των ίδιων προστατευτικών μέτρων και προδιαγραφών με εκείνα που υπάρχουν στην περίπτωση της εθνικής υιοθεσίας.
- δ) Παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι, σε περίπτωση διακρατικής υιοθεσίας, η τοποθέτηση του παιδιού δεν απολήγει σε ανάρμοστο υλικό όφελος για τα πρόσωπα που είναι αναμειγμένα σ' αυτή.
- ε) Προωθούν τους αντικειμενικούς σκοπούς του παρόντος άρθρου με τη σύναψη διμερών ή πολυμερών διακανονι-

σμών ή συμφωνιών, ανάλογα με την περίπτωση, και προσπαθούν, μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, να επιτύχουν οι τοποθετήσεις παιδιών στο εξωτερικό να πραγματοποιούνται από αρμόδιες αρχές ή αρμόδια όργανα.

Άρθρο 22

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου ένα παιδί, το οποίο επιζητεί να αποκτήσει το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα ή που θεωρείται πρόσφυγας δυνάμει των κανόνων και των διαδικασιών του ισχύοντος διεθνούς ή εθνικού δικαίου, είτε αυτό είναι μόνο είτε συνοδεύεται από τους γονείς του ή από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, να χαίρει της κατάλληλης προστασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας, που θα του επιτρέψουν να απολαμβάνει τα δικαιώματα που του αναγνωρίζουν η παρούσα Σύμβαση και τα άλλα διεθνή όργανα τα σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου ή ανθρωπιστικού χαρακτήρα, στα οποία μετέχουν τα εν λόγω Κράτη.
2. Για το σκοπό αυτόν τα Συμβαλλόμενα Κράτη συνεργάζονται, όπως αυτά το κρίνουν αναγκαίο, σε όλες τις προσπάθειες που γίνονται από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών και τους άλλους αρμόδιους διακυβερνητικούς ή μη κυβερνητικούς οργανισμούς που συνεργάζονται με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου να προστατεύσουν και να βοηθήσουν τα παιδιά που βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση, και προκειμένου να αναζητήσουν τους γονείς ή άλλα μέλη της οικογένειας κάθε παιδιού πρόσφυγα και για να συλλέξουν πληροφορίες αναγκαίες για την επανένωση του παιδιού με την οικογένειά του. Σε περίπτωση που ούτε ο πατέρας ούτε η μητέρα ούτε κανένα άλλο μέλος της οικογένειας είναι δυνατόν να ανευρεθεί, το παιδί έχει δικαίωμα να τύχει της ίδιας προστασίας που παρέχεται σε οποιοδήποτε άλλο παιδί στερημένο οριστικά ή προσωρινά του οικογενειακού του περιβάλλοντος για οποιονδήποτε λόγο, σύμφωνα με τις αρχές της παρούσας Σύμβασης.

Άρθρο 23

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι τα πνευματικώς ή σωματικώς ανάπηρα παιδιά πρέπει να διάγουν πλήρη και αξιοπρεπή ζωή, σε συνθήκες οι οποίες εγγυώνται την αξιοπρέπειά τους, ευνοούν την αυτονομία τους και διευκολύνουν την ενεργό συμμετοχή τους στη ζωή του συνόλου.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ανάπηρων παιδιών να τυγχάνουν ειδικής φροντίδας και ενθαρρύνουν και εξασφαλίζουν, στο μέτρο των διαθέσιμων πόρων, την παροχή, μετά από αίτηση, στα ανάπηρα παιδιά που πληρούν τους απαιτούμενους όρους και σε αυτούς που τα έχουν αναλάβει, μιας βοήθειας προσαρμοσμένης στην κατάσταση του παιδιού και στις περιστάσεις των γονέων του ή αυτών στους οποίους τα έχουν εμπιστευθεί.
3. Εν όψει των ειδικών αναγκών των ανάπηρων παιδιών, η χορηγούμενη σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου βοήθεια παρέχεται δωρεάν, εφόσον αυτό είναι δυνατό, κατόπιν υπολογισμού των οικονομικών πόρων των γονέων τους και αυτών στους οποίους έχουν εμπιστευθεί το παιδί, και σχεδιάζεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε τα ανάπηρα παιδιά να έχουν αποκλειστική πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην επιμόρφωση, στην περίθαλψη, στην αποκατάσταση αναπήρων, στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάσταση αναπήρων, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, έτσι που να επιτυγχάνεται η όσο το δυνατόν πληρέστερη κοινωνική ένταξη και προσωπική τους ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής και πνευματικής τους εξέλιξης.
4. Μέσα στο πνεύμα διεθνούς συνεργασίας, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προωθούν την ανταλλαγή κατάλληλων πληροφοριών στον τομέα της προληπτικής περίθαλψης και της ιατρικής, ψυχολογικής και λειτουργικής θεραπείας των ανάπηρων παιδιών, συμπεριλαμβανομένης της διάδοσης και της πρόσβασης στις πληροφορίες που αφορούν τις μεθόδους αποκατάστασης αναπήρων και τις υπηρεσίες επαγγελματικής κατάρτισης, με σκοπό να επιτραπεί στα Συμβαλλόμενα Κράτη να βελτιώσουν τις δυνατότητες και τις αρμοδιότητές τους και να διευρύνουν την πείρα τους σε αυτούς τους τομείς. Σ' αυτό το πεδίο λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

Άρθρο 24

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να απολαμβάνει το καλύτερο δυνατόν επίπεδο υγείας και να επωφελείται από τις υπηρεσίες ιατρικής θεραπείας και αποκατάστασης αναπήρων. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επιδιώκουν να διασφαλίσουν το ότι κανένα παιδί δεν θα στερείται το δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες αυτές.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επιδιώκουν να εξασφαλίσουν την πλήρη εφαρμογή του παραπάνω δικαιώματος και ιδιαίτερα παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα για:
  - α) Να μειώσουν τη βρεφική και παιδική θνησιμότητα.
  - β) Να εξασφαλίσουν σε κάθε παιδί την απαραίτητη ιατρική αντίληψη και περίθαλψη δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη της στοιχειώδους περίθαλψης.
  - γ) Να αγωνιστούν κατά της ασθένειας και της κακής διατροφής και μέσα στα πλαίσια της στοιχειώδους περίθαλψης, με την εφαρμογή -ανάμεσα στα άλλα- της ήδη διαθέσιμης τεχνολογίας και με την παροχή θρεπτικών τροφών και καθαρού πόσιμου νερού, λαμβάνοντας υπόψη τους κινδύνους της μόλυνσης του φυσικού περιβάλλοντος.
  - δ) Να εξασφαλίσουν στις μητέρες κατάλληλη περίθαλψη πριν και μετά από τον τοκετό.
  - ε) Να μπορούν όλες οι ομάδες της κοινωνίας, ιδιαίτερα οι γονείς και τα παιδιά, να ενημερώνονται για τα θέματα της υγείας και της διατροφής του παιδιού, για τα πλεονεκτήματα του φυσικού θηλασμού, την υγιεινή και την καθαριότητα του περιβάλλοντος και την πρόληψη των ατυχημάτων και να βρίσκουν υποστήριξη στη χρήση των παραπάνω βασικών γνώσεων.
  - στ) Να αναπτύξουν την προληπτική ιατρική φροντίδα, την καθοδήγηση των γονέων και την εκπαίδευση και τις υπηρεσίες του οικογενειακού προγραμματισμού.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα για να καταργηθούν οι παραδοσιακές πρακτικές που βλάπτουν την υγεία των παιδιών.
4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προωθήσουν και να ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία, ώστε να επιτύχουν σταδιακά την πλήρη πραγματοποίηση του δικαιώματος που αναγνωρίζεται στο παρόν άρθρο. Εν όψει αυτού, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

Άρθρο 25

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί, που τοποθετήθηκε από τις αρμόδιες αρχές σε μία οικογένεια, με σκοπό την παροχή φροντίδας, προστασίας ή θεραπείας της σωματικής ή πνευματικής του υγείας, το δικαίωμα σε μια περιοδική αναθεώρηση της παραπάνω θεραπείας και κάθε άλλης περίπτωσης σχετικής με την τοποθέτησή του.

Άρθρο 26

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί το δικαίωμα να επωφελείται από την κοινωνική πρόνοια, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών ασφαλίσεων, και παίρνουν τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσουν την πλήρη πραγματοποίηση του δικαιώματος αυτού, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους.
2. Τα ωφελήματα, όπου είναι αναγκαία, πρέπει να δίνονται, αφού ληφθούν υπόψη οι πόροι και η κατάσταση του παιδιού και των προσώπων που έχουν αναλάβει την ευθύνη της συντήρησής του, καθώς και κάθε άλλη εκτίμηση σχετιζόμενη με την αίτηση παροχής ωφελημάτων που γίνεται από το παιδί ή για λογαριασμό του.

Άρθρο 27

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε παιδιού για ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής που να επιτρέπει τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του.
2. Στους γονείς ή στα άλλα πρόσωπα που έχουν αναλάβει το παιδί ανήκει κατά κύριο λόγο η ευθύνη της εξασφάλισης,

- μέσα στα όρια των δυνατοτήτων τους και των οικονομικών μέσων τους, των απαραίτητων για την ανάπτυξη του παιδιού συνθηκών ζωής.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υιοθετούν τα κατάλληλα μέτρα, σύμφωνα με τις εθνικές τους συνθήκες και στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, για να βοηθήσουν τους γονείς και τα άλλα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για το παιδί, να εφαρμόσουν το δικαίωμα αυτό και προσφέρουν, σε περίπτωση ανάγκης, υλική βοήθεια και προγράμματα υποστήριξης, κυρίως σε σχέση με τη διατροφή, το ρουχισμό και την κατοικία.
  4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να εξασφαλίσουν την είσπραξη της διατροφής του παιδιού από τους γονείς του ή από τα άλλα πρόσωπα που έχουν την οικονομική ευθύνη γι' αυτό, είτε εντός της επικράτειας είτε στο εξωτερικό. Ειδικά στην περίπτωση που το πρόσωπο το οποίο έχει την οικονομική ευθύνη για το παιδί ζει σε ένα Κράτος διαφορετικό από εκείνο του παιδιού, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ευνοούν την προσχώρηση σε διεθνείς συμφωνίες ή τη σύναψη τέτοιων συμφωνιών, καθώς και την υιοθέτηση κάθε άλλης κατάλληλης ρύθμισης.

Άρθρο 28

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών:
  - α) Καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους.
  - β) Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης.
  - γ) Εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία με όλα τα κατάλληλα μέσα, σε συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός.
  - δ) Καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί τη σχολική και την επαγγελματική ενημέρωση και τον προσανατολισμό.
  - ε) Παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή της σχολικής πειθαρχίας με τρόπο που να ταιριάζει στην αξιοπρέπεια του παιδιού ως ανθρώπινου όντος, και σύμφωνα με την παρούσα Σύμβαση.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προάγουν και ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία στον τομέα της παιδείας, με σκοπό να συμβάλλουν κυρίως στην εξάλειψη της άγνοιας και του αναλφαριθμητισμού στον κόσμο και να διευκολύνουν την πρόσβαση στις επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις και στις σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους. Για το σκοπό αυτόν, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

Άρθρο 29

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί:
  - α) Στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρακτηρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του.
  - β) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που καθιερώνονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.
  - γ) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και τις πολιτιστικές του αξίες, καθώς και του σεβασμού του για τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει, της χώρας από την οποία μπορεί να κατάγεται και για τους πολιτισμούς που διαφέρουν από το δικό του.
  - δ) Στην προετοιμασία του παιδιού για μία υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων και φιλίας ανάμεσα σε όλους τους λαούς και τις εθνικιστικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και στα πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής.

- ε) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για το φυσικό περιβάλλον.
2. Καμία διάταξη του παρόντος άρθρου ή του άρθρου 28 δεν μπορεί να ερμηνευθεί με τρόπο που να θίγει την ελευθερία των φυσικών ή νομικών προσώπων για τη δημιουργία και τη διεύθυνση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, υπό τον όρο ότι θα τηρούνται εκφρασμένες στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου αρχές και ότι η παρεχόμενη στα ιδρύματα αυτά εκπαίδευση θα είναι σύμφωνη με τις ελάχιστες προδιαγραφές που θα έχει ορίσει το Κράτος.

Άρθρο 30

Στα Κράτη όπου υπάρχουν θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες ή πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής, ένα παιδί αυτόχθονας ή που ανήκει σε μία από αυτές τις μειονότητες δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να έχει τη δική του πολιτιστική ζωή, να πρεσβεύει και να ασκεί τη δική του θρησκεία ή να χρησιμοποιεί τη δική του γλώσσα από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας του.

Άρθρο 31

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί το δικαίωμα στην ανάπαυση και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, στην ενασχόληση με ψυχαγωγικά παιχνίδια και δραστηριότητες που είναι κατάλληλες για την ηλικία του και στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται και προάγουν το δικαίωμα του παιδιού να συμμετέχει πλήρως στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή και ενθαρρύνουν την προσφορά κατάλληλων και ίσων ευκαιριών για πολιτιστικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες και για δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου.

Άρθρο 32

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας που ενέχει κινδύνους ή που μπορεί να εκθέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή του ή να βλάψει την υγεία του ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή του.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα για να εξασφαλίσουν την εφαρμογή του παρόντος άρθρου. Για το σκοπό αυτόν, και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές διατάξεις των άλλων διεθνών οργάνων, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ειδικότερα:
- α) Ορίζουν ένα κατώτατο όριο ή κατώτατα όρια ηλικίας για την είσοδο στην επαγγελματική απασχόληση.
- β) Προβλέπουν μία κατάλληλη ρύθμιση των ωραρίων και των συνθηκών εργασίας.
- γ) Προβλέπουν κατάλληλες ποινές και άλλες κυρώσεις, για να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική εφαρμογή του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 33

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων νομοθετικών, διοικητικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών μέτρων, για να προστατεύσουν τα παιδιά από την παράνομη χρήση ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, όπως αυτές προσδιορίζονται στις σχετικές διεθνείς συμβάσεις, και για να εμποδίσουν τη χρησιμοποίηση των παιδιών στην παραγωγή και την παράνομη διακίνηση αυτών των ουσιών.

Άρθρο 34

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης και σεξουαλικής βίας. Για το σκοπό αυτόν, τα Κράτη, ειδικότερα, παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα σε εθνικό, διμερές και πολυμερές επίπεδο για να εμποδίσουν:

- α) Την παρακίνηση ή τον εξαναγκασμό των παιδιών σε παράνομη σεξουαλική δραστηριότητα.
- β) Την εκμετάλλευση των παιδιών για πορνεία ή για άλλες παράνομες σεξουαλικές δραστηριότητες.
- γ) Την εκμετάλλευση των παιδιών για την παραγωγή θεαμάτων ή υλικού πορνογραφικού χαρακτήρα.

Άρθρο 35

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα σε εθνικό διμερές ή πολυμερές επίπεδο για να εμποδίσουν την απαγωγή, την πώληση ή το δουλεμπόριο παιδιών για οποιονδήποτε σκοπό και με οποιαδήποτε μορφή.

Άρθρο 36

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προστατεύουν το παιδί από κάθε άλλη μορφή εκμετάλλευσης επιβλαβή για οποιαδήποτε πλευρά της ευημερίας του.

Άρθρο 37

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαγρυπνούν ώστε:

- α) Κανένα παιδί να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλες σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές τιμωρίες ή μεταχείριση. Θανατική ποινή ή ισόβια κάθειρξη χωρίς δυνατότητα απελευθέρωσης δεν πρέπει να απαγγέλλονται για παραβάσεις, τις οποίες έχουν διαπράξει πρόσωπα κάτω των δεκαοκτώ ετών.
- β) Κανένα παιδί να μη στερείται την ελευθερία του κατά τρόπο παράνομο ή αυθαίρετο. Η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο, να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας.
- γ) Κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία να αντιμετωπίζεται με ανθρωπισμό και με τον οφειλόμενο στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου σεβασμό, και κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ηλικίας του. Ειδικότερα, κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία θα χωρίζεται από τους ενήλικες, εκτός εάν θεωρηθεί ότι είναι προτιμότερο να μη γίνει αυτό για το συμφέρον του παιδιού, και έχει το δικαίωμα να διατηρήσει την επαφή με την οικογένειά του δι' αλληλογραφίας και με επισκέψεις, εκτός εξαιρετικών περιστάσεων.
- δ) Τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους να έχουν το δικαίωμα για ταχεία πρόσβαση σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση, καθώς και το δικαίωμα να αμφισβητούν τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας τους ενώπιον ενός δικαστηρίου ή μιας άλλης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής, και για τη λήψη μιας ταχείας απόφασης πάνω σ' αυτό το ζήτημα.

Άρθρο 38

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται και να διασφαλίζουν το σεβασμό στους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που εφαρμόζονται σε αυτά σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, και των οποίων η προστασία επεκτείνεται στα παιδιά.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα δυνατά μέτρα για να διασφαλίσουν ότι τα πρόσωπα κάτω των δεκαπέντε ετών δεν θα συμμετέχουν άμεσα στις εχθροπραξίες.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη απέχουν από την επιστράτευση στις ένοπλες δυνάμεις τους κάθε προσώπου κάτω των δεκαπέντε ετών. Κατά την επιστράτευση ανάμεσα σε πρόσωπα άνω των δεκαπέντε ετών αλλά κάτω των δεκαοκτώ ετών, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προσπαθούν να δίνουν προτεραιότητα στα πρόσωπα μεγαλύτερης ηλικίας.
4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σύμφωνα με την υποχρέωση που έχουν, δυνάμει του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, να προστατεύουν τον άμαχο πληθυσμό σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, παίρνουν όλα τα δυνατά μέτρα για την προστασία και τη φροντίδα των παιδιών, που θίγονται από την ένοπλη σύρραξη.

Άρθρο 39

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διευκολύνουν τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και την κοινωνική επανένταξη κάθε παιδιού θύματος οποιασδήποτε μορφής παραμέλησης, εκμετάλλευσης ή κακοποίησης, βασανισμού ή κάθε άλλης μορφής σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας ή ένοπλης σύρραξης. Η ανάρρωση αυτή και η επανένταξη γίνονται μέσα σε περιβάλλον, που ευνοεί την υγεία, τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπεια του παιδιού.

Άρθρο 40

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί ύποπτο, κατηγορούμενο ή καταδικασμένο για παράβαση του ποινικού νόμου το δικαίωμα σε μεταχείριση που να συνάδει με το αίσθημα της αξιοπρέπειάς του και της προσωπικής αξίας, που να ενισχύει το σεβασμό του για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των άλλων και που να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του, καθώς και την ανάγκη για επανένταξη στην κοινωνία και την ανάληψη από το παιδί ενός εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία.
2. Για το σκοπό αυτόν, και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές διατάξεις των διεθνών οργάνων, τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαγρυπνούν ιδιαίτερα ώστε:
  - α) Κανένα παιδί να μην καθίσταται ύποπτο, να μην κατηγορείται και να μην καταδικάζεται για παράβαση του ποινικού νόμου λόγω πράξεων ή παραλείψεων, που δεν απαγορεύονται από το εθνικό ή διεθνές δίκαιο κατά το χρόνο που διαπράχθηκαν.
  - β) Κάθε παιδί ύποπτο ή κατηγορούμενο για παράβαση του ποινικού νόμου να έχει τουλάχιστον το δικαίωμα στις ακόλουθες εγγυήσεις:
    - i) Να θεωρείται αθώο μέχρι να αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του.
    - ii) Να ενημερώνεται χωρίς καθυστέρηση και απευθείας για τις εναντίον του κατηγορίες ή, κατά περίπτωση, μέσω των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του και να έχει νομική ή οποιαδήποτε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση για την προετοιμασία και την παρουσίαση της υπεράσπισής του.
    - iii) Να κρίνεται η υπόθεσή του χωρίς καθυστέρηση από μία αρμόδια, ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή ή δικαστικό σώμα, σύμφωνα με μία δίκαιη κατά το νόμο διαδικασία, με την παρουσία ενός νομικού ή άλλου συμβούλου και την παρουσία των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του, εκτός αν αυτό θεωρηθεί αντίθετο προς το συμφέρον του παιδιού, λόγω κυρίως της ηλικίας ή της κατάστασής του.
    - iv) Να μην υποχρεώνεται να καταθέσει ως μάρτυρας ή να ομολογήσει την ενοχή του, να υποβάλλει ερωτήσεις το ίδιο ή μέσω άλλου στους μάρτυρες κατηγορίας και να επιτυγχάνει την παράσταση και την εξέταση μαρτύρων υπεράσπισης κάτω από συνθήκες ισότητας.
    - v) Εάν κριθεί ότι παρέβη τον ποινικό νόμο, να μπορεί να προσφύγει κατ' αυτής της απόφασης και κατά οποιουδήποτε μέτρου που λήφθηκε ως συνέπεια αυτής ενώπιον μιας ανώτερης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής ή δικαστικού σώματος, σύμφωνα με το νόμο.
    - vi) Να έχει τη δωρεάν βοήθεια ενός διερμηνέα, σε περίπτωση που δεν καταλαβαίνει ή δεν μιλάει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται.
    - vii) Να αντιμετωπίζεται η ιδιωτική του ζωή με απόλυτο σεβασμό σε όλα τα στάδια της διαδικασίας.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προσπαθούν να προαγάουν τη θέσπιση νόμων, διαδικασιών, αρχών και θεσμών εφαρμοζόμενων ειδικώς στα παιδιά που είναι ύποπτα, κατηγορούμενα ή καταδικασμένα για παράβαση του ποινικού νόμου και ιδιαίτερα:
  - α) Τη θέσπιση ενός ελάχιστου ορίου ηλικίας κάτω απ' το οποίο τα παιδιά θα θεωρούνται ότι δεν έχουν την ικανότητα παράβασης του ποινικού νόμου.
  - β) Την εισαγωγή μέτρων, εφόσον αυτό είναι δυνατόν και ευκαταίε, για την αντιμετώπιση τέτοιων παιδιών, χωρίς ανάγκη προσφυγής στη δικαιοσύνη, με την προϋπόθεση βέβαια ότι τηρείται ο απόλυτος σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις νόμιμες εγγυήσεις.
4. Μία σειρά διατάξεων σχετικών κυρίως με την επιμέλεια, την καθοδήγηση και την επιτήρηση, τους συμβούλους, τη δοκιμασία, την τοποθέτηση σε οικογένεια, τα προγράμματα γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και τις άλλες εναλλακτικές δυνατότητες πλην της επιμέλειας, θα εξασφαλίζει στα παιδιά μια μεταχείριση που να εγγυάται την ευημερία τους και που να είναι ανάλογη και με την κατάστασή τους και με την παράβαση.

Άρθρο 41

Καμιά από τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης δεν θίγει διατάξεις ευνοϊκότερες για την πραγματοποίηση των

- δικαιωμάτων του παιδιού και οι οποίες είναι δυνατόν να περιέχονται:
- α) Στη νομοθεσία ενός Συμβαλλόμενου Κράτους ή
  - β) Στο ισχύον για το Κράτος αυτό διεθνές δίκαιο.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Άρθρο 42

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν να κάνουν ευρέως γνωστές τόσο στους ενήλικες όσο και στα παιδιά, τις αρχές και τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης με δραστήρια και κατάλληλα μέσα.

Άρθρο 43

1. Με σκοπό την έρευνα της προόδου που έχει συντελεστεί από τα Συμβαλλόμενα Κράτη σε σχέση με την τήρηση των υποχρεώσεων, οι οποίες συμφωνήθηκαν δυνάμει της παρούσας Σύμβασης, συγκροτείται Επιτροπή για τα δικαιώματα του παιδιού, η οποία επιτελεί τα καθήκοντα που ορίζονται παρακάτω.
2. Η Επιτροπή αποτελείται από δέκα εμπειρογνώμονες υψηλού ήθους και αναγνωρισμένης ικανότητας στον τομέα που καλύπτει η παρούσα Σύμβαση. Τα μέλη της εκλέγονται από τα Συμβαλλόμενα Κράτη ανάμεσα στους υπηκόους τους και συμμετέχουν υπό την ατομική τους ιδιότητα, αφού ληφθούν υπόψη η ανάγκη εξασφάλισης δίκαιης γεωγραφικής κατανομής και τα κύρια νομικά συστήματα.
3. Η εκλογή των μελών της Επιτροπής γίνεται με μυστική ψηφοφορία από έναν κατάλογο προσώπων που υποβάλλουν τα Συμβαλλόμενα Κράτη. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος έχει τη δυνατότητα να υποδεικνύει έναν υποψήφιο, από τους υπηκόους του.
4. Η διεξαγωγή των πρώτων εκλογών θα γίνει το αργότερο έξι μήνες μετά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της παρούσας Σύμβασης. Στη συνέχεια οι εκλογές θα γίνονται κάθε δύο χρόνια. Τέσσερις τουλάχιστον μήνες πριν από την ημερομηνία κάθε εκλογής ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών καλεί γραπτώς τα Συμβαλλόμενα Κράτη να προτείνουν τους υποψήφιους τους εντός δύο μηνών. Στη συνέχεια, ο Γενικός Γραμματέας ετοιμάζει έναν κατάλογο με τα ονόματα όλων των υποψηφίων σε αλφαβητική σειρά, αναφέροντας τα Συμβαλλόμενα Κράτη που έχουν υποδείξει αυτούς και τον υποβάλλει στα Συμβαλλόμενα στην παρούσα Σύμβαση Κράτη.
5. Οι εκλογές γίνονται κατά τις Συνόδους των Συμβαλλόμενων Κρατών, οι οποίες συγκαλούνται από το Γενικό Γραμματέα στην Έδρα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Στις συνόδους αυτές, κατά τις οποίες η απαρτία σχηματίζεται από τα δύο τρίτα των Συμβαλλόμενων Κρατών, εκλέγονται μέλη της Επιτροπής εκείνοι που έλαβαν το μεγαλύτερο αριθμό ψήφων και την απόλυτη πλειοψηφία από τους παρόντες και ψηφίσαντες εκπροσώπους των Συμβαλλόμενων Κρατών.
6. Τα μέλη της Επιτροπής εκλέγονται για χρονική περίοδο τεσσάρων ετών. Είναι επανεκλέξιμα εάν προταθεί εκ νέου η υποψηφιότητά τους. Η θητεία πέντε μελών από τα εκλεγμένα κατά την πρώτη εκλογή λήγει μετά τη συμπλήρωση δύο ετών. Τα ονόματα των πέντε αυτών μελών επιλέγονται με κλήρο από τον πρόεδρο της συνόδου, αμέσως μετά από την πρώτη εκλογή.
7. Σε περίπτωση θανάτου ή παραίτησης ενός μέλους της Επιτροπής, ή εάν, για έναν οποιονδήποτε άλλο λόγο, ένα μέλος δηλώνει ότι δεν μπορεί πλέον να ασκεί τα καθήκοντά του στα πλαίσια της Επιτροπής, το Συμβαλλόμενο Κράτος, που είχε υποδείξει αυτό το μέλος, διορίζει έναν άλλο εμπειρογνώμονα από τους υπηκόους του για να υπηρετήσει για το υπόλοιπο της θητείας, με την επιφύλαξη της έγκρισης της Επιτροπής.
8. Η Επιτροπή θεσπίζει η ίδια τον εσωτερικό κανονισμό της.
9. Η Επιτροπή εκλέγει τους αξιωματούχους της για μία περίοδο δύο ετών.
10. Οι σύνοδοι της Επιτροπής συγκαλούνται κανονικά στην Έδρα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών ή σε οποιονδήποτε άλλο τόπο, που καθορίζεται από την Επιτροπή.

- Η Επιτροπή συνέρχεται κανονικά κάθε χρόνο.
Η διάρκεια των συνόδων της καθορίζεται και τροποποιείται, εάν είναι αναγκαίο, από μία συνέλευση των Κρατών Μελών στην παρούσα Σύμβαση, με την επιφύλαξη της έγκρισης από τη Γενική Συνέλευση.
11. Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών θέτει στη διάθεση της Επιτροπής το απαραίτητο προσωπικό και τις εγκαταστάσεις για την αποτελεσματική εκτέλεση των καθηκόντων που της έχουν ανατεθεί, δυνάμει της παρούσας Σύμβασης.
  12. Τα μέλη της Επιτροπής που συγκροτήθηκε δυνάμει της παρούσας Σύμβασης εισπράττουν, με την έγκριση της Γενικής Συνέλευσης, απολαβές από τους πόρους του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, σύμφωνα με τους όρους και με τις προϋποθέσεις που ορίζει η Γενική Συνέλευση.

Άρθρο 44

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να υποβάλλουν στην Επιτροπή, μέσω του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, εκθέσεις σχετικά με τα μέτρα που έχουν υιοθετήσει για την ενεργοποίηση των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στην παρούσα Σύμβαση, καθώς και σχετικά με την πρόοδο που σημειώθηκε ως προς την απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων:
  - α) Εντός των δύο πρώτων ετών από την έναρξη ισχύος της παρούσας Σύμβασης για κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος.
  - β) Κατόπιν, κάθε πέντε χρόνια.
2. Οι εκθέσεις που συντάσσονται σε εφαρμογή του παρόντος άρθρου, πρέπει να επισημαίνουν τους παράγοντες και τις δυσκολίες, εάν υπάρχουν, που εμποδίζουν τα Συμβαλλόμενα Κράτη να τηρήσουν πλήρως τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στην παρούσα Σύμβαση. Πρέπει επίσης να περιέχουν επαρκείς πληροφορίες, για να δώσουν στην Επιτροπή μία ακριβή εικόνα της εφαρμογής της Σύμβασης στην εν λόγω χώρα.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη τα οποία έχουν υποβάλει στην Επιτροπή μία αρχική πλήρη έκθεση, δεν χρειάζεται να επαναλάβουν τις επόμενες εκθέσεις που υποβάλλουν, σύμφωνα με το εδάφιο β' της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, τις βασικές πληροφορίες που έχουν ήδη κοινοποιήσει.
4. Η Επιτροπή μπορεί να ζητά από τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμπληρωματικές πληροφορίες, σχετικές με την εφαρμογή της Σύμβασης.
5. Η Επιτροπή υποβάλλει κάθε δύο χρόνια στη Γενική Συνέλευση, μέσω του Κοινωνικού και Οικονομικού Συμβουλίου, εκθέσεις για τις δραστηριότητές της.
6. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη καθιστούν ευρέως προσιτές τις εκθέσεις τους στο κοινό της χώρας τους.

Άρθρο 45

- Για την προώθηση της αποτελεσματικής εφαρμογής της Σύμβασης και για την ενθάρρυνση της διεθνούς συνεργασίας στο πεδίο το οποίο καλύπτει η Σύμβαση:
- α) Οι ειδικοί οργανισμοί, το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλα όργανα των Ηνωμένων Εθνών έχουν το δικαίωμα να εκπροσωπούνται κατά την εξέταση της εφαρμογής των διατάξεων της παρούσας Σύμβασης, οι οποίες εμπίπτουν στην αρμοδιότητά τους. Η Επιτροπή μπορεί να καλέσει τις ειδικευμένες οργανώσεις, το ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλους αρμόδιους οργανισμούς, τους οποίους κρίνει κατάλληλους, να παράσχουν ειδικευμένες γνώμες για την εφαρμογή της Σύμβασης στους τομείς που ανήκουν στις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους. Μπορεί να καλεί τις ειδικευμένες οργανώσεις, το Ταμείο Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλα όργανα των Ηνωμένων Εθνών να της υποβάλουν εκθέσεις για την εφαρμογή της Σύμβασης στους τομείς που ανήκουν στο πεδίο δραστηριότητάς τους.
  - β) Η Επιτροπή διαβιβάζει, εάν το κρίνει αναγκαίο, στις ειδικευμένες οργανώσεις, στο Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και στους άλλους αρμόδιους οργανισμούς κάθε έκθεση των Συμβαλλόμενων Κρατών που περιέχει ένα αίτημα ή υποδεικνύει μια ανάγκη για τεχνική συμβουλή ή βοήθεια, μαζί με τις παρατηρήσεις και τις

- προτάσεις της Επιτροπής, εάν υπάρχουν, σχετικά με το παραπάνω αίτημα ή υπόδειξη.
- γ) Η Επιτροπή μπορεί να συστήσει στη Γενική Συνέλευση να ζητήσει από το Γενικό Γραμματέα να αναλάβει για λογαριασμό της μελέτες πάνω σε ειδικά θέματα, σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού.
- δ) Η Επιτροπή μπορεί να κάνει υποδείξεις και συστάσεις γενικής φύσεως βασισμένες στις πληροφορίες που έχει δεχτεί κατ'εφαρμογήν των άρθρων 44 και 45 της παρούσας Σύμβασης. Οι υποδείξεις αυτές και οι συστάσεις γενικής φύσεως διαβιβάζονται σε κάθε ενδιαφερόμενο Συμβαλλόμενο Κράτος και αναφέρονται στη Γενική Συνέλευση, μαζί με τις παρατηρήσεις των Συμβαλλόμενων Κρατών μερών, όπου υπάρχουν.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Άρθρο 46

Η παρούσα Σύμβαση είναι ανοιχτή για εφαρμογή σε όλα τα Κράτη.

Άρθρο 47

Η παρούσα Σύμβαση υποβάλλεται σε επικύρωση. Τα έγγραφα της επικύρωσης θα κατατεθούν στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Άρθρο 48

Η παρούσα Σύμβαση είναι ανοιχτή για προσχώρηση οποιουδήποτε Κράτους. Τα έγγραφα της προσχώρησης θα κατατεθούν στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Άρθρο 49

1. Η παρούσα Σύμβαση θα αρχίσει να ισχύει την τριακοστή ημέρα μετά από την ημερομηνία κατάθεσης στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών του εικοστού εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης.
2. Για κάθε Κράτος που επικυρώνει την παρούσα Σύμβαση ή προσχωρεί σε αυτήν μετά την κατάθεση του εικοστού εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης, η Σύμβαση θα αρχίσει να ισχύει την τριακοστή ημέρα μετά από την ημερομηνία κατάθεσης από το Κράτος αυτό του δικού του εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης.

Άρθρο 50

1. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος μπορεί να προτείνει μια τροπολογία και να καταθέσει το κείμενό της στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Εν συνέχεια ο Γενικός Γραμματέας διαβιβάζει όλα τα σχέδια τροπολογιών στα Συμβαλλόμενα Κράτη ζητώντας τους να του γνωρίζουν εάν επιθυμούν να συγκληθεί διάσκεψη των Συμβαλλόμενων Κρατών, με σκοπό να εξεταστούν και να τεθούν σε ψηφοφορία αυτά τα σχέδια. Εάν, εντός τεσσάρων μηνών από την ημερομηνία της διαβίβασης αυτής, το ένα τρίτο τουλάχιστον των Συμβαλλόμενων Κρατών κηρυχτεί υπέρ της σύγκλησης μιας τέτοιας διάσκεψης, ο Γενικός Γραμματέας συγκαλεί τη διάσκεψη υπό την αιγίδα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Κάθε τροπολογία, που υιοθετείται από την πλειοψηφία των παρόντων και ψηφισάντων στη διάσκεψη Συμβαλλόμενων Κρατών, υποβάλλεται για έγκριση στη Γενική Συνέλευση.
2. Κάθε τροπολογία, που υιοθετήθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, αρχίζει να ισχύει όταν εγκριθεί από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και γίνει δεκτή με πλειοψηφία των δύο τρίτων των Συμβαλλόμενων Κρατών.
3. Όταν μια τροπολογία αρχίσει να ισχύει έχει αναγκαστική ισχύ για τα Συμβαλλόμενα Κράτη που την αποδέχτηκαν, ενώ τα υπόλοιπα Συμβαλλόμενα Κράτη παραμένουν δεσμευμένα από τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης και από όλες τις προηγούμενες τροπολογίες που έχουν αποδεχτεί.

Άρθρο 51

1. Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών θα δεχτεί και θα διαβιβάσει σε όλα τα Κράτη το κείμενο των επιφυλάξεων που έκαναν τα Κράτη κατά το χρόνο της επικύρωσης ή της προσχώρησης.
2. Δεν επιτρέπεται καμία επιφύλαξη, που είναι ασυμβίβαστη με το αντικείμενο και το σκοπό της παρούσας Σύμβασης.
Οι επιφυλάξεις μπορούν να αποσυρθούν ανά πάσα στιγμή με γνωστοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος ενημερώνει γι' αυτό όλα τα Συμβαλλόμενα στη Σύμβαση Κράτη. Η γνωστοποίηση παράγει τα αποτελέσματά της από την ημερομηνία κατά την οποία παρελήφθη από το Γενικό Γραμματέα.

Άρθρο 52

Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος μπορεί να καταγγείλει την παρούσα Σύμβαση με γραπτή γνωστοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Η καταγγελία παράγει τα αποτελέσματά της ένα χρόνο μετά από την ημερομηνία κατά την οποία η γνωστοποίηση παρελήφθη από το Γενικό Γραμματέα.

Άρθρο 53

Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών ορίζεται θεματοφύλακας της παρούσας Σύμβασης.

Άρθρο 54

Το πρωτότυπο της παρούσας Σύμβασης, της οποίας τα κείμενα στην αγγλική, αραβική, κινεζική, ισπανική, γαλλική και ρωσική γλώσσα έχουν την ίδια ισχύ, θα κατατεθεί στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.
Για να πιστοποιηθούν τα παραπάνω οι υπογράφωντες, ειδικά εξουσιοδοτημένοι από τις αντίστοιχες Κυβερνήσεις τους, υπέγραψαν την παρούσα Σύμβαση.

Άρθρο δεύτερο

Η ισχύς του νόμου αυτού αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, της δε κυρουμένης Σύμβασης από την ολοκλήρωση των προϋποθέσεων που καθορίζονται στο άρθρο 49 αυτής.
Παραγγέλλομε τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεσή του ως νόμου του Κράτους.»

Αθήνα, 2 Δεκεμβρίου 1992

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- General Assembly. (1959). *Declaration of the Rights of the Child*.
- Gershoff, E.T. (2004). "Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review." *Psychological Bulletin*, 128, 4, 539-579.
- Gordon, T. (1994). *Ο αποτελεσματικός γονέας*. (μτφ.: Κοντογιώργος, Β. & Ορφανίδης, Τ.). Αθήνα: Ευρωσπουδή / Εκπαιδευτήρια «Κωστέα-Γείτονα».
- Φερέτη Ε., (2001). «Ενδο-οικογενειακή βία: Μορφές, ρόλος και συσχετισμοί», στο *Σπάζοντας την σιωπή*. Αθήνα: ΚΕ.Θ.Ι.
- Larzelere, R.E. (2000). "Child outcomes of non-abusive and customary physical punishment by parents: An updated literature review." *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3 4, 199-221.
- Paolucci, E.O., & Violato, C. (2004). "Meta-analysis of the published research on the affective, cognitive and behavioral effects of corporal punishment." *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 138, 3, 197-221.
- Ripoll-Núñez, K. J., & Rohner, R.P. (2006). "Corporal Punishment in Cross-Cultural Perspective: Directions for a Research Agenda." *Cross-cultural Research*, 40, 3, 220-249.
- Σταυριανάκη Μ., (2000), «Η χρήση βίας στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών: από την έρευνα στην κοινωνική πολιτική». *Κοινωνική Εργασία* (59): 189-195.
- Τριλίβα, Σ. & Chimienti, G. (1998). *Εγώ και Εσύ Γινόμαστε Εμείς: Πρόγραμμα Ελέγχου των Συγκρούσεων – Εγχειρίδιο για Ψυχολόγους, Εκπαιδευτικούς και Κοινωνικούς Λειτουργούς που θέλουν να Ενισχύσουν τη Συναισθηματική Νοημοσύνη των Παιδιών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τριλίβα, Σ. & Chimienti, G. (1998). *Εγώ και Εσύ Γινόμαστε Εμείς: Πρόγραμμα Ελέγχου των Συγκρούσεων – Τετράδιο Δραστηριοτήτων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΠΗΓΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- Αρτινοπούλου, Β. (2005). <http://www.idkaramanlis.gr/html2/arxeio/articles/artinopoulou/arti051003-1.html>
- <http://www.idkaramanlis.gr/html2/arxeio/articles>
- National Association for the Education of Young Children. Differences between discipline and punishment
- <http://www.ag.ndsu.edu>
- ERIC. (1988). Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education. *Young Children*, 24(9). Reviewed by AH: 2/2000
- <http://www.athealth.com>
- Δίκτυο Φορέων για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά: www.somatikitimoria.gr
- http://www.synigoros.gr/reports/525_1_ereuna_tou_institoutou.pdf
- Brazelton, B. (2007). «Συμβουλές προς τους γονείς» στο <http://hamomilaki.wordpress.com/2007/02/17/%...../feed/>
- «Πώς να δείξετε στο παιδί αγάπη» στο <http://health.ana-mpa.gr>